

دی د پښتون د درناوي نوی تصویر دی

لیکوال او ژباړونکی: محمد اقبال وزیري
دوردربخت، هالنډ ۲۰۲۲

Ketabton.com

دی د پښتون د درناوي نوی تصویر دی

لیکوال او ژباړونکی: محمد اقبال وزیري

چاپکال: ۲۰۲۲ / ۱۴۰۰ ل

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

ډیزاین: سپین سهار

خپروونکی: پښتانه مترقي لیکوال

دا کتاب د پښتنو د خپلواکۍ د غورځنگ شهیدانو ارمان لوني، عارف وزیر
او عثمان کاکړ ارواو ته ډالی کوم.

سرلیکونه

- 7 یادونه.....
- 8 لومړی برخه.....
- د PTM او د هغه لارښود منظور پښتین په اړه د بهرنیو ډله یزو خپرونو یو شمېر لیکنې.....
- 8 پنځه لاملونه دي، چې تاسو باید منظور پښتین وپېژنی.....
- 9 ۱-دی د پښتون د درناوي تصویر دی.....
- 9 ۲-هغه یو سوله یز کمپاین پرمخ بیایي.....
- 10 ۳-هغه د ځواکمن پوځ سره دغري وهي.....
- 10 ۴-د ده توپی یو سیمبول شوه.....
- 10 ۵-هغه کولی شي د اپوزیسیون گروپونه راغونډ کړي.....
- 11 د جنرال ناسم کار (General dysfunction).....
- 13 هلته په پاکستان کې د پښتنو یوه پرله پسې نسل وژنه روانه ده.....
- 15 د پاکستان نوی صدراعظم ځپل شویو پښتنو ته (لږ څه) هیله ورکوي.....
- 17 زما خپل پلار په قهر و. هغه وویل: «مور به ټول ووژل شو.».....
- 17 منظور پښتین د اعتراضونو نوبتگردي.....
- 18 لسگونه زره مړه او تري تم شوي.....
- 18 ایا خان به مرسته وکړي؟.....
- 20 غوښتنلیک:.....
- 20 د بشر د حقونو نړیواله شورا (IRCH).....
- 20 د قضیې تفصیل:.....
- 22 زیاتي مالومات.....
- 24 په پاکستان کې د پښتون ولس ځواک پوځي اداره لړزوي.....
- 27 نوې ابادي.....
- 30 د پښتون ژغورني غورځنگ PTM د یو کلنی په درشل کې.....

33	د منظور پښتین مرکه
36	ایا د خان حکومت به چاري په بل ډول ونه کړي؟
37	د منظور پښتین انځور
37	د ټینګي ارادي فعال باید خپله خبره وکړي
39	ژوندی دې وي منظور پښتون
41	د یو قومي تعصب د زمانې پای
43	وزیرستان
45	دوهمه برخه
45	د اقبال وزیري یو شمېر مقالې
46	د ډاکټر کبیر ستوري د مړینې لومړي تلین
53	د اجمل خټک د شخصیت د جوړېدو چاپیریال
60	د اجمل خټک سره زما پیژندګلوي
63	افغانستان څنګه د دې وضعې نه وتلاي شي؟
73	د پښتو د نړیوالې ورځې د نمانځنې په مناسبت
83	د پښتو نړیواله ورځ
85	ملي ګټې
93	د لوی افغانستان د جوړېدو مبارزې
94	په خټیځ کې د لوی افغانستان مبارزې
95	روښاني غورځنګ
98	د ایمل خان مومند مبارزې
99	په لوېدیځ کې د لوی افغانستان مبارزې
101	هوټکیان او میروپس نیکه
104	د شاه محمود هوټک واکمني
106	د شاه اشرف هوټک واکمني
108	د شاه حسین هوټک واکمني
108	احمد شاه بابا

112	.....	پښتونستان
131	.....	د جمهوري نظام نه د ملاتړ اړتیا
135	.....	دریمه برخه
135	.....	لېف تولستوی؛ انا کارېنينا
136	.....	انا کارېنينا
173	.....	د لیکوال ژوند لیک

یادونه

دغه کتاب د یو شمېر مقالو ټولګه او د لېف ټولستوي د رومان «اناکارینینا» د کوچنی برخي ژباړه ده. دا مقالې ما لیکوال په هالنډ کې د استوګني پر مهال یو وخت بل وخت لیکلي یا ژباړلي دي. خو په دغه ټولګه کې د پښتون ژغورني غورځنگ د ملاتړ په اړه د ډاکټر عبدالمحمد درمانګر دوي لنډې لیکنې او په امستردام کې د جمهوري نظام نه د ملاتړ په اړه د نازنین سالارزی د وینا متن هم ځای شوي دي. دا ټولګه درې برخي لري چې لومړۍ برخه یې هغه لیکنې دي چې د PTM او د هغه لارښود منظور پښتین په اړه د بهرنیو ډله یزو خپرونو او یا په اروپا کې میشتو افغانانو خپرې کړې دي. دوهمه برخه یې زما لیکوال یو شمېر مقالې چې په اروپا کې مې په بیلو بیلو غونډو کې لوستي دي. دریمه برخه یې د لېف ټولستوي د ادبي شاهکار «اناکارینینا» یوه کوچنی برخه ده چې ما لیکوال ژباړلي ده. د نازنین سالارزی نه ډیره مننه کوم چې د دي کتاب په ترتیبولو کې یې ډیره مرسته راسره کړې ده. د بریالي وزیري او ننگیالي وزیري نه مننه کوم چې د دي کتاب لګښت یې په غاړه واخیست. د ډاکټر لونګ یوسفزي څخه هم مننه کوم چې د دي کتاب په لګښت کې یې ونډه اخیستي ده. په پای کې د خپلي میرمني تورپیکي وزیري نه مننه کوم چې زما په ټولو لیکنو کې زما هڅونکې او د کورني هوسا او ښه چاپیریال په برابرولو سره زما مرستندویه وه.

محمد اقبال وزیري

لومړی برخه

د PTM او د هغه لارښود منظور پښتین
په اړه د بهرنیو ډله یزو خپرونو یو شمېر
لیکنې

دا ليکنه د هالنډ د «خلکو ورځپاڼه» د ۲۰۱۸ کال د می په ۱۱مه خپره کړې ده.

ژباړونکی: محمد اقبال وزيري
هالنډ، دوردرېخت، ۲۰۱۸ کال د جولایي ۱۶مه

پنځه لاملونه دي، چې تاسو بايد منظور پښتین وپېژنی

منظور احمد پښتین (۲۶) یو پاکستانی کارکونکی دی. دی د تري تم شویو او د ناقانونه زندی کولو په وړاندی بریالی کمپاین پرمخ بیایي.

۱- دی د پښتون د درناوي تصوير دی

دا جذاب پښتین د سوویلي وزیرستان د یوه بی وزلي کلیوال تعلیم کړي سړي زوی دی. دی د پښتون د درناوي نوي تصوير دی. پښتون یو توکمیز لږه کی دی، چې کلونه د پاکستان د حکومتي پوځ او طالبانو (پښتانه په کی زیات دي) تر منځ د جگړی په سختو شرایطو کی پروت دی. ده په ۲۰۱۴ کال کی، چې د ویترنری محصل و، د ماینونو ضد یو کمپاین پرمخ بیوه. هغه د دی کال په پیل کی کله چې په کراچی کی یو ځل بیا یو بی گناه پښتون ځوان د پولیسو له خوا ونیول شو او ووژل شو، د واکمنو په وړاندی یی د پښتون ژغورنی غورځنگ تر جوړېدو پوری یو پراخ کمپاین پرمخ بوت. دی د واکمنو په وړاندی د مارشونو او ناستو اعتراضونه وکړل، چې په هر پښتون کی یی یو تروریست لیده.

۲- هغه یو سوله یز کمپاین پرمخ بیایي

پښتین، چې د یوی وبارلی قبیلې د جنگیالانو نه راوتلی دی په دی ټینگار کوي، چې هغه د پاکستان د قانون په چوکاټ کی فعالیت کوي او په بشپړه توگه یو سوله یز کمپاین پرمخ بیایي. دا کمپاین کله چې پوځ د اسلامي سخت دریځو سره په قبایلي سیمو کی، چې د فیدرال واکمنو له خوا اداره کیږي، جگړه کوي، هلته د پوځ له خوا د واک نه د ناوړه گټه اخېستنې او د بشر په حقوقو د تېریو په وړاندی متوجه دی. دی د زرگونو د تري تم شویو او د ناقانونه زندی کولو په اړه روڼتیا، د ټولو بندیانو خوشي کول او د یوه سوله یز پخلاینی کمیسیون د جوړولو غوښتنه کوي. هغه وایي سیاسي ارزوگانی

نه لري او په راتلونکو ټاکنو کې، چې د جولایي د میاشتي په پای کې کيږي، ځان نه کانديدوي.

۳- هغه د ځواکمن پوځ سره ډغري وهي

په پاکستان کې هېڅ څوک په خپله خوښه زړه نه کوي چې په ښکاره په پوځ باندې، چې په دولت کې دولت دی، ښکې وکړي. خو پښتین یې کوي. دی وايي چې د پوځ دهشت او د مرگ د گواښونو څخه نه وېرېږي. دا گواښونه په ټولنیزه میډیا کې په پوره ډول هم شته. پوځیان دی په دې خاطر ملامتوي، چې یو څو دی په پرله پسې ډول د بشر په حقونو ټینګار کوي او بل په ده د بهرنیو استخباراتو د اېجنټ ټاپه لگوي. کله چې، په لاهور کې ده ته ۸۰۰۰ پلویان په پښو ولاړ وو، واکمنو د مظاهرو ډگر د ویانې ناولي اوبو نه ډک کړی و.

۴- ده د توپي یو سیمبول شوه

پښتین هر وخت سره توره گڼل شوي پښتني توپي، چې د ده د قبیلې یوه ملګري نه د ډالی په توګه ترلاسه کړي، په سروې. دا توپي د (چي گوارا) د خولې په شان یو سیمبول شوه. د ده ځوان پلویان په عام ډول په ښارونو کې دا توپي په سروې. په مینګوره او د سوات په دره کې واکمنو هټیوال اړ کړل، چې په بازار کې دا توپي د خرڅلاو نه راټوله کړي. خو سره له دې په سوات کې د PTM مظاهري ته لس زره کسان راغلي وو. په پېښور کې د PTM په مظاهره کې شپېتو زرو تنو گډون کړی وو.

۵- هغه کولی شي د اپوزیسیون گروپونه راغونډ کړي

که څه هم پښتین په اول کې د خپلې قبیلې مسعودو او بیا د ټولو پښتنو له پاره راپورته شو. د ده غورځنګ دا ظرفیت پیدا کړو، چې د ټول پاکستان ناراضې گروپونه راټول کړي. دا د نورو ځپل شویو قبیلو لکه د پښتونخوا او پاڅېدلي بلوچستان په اړه هم صدق کوي. د لوړو زده کړو ځوانان په ښارونو کې د سیاسي انارشي، د میډیا د سانسور او د پوځ د ځواکمن دریځ نه ستړي دي. دوی په جادو کې په ترانو کې دا وايي: د ترهګرو تر شا پوځي یونیفورم دی. دا څنګه ازادې ده؟

د جنرال ناسم کار (General dysfunction)

ژباړونکی: محمد اقبال وزیري
هالنډ، دوردرېخت، ۲۰۱۸ کال جون ۲۶

دا مقاله د اکانومیسټ مجلې د اسیا څانګې «د جنرال ناسم کار» (General dysfunction) تر سرلیک لاندې د ۲۰۱۸ کال د جون په ۲۲مه خپاره کړې ده. په دې مقاله کې د پښتون ژغورنې غورځنګ په اړه لاندې مطلب لیکل شوی دی:

په رښتیا، ډېرو پاکستانیانو په دې وروستیو کې په پوځ باندې په ایرانونکې توګه نیوکې پیل کړې دي. یو نوی د مدني-حقوقو تنظیم، د پښتون ژغورنې غورځنګ (PTM)، چې په دې کال کې جوړ شوی دی د اسلامي یاغیانو پر ضد کمپاین کې د پاکستان د پوځ پر ټاکنیک اعتراض کوي. PTM پوځ په دې ملامتوي چې له یوه سره کلي وړانوي. دا د ملګرو ملتونو څخه غواړي، چې د هغو شلو زرو ورک شویو خلکو د سرنوشت پلټنه وکړي، چې ترې تم شوي دي او غږ پرې کوي، چې په قبایلي سیمو کې، چې د پاکستان دېرش میلیونه پښتنو ډېری یې هلته ژوند کوي، د پوځ د تلاشی پوښتې او په تګ راتګ باندې دې بندیز لیري کړي.

د پوځ غبرګون سخت و: د PTM اوه دېرش فعالین یې د «بلوا» په تور نیولي دي. منظور پښتین د غورځنګ جذاب ۲۴ کلن مشر په دې وروستیو میاشت کې د کراچي په سوپلي ښار کې په یوې غونډې کې د ګڼون د مخنیوي په خاطر الوتکې ته ختلو ته پرې نه ښودل شو. د دې پر ځای هغه پوره دوه ورځې موټر وچلوه چې هلته ځان ورسوي. کله چې، دی راورسېد د هغه لس زره پلویان په تیاره کې په ډاګ ناست وو. هغه کمپنۍ، چې د دې غونډې له پاره یې د چوکيو او رڼا د برابرولو تړون کړی و، د هغه نه سمډلاسه پر شا شوه. نن دا د داسې تړونونو د ماتولو یوه بله بېلګه ده داسې

پېښې ډېرې کيږي کله چې په غونډو کې په پوځ باندې نیوکې شاملې وي. غیرو پښتنو هم د PTM نه ملاتړ پیل کړی دی، چې د پوځ له پاره د ځانګړې اندېښنې سرچینه ده. د کراچي په غونډه کې له بلوچستان نه یوې ۶۶ کلنې بودۍ، چې د هغه ځای خلک هم د ډېرې مودې راهیسې د پاکستان د پوځ د ناوړه چلند نه سر ټکوي، د کېمري په وړاندې د خپل زوی تصویر نیولی، چې د یوه کال راهیسې ترې تم دی. ځینې جنرالان د نرم غبرګون مشوره ورکوي. د PTM فعالین محکمې ته سترګې په لاره دي او ضمانت یې ځنډول کيږي، شونې ده چې دا د پوځ د نرمښت نښه وي. خو داسې نه

بنکاري، چي پوځ دې دا زړه وکړي چي، د سياست نه په پراخه توگه د ځان
گوبنه کولو په اړتيا پوه شي.

دا مقاله د ARUTZ SHEVA د اسراییلو نړیوال خبري سایټ د ۲۰۱۸ کال د جولای په ۱۱مه خپره کړې، چې مېرمن دانا سوفي لیکلې ده. ژباړونکی: محمد اقبال وزیري هالنډ، دوردربخت، ۲۰۱۸ کال جولایي ۱۳

هلته په پاکستان کې د پښتنو یوه پرله پسې نسل وژنه روانه ده

پښتنو په ټوله نړۍ کې خپل غږ په دې هیله پورته کړی، چې د دوی کمپاین به د نړیوالو پام او ملاتړ وگټي، او په دې وروستیو کې یې د امریکا او اروپا په گوټ گوټ کې زیات شمېر اعتراضونه ترسره کړل. د نړۍ د یوه سر نه تر بله پورې دا د پښتنو د اعتراضونو اوسنۍ څپه زموږ د وخت د یوې تر ټولو سترې تراژیدۍ یانې په پاکستان کې د پښتون نسل وژنې غمیزې ته د نړیوالو پام اړول دي. د ډېرو کلونو راهیسې د پاکستان رژیم د هېواد د لږکي پښتون توکم اتباع د برمه کولو، شکنجه کولو او وژلو له پاره د هېواد پوځ کاروي.

د ۲۰۱۸ کال په جنوري کې وروستی وژنه د وزیرستان د یوه ۲۷ کلن ځوان نقیب الله مسعود وژنه وه. نقیب الله د تحریک طالبان د تروریستي تحریک سره د اړیکو په تور د پولیسو سره په مقابلې کې ووژل شو. د هغه یوازې ثبوت شوی گناه دا و، چې په ښکاره یې د ادارې په وړاندې د غږ جگولو نه وېره نه درلوده. د نقیب الله مړینې د ډیورنډ کرښې دواړو خواوو د پښتنو په منځ کې د قهر لمبې بلې کړې.

په سلگونو زره خلکو په سوله یزو اعتراضونو کې ونډه واخېسته، چې د پښتون ژغورنې غورځنگ (PTM) له خوا، چې د پښتنو د بشري حقونو تنظیم دی، په لاره اچول شوي وو.

د PTM مشر منظور احمد پښتین د وزیرستان نه یو ۲۶ کلن ځوان د ټولو پښتنو غږ وگرځېد. دغه جذاب ځوان په ښکاره د دغو وروستیو سوله یزو اعتراضونو موخي څرگندي کړې هغه دا چې، د پاکستان پوځ دې ناقانونه وژنې ودروي، د پښتنو د قانوني حقوقو درناوی دې وکړي او ټول بنديان د خوشي کړي. په هغو کسانو، چې د تروریستانو سره د اړیکو تور پرې لگول کېږي د هغوی سره دې قانوني چلند وشي او د دوی جرم دې په محکمه کې ثابت شي.

د جون په ۲۵مه د دوشنبې په ورځ د پاکستان د پوځ د بې رحمیو په وړاندې په ژینو کې د ملگرو ملتونو د دوهم تر ټولو ستر دفتر مخ ته یو بل

اعتراض وشو. په همدې وخت کې په یوه نیمه خالي کوټه کې ښاغلي اورنگ زېب زلمي د پښتون د حقونو یو فعال او د پښتون ټایم د خبري سایټ جوړونکی او مشر چلونکی د ملگرو ملتونو د بشري حقونو د کمیسیون په وړاندې وینا وکړه. ښاغلي خان زلمي په خپله وینا کې د پښتون په سوله یز طبیعت باندې ټینګار وکړ، هغه اوسنی مقاومت د «هوبښاری ناڅاپي جګېدلو» په څېر توصیف کړ، چې د ټولو قبایلي سیمو او د هغوی د باندې د واقعي وضعې شتون منعکسوي.

د ډېرو کالو راهیسي پښتانه له ترور نه کړیږي. دوی د بل هر چا نه زیات په دې خوشالیدي، چې د دوی خاوره دې د جنایتکارو باندونو نه پاکه شي. متأسفانه دا ښکاره ده، چې جنایتکار تروریستي تنظیمونه، افراد او لور اشخاص په یوه امن ځای کې ازاد اوسیدي، چې د پاکستان پوځي جهادي ډلګی له خوا جوړ شوي دي. د پښتنو ټولني نفوذمن کسان، دودیز ملکان، روحاني مشران او نور په سیستماتیک ډول وژل کیږي، شکنجه کیږي او د خپلو کورنیو نه ورل کیږي. ښاغلی خان د نړیوالې ټولني د لاسوهني غوښتنه کوي او غواړي، چې د دوی کړول شوی ملت دې د نږدې کېدونکي کورنی جګړې نه وژغوري.

د جون په ۲۷مه پاکستان په رسمي توګه د (FATF) Financial Action Task Force) په څر لېست کې شامل شو. FATF د نړیوالو دولتونو کمیټه ده، چې اساسي دنده یې د تورو پیسو د سپینولو په وړاندې جګړه ده. دا کمیټه په ۱۹۸۹ کې جوړه شوې، په ۲۰۰۱ کال کې د تروریزم د تمویل څارنه د دې کمیټې د صلاحیت په دایره کې شامله شوه. [د پاکستان په څر لېست کې شاملېدل] دا ښه خبر دی، خو کافي نه دی، موخه دا ده چې، پاکستان د تروریزم د ملاتړي هېواد په توګه د FATF په تور لېست کې شامل شي.

یادابنت: د دې مقالې نور مطالب چې په دې موضوع پورې یې اړه نه درلوده ونه ژباړل شول.

دا لیکنه د هالنډ NOS خبري اژانس د ۲۰۱۸ کال د اگست په نولسمه
چې د البتا اندرې له خوا لیکل شوي خپاره کړه.
ژباړن: محمد اقبال وزیري
دوردربخت، هالنډ، ۲۱-۰۸-۲۰۱۸

د پاکستان نوی صدراعظم خپل شویو پښتو ته (لږ څه) هیله ورکوي

د پاکستان نوی وزیراعظم عمران خان نن سهار لوړه وکړه. د ده ټاکل،
چې په خپله په لږکي پښتون توکم پورې اړه لري، PTM ته، چې د پښتنو
اعتراضیه غورځنگ دی، احتیاطي هیله ورکوي. دوی غواړي، چې د
پاکستان پوځ د افغانستان سره په پوله قبایلي سیمو کې د طالبانو او نورو
توپکوالو سره په جگړې کې د پښتنو سره ناسم چلند ته د پای ټکی کیږدي.
هلته د دوی په اند زیات بي گناه خلک وژل کیږي.

عبدالروف مومند اوس هم هغه شپبه، چې د خپلو درې زامنو بندي کول
ورپه یادوي، احساساتي کیږي. دی وايي: «نیمه شپه وه، چې دوی راغلل.»
«دوی»، هغه سړي، چې په ملکي جامو کې د وسلې سره وو. «زه د دوی په
پښو کې پرېوتم. ما فکر کاوه، چې دوی مور وژني. له هغه وروسته دومره
تر فشار لاندې وم، چې روند شوم.»

دا زور سپین ږیری یو کال وروسته هم څه نه شي لیدلی. هغه په لاهور
کې، په یوه کارگري ناحیه کې، چې هلته ټول پښتانه اوسیدي، پخپله د
اوسېدو په کوټه کې د مزرو په پیرلي کټ ناست و. په دغه ناحیه کې نږدې
ټول یو بل پېژني او په دې پوهیږي، چې څوک تری تم شوی دی. دلته
ستونزمنه ده، چې د کومي کورنۍ غړی ومومی، چې خبرو ته حاضر شي.
د قبایلي سیمې پښتون ژورنالېست روف یوسفزی وايي، چې «دوی
وېرېږي.» دوی ته زیات وخت تلیفون کیږي، چې د دوی زوی یا مېړه به
زر بېرته کور ته راستون شي. ځکه دوی د دې خطر له امله نه غواړي میډیا
سره خبرې وکړي. د مومند دوه زامن دوي اوونۍ وروسته کور ته راغلل.
دی خپل دریم اتویش کلن زوی امجد خان په اړه درې میاشتي په خطر ناک
او غیر تسلي بخش حالت کې ناست و. هغه سمدلاسه پوه شو، چې د ده زوی
د لاهور نه درې میله لري د وسلې د لرلو په تور بندي دی. خو هغه بي گناه
دی. دوی هېڅ ثبوت نه لري. خو تر اوسه د ده په اړه هېڅ قانوني گام نه دی
اخیستل شوی.

د مومند دا وېره، چې زوی به بیا ژوندی ونه ویني، بې بنسټه نه ده. یوسفزي د داسو پېښو بې شمېره بېلگې لیدلې دي. هغه ډېره مشهوره بېلگه یې ۲۷ کلن نقیب الله مسعود دی، یو ځوان، چې د پاکستان په سوېلي یو میلیونې ښار کراچي کې د کالیو جوړولو په فابریکه کې کار کولو او د موډل جوړونکي په حیث یې د کار کولو خوب لیده. ده په جنوري کې د خپلو ملگرو سره په یوه رستورانټ کې ډوډی خوړله، چې ونیول شو. د هغه کورنۍ ته دوی اوونۍ وروسته خبر ورکړ شو، چې مسعود د ترورستانو په یوه پټنځای کې د پولیسو په برید کې وژل شوی دی.

زما خپل پلار په قهر و. هغه وویل: «مور» به ټول ووژل شو.»

منظور پښتین د اعتراضونو نوښتگر دی

د مسعود وژني، چې د خپل ځای هر څوک په دې پوهېدل، چې د تروریزم سره هېڅ اړیکه نه لري، په رښتیا یو توده ای غورځنگ په حرکت راووست. PTM د پښتون ژغورني غورځنگ له ۲۰۱۶ نه موجود و، خو د مسعود تر وژني پورې لږ خلک ورسره ولاړ وو.

۲۳ کلن پښتین راته وویل: «ما په ۲۰۱۴ کال کې لومړی اعتراض تنظیم کړو.» پښتین یو د مخکښو او اغېزمنو ویناکوونکو څخه دی، چې په تېر نیم کال کې یې د غورځنگ څېرې ته وده وکړه. «زما ټولو ملگرو ته پلارونو تلیفون کړی و»، چې «د منظور د څنگ نه لیرې شي، هغه لېونی دی.» زما خپل پلار په قهر و. هغه وویل: «مور به ټول ووژل شو. ته په خپلې کوچنۍ خور هم هېڅ زړه نه سوزوي.»

پښتین مني، چې د دوی په وړاندې درېدل خطر لري. د ده په نظر نه شي کېدای، چې په دې کې د مسعود وژنه استثنا وي. «هغه څوک، چې مقاومت کوي د ترورېسټ ټاپه پرې لگي. زما یوه ملگري په خپل کور باندې د هوايي برید په پایله کې خپله ټوله کورنۍ د لاسه ورکړه. د ده دوه لمسي هم په کې ووژل شول. بله ورځ پوځ څرگنده کړه، چې په دې کور کې اته ترورستان وژل شوي دي. تاسو نه شی کولی، چې د دې په وړاندې اعتراض وکړی، ځکه چې، بیا د تاسو وار دی.»

پښتین د سووېلي وزیرستان څخه دی. دا سیمه د افغانستان سره په پوله کې پراته ده، چې په ۲۰۰۴ کال کې د تروریزم سره په نړیواله جگړه کې د مبارزې ډگر وگرځېده. د پاکستان پوځ په دغه سرحدي سیمه کې د القاعده د ښکار کولو په موخه، چې د پولې راوښتل، د امریکایانو یو متحد و. سمدلاسه به د پاکستان د طالبانو او نورو سیمه ییزو وسله والو سازمانو سره جنګېدل. د پښتین په اند خو هغه څوک، چې د هغو مخالف و، هغه سیمه یز خلک هم وژل کېدل.

لسگونه زره مړه او تري تم شوي

PTM اټکل کوي، چې د ۲۰۰۴ کال راهيسي لږ تر لږه شپېته زره کسان وژل شوي دي. نږدې دېرش زره تنه تري تم شوي دي، دا څه مانا لري، چې د محکمې پرته دوی په ناقانونه ډول بندي شوي او په يوه نامالوم ځای کې ساتل کېږي او پوښتل کېږي. پوځ دا لور شمېر نه مني، بي پرې اټکل هم نه شته ځکه چې، ژورنالستان او نړيوال د بشري حقونو سازمانونه دغو سيمو ته ننوتلی نه شي. د بشر د حقوقو د څار کميسيون په تکراري ډول د خلکو د وژنو په اړه خپل تشويش د هغو مشاهدینو د ويناوو پر بنسټ، چې د سيمې نه راټينېدلي دي، څرگند کړی دی.

پښتین غواړي، چې نوره نړۍ مسؤليت ته راوبولي. د پاکستان پوځ دېر غښتلی دی. هغه د امريکي او نورو هېوادونو نه په سخاوت مندانه توگه دېرې پيسې ترلاسه کوي. هر يو غواړي چې د ترورېزم په وړاندې د جگړې له پاره پيسې ورکړي. ځکه [د دې له پاره، چې دا پيسې همداسې وررواني وي-ژباړن] د پاکستان پوځ ته دا گټه نه لري، چې طالبان مات کړي. د هغو پر ځای مور وژني. هلته ټول هېوادونه په غير مستقيم ډول د دي مسؤل دي.

د پيل کړي مودېلېست مسعود د وژني وروسته پښتین او د هغه ملگرو د فېسبوک او ډله ييزو خپرونو له لارې زرگونو تنو ته بلنه ورکړه، چې اسلام اباد ته ورشي. پښتین په موسکا سره وويل: «مور د ماک څوکربرگ څخه منونکي يو» «مور په ټولنيزه ميډيا کې دومره ځواک نه لرو لکه چې، په خپله يې ځواکمن پوځ لري.»

د اسلام اباد اعتراضيه ته، چې په فبروري کې پيل او لس ورځې اوږده شوه په زرگونه خلک راغلل. د هغې نه راپه دې خوا PTM د ټول پاکستان په ښارونو کې اعتراضيه مظاهري وکړې، چې په هغو کې زرگونو پښتنو کورنيو هغه تصويرونه وښودل، چې غړي يې تري تم شوي، وژل شوي يا بندي شوي وو. پښتین وويل: «د کال په پيل کې مې فکر کاوه، چې زيات عمر به ونه کړم. ځکه په تليفون کې گواښونه راته کېدل. خو پوهېږم چې دومره پلويان لرم، چې اوس راباندې څه نه شي کولی.»

ايا خان به مرسته وکړي؟

دی د نوي وزيراعظم نه احتياطي هيلې لري. خان په خپله يو پښتون دی، که څه هم په پنجاب ايالت کې زيږېدلی او لوی شوی دی. په اپرېل کې هغه وويل، چې د PTM غوښتنې په زياته اندازه برحقه دي. هغه ژمنه وکړه، چې د پوځ سره به په سيمه کې د کرل شويو ماينونو د ليرې کولو او تري تم شويو له پاره، چې په اړه به يې رښتيني قانوني چلند وشي، وغږېږي.

«خو»، پښتین وویل، چې ټول سیاسي مشران د ټاکنو په جریان کې خوشبیننه مالومیري. مور هیله لرو، چې مرسته به راسره وکړي. مور هیله لرو، چې ملگري ملتونه به هم مرسته راسره وکړي. خو د پاکستان پوځ ډېر ځواک لري، یوازی، چې هغه اجازه ورکړي بیا کېدای شي، چې زموږ د شرایطو په اړه خبرې وکړي.

دا لیکنه د بشر د حقونو نړیوالې شورا-هانک کانگ د ۲۰۱۸ کال د اگست په ۲۴مه خپره کړې ده.
ژباړونکی: محمد اقبال وزیری
دوردربخت، هالنډ، ۲۰۱۸-۰۸-۲۶

غوښتنلیک:

د پاکستان وزیراعظم: پاکستان یو بلوک لرونکی په ډېرو تورو نیولی، ضمانت یې رد شوی دی

د بشر د حقونو نړیواله شورا (IRCH)

د بشري حقونو نړیواله شورا-هانک کانگ (IRCH-HK) دا غوښتنلیک د پاکستان د وزیراعظم ته لېږلی دی.

د بشر د حقونو نړیواله شورا-هانک کانگ (IRCH-HK) مالومات ترلاسه کړي، چې د خیبر پښتونخوا د ایالت د ټولنیزو خپرونو او همدارنگه د پښتون ژغورني غورځنگ (PTM) د مخکې لیکي فعال ښاغلی محمد حیات خان پرېغل د استخباراتو ادارې او سرو په خاکیس کې نیولی دی.

هغه د څو ورځو له پاره د پټو ادارو په ناقانونه زړه بورنونو کې بندیتون کې ساتل شوی و. وروسته په پرېغل د الکترونیکي جرمونو ۲۰۱۶ قانون لاندې د دولت ضد فعالیتونو تور ولگېد. هغه په دې تورو نیول شوی، چې د هغه نوم لومړي اطلاعاتي راپور (First Information Raport) یا (FIR) نه دی یاد کړی. هغه چا، چې دا راپور ورکړی و، چې پرېغل د دولت ضد فعالیتونو کې لاس لري په اسلام اباد کې لوړې محکمې ته سوگند لیک وړاندې کړ، چې په کې یې ومنله، چې هغه پولیسو او د استخباراتو ادارې ISI ته هېڅ کله داسې راپور نه دی ورکړی.

د قضیې په وروستی اورېدنه کې د لوړې محکمې یو کسيزه محکمه د بدنامي استخباراتي ادارې ISI په لارښوونه بدله شوه.

د قضیې تفصیل:

ښاغلی حیات پرېغل د پښتونخوا د ایالت د ټولنیزو خپرونو یو نامتو او برجسته فعال او همدارنگه د پښتون ژغورني غورځنگ (PTM) ویاند دی. هغه درمل پوه دی او په دوبي کې یې په یوه درملتون کې کار کاوه. په خیبر پښتونخوا، فاتا او په ځانگړي توگه په سوېلي او شمالي وزیرستان کې ترینگلو حالاتو د هغه په شعور دروند بار اچولی و، چې د ۲۰۰۱ کال

راهیسی هلته پوځي عملیات او هوایي بمباری روانی دي، چې په هغو کې په زرگونو سړي، ښځي او ماشومان تري تم شوي یا وژل شوي دي. پوځي افسران، چې بشپړ مصونیت لري د ترهگرو په پلمه د خلکو کورونو ته ننوزي او څوک یې منع کولی نه شي. دوی بزگرانو ته اجازه نه ورکوي، چې د خپلي خوښي غله وکړي یا حیوانات وروزي. پرېغل هم د پښتون ژغورني غورځنگ او د هغه مشرتابه څخه، چې په مېراني د غاصبیبینو سره مبارزې کوي، اغېزمن دی. په وروستیو کې پرېغل بېرته پاکستان ته راستون شو او د ټولنیزو خپرونو له لارې یې خپل فعالیت پیل کړ.

د ۲۰۱۸ کال د جولایي په ۶مه حیات پرېغل د خبیرو پښتونخوا د ایالت په ډېره اسماعیل خان کې په خپل کور کې پټو پولیسو ونیو. د قانون پلي کونکي ادارې کسانو په وروستیو ساعتونو کې په زور سره د پرېغل کور ته ننوتل. د کور غرو هڅه وکړه، چې د دغو کسانو په وړاندې، چې دوی یې په زور یرغمل کړي وو، مقاومت وکړي، د کورنۍ نارینه غرو سره یې سخت چلند وکړ او وپي وهل.

د ده د نیولو وروسته د کورنۍ غړي یې د پولیسو دفتر ته لارل، چې پولیسو ته د پلټنې له پاره د سړي تښتونې راپور ورکړي. د دې سره سره پولیسو د لومړي اطلاعاتي راپور (FIR) د ثبتولو نه ډډه وکړه په دې، چې شوني ده پټو ادارو په کې لاس درلود. د ډېره اسماعیل خان ځایي خلکو او د سوویلي وزیرستان نه خلکو د پرېغل د خلاصون له پاره د دولتي ودانیو په ګډون د ISI او نورو پټو ادارو په دفترونو اعتراض پیل کړ.

د ده د تري تم کېدو ۶ یا ۷ ورځو وروسته پرېغل خپل ورور ته تلیفون وکړ او ورته یې وویل، چې هغه د اسلام اباد په ادیالا بندیتون کې دی او هغه د دولت ضد فعالیتونو او سایبر جرمونو په تور د پلټنو فیدرال ادارې (FIA) له لوري، چې هغه ټولنیزې خپرونې د فاتا د خلکو د حقونو له پاره کارولي دي، راجسټر شوی دی.

د ده د PTM ملګرو او فعالینو سمدلاسه د اسلام اباد لوري محکمې ته د ضمانت له پاره درخواست ورکړ. دوی په همدغه وخت کې د ځان سره لومړی اطلاعاتي راپور (FIR) یوه کاپي هم واخېسته، چې ناڅرګنده وه او ویل یې، چې «ځینې نامالوم کسان د فېسبوک د لنډو شرحو او ټویټر د حساب له لارې د پورته کولو، لېږدولو، واضح کولو او بې خنده خپرونو» پروپاګنډ کوي. لومړی اطلاعاتي راپور پسې وایي، چې «د نامالومو خلکو ناقانونه کړنې کولی شي ټولنیزې ناګراری او همدارنګه د ټولني د بیلو بیلو ډلو او ټولنو تر منځ توکمیز ټکرونه او شخړې راپاروي او په دولت کې ګډ وډې را منځ ته کوي او ورڅخه غوښتنه شوي، چې د ټینګو قانوني کړنو نوبت وکړي.»

دا د یادولو وړ ده، چې پرېغل په لومړي اطلاعاتي راپور (FIR) کې یاد شوی نه و. د پلټنو فېدرالي ادارې د یوه شاهد بیان بنسټکاره کړ، چې ادعا یې کوله، چې د پرېغل د دولت ضد فعالیت شاهد دی. سره له دې، چې هغه د اسلام اباد د لوړې محکمې په لومړۍ اورېدنه کې پلټنو فیدرال ادارې (FIA) ته د شاهدی بیان یا شاهدي ورکول رد کړي و. هغه همدارنگه یو سوگند لیک وړاندې کړ او خپل بیان یې رد کړ.

د پرېغل د تري تم کېدو څو ورځې وروسته هغه د پلټنو فیدرال ادارې (FIA) ته وسپارل شو او هغې دی د الکترونيکي جرمونو ۲۰۱۶ قانون د ۹مې او ۱۰مې مادو په اساس رجسټر کړ.

د پرېغل ملگرو او خیر غوښتونکو د هغه د نیولو وروسته د هغه د خوشي کولو له پاره د اسلام اباد لوړې محکمې ته د ده د ضمانت درخواست وړاندې کړ. د څلورو ورستیو اورېدنو په جریان کې محکمې ونه کړای شو، چې د قضیې په اړه پرېکړه وکړي. هر سند د شاهد د سوگند لیک په ګډون، چې د پرېغل په ضد یې بیان ورکړی و، چې محکمې ته وړاندې شو د پرېغل بې ګناهي بې ثابوله. اوس محکمه د ده د خوشي کېدو په اړه زړه نازړه ده.

د اګست په ۱۰مه د قضیې وروستی اورېدنه کې د اسلام اباد لوړې محکمې یو کسيزه محکمه ښکاره کړه او د سپټمبر په لومړۍ اوونۍ کې به نوي قضايي محکمه جوړېږي، چې دا قضیه واورې. خو دلته داسې راپورونه شته، چې ISI غواړي دی په جیل کې وساتي.

په عدلي سیستم کې په پراخه توګه د ISI لاس وهنه ښکاره ده. یوازې په دې ورستیو کې د اسلام اباد لوړې محکمې یوه مشر قاضي ښاغلي صدیقي د قضیې د اورېدلو په جریان کې څرګنده کړه، چې پټې ادارې او په ځانګړې توګه ISI د محکمې په پرېکړو کې لاس وهنه او نفوذ کوي او واک لري، چې د خپلې خوښې محکمې جوړې کړي.

زیاتي مالومات

د خپلو بدنامو قضايي قانونونو لکه د حاکمیت د حدودو قانون، د سپکاوي قانون او د پاکستان د ساتنې قانون په وضع کولو برسېره د پاکستان حکومت اوس د الکترونيکي جرمونو د مخنیوي ۲۰۱۶ قانون ورباندې زیات کړ تر څو، چې د خلکو د بنسټیزو ازادیو په وړاندې د قوانینو لست اوږد کړي.

د حقونو د پلو په وینا د الکترونيکي جرمونو قانون داسې شیطاني مادي لري، چې د خلکو بنسټیزې ازادۍ تر پښو لاندې کوي، چې اساسي قانون تضمین کړې دي. دغه وړاندیز شوي قانون په ټولنیزو خپرونو کې د رسېدونکي د رضایت پرته د متن د پیغام لېږل، د دولت په کړنو نیوکې کول، د جرمي او اوږده بند جزاګانې په نظر کې نیولې دي. د صنعت استازي استدلال کوي، چې دا قانون به سوداګري زیانمنه کړي. د مذهب، هېواد، د

هغه محکمې او پوځ باندې انلاین نیوکې هغه موضوعات دي، چې کولی شي د رسمي لاسوهني غوښتنه وکړي.

د ژباړونکي یادښت: د بشر د حقونو شورا-هانک کانگ وړاندیز کوي، چې نور دي هم د دوی د غوښتنلیک په شان، چې متن یې د لیکنې په پای کې «وړاندیز شوی عمل» تر سرلیک لاندې شته، د پاکستان د وزیراعظم، د پښتونخوا اعلی وزیر، د کورنیو چارو فېدرال وزیر، د بشر حقونو فېدرال وزیر، د پېښور د لوري محکمې مشر قاضي، د خیبر پښتونخوا د پولیسو عمومي مفتش او د بشر د حقونو عمومي رییس ته غوښتنلیکونه ولېږي او غږ دي پرې وکړي، چې «سمدلاسه ښاغلی محمد حیات خان پرېغل خوشی کړي او د ده پر ضد ټول تړونه لغوه کړي. واکمن باید د هغو بدنامو پټو ادارو افسرانو په وړاندې جدي گامونه پورته کړي، چې شکمن یې په ناسمو مالوماتو نیولي او دی په ناقانونه توگه په بندي تون کې ساتي او په خپله جوړو شویو تړونو دوسیه یې ورته جوړه ده.»

دا لیکنه د ۲۰۱۸ کال د اکتوبر د میاشتي په ۲۹ مه نېټه د واشنګټن پوسټ ورځپاڼې خپره کړې ده او د بناغلي ابوبکر صدیق له خوا لیکل شوی ده. ژباړونکی: محمد اقبال وزیري هالنډ، دوردېخت، د ۲۰۱۸ کال د اکتوبر ۳۱ نېټه

په پاکستان کې د پښتون ولس ځواک پوځي اداره لېزوي

يو نوی غورځنگ، چې د پاکستان د لږه کي پښتون توکم له پاره امنیت غواړي، د هېواد په مشرانو غږ کوي چې هغه وېجاړونکي سیاستونه پرېږدي، چې کورنۍ بې ثباتي يې ژوره کړي، گاونډی افغانستان يې ړنگ کړی او د امریکا په تاريخ کې تر ټولو اوږده جگړه توده ساتي.

د فبروري د میاشتي راهیسي د پښتون ژغورني غورزنگ، چې د اردو مخفف يې PTM دی، په لسگونو زره ځايي ځوانو فعالينو کمپاين په لاره اچولی تر څو د پاکستان جنرالان اړ کړي، چې د تېرو څلوېښتو کلونو وېجاړونکي سياست پرېږدي.

PTM په اصل کې د اسلام اباد نه غواړي، چې د دېرشو ميليونو نه د زياتو پښتنو بنسټيزو حقونو ته درناوی وکړي، چې د پاکستان د ۲۰۷ ميليونو نه زياتو اوسېدونکو دوهمه لويه ډله جوړوي. غورځنگ په اسلام اباد زور اچوي، چې د هغو زرگونو قربانيانو له پاره، چې د محکمې د سیستم له لارې تېري تم شوي، عدالت پرځای کړي او د هغو لسگونو زرو له پاره، چې د محکمې پرته وژل شوي دي، پلټني وکړي.

پوځي مشرانو د PTM لږي غوښتنې لکه په تگ راتگ د بنديز نرمښت، په لرو غړنيو سيمو کې د ماینونو د پاکولو پروگرامونه او د پلټنو په پوستو کې د تېري کوونکو پلټنو پای ته رسول منلي دي. خو جنرالان نه غواړي، چې يو اساسي بدلون وکړي، چې د واک په کارولو کې نرمښت روالي، د هېواد د قوانينو او اساسي قانون ته درناوی وکړي او د تېري تم کېدو او غير قانوني وژنو نه لاس واخلي. ډېره خطرناکه يې دا ده، چې دوی په ځانگړي توگه د دې مخالفت کوي، چې د افغانستان په جگړه کې خپل گډون پای ته ورسوي.

دوی کوښښ کوي چې PTM بې اعتباره کړي، چې گویا دوی د يوې «رېښايي جگړې» غږ پورته کوي. دوی د غورځنگ د ځوانو مشرانو وطنپالنه تر پوښتنې لاندې نیسي، د دوی فعالين بندي کوي او ځوروي، او هڅه کوي، چې د دوی اعتراضونه سبوتاژ او گډوډ کړي. په غورځنگ

باندې د ډله یزو خپرونو د پوښښ په ناوېل شوي بندیز باندې هر ځای د پوځیانو د گوتو چاپ بنکاري. دوی په ډله یزو خپرونو کې د شیطاني بلاگانو یو لښکر خوشې کړې، چې غورځنگ د دولت ضد دسيسو او د بهرنيو دښمنو قوتونو له خوا په ملاتړ بدناموي.

د پاکستان ځواکمن پوځي ماشين ډېر زيات کار کوي، چې دا غورځنگ په افغانستان پورې وتړي، هلته پښتانه اکثريت دي او نڅه گان يا ممتاز کسان يې په تاريخي لحاظ د پېوستون په ادعاوو لنگر اچوي. د دوی د ځورونې سره سره کابل په پاکستان کې د پښتنو وېښتيا ته هرکلی وايي او هيله لري، چې د اوږدې مودې ځورېدلي پرگني به د راولپنډۍ، چې د اسلام اباد څنگ ته د پوځي چاوني ښار دی، چې د پوځ درستيز په کې پروت دی، تاوونکی لاس ونيسي، چې هيله لري په افغانستان کې د طالبانو غوندې د سخت دريځو اسلامي نماينده گانو له لارې تسلط ومومي.

د پاکستان په ۷۰ کلن تاريخ کې PTM شايد د ځايي خلکو تر ټولو پياوړی غورځنگ وي، چې په مستقيم ډول يې په پوځي يونيفورم کې سړي ونگول. د پوځ څلورو جنرالانو نږدې ۳۵ کاله يا د پاکستان د نيم تاريخ په اندازه واکمني وکړه. د دوی واک د ملکي کمزورو ادارو لاندې هم د ننګونو پرته پاتې شو او دوی د هېواد بهرنی او دفاعي سياست او د هستوي وسلو د جوړولو چارې ټاکي. د ډموکراسۍ په زيان او د پاکستان د اکثريت خلکو د هيلو پر خلاف دوی هېواد د کورني سخت دريځۍ د ژور تيا، د نړيوال گوبڼه توب، زورواکۍ او بېوزلۍ په لور بيايي.

د دوی ځواک د پيسو په انگېزي ډډه لگوي. د جنرالانو د نسلونو وروسته پوځ د هېواد د ننه تر ټولو لوی مالي او صنعتي متمرکز ځواک باندې بدل شو. د دوی وروستی شرکت د غوښې د بسته بندۍ کولو فابريکه ده، چې غير منقوله شتمني يې اوس هم په زړه پورې پاتې کيږي.

د دغو ثابتو گټو په ليدو سره گرانه نه ده، چې ووينو ولي د PTM گړندۍ ودې د پاکستان جنرالان ولړزول. د دوی د نيوکو زياته برخه پوځ په نښه کوي، چې په دغه شعار کې «د دغه تروريزم ترشا يونيفورم دی» خلاصه کيږي.

اوس د جنرالانو ټاکتيکي او ستراتيجيکي مانورونه د دوی کرنلاره پرمخ بيايي. د ۱۹۷۰ کلونو راهيسي اسلام اباد په سختدریځو اسلامي ډلو باندې درنه پانگونه وکړه، چې د پښتنو د سيکولر غورځنگونو او د پاکستان او افغانستان د رژيمونو په وړاندې مقابله او جگړه وکړي. په ۱۹۷۱ کال کې د بنگله ديش د جوړېدو وروسته په راولپنډۍ کې پوځي پلان جوړونکي د پښتنو د جلاتوب وېرې نارامه کړل چې داسې غورځنگ به د کابل په مرسته پاکستان تجزيه کړي. په دواړو هېوادو کې د څلوېښتو ميليونو نه زيات

پښتانه په ژبې، توکم او تاریخي یادونو سره تړلي او په سوله کې گډې کټې لري.

د ۱۹۷۰ کلونو په پیل کې د پاکستان مشرانو ناسمه لار وټاکله چې د دغه خيالي گواښ په وړاندې د اسلاميستانو ملاتړ او د پښتنو اتباعو په وړاندې توپيري چلند کوي. دوی غواړي پښتانه د جگړه غوښتونکو په څېر وښيي په داسې حال کې، چې د دوی حقونه، موډرنټوب او سوکالی نه انکار کوي. د څلورو لسيزو او د ميليونو پښتنو د وژلو او بې ځايه کولو نه وروسته، پاکستان لږه گټه کړې ده. داسې ښکاري، چې PTM د پښتنو د ټولنيزې وپښتيا يوه ننداره ده او د يوه ستر سياسي لوبغاړي په حيث پاتي کيږي. پاکستان په افغانستان کې خپل ملگري له لاسه ورکړل. زيات افغانان اسلام اباد ته د دوی د بدبختۍ د لومړنۍ سرچينې په سترگه گوري.

په راولپنډۍ کې جنرالان اوس يوه موقع لري، چې خپلې تاريخي تېروتنې ومني او سمه کرنلاره غوره کړي. د PTM غوښتنو ته د يوه رښتيني او پخلاينې د کميسيون د جوړولو له لارې، چې غورځنگ يې غږ کړی، رښتيني ځوابونه ووايي. دا به يو ښه پيل وي.

يوه ستراتيژيک بدلون ته اړتيا ده، چې د نه ختمېدونکې جگړې پرځای د پاکستان په سوکالی تمرکز وشي. داسې ښکاري، چې دغه کوښښونه، چې خلک د گواښ له لارې تر فشار لاندې ونيسي پایلې به يې د بې ثباتۍ او د پښتنو او نورو لږکيو پردي توب لا زيات کړي.

د پاکستان د جنرالانو د پاره دا موقع ده، چې د خپلو گټو پرځای د خپل هېواد له پاره ښه لاره غوره کړي. دوی بايد د پاکستان د اساسي قانون لوړتوب او د قانون واکمني ومني.

پای

ډاکټر درمانگر

نوي ابادي

د ښاغلي ډاکټر منظور پښتین په سروالی د پښتون ژغورني غورځنگ د څه کم یو کال راهیسي د پاکستان دولت تر اداري لاندې څلورگونو ایالتونو کې پرمخ روان ده، داسې ښکاري چې د خپل موجودیت په دې لږه موده کې د خلکو خدایي زور یې هم په لازمه چټکۍ د لارې مل گرځي. غورځنگ که له یوې خوا په ټول پاکستان او په ځانگړې توگه د پښتنو په سیمو کې د پاکستانی حاکمانو او پوځیانو له خوا د قومي مشرانو، منورینو او د سر کسانو د ترور، اختطاف، زنداني کولو، کور وړانولو، کډواله کولو او د منل شویو قوانینو څخه د سرغړولو روان بهیر ختمول غواړي؛ له بلې خوا د نورو هېوادونو په کورنیو چارو کې د پاکستانی دولت د لاسوهنو په رښتیا بندولو ټینگار کوي.

پښتون ژغورني غورځنگ د اوسنۍ نړۍ شریکو ستونزو د حل له دې فرمول سره مطابقت لري، چې د هغه له رویه عمل باید د محلي اړتیاوو او نظر له نړیوالو فکري نورمونو سره برابر وکارول شي. ځکه نو که غورځنگ د پاکستان په د ننه کې د ظلمونو او بېعدالتیو څخه د خلکو د خلاصون هلي ځلي کوي، په نړیواله کچه د جهاني سولي او عدالت د ملاترو د جریان یو مهم برخه وال شمېرل کېږي.

د دې ولسي خوځښت په زړه پوري ښایست دا ده، چې د ازادۍ، سولي او د انسان له عزت سره د برابر ژوند تمنا لري او دغو اهدافو ته د رسېدو په هیله د پاکستان اساسی قانون ته درناوی کوی او د عدم تشدد له فلسفې څخه د شریفانه وسایلو په توگه کار اخلي.

د عدم تشدد فلسفه له پخوا زمانې څخه بیا تر اوسه پوري د پیغمبرانو، فیلسوفانو، طبیعی، ټولنیزو علومو عالمانو او متفکرینو د گډو هلو ځلو محصول ده، چې په شلمه پېړۍ کې یې د یوه مکمل نظام څېره پیدا کړه. د دې انساني فلسفې په مقابله کې د پیسو او قدرت لېونیو مینانو د تشدد شیطاني او وحشت فلسفه او نظام په پښو ودرول، چې تر دا ننه پوري یې بشریت له بې حسابه تباھيو سره مخامخ کړی ده. د عدم تشدد فلسفه مور ته په میراث رارسېدلې، غفار خان په کابل کې «باچا خان د اسلام بې تشدده سرټپری» کتاب د لیکونکي، ایکنات اسوارن سره په یوه مرکه کې وویل چې «تاسو وینی چې نړۍ د تباھي او تېری په لور روانه ده، تېری د خلکو کرکه او وېره زیروي، زه په عدم تشدد عقیده لرم او زه وایم، چې تر هغه به د نړۍ

په خلکو کې سوله او آرامی را نه شي تر څو، چې تشدد روان وي» ۱ د عدم تشدد فلسفې په شاوخوا د مختلفو قومونو او عقیدو خلک په یوه واحد سنگر کې د راټولېدو امکانات تر لاسه کوي دغه فلسفه همدا نن په یوه نړیوال ځواک بدله شوی ده. په هندویت کې مها تما گاندي په عیسویت کې لوتر کینگ او په اسلامي نړۍ کې باچا خان د عدم تشدد د فلسفې د سر کسان شمېرل کېږي.

که څه هم د تشدد خونخوارانو گاندي او لوترکینگ ووژل او غفار خان یې تر څلوېښتو کلونو زیات د زندان په تیارو کې وساته؛ ولي د دوی د فکرونو پاک میراث ته همدا اوس هم د قدر په سترگو کتل کېږي. د پیسو او قدرت په لېونی مینه اخته کسانو، چې له جگړې څخه د گټورې سوداگرۍ د وسیلې په توگه کار اخلي، له پخوا راهیسې، له مختلفو لارو، د ازادۍ، عدالت او انسانیت پر مینانو مرگوني گذارونه کړي دي. «مغولي یرغلگرو د اخوند دروېزه او د هغه په شان نور دیني مشران، خانان او ملکان په بیه واخېستل او پیر روښان غوندي په ازادۍ مین وطنپال، باعمله عالم او سوچه مسلمان باندې یې د کفر قنوی ولگوله او د ده زامنو، لمسیانو او مخلصانو ته یې د سرو مال زیات خسارات ورسول» ۲.

همدې ته څه نا څه ورته کانه د پښتون ژغورنې غورځنگ په هکله روانه ده. د روان کال د جون د میاشتې په دریمه نېټه د جنوبي وزیرستان مرکز وانه کې د غورځنگ په یوه سوله یزه غونډه گولۍ وارول شوې چې د هغو له امله د نوموړي غورځنگ اوه تنه شهیدان او تر پنځوسو زیات کسان زخمیان شول.

د پاکستانې پوځیانو لویه اندېښنه دا ده، چې مبدا دغه غورځنگ په یوې داسې ډېوه بدل شي، چې رڼا یې نه یواځې د پاکستان ټول نجیب اولس روښانه کړي، بلکې د سیمې او نړۍ په ازادۍ، سولې او انسانیت مینو انسانانو د نړیوال خوځښت د لارې مل وگرځي.

د پښتون ژغورنې د غورځنگ لوی کمال دا ده، چې د خپل مرام او تگلارې په بیانولو سره یې د یوه بنایسته، گټور او ضروري مرام او ارمان مهندسي سر ته رسولې ده. د یوه ارمان په شاوخوا د خلکو راټولېدلو هر راز مشکل د حل تر نیمایي زیاته برخه جوړوي. د انساني ژوند د دوام له پاره د مرام شته والی حتمي ده.

زموږ هلمندي خویندو او وروڼو هم د جگړې اوروڼو ته په نرمو اوبو د سزا ورکولو کاروان په پښو درولی ده. که چېرې د پښتون ژغورنې غورځنگ او هلمندیانو د سولې کاروان په شان له جگړو او بدبختیو څخه د خلاصون کارونه د هېواد او سیمې په هر گوټ کې ترسره شي او د دوی ترمنځ د دوستۍ او خواخوږۍ اړیکې، چې د غمونو د زیاتوالي په مهال قوي کېږي، ټینگوالی ومومي، دا کار به نه یواځې د روان محشره د راوتلو تر

ټولو مهمه وسيله وگرځي، بلکي د تاوتريخوالي په کمولو کي بي ساري مرسته وکړي.

حکله نو ټول بشریت دا جبري او اخلاقي مسؤليت په غاړه لري چي د پښتون ژغورني غورځنگ، هلمندیانو د سولي کاروان او دوی ته ورته اولس پالو خوځښتونو د ملاتړ له پاره خپلي سياسي، معنوي او مادي مرستي او لوريني ونه سپموي. د افغانستان د سولي ملي جبهې او د افغانانو ترمنځ د تفاهم نهضت غړي د دغه راز اولس پاله خوځښتونو طبيعي انډيوالان او د لاري مل کسان دي.

ازادۍ، سولي، عدالت، قانونيت او عدم تشدد ته د لومړۍ درجي اهميت قايلېدو له برکته دغه راز غورځنگونو او سوله يزو کاروانونو د خلکو زرونو ته لاره غځولي او خدايي شانته نه ماتېدونکي زور ورپه برخه شوي ده. د همدغه شانته زور په مټ به د ظلم او ستم لويي خامخا له ماتې سره مخامخ کيږي. دا کار به د يوې داسې انساني ټولني د جوړېدلو پيلامه وگرځي چي په هغي کي د ساينس، صنعت، اقتصاد، ټولنيز عدالت، پوهي او اخلاقو د پرمختگ لاري د تل له پاره خلاصه وساتل شي.

د همدې هيلي د تحقق په اميد

۱- د باچا خان اندونو او مبارزي ته لنډه کتنه، ۲۸ مخ د محترم محمد

اقبال وزيري ليکلي کتاب

۲- همدغه کتاب ۳۲ مخ

محمد اقبالی وزیري
۲۰۱۸ کال د دسمبر ۲۶ نېټه

د پښتون ژغورني غورځنگ PTM د يو کلنی په درشل کې

د پښتون ژغورني غورځنگ PTM د ۲۰۱۸ کال د جنوري په مياشت کې د ډاکټر منظور پښتین په مشرۍ منځ ته راغی. د PTM منځ ته راتلل کومه ناڅاپي پېښه نه وه، بلکې دا غورځنگ د پښتنو د خپلواکۍ د اوږدې تاريخي مبارزې د زړي نه زرغون شوی دی.

په شپاړسمه پېړۍ کې کله چې د هېواد لوېدیځه برخه تر کندهار پورې د پارس د صفوي واکمنو، شمالي برخه يې د ازبکو خانانو او ختیځه برخه يې له اباسینه تر کابلې او کلاته د هند مغولو واکمنو د واکمنۍ لاندې وه، د هند د مغولو امپراتورۍ په وړاندې د پښتنو د خپلواکۍ غورځنگ د سوېلي وزیرستان د کانېگرم نه د روښان پير په مشرۍ پيل شو. دا غورځنگ، چې په ملي او اسلامي اصولو ولاړ و، نږدې يوه پېړۍ يې د هند د مغولو د امپراتورۍ په وړاندې د خپلواکۍ جگړه پرمخ يووړه.

د روښاني غورځنگ د ناکامۍ وروسته په اولسمه پېړۍ کې ستر شاعر او مبارز خوشال خان خټک، اېمل خان مومند او دریاخان اېریدي د هند د مغولو امپراتورۍ په وړاندې د پښتنو د خپلواکۍ غورځنگ ته دوام ورکړ. په پای کې ختیځ پښتانه د خپلواک دولت په جوړولو کې پاتې راغلل خو د دوی مبارزو په لوېدیځو پښتنو لوی اغېز واچاوه.

لوېدیځو پښتنو د اتلسمې پېړۍ په پيل کې د ميروېس نيکه په مشرۍ په کندهار کې د افغان خپلواک دولت بنسټ کېښود او بیا يې د پنځوېشت کلن ځوان احمد خان ابدالي په مشرۍ د امو نه تر اټکه خپلواک ملي دولت جوړ کړ. احمدشاه بابا بیا په کشمير، پنجاب، سند، بلوچستان او پارسي خراسان يا پخوانۍ پارتيا کې د واک په غزولو سره امپراتوري جوړه کړه. «د احمد شاهي دولت په رامنځ ته کېدو کې د ختیځو پښتنو ونډه اساسي وه. په دې ډول، چې دوی په خپلو جگړو سره نه يوازې د احمدشاه له پاره ډگر هوار کړی و، بلکې له هغه سره يې د ملکونو په نيولو او د امپراتورۍ په جوړولو کې هم مرسته وکړه.»^۱

خو په نولسمه پېړۍ کې د يوې خوا د احمدشاه بابا د لمسیانو، د سدوزو او محمدزو او بیا د بارکزو وروڼو تر منځ د تخت او تاج پر سر کورنيو جگړو او ناندريو او د بلې خوا د دوو سترو اروپايي امپراتوريو يانې د لويې

برېتانيې او تزاري روسيې د سترې لويې د سيالۍ له امله لومړی د افغانستان امپراتوري له منځه لاړه او بيا افغانستان کمزوری او کوچنی شو او د ډېورنډ کرښې نږدې نيم کړ.

د دې وروسته د وزيرستان خلکو د نورو پښتنو د قومونو سره په گډه د حاجي ميرزا اعلي خان په مشرۍ لومړی د برتانوي هند نه او بيا د پاکستان د جوړېدو وروسته د پاکستان نه د خپلواکۍ د لاسته راوړلو له پاره ټينگې مبارزې وکړې، چې په پای کې نابريالي شول. «د اېپي فقير د خپل سلف ميا روبان په شان، چې هغه هم د وزيرستان د کاني گرم و، په خپل ژوند کې په مقصد ونه رسېد، خو د هغه په شان يې د پښتنو د خپلواکۍ غورځنگ په ميراث پرېښود. د ميا روبان غورځنگ تر يوه حده خوشال خان خټک، اېمل خان مومند، درياخان اږيږدي، ميرويس نيکه او تر پوره حده ستر احمدشاه سرته ورسوه. يوه ورځ به د اېپي فقير غورځنگ هم د بري درشل ته ورسول شي.» PTM د حاجي ميرزا اعلي خان د دغه ميراث منطقي ادامه ده.

د پاکستان په ۷۰ کلن تاريخ کې د دې هېواد پنجابي واکمنو د پښتنو، بلوڅو، سنډيانو، بنگاليانو او نورو قانوني حقونه تر پښو لاندې کړي دي. بنگال خپلواک شو، خو نور قومونه همداسې د پنجاب د واکمنو د ظلم او ستم لاندې شپې او ورځې سبا کوي.

د پاکستان رژيم او په ځانگړې توگه پوځ او ای اس ای په افغانستان باندې د شوروي يرغل وروسته په سخت دريځو اسلامي ډلو باندې لويه پانگونه وکړه، چې د يوې خوا د هغو څخه د افغانستان په وړاندې جگړه کې گټه پورته کړي او د بلې خوا په پاکستان کې د پښتنو په توکم وژنه کې ورڅخه کار واخلي.

د ۲۰۰۱ کال راهيسې د پاکستان پوځ د تروريزم سره د جگړې په پلمه د پښتون توکم وژنه په پراخه توگه تر لاس لاندې نيولي ده. له هغه مهاله تر اوسه د پاکستان پوځ له خوا په قبايلي سيمو کې عمليات او بمبارۍ روانې دي، چې په هغو کې په لسگونو زره ناپنه، ښځې او ماشومان تري تم شوي يا وژل شوي دي. په ټول پاکستان کې د پاکستان پوځ په پرله پسې ډول د پښتنو د نفوذمنو کسانو، دوديزو ملکانو، روحاني مشرانو او نورو په برمه کولو، کړولو، کډه کولو، بندي کولو او وژلو لگيا دی. محمد افضل خان لالا، ملاله يوسفزې، بشير بلور، ملک فريد الله، مشال او نور يې د فردي ترورڅرگندې نمونې دي. د پېښور د پوځي ښوونځي د زده کوونکو ډله ايزه وژنه او په کوېټه کې د واکيلانو ډله ايزه وژنه يې د پښتنو د ډله ايزې وژنې روښانه بېلگې دي. د روان کال په جنوري کې په کراچۍ کې نقیب الله مسعود ووژل شو. د ډاکټر منظور پښتین په مشرۍ د اسماعيل خان د ډېرې نه د اسلام اباد په لور اعتراضيه مارش پيل شو، چې په لاره کې د پښتونخوا

د ټولو سیمو نارینه او ښځو پراخ گډون په کې وکړ. د دې اعتراضیه مارش پایله د پښتون ژغورني غورځنگ منځ ته راتگ شو.

د پښتون ژغورني غورځنگ PTM د پاکستان د اساسي قانون په چوکاټ کې سوله یزه مبارزه کوي او د باچا خان د بې تشدد فلسفې نه الهام اخلي. د پښتون ژغورني غورځنگ PTM موخه دا ده، چې د پاکستان پوځ دې د پښتنو ناقانونه وژني ودروي، د پښتنو قانوني حقونو ته دې درناوی وکړي، ټول بنديان دې خوشي کړي او د هغو لسگونو زرو کسانو له پاره، چې د مجکمي پرته وژل شوي یا تري تم شوي دي، پلټني وکړي.

د پښتون ژغورني غورځنگ PTM د اسلام اباد د اعتراضیه غونډې وروسته د پاکستان په نورو لویو ښارونو لکه لاهور، کراچي، پېښور او د پښتنو په ټولو ښارونو او په قبایلي سیمو کې پراخ لاریونونه او اعتراضیه غونډې جوړې کړې، چې په هغو کې زرگونو کورنیو هغه تصویرونه وښودل، چې غړي یې تري تم شوي، وژل شوي یا بنديان شوي وو. PTM په لنډ وخت کې په ټول پاکستان او په ځانگړې توگه په پښتنو سیمو کې په یوه پیاوړي سیاسي غورځنگ بدل شو، چې د پاکستان تروریستي پوځ یې وننگوه.

د پښتون ژغورني غورځنگ PTM په ملاتړ پښتنو په اروپا، امریکا، استرالیا او د نړۍ په گوټ گوټ کې پراخ لاریونونه او غونډې په لاره واچول ترڅو د نړیوالو پام د پاکستان د پوځ له لوري د پښتون د نسل وژني غمیزې ته واړوي. اوس د پښتون ژغورني غورځنگ PTM نړیوال ملاتړ ورځ په ورځ زیاتېږي او په نړۍ واله میډیا کې د دوی مبارزې زیات انعکاس مومي. په اروپا، امریکا، استرالیا او نورو هېوادونو په میشتو افغانانو او په تېره د پښتنو په منځ کې د دوی ملاتړ په بېساري توگه زیات شوی او لا ډېرېږي.

زه په دې باوري یم چې د پښتون ژغورني غورځنگ PTM به د ډاکټر منظور پښتین په مشرۍ د حاجي میرزا علي خان د خپلواکۍ غورځنگ د بري درشل ته ورسوي.

د پښتون ژغورني غورځنگ PTM د بري په هیله

- ۱- پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ، زما غوره لیکنې ۹۶ پاڼه
- ۲- پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ، ډېورنډ د واحد ملت د بیلټون کرښه، د مقالو ټولگه، ۲۰۰۷ کال پېښور، ۲۷-۲۶ مخ

دا لیکنه د هالنډ یوې وتلې ورځپاڼې (de volkskrant) د ۲۰۱۹ کال د جون په ۴مه خپره کړې او د هالنډي خبریال بېن فان رای لیکلې ده. ژباړونکی: محمد اقبال وزیري
دوردېخت، هالنډ، ۲۰۱۹ کال د جون ۷مه

د منظور پښتین مرکه

منظور پښتین په پاکستان کې د ډموکراتیک مقاومت سیمبول شو: «دا پوځ دی، چې سخت دريځي کړي.» ځوان منظور پښتین او د هغو ځوانو پلویانو په سوله یز مقاومت سره د پاکستان پوځ قدرت ونگوه. خو دوی به څومره وکړای شي، چې نور مخ ته لاړ شي؟ پوځیان په شمالي وزیرستان کې ټینګ کمپاین کوي، چې د [PTM] د فعالینو سره مقابله وکړي. پښتین په دې باور دی، چې نرم قوتونه به میدان گټي.

د پاکستان پوځ هوښیار دی. پوځیان هر وخت په ظاهره داسې ښيي، چې گواکې دوی په ټینګه د تروریزم سره په جگړه بوخت دي تر څو دوی ته د لوبډیخو هېوادو مالي ملاتړ جاري وي. ځکه دوی مور د سخت دریځو او ترورستانو په څېر انځوروي. خو دوی په دې کې بریالي کېدای نه شي.

نن د پېښور نه د سکایپ د اړیکې له لارې د بشر د حقونو فعال پښتین (۲۴) د مبارزې ډک غږ را ته. دی دا اوس د یوه پرلت نه بېرته راغلی و، چې په شمالي وزیرستان کې تېره اوونۍ د پاکستان پوځ د یوې پوستې له خوا د ۱۴ فعالینو د وژلو او د پارلمان د دوو غړو د نیولو پر ضد اعتراض وکړي. دا پرلت د ورځې په پای کې د زور په کارولو سره ړنګ شو.

پښتین د پښتون ژغورني غورځنگ (PTM) مشر دی او په لنډ وخت کې په تېره د ځوانانو په منځ کې د ډموکراتیک مقاومت په سیمبول بدل شو. د PTM بنسټ د ۲۰۱۸ کال په پیل کې کېښودل شو. د پښتون ژغورني غورځنگ د پښتنو د نه تشدد یو مدني غورځنگ دی، چې د پنجاب وروسته د پاکستان د اوسېدونکو ډېره کی جوړوي. دوی په ځانگړي ډول د افغانستان سره د کرښې په اوږدو او د خیبر پښتونخوا په ایالت کې اوسېږي.

PTM په قبايلي سیمو کې د پاکستان د ځواکمن پوځ د تیرې په وړاندې اعتراض کوي، چې هلته پوځیان او سخت دریځي (تر ټولو د مخه د پاکستان طالبان) یو د بل سره جنګیزي او خلک یې بیه پرېکوي. PTM د پاکستان د پوځ له خوا په ارادي ډول د خلکو د بندي کولو، په نا قانونه توګه د زندۍ کولو او د تری تم کولو د زور زیاتي پر ضد اعتراض کوي. د پښتین په وینا «زموږ تر ټولو مهمه غوښتنه تل دا ده: چې که دلته کومه پېښه کیږي نو ټول خلک مه جزایان کوئ» او «موږ تل د قانون په چوکاټ کې عمل کوو.»

پښتین وویل، چې د تېرې اوونۍ پېښه د تېر یو نیم کال په جریان کې تر ټولو خطرناکه او جدي وه. پوځ وايي چې د دوی په پوسته باندې وسله وال برید شوی، خو د پښتین په وینا: د PTM یوه ډله، چې په هغې کې د پارلمان دوه غړي وو، یوې غونډې ته روانه وه، چې د کنټرول پوستې څخه د شا ډزې پرې وشوې. «په وزیرستان کې خلک نه شي کولی چې وسله وگرځوي. زموږ کسان د سفر په جریان کې په شلو پوستو کې کنټرول شوي دي. د پوځ د ویاند له خوا کیسه بې مانا ده او په پاکستان کې دی تر ټولو لوی دروغجن دی.»

پښتین د دغه ټکر د پېښېدو نه وروسته سمدلاسه غبرگون نه دی ښوولی «ځکه چې زما دا عادت دی د مخه تر دې چې څه ووايم لومړی پلټنه کوم چې څه پېښ شوي دي.» د پېښې نه وروسته پوځیانو نېغ په نېغه انټرنېټ، د موبایل شبکې او د تلیفون لاینونه بند کړل لکه چې دوی تل دغسې کوي. دوی دا د دې له پاره کوي چې څوک ونه شي کرای د رښتیا نه خبر شي او دوی یوازې خپل پروپاگانډ خپور کړي.

د څر کمر د وینې د حمام په اړه راپورونه په بشپړه توګه توپیر لري. د شمالي وزیرستان په ضلع کې، چې د پېښور د سوېل په ۲۰۰ کیلومتری کې پراته ده، هغه څه چې تېره اوونۍ د جمعې په ورځ په کره توګه د څر کمر په پوسته کې پېښ شول په دې اړه لري چې تاسو د هغې په هکله د چا نه پوښتنه کوئ. هلته د پاکستان د حکومتي پوځ او د پښتنو د مدني غورځنګ PTM د فعالینو تر منځ مقابله وه چې مرګ ژوبله په کې وشوه، دا رښتیا ده. خو د دې ټکر په اړه ټول روایتونه په بشپړه توګه توپیر لري. د پوځ په نظر د تلاشې پر پوسته وسله والو سخت درېځو برید وکړ، چې په هغه کې درې تنه مړه او پنځه پوځیان ټپیان شول. د مظاهره کوونکو په نظر، چې په هغو کې د وزیرستان دوه د پارلمان غړي او د PTM مشران هم وو، د فعالینو یوه ډله په سوله یز ډول یوې پرلت ته، چې د پوځ د ناوړه چلند په اړه وه، پوځیانو نابیره ورباندې ډزې وکړې، چې په هغې کې ۱۴ فعالین ووژل شول او په لسګونو ټپیان شول.

د انټرنېټ ویدیو ګانو ښووله چې ملکيانو د پوځیانو سره خبرې اترې کولې او چې په یوه پاتک بې د تېرولو هڅه کوله او بیا هرې خوا ته منډې شوې. یوازینی سیاستوال علي وزیر د اتو نورو کسانو سره ځای په ځای ونيول شول، هغه بل سیاستوال محسین داوړ د پنجشنبې په ورځ پوځ ته ځان تسلیم کړ. دا سیمه تر اوسه همداسې بنده ده، هلته په ګرځېدو بندیز ټینګ دی او انټرنېټ او تلیفون پرې شوي دي.

پښتین موسکې شو او وویل: «په دغه وخت کې دا ستراتیژي یوازې مهربان خدای ته مالومه ده.» په ټولنیزه میډیا کې د وینې د حمام په اړه خبرونو په پاکستان کې ملي شورماشور جوړ شو او کله چې پوځ د

اپوزیسیون نه ناهیلی شو نو د پښتین په وینا بیا یې د عمران خان لاسپوڅی حکومت مرستی ته راوبلو. دوی پرېکړه وکړه چې د فعالینو د مرو هره کورنی ته ۱۵۰۰۰ یورو او د ټیپانو هری کورنی ته ۶۰۰۰ یورو تاوان ورکول ومني.

پښتین وویل چې «مور هېڅ پیسې نه غواړو، مور عدالت غواړو برسېره پر دې دوی زموږ د پارلمان دوه غړي علي وزیر او محسېن داوړ نیولي دي، چې یوازي دوی په پارلمان کې د پوځ د رول په اړه نیوکې کولې. مور یوه خپلواکه پلټنه غواړو، د بندیانو خلاصول او د پېښو مسؤلینو ته جزا غواړو. او مور دا غواړو چې په قبایلي سیمو کې د پوځ نه اداري واکونه حکومت ته ولېږدول شي.»

داسې ښکاري چې حکومت هم مقابله کوي. د حکومت یوه ویاند تاسو د حکومت ضد جاسوسان وبللي او وویل چې د تاسو وروستی گړی په تېرېدو ده.

واکمنو مور هر وخت په سره ورځ زیان رسوونکي بللي یو. دوی وایي چې مور د اسلام پر ضد یو، په دې چې مور ښځو ته اجازه ورکړي، چې زموږ سره په مظاهرو کې ونډه واخلي او چې مور سخت دريځي تیري کوونکي یو، او عادي خلکو ته وایي چې زموږ فعالین د CIA او هندوستان د پټو ادارو اجنټان دي.

«خو خلک د دوی په خبرو هېڅ باور نه کوي. ولې؟ ځکه چې خلک زموږ فعالیتونه چې PTM د یو نیم کال په جریان کې مو تنظیم کړي دي تر اوسه یو موټر وېجاړ کړی نه دی او نه مو کومه تیره وراچولي ده. مور یو سوله یز غورځنگ یو. مور هر ډول سخت دريځي که هغه مذهبي سخت دريځي وي او که د پوځ ترور او بربریت وي ردوو.» پښتین وویل چې دا ټول پروپاگانډ دی. «دا د پاکستان پوځ دی، چې د بربر په شان کاروایي یې وکړه او زموږ په قبایلي سیمه کې سخت دريځي کړي.» ما په خپل کلي کې په خپلو سترگو لېدلي دي چې پوځ څنگه طالبان روزل چې افغانستان ته لار شي او هلته افغانان او لوېدیځ سرتیري ووژني. خو مور PTM د دوی دغه کار ته د پای ټکی کېښود. مور د دولت له لوري دا ضمانت شوی تروریزم نور نه منو.

«د پاکستان پوځ داسې ښيي چې گویا دوی ترورستان وژلي دي. خو د طالبانو د ۸۸ قوماندانانو نه ۸۷ د امریکا بې پیلوټه الوتکو مړه کړي او یو تن یې په خپل بم مړ شوی دی. د پوځ له خوا هېڅ یو نه دی مړ شوی. د ترورستانو پر ځای د پاکستان پوځ ملکي خلک وژلي دي. دوی په دې کار کې اوږد تاریخ لري. دوی یو میلیون او درې لکه بنګالیان، بلوڅ، سیندیان او پښتانه وژلي دي. پرته له دې چې نړیوالې ټولني یې لاس نیولی وي.»

ایا د خان حکومت به چاري په بل ډول ونه کړي؟

«عمران خان د خلکو سره د نوي پاکستان وعده وکړه، خو هغه دروغ وویل. هغه د خلکو نه رایي واخېستی او بیا یې خپله اصلي خبره وښوده. هغه ویلي و چې هېڅکله به IFM ته ور نه شي خو هغه ورغی. هغه ویلي و چې د سخت دریځی سره مبارزه کوي خو هغه مبارزه ورسره ونه کړه. هغه ویلي و چې د خلکو ترې تم کولو ته د پای ټکی ږدي خو اوس یې په خپله د پارلمان دوه غړي ترې تم کړل. خلکو ویل چې عمران خان د دوی وروستی هیله ده. او اوس څه روان دي.»

تاسې اوس د دغه حکومت نه هیله نه لرئ؟

زه د بیوزلو او مظلومو خلکو ملاتړی یم او په دې ډول د هر چا نه دا هیله لرم. خو افسوس دی چې د وزیراعظم د هغو خبرو، چې د ټاکنو په مهال یې د خلکو سره کولي او د هغو کړنو چې اوس یې کوي، تر منځ لوی واټن دی. خو مور کونښن کوو چې څومره شونې وي د قانون په چوکاټ کې د خلکو له پاره کار وکړو، او پوځیانو ته اجازه نه ورکوو چې مور زور ته اړ باسي ځکه چې دا به دوی ته بڅښنه وي چې زموږ سره حساب وکړي. تاسې د دوی نه ډار نه لرئ چې دوی به PTM یو څه کمزوری کوي؟ یا تاسو په خپله؟

دا لومړی ځل نه دی چې دوی غواړي په مور پسي راشي، زموږ خلک ونیسي او وبي وژني. څه چې په ما پورې اړه لري مرگ مور ته یوه ورځ په خپله راځي.

ولی به زه په دغه وخت کې د سولي او رښتیا له پاره ونه جنگېرم؟ مور به انشا الله خپل هېواد بدل کړو او په بل حالت کې به زموږ راتلونکي نسلونه دا کار وکړي. زه په خپل زړه کې سوله لرم. دوی کولی شي چې ما غلی کړي خو زه په هر صورت د هغه څه له پاره جگ شوی یم چې باور پري لرم.

پای

دا لیکنه د Trouw هالنډي وتلي ورځپاڼي د ۲۰۲۰ کال د جنوري په ۲۹ مه د چهارشنبې په ورځ خپاره کړی ده
ژباړونکی: محمداقبال وزیري
هالنډ، دوردربخت ۳۱-۱-۲۰۲۰

د منظور پښتین انځور

د ټینګي ارادي فعال باید خپله خبره وکړي

په خپرونو کې راغلي چې دغه جذاب فعال په دې بندي شو چې په مېرانه بې د پاکستان ځواکمن پوځیان تر نیوکو لاندې نیولي دي. خو کاله وړاندې کله چې منظور پښتین د پاکستان د ځواکمني امنیتي ادارې په وړاندې خپل لومړنی لاریون تنظیم کړ پلار یې په اړه په خفگان سره غبرګون وښود. پلار یې وېرېده چې د دې اعتراضونو له امله به یې د کورنۍ ټول غړي ووژل شي. خو پښتین نه شو کولی چې د حق غږ پرېږدي. هغه په ۲۰۱۸ کال کې د «Trouw» (باور) ورځپاڼي ته وویل «زه د ټینګي ارادي څښتن یم.»

پښتین ۲۶ کلن ځوان نړۍ سړی دی چې نرمة وره زریره لري. هغه د پاکستان په سخته قبایلي سیمه کې، چې د افغانستان سره د کرښې په اوږدو کې پراته ده، د شاهر د کلي په یوه کورنۍ کې چې اته ماشومان یې درلودل لوی شوی دی. د هغه پلار ښوونکی و او پښتین هم وکولی شول چې ښې زده کړې وکړي. هغه په پای کې د وټرنري ډاکټري پای ته ورسوله. د پښتون کورنۍ په پښتون توکم پورې اړه لري، چې په پاکستان او افغانستان کې ژوند کوي او د کرښې په غرنۍ لړۍ کې مسلط توکم دی. همدارنگه د طالبانو ډېره کی هم پښتانه دي. له دې امله دا سیمه د ډېرو کلونو راهیسې د خونړۍ جګړې په نندارې بدله شوې ده. ځکه د پاکستان پوځ د طالبانو په وړاندې جګړه کوي [زما ژباړونکي په نظر طالبان د پاکستان پوځ جوړ کړي او د طالبانو سره د جګړې په پلمه هلته پښتانه وژني]. او برسېره پر دې په زیاتې بې رحمۍ سره په ځایي خلکو هم تېری کوي. هره ورځ په منظم ډول خلک تري تم کیږي، کړول کیږي او په بې قانونۍ توګه زندی کیږي. پښتین د «Trouw» اخبار ته وویل: «زما د یوه ملګري ټوله کورنۍ د دوو ماشومانو په ګډون د هغه په کور باندې په یوه هوايي بمبارۍ کې له منځه ولاړه.»

پښتین په ۲۰۱۸ کال کې د نورو ځوانانو سره یوځای د امنیتي ځواکونو د وحشیانه تېریو په وړاندې اعتراضونه تنظیم کړل. د دغو تېریو یو مستقیم

لامل د کراچی په بندري ښار کې د یوه پښتون بې قانونه وحشیانه وژنه وه. په ډېره لنډه موده کې دغه مقاومت د پښتون ژغورني غورځنگ (PTM)، یوه پراخ ایتلاف ته وده وکړه چې جذاب منظور پښتین یې مشر شو. د پښتون ژغورني غورځنگ فعالانو په زرگونو پښتانه واټونو ته راوایستل چې لاریونونه وکړي.

پښتین او د هغه د مبارزي ملگري غواړي چې په قبایلي سیمو کې دې کرل شوي مایونونه لیري شي، د تري تم شویو کسانو په اړه دې رویتیا منځ ته راشي او د رښتیا موندنې له پاره دې یو کمیسیون جوړ شي. دوی د فېسبوک او تویتر نه د لاریون کوونکو د تنظیمولو له پاره ښه کار اخلي. پښتین په ۲۰۱۸ کال کې د CNN ټلويزیون ته وویل: «مور هغه څه چې غواړو په ټولنیزه میډیا کې خپرو.»

د دې له پاره چې ازاد پښتون په کنټرول کې وساتي پوځیان، چې په پاکستان کې ډېر زورمن دي د لاریونونو ضد موزیک غږوي. برسېره پر دې دوی میډیا اړه کوي چې د PTM اعتراضونه خپاره نه کړي او د پښتین ملگري د دوو پارلماني غړو په ګډون ګواښوي او بندیانوي.

اوس یې د دوشنبې سهار وختي په خپله پښتین هم د شپږو ملگرو سره ونیو. دغه مېرني فعال په دې تورن دی چې ده په یوه بیان کې چې په دې میاشت کې د مخه کړی و دولت کمزوری کوي او توکمي ګروپونو یو د بل په وړاندې دروي. د دغې سرغړونې له پاره به هغه په پرنسیب کې عمري بند ترلاسه کړی یا به درنې سزا ته سترګې په لاره وي. هغه د مخه CNN ته په خپله ویلي و چې هغه که څه هم اوسنی مخکښ رول لري بیا هم هېڅ سیاسي لوړه ارزو نه لري. که چېرې زموږ غوښتنې پلې شي زه غواړم چې پرمخ تګ وکړم او لوړ استاد شم. هغه وویل «زه غواړم بېرته د عادي ژوند ته وګرځم.»

ډاکټر در مانگر

ژوندی دی وی منظور پښتون

له ډېرې مودې راهیسې، استعماري جگړو، بهرنیو یرغلونو، په خپل سره واکداريو او عالمگیره جهل او غفلت د افغانستان او پاکستان په زړونو پاک او خواریکښ ولسونه د تورتم په اسارت شانتنه حالاتو کې را ایسار کړي دي. د یوویشتمی پېړۍ په درشل کې یو بل شانتنه نوی تمدن زیرپدلی دی چې شل کاله د مخه یې په خوب او خیال کې هم څرک نه لیدل کېده. په نوموړي تمدن کې که په نورو د سپین سهار غوندي رڼا په خپرېدو ده؛ د افغان او پاکستان ولسونه د تورو شیو د دوام له خطر سره مخامخ ښکاري.

دا ولې؟ دا ځکه چې خدای تعالیٰ (ج) انسانانو ته بیولوژیکي موجوداتو بڼه او مزاج وربخښلی ده. هر هغه مهال چې دغه موجودات یوه نوي چاپیریال ته ور د ننه شي، هلته د دوی د ودې پرمختګ او له ستونزو د ژغورنې د ظرفیت څارنه او ازموینه سرته رسول کیږي. د ازموینې په پای کې کامیابانو ته د ژوند د دوام او پرمختګ او ناکامانو ته د بربادۍ او زوال نصیب او قسمت ور په برخه شي. همدغه دود د ارتقا او تکامل په نامه شهرت لري. سیاسي ولسپالو د سر کسانو ته له یاد شوي دود سره اشنایي یوه مهمه اړتیا ده. له بلې خوا د افغانستان او پاکستان په څېر ولسونو ته چې له یوه جادويي درانه خوبه د راوینېدو په حال کې دي، د داسې سیاسي مشرانو موجودیت حیاتي اهمیت لري چې د نظر له رویه نړیوالو منل شویو قانوني او اخلاقي نورمونو او فکرونو سره همرازه وي او د عمل له رویه د ستونزو حل د ستونزو په محل کې لټوي.

په پاکستان کې د پښتون ژغورنې او په افغانستان کې د سولې کاروانونو د غورځنگونو مشران د خپلو ولسونو په انګړو کې رالوی شوي د اولسونو بچیان دي. دوی د ارتقا او تکامل له دود سره اشنایي لري او د نظر او عمل له رویه د نړۍ د خلکو او خپلو ولسونو له هیلو سره برابري هلي ځلي سرته رسوي. همدا علت دی چې د ګران ډاکټر منظور احمد پښتون بندي کېدل د نړۍ ډېر خلک او پاکستان او افغان ولسونه ډېر خپه کړي دي. د پاکستانی واکدارانو دغه عمل د روانو کرکېچونو سلسلې ته یوه بله ناشولته (کرغیرینه) کړۍ ور اضافه کړې ده.

د پښتون ژغورنې غورځنگ د هلو ځلو فکري محتوی د پرګنو د زړونو په تل کې ځای نیولی او له همدې امله د سولې، عدالت، انصاف او قانونیت د ملاتړ او د جګړې، ظلمونو او نارواوو پر خلاف په یوه نه ماتېدونکي سنگر بدل شوي ده. همدا علت دی چې د افغانستان، پاکستان او د نړۍ په ګڼ شمېر

هېوادونو کې د خلکو او بشري حقوقو ملاتړو سازمانونو پیاوړی گډ بهیر ، له بند څخه د گران منظور احمد پښتون، دغه شریف او خلکو خدمتگار انسان، ژر تر ژره د ازادېدو غوښتنه کړي ده. په لوېدیزه اروپا کې د تفاهم نهضت او امریکا په متحده ایالاتو کې د افغان سولې ملي جبهه د نوموړې غوښتنې ټینگ ملاتړ کوي.

ژوندي دي وي خلک
ژوندی دي وي منظور پښتون

لیکوال: فرهاد دریا
ژباړونکی: نازنین سالارزی
هالنډ، دوردرېخت ۲۰۲۱-۶-۲۸

د یو قومي تعصب د زماني پای

وخت حساس او د شور نه ډک دی! د سیمې د هر گوټ نه د قضا او عدالت غږ پورته شوی دی. د ظلم لاندې قشرونه، قومونه او ملیتونه ورځ په ورځ همغږي کيږي. د بشري حقونو د دغه عدالت غوښتنې په متن کې نه شو کولای چې د «منظور پښتین» رول او نوم په پام کې ونه نیسو. پښتین نه سیاسي لارښود او نه کوم حکومتي مقام دی. هغه د یوه عادي کس په توګه د پاکستان د پوځي او استخباراتي دستگاه د ظلم په وړاندې پاڅېدلی دی، او اوس دغه د عدالت غوښتنې ادعا د پولو نه وتلې ده. هغه ډېر ځله د بدخشان، تخار، هرات، ننگرهار، لوګر او غزني له پاره اوبنګې تویې کړې، او د هزاره ګانو د توکم وژني او د برچي د بشریت ضد جرمونو له پاره یې غږ اوچت کړی دی. په یاد مې دي کله چې د افغانستان مدني فعاله فرشته کوهستاني په کاپيسا کې ترور شوه، منظور پښتین په یوه فارسي تویټ سره د دغه جنایت په وړاندې غږ پورته کړ. که څه هم د پښتین غورځنګ په پاکستان کې د ظلم لاندې پښتنو له پاره عدالت غواړي، خو دی په دوو ګاونډیو هېوادو کې هم د هزاره ګانو، ازبکو، تاجکو، پښتنو او نورو مظلومو قشرونو د درد غږ جګوي.

د هزاره ګانو په وړاندې د جنګي، د بشر ضد جنایاتو او توکم وژني د عدالت غوښتنې غږ او د منظور پښتین غورځنګ په اسانۍ سره کولای شي هم غږي او یو موټی شي په دې چې زموږ درد او دښمن یو دی، او پښتین د ټولو ستونزو سرچینه په نښه کړې ده. هغه په پاکستان کې د افغانستان د بدبختۍ او جنګ اصلي لویغاړی یانې د پاکستان «حکومت» په وړاندې غږ اوچت کړی دی. د هغه شعار ډېرې خبرې لري. پښتین وايي «د ترهګري تر شا پوځي یونیفورم دی.» یانې په سیمه او افغانستان کې د جګړې او بدبختیو مسوله د پاکستان استخباراتي او پوځي دستگاه ده.

په زړه پوري ده هغه خولی چې پښتین یې په سر کوي او په سلګونو زره پلویان یې د پښتین غورځنګ سیمبول بولي، په اصل کې زموږ د ګران بدخشان څخه ده چې د پښتین د غورځنګ نه وروسته یې بیا نړیوال شهرت وموند.

لنډه دا چې نن یو قومي او یو مليتي تعصب پای ته رسېدلی دی. هېڅ قوم او مليت نه شي کولی چې پر نورو باندې د لوړتوب ادعا وکړي او انسانیت هېڅ پوله نه پېژني. زموږ د شاعر ملگري نجیب بارور عزیز په وینا «هر کجا مرز کشیدند، شما پل بزئید».

په درنښت

دا لنډ متن په هالنډ کې د میشتو افغانانو د بچیانو د مورنۍ ژبې د زده کړې د درسي موادو په موخه لیکل شوی دی.

لیکوال: محمد اقبال وزیري

هالنډ، ۲۰۲۱

وزیرستان

د وزیرستان مانا د وزیرو ټاټوبی او د وزیر مانه د پاچا لومړی مرستیال ده. د افغانستان د تاریخ سره سم د وزیرو د قوم نوم د دوی د ډېر پخواني نیکه د نوم نه اخیستل شوی دی. په هغه مهال کې چې د وزیرو قوم په غور کې اوسېده د دوی نیکه د غور د پاچاهانو وزیر او سیاسي لارښوونکی و. دوی د غور نه سوکه سوکه د افغانستان نورو سیمو او په تېره وزیرستان ته لاړل او هلته میشته شول.

وزیرستان د باجوړ، مومندو، کاکړستان او کویتي غونډې د چترال نه د سوېل په لور د اوسني افغانستان شمال ختیځ ته غځېدلې سیمه ده. وزیرستان تر دغو ټولو سیمو غرنی دی. درې یې تنګې او ژورې او د کر کيلي مخکې یې لږې دي. د وزیرستان د اوسېدونکو شمېر اټکل یو میلیون ته رسیږي. تیمورشاه دراني د دوی شمېر ۱۰۰ زره کورنۍ ښوولی دی. تیمورشاه زیاتوي چې دغه قوم بېخي یو خپلواک قوم دی، هېچا ته یې مالیه نه ده ورکړې، د هېچا حکومت نه مني او هېچا ته سر نه ټیټوي.

وزیرستان دوی برخې لري چې یوه یې سوېلي وزیرستان او بله یې شمالي وزیرستان دي. دواړه برخې یې د ډېورنډ د کرښې په اوږدو کې دواړه خواو ته پراتي دي. د سوېلي وزیرستان مرکز وانه او د شمالي وزیرستان مرکز میرام شاه نومیري چې دواړه یو څه لوی ښارونه دي. په وزیرستان کې وزیر، مسعود وزیر، گوربز وزیر، داوړ، اورمر، بټني دوتاني او نور اوسیري.

د وزیرستان خلک ټینگ ډموکرات دي او خپلې چارې د پښتونوالی له مخې په جرگو سره هواروي. که څه هم د دوی ژوند عصري او شتمن نه دی خو ځنګه چې دوی په خپل ملک کې بهرنیان نه دي پرې ایښي، او لویو سوبمنو د دوی ملک نه دی لاندې کړی، پر ځان ډډه او د لوړو معنویاتو خاوندان دي.

د وزیرستان خلک د تاریخ په اوږدو کې د پردیو د نیواک په وړاندې په مېړانه جنګېدلي دي. په شپاړسمه پېړۍ کې کله چې د افغانستان ختیځه برخه د هند مغولي امپراتورۍ لاندې کړې وه د پښتنو د خپلواکۍ غورځنګ د هند د

مغلو امپراتوری په وړاندې د سوویلي وزیرستان د کاني گرم نه د روښان په مشرۍ پیل شو. د روښان پیر دا غورځنگ د هند د مغولو د امپراتوری په وړاندې نږدې یوه بېړۍ جگړه په مخ یوره.

د افغانستان د خپلواکۍ په جگړه کې جنرال محمد نادر ټل او واته د وزیرستان د خلکو په مرسته د انگرېز د پوځ نه ونیول. دوی وروسته له جنرال محمد نادر سره د سقاو د زوی په نسکورولو کې اغېزمنه مرسته وکړه.

د وزیرستان خلکو د حاجي میرزعلي خان په مشرۍ لومړی د برتانوي هند نه او بیا د پاکستان د جوړېدو وروسته د پاکستان نه د خپلواکۍ د لاسته راوړلو له پاره ټینګې مبارزې وکړې. د ایبي فقیر هم د روښان پیر غوندې په خپل ژوند کې په مقصد ونه رسېد خو د هغه په شان یې د پښتنو د خپلواکۍ غورځنگ په میراث پرېښود. د روښان پیر غورځنگ تر یوې اندازې خوشال خټک، ایمل خان مومند، دریاخان اړیدي، میروېس نیکه او تر پوره اندازې احمدشاه بابا سرته ورسوه. یوه ورځ به د ایبي فقیر غورځنگ د بري درشل ته ورسول شي.

د پښتون ژغورني غورځنگ د حاجي میرزاعلي خان د دغه میراث منطقي ادامه ده. د پښتون ژغورني غورځنگ د ۲۰۱۸ کان د جنوري په میاشت کې د ډاکټر منظور پښتین په مشرۍ منځ ته راغی. د پښتون ژغورني غورځنگ د پاکستان د اساسي قانون په چوکاټ کې سوله یزه مبارزه کوي او د باچاخان د بې تشدده فلسفې نه الهام اخلي. د پښتون ژغورني غورځنگ موخه دا ده، چې د پاکستان پوځ دی د پښتنو ناقانونه وژني ودروي، د پښتنو قانوني حقونو ته دی درناوی وکړي، ټول بنديان دی خوشي کړي او د هغو لسگونو زرو کسانو له پاره، چې د محکمې پرته وژل شوي یا تري تم شوي دي، پلټني وکړي. هیله ده چې د پښتون ژغورني غورځنگ به د منظور پښتین په مشرۍ د حاجي میرزاعلي خان د خپلواکۍ غورځنگ د بري درشل ته ورسوي.

دوهمه برخه

د اقبال وزيري يو شمېر مقالې

لیکوال محمد اقبال وزیري
هالنډ، دوردرېخت، ۲۰۰۶

د ډاکټر کبير ستوري د مړینې لومړي تلين

په قوم، وطن او مورنۍ ژبې پښتو مین ډاکټر کبير ستوري د مړینې څخه پوره یو کال، دوه میاشتې او څلور ورځې تېرېږي چې دی زموږ په منځ کې نشته او ځای یې تش دی. خو د کبير ستوري نوم ژوندی دی دا ځکه چې ده خپل قوم، وطن او مورنۍ ژبې پښتو ته ډېر څه کړي دي. هیله مند یم چې په راتلونکي کې به پوهان، لیکونکي او څېړونکي د نوموړي په علمي او ادبي میراث باندې کار وکړي او هغه به وارزوي.

ډاکټر کبير ستوري د خپل ژوند په اوږدو کې او په ځانگړې توگه هغه وخت چې د لوړو زده کړو له پاره اروپا ته راغی او دلته د نړۍ د علمي، تکنالوژیکي، اقتصادي او ټولنیز-سیاسي پرمختگ او ودې سره بلد شو نو یې دې ټکي ته پام شو چې ولې زموږ قوم، وطن او ژبه دومره پاتې دي، د دې وروسته پاتې والي علتونه څه دي او د کومو لارو کولای شو چې خپل قوم، وطن او مورنۍ ژبه پښتو د دې حالت څخه راوباسو او د نورو پرمختللو قومونو په لیکه کې ودرېږو او د دوی سیلان شو. ډاکټر کبير ستوري د خپلو زده کړو او څېړنو په جریان کې ډېر کوشښ او هاند کاوه چې دغو پښتنو ته ځوابونه ومومي.

کبير ستوري خپلې موخې ته د رسېدو لاره د قوم په گډو هڅو او منظمه مبارزه کې لټوي او په دې هیله قوم یووالي ته رابولي. خو د دې له پاره چې قوم یو موټی کړي او د هغه مادي او معنوي ځواک د وطن د ابادۍ په موخه سره راغونډ کړي نو د یوه سیاسي گوند د جوړېدو فکر ورسره پیدا شو او په جرمني کې یې د پښتون سوسیال-دموکرات گوند بښسټ کېښود چې د ژوند تر وروستۍ سلگۍ یې د دغه گوند مشرتوب وکړ.

کبير ستوري دې ټکي ته پام وکړ چې د قوم د وروسته پاتې والي یو علت د علم او پوهې څخه د قوم لیرې ساتل دي. نوموړی په دې برخه کې د افغانستان د واکمنو بې توپیرې ته گوته نیسي او هغوی یې پرې گڼلي دي. له دې کبله ستوري هڅه کړې ده چې په خپلو لیکنو کې د قوم او خلکو پام په جدي توگه د علم او پوهې اړتیا ته واړوي.

ستوری د پښتو ژبې وروسته پاتې والي ته هم جدي پام اړوي او په دغه برخه کې د تیمورشاه څخه نیولې تر محمد داود خانه پورې د پښتنو هغه واکمني کړۍ پرې گڼلي چې په وینه پښتانه خو د ژبې او کلتور له پلوه پردي

او د پردو د کلتوري ښکېلاک عاملین دي. نوموړی انگریزي استعمار او د ځینو گاونډیو هېوادو له خوا د فرهنگي ښکېلاک هڅې د ژبې د وروسته پاتې والي بهرني لاملونه گڼي.

ستوري د پښتو ژبې د پرمختیا او غوړېدو په هیله د پښتنو پام دې ته اړولی دی چې پښتو ژبه باید دفتر ته ننوزي او د پښتنو بچیانو له پاره دې په مورنۍ ژبه د زده کړې شرایط برابر شي. همدارنگه پښتانه روښنفران دي خپله د پښتو ژبې د ودې له پاره کار وکړي باني دوی دې په پښتو ژبه علمي لیکنې او ژباړې وکړي ترڅو د هغې علمي پانگه زیاته شي او د نورو ژبو سیاله شي. کبیر ستوري په خپله په دې لار کې عملي گام پورته کړ. نوموړي د مقالو او بیانونو په څنګ کې، چې په مجلو، ورځپاڼو او نورو ډله ایزو وسایلو کې خپاره شوي دي، په پښتو ژبه یو شمېر علمي او ادبي لیکنې د پښتو ژبې د علمي پانگې د جوړېدو په موخه وکړې چې هغه په دوو گروپو وېشلې شو.

لومړی د ډاکټر کبیر ستوري هغه علمي لیکنې دي چې د لوېدیځې ساپوهنې د څېړنو د ورسټیو پرمختګونو پر بنسټ ولاړې دي او د پښتو ژبې د علمي پانگې په جوړولو کې د قدر وړ ځای نیسي. د ده د دغو لیکنو یوه ځانګړتیا دا ده چې حجم یې لږ ولې د منځپانګې او مضمون له مخې ډېرې غني دي او زیاتې موضوع گانې یې په کې را نغښتې دي. د دغو لیکنو بله ځانګړتیا دا ده چې دغه علمي لیکنې په روانه او اسانه ژبه لیکل شوي دي چې نه یوازې د هغو څخه مسلکي کسان، بلکې نور لوستي کسان، چې د خپلې پوهې د زیاتوالي سره مینه لري، گټه پورته کولای شي.

د ساپوهنې په برخه کې د ډاکټر کبیر مهم اثار: وېره (د ساپوهنې په رڼا کې)، ژبساپوهنه، د هوبنیارتیا تله، د هوبنیارتیا کلتوري بې پلوه تله او نور دي.

ستوری د «وېره» (د ساپوهنې په رڼا کې) د کتاب په «یادونه» کې د پښتو ژبې واحد لیک دود اهمیت ته پام اړوي او پښتنو ژبپوهانو ته په لاتینو تورو د پښتو د لیک دود د گام په گام اړولو وړاندیز کوي. نوموړی په دغه کتاب کې د ساپوهنې په رڼا کې د وېرې د پېژندګلوی، د وېرې پیماني او درملنه تر څېړنې لاندې نیسي چې د خپل علمي ارزښت برسېره زموږ د هېواد د خلکو د اروايي ناروغیو اوستونزو په موندلو او درملنې کې عملي ارزښت هم پیدا کوي.

کبیر ستوری په خپل بل ارزښتناک اثر کې چې «ژبساپوهنه» نومېږي د ژبې پیدایښت، د بشري ټولني د پیل څخه تر ننه د هغې وده په گوته کوي. نوموړی ژبه نه یوازې د پوهوي بلکې هغه د تفکر او سوچ د ودې وسیله هم بولي چې د ټولني په وده کې ډېر رول لري. دی د دې علمي سپړنې (تحلیل) په نتیجه کې دې پایلې ته ورسېد چې زموږ د هېواد ټولو میشتو قومونو او په

هغه جمله کې د هېواد د ډېرکي قوم پښتنو بچيانو ته هم په مورنۍ ژبې پښتو د زده کړې شونتياوې برابرې شي. دی ليکي: «پخپله مورنۍ ژبه زده کړه نه يوازې د فکر چې د سریتوب کره برخه ده د سمې ودې مانا لري، بلکه د قام د سوکالی او ودانۍ نښه هم ده چې د نورو قامونو سره یې د سیالی جوگه کوي.»^۱

کبير ستوري د ژبساپوهني د علمي څېړني له مخې چې د يوې ژبې ظرفيت او توان د هغې د تورو د شمېر له مخې او د هغې وده د لغتونو د پانگې څخه چې لري يې ټاکل کيږي د پښتو ژبې د ودې توان او ظرفيت بسکاره کړ. د دې څېړنې په نتيجه کې نوموړي دا جوته کړه چې د پښتو ژبې ظرفيت (توان) د جرمني او انگليسي ژبو څخه زيات دی يانې د ودې ډېر قابليت لري خو پښتو ژبې ته کار نه دی شوی نو ځکه وروسته پاتې ده.

کبير ستوري وايي چې ده د پښتو ژبې په مرسته دا واقعيت وپېژانده چې د انسان په وجود کې د سايزو پېښو دوه مرکزونه دي چې يو يې دماغ او بل زړه دی. په داسې حال کې چې د لوېديځو په ساپوهنه کې د ټولو سايزو يا نفسي توکو مرکز دماغ گڼل کيږي. خو که سړی د پښتو ژبې پر بنسټ د شیانو او پېښو جاج واخلې نو دماغ د عقل او فکر او زړه د احساساتو، جذباتو او غوښتنو مرکز دی.^۲

ستوري د «هوبنيارتيا تله» په اثر کې د افغانانو له پاره د هوبنيارتيا تله جوړه کړه چې د هغې په مرسته د هوبنيارتيا کچه تللی شي. د زده کړې په سيستم کې د هلکانو او نجونو د هوبنيارتيا د کچې د تللو له مخې کولای شو چې د زده کړې په يون کې د نورو زده کړو له پاره بااستعداده کسان په گوته شي او د بېخايه لگښتونو مخه ونیول شي. خو دا تله، چې اساس يې د ارثي استعداد پر تللو ولاړ دی، يو څه نيمگړتياوې لري چې هغه د يوې ټولني د ننه او هم د باندې د نورو ټولنو د کلتور اغېز د هوبنيارتيا د تلې په کچ باندې په نظر کې نه دی نيولی. له دې کبله ده بل کتاب وليکلو چې د «هوبنيارتيا کلتوري بې پلوه تله» نوميزي چې په هغې کې پورتنۍ نيمگړتياوې ليري کړای شوي دي.

څرنگه چې د پيدايښت (ارثي) او کلتور تضاد د هوبنيارتيا کلتوري بې پلوه تلې د موادو په ټاکلو کې رول لري نوکبير ستوري په دغه اثر کې د افغانانو له پاره د هوبنيارتيا کلتوري بې پلوه تله جوړه کړه چې په هغې کې د يوې ټولني د ننه او هم د نورو ټولنو د کلتوري اغېز اندازه يوهومره کړي. دا د هوبنيارتيا بې پلوه تله نه يوازې د افغاني ټولني له پاره ارزښناکه ده بلکه نړيوال ارزښت هم لري. د ستوري په وينا «د هوبنيارتيا کلتوري بې پلوه تله نه يوازې په مختلفو کلتورونو کې د هوبنيارتيا د تللی له پاره يوه اړينه وسيله ده بلکه د ژوند په ډېرو برخو کې په تېره بيا د ښوونې او روزنې په برخه کې د لوړو زده کړو او پوهنتونونو له پاره د زده کوونکو او په

موسسو او تنظیمونو کې د ټاکلو دندو له پاره د مناسبو کسانو د نیولو مهمه وسیله ده. د کلتوري بې پلوه تلي نړیوال ارزښت ورځ په ورځ زیاتېږي ځکه چې د وگړو تر منځ تماسونه زیات شوي او نور هم زیاتېږي.»^۳

دوهم د کبیر ستوري شعري ټولگي دي چې په هغو کې یې د خپلې ټولني د ژوند بېل بېل اړخونه انځور کړي دي او خپل قوم ته یې د خپلو افکارو او احساساتو د رسولو بڼه وسیله گرزولې ده. دغه ټولگي به د ادب او شعر څېړونکي په راتلونکي کې د کره کتنې لاندې ونیسي او هغه به وارزوي.

کبیر ستوری په دې باور دی چې ادب د ادب له پاره نه بلکې ادب د ټولني د خدمت وسیله ده.

ادب ځان پرست نه دی چې تش خپل خدمت کوي
ټولني د خدمت نه هغه ځان نه بېلوي
ادب چې وسیله د پښتنو د ابادی شي
دا ستوری له اسمانه پرې گلونه وروي
کبیر ستوری د مادي او مانا وحدت ژوندون او ماده د انسان تن او مانا یې ساه بولي.

د مادي او د مانا وحدت ژوندون دی
ماده تن دی د انسان او مانا ساه ده

ډاکتر کبیر ستوری انسان د اختیار څښتن بولي او په دې باور دی چې انسان ته خدای تعالی اختیار ورکړی او د خپلو کړو وړو مسؤل دی.
خدای اختیار ستوری انسان ته دی ورکړی
خو یې مخکې له هر کار دی خبردار

ستوری ازل گناه گار نه گني اوباور لري چې دا حالات دي چې قسمت بدلولی شي.

گناه د ازل نده هسي تور دی پرې لگيږي
خبره د حالاتو ده په دې که څوک پوهيږي
انسان خو د ازله بدبخت نه دی پیدا شوی
بدبخته یې حالات کړي بدقسمته شي کړيږي
چې زړه د وکه زړه نو بدلولی شي حالات
حالات چې شي بدل قسمت په خپله بيا بدليري

کبیر ستوری دنيا د تضادونو نه جوړه بولي او خپل ټاکلي هدف ته په رسېدو پوره باور لري.

د تضادو جوړه شوي دا دنيا
د رڼا وجود تورتم نه دی پیدا
دا تيارې د ژوند ورکيري سبا کيري
د سبا ستوری را خيري خامخا

ستوری د خپل قومي ژوند د بدلولو له پاره د ذهن اوښتون غواړي.
اوښتون ذهني په کار دی د قامي ژوندون له پاره
چې سياسي تاريخ ژوندی کړي نهضتونه را پیدا کړي

بل خای وایي:
نوي وده نوی سوچ او اند غواړي
پوهه مي د سر د زړه جذبو سره پیدا کړله
رسي به منزل ته قافلي د ژوند
ستوري چې رڼا تورو تيارو سره يو خای کړله

داکتر کبير ستوری د فکر په ازادۍ، سوله او وروری باندې د سر
ورکولو تر پولي حاضر دی.
په سوله او وروروالی کې مي سر لار شي لار دې شي
د سوچ په ازادۍ کې مي سر لار شي لار دې شي

کبير ستوری د قام د پیژندو یو مهم عنصر ژبه او کلتور گڼي. هغه قوم
چې خپلي ژبي ته شا کړي او د هغې د ودې له پاره کار ونه کړي نو هغه
قوم په خپله ورکيري.
د هر قام پیژندو پخپله ژبه کيري
په برکت د ژبي قام هسک شي جگيري
چې په خپله پښتو ژبه نه پوهيري
ستوری څه پري چې په سل ژبو پوهيري
عاقبت يې ورکېده دي ستوری وایي
چې د خپل کلتور او ژبي پردی کيري

دلته به بي خايه نه وي چې په دې هکله د پښتو ژبي د نامتو شاعر
عبدالعلي مستغني د دغه بيت يادونه وکړم.
بنه ده بنه ده چې په سل ژبو دانا يې
مگر مه کپړه نادان د خپلي ژبي
ستوری د قوم، وطن او پښتو ژبي سره بي کچه مينه لري او دا هغه څه

دي چې د ده په شعري ټولگي کې زیات ځای نیسي.
د قام سره د مینې په هکله
په لفظونو یې تصویر انځورومه
څو خیالونه یې له سره زارومه
چې د قام د مینې یاد په کې خوندي کړم
خیال ته رنگ د زړه د وینې ورکومه

د وطن د مینې په هکله
میخانه وټره راځه د گودر غاړې ته څو
نشه د میو خو کنړ د سیند اوبو کې شته دی

بل ځای وایي
څوک یورپ کې په بنگلو کې خوښ دي
د ستوري خپله پښتونخوا خوښه ده

یا
وطن باندي مین یم پښتونخوا مې معشوقه ده
په عشق کې د وطن سر څارولو کې ثواب دی
د پښتو ژبې سره د مینې په هکله
که زما ستوري په قبر چپرې راشي
په پښتو را ته دعا کړه پرې مین یم

ډاکټر کبير ستوری د پښتو ژبې د وروسته پاتې والي پره په خپله په
پښتنو اچوي.

مونږه پښتو نه ده پاللي ملامت خپله یو
له خپل دفتره مو ایستلي ملامت خپله یو
واکمن په وینه پښتانه دي خو پښتو نه کوي
نه یې لیکلي نه یې ويلي ملامت خپله یو
ستوری په خپله مونږ پره یو پردي گرم مه گڼه
پښتو په خپله مونږ خپلي ملامت خپله یو

ما چې د کبير ستوري پاسني بیتونه لیکل نو د لایق زاده لایق دا دوه
بیتونه مې سترگو ته ودرېدل چې وایي:
بل دې به د حالاتو جبر څه وي
په خپل کور کې د پردو سندرې وایو
مونږ د مړه قوم په غوږونو کې لایقه

د غور ځنگ او پاڅېدو سندري وايو

کبير ستوری د سولې د فلسفې پلوي کوي، د سولې نه ځان ځاروي او د زور او زیاتي دښمن دی.

د زور زیاتي دښمن دی او د سولې نه ځاریږي
بس دا یې فلسفه ده او په دې اصول چلیږي

ډاکټر کبير ستوری هغه څه چې په خپل قام یې لوروي هغه نورو قومونو ته هم غواړي او زموږ د هېواد ټولو میشتو ورونو قومونو ته د برابر و حقوقو غوښتنه کوي.

زموږ ملک د گڼ قامونو شریک کور دی

په دې ملک کې هر یو قام د بل قام ورور دی

د خپل شمېر په کچ حق هر قام ته په کار دی

هسي نه چې د یو تش د بل ډک شکور دی

پای

اخځونه

- ۱- کبير ستوری، ژبساپوهنه، ۵۰ پېښور ۲۰۰۰
- ۲- کبير ستوری، ژبساپوهنه، ۴۴ پېښور ۲۰۰۰
- ۳- کبير ستوری، د هوښیارتیا کلتوري بې پلوه تله، ۱۲ پېښور ۲۰۰۴

لیکوال: محمد اقبال وزیري
هالنډ، دوردرپخت، ۲۰۰۸

د خوشال د خاوري پورته یوه لمبه شوم
بل مشال په اباسین او تاتره شوم

د اجمل خټک د شخصیت د جوړېدو چاپېریال

شخصیت د ټولنیزو اړیکو مجموعه ده او د هر ادبي، ټولنیز او سیاسي شخصیت او په هغه جمله کې د اجمل خټک د شخصیت په سپړنه کې د هغه ژوند لیک او هغه چاپېریال چې پرې راتاو شوی دی زیات ارزښت لري. اجمل خټک د پښتو ژبې یو نامتو، ادبي، ملي، انقلابي او سیاسي شخصیت دی چې د افغانانو د شلمې پېړۍ په دوهمه نیمایي او د یوویشتمې پېړۍ د لومړۍ لسيزې په ادبي او سیاسي ژوند یې ژور اغېز شیندلی او په راتلونکي کې به هم زیات اثر وغورزوي. د اجمل خټک په ادبي او سیاسي شخصیت باندې هر اړخیزه لیکنه په داسې چاپېریال کې چې سړی د وطن څخه لیرې او د هغه د ډېرو اثارو او د هغه په هکله د تحقیقي لیکنو څخه به برخې وي ستونزمنه خیره ده. خو بیا به هڅه وکړم د هغه څه نه چې زما په لاس کې دي په گټې اخیستنې سره لږ تر لږه د هغه چاپېریال، چې د اجمل خټک د استعداد او وړتیا په روزنه او وده کې یې مهم رول درلود، ځینې اړخونه لوستونکو ته وړاندې کړم.

اجمل خټک په ۱۹۲۵ کال کې د خټکو د اکوري په کلي کې په یوې بې وزلي کورنۍ کې زیږېدلی دی چې لسم پښت یې خوشال بابا ته رسي. له دې کبله د خوشال بابا د وینې او ادبي بڼ یو بنکلی او زړه ورونکی گل بوټی دی چې د هغه په رنگ او ورمو به د افغانانو ادبي بڼ تل بنایسته او د خوند نه ډک وي.

خوشال بابا په داسې وخت کې د قلم او توري په مټ د افغانانو د ملي ازادې بڅښوونکي غورزنگ لارښوونه کوله چې د هېواد ختیځه برخه د هند مغولي واکمنو لاندې کړې وه. خو اجمل خټک په داسې مهال د قلم او سیاسي مبارزې له لارې د افغانانو په ملي ازادې بڅښوونکي غورزنگ کې خوځنده ونډه واخېسته چې د برېتانيا امپراتورۍ د هند نیمه وچه لاندې کړې او د افغانانو د ټاټوبي ختیځه برخه یې د ډېورنډ د تش په نامه کرښې په ذریعه د هېواد د وجود څخه بېله کړې وه. اجمل خټک لومړی د هند د نیمې وچې د

ازادی له پاره د انگرېزانو پر ضد او بیا د پاکستان د جوړېدو وروسته د پاکستان د مظلومو قومونو پر ضد د پنجابي واکمنو د زور او زیاتي او هم د افغانانو د خاوري د بیا یوځای کېدو په موخه د مبارزې ډگر د قلم او سیاسي مبارزې له لارې تود او گرم وساته.

د اجمل خټک د شخصیت په سپړنه کې یو د هغه طبیعي استعداد او وړتیا ده چې د هغې پرته څوک شاعر، د هنري ادب لیکوال او هنرمن کېدای نه شي. خو که طبیعي استعداد او وړتیا ونه روزل شي، وده ونه کړي نو د مېنځه ځي. د خواښیښی ځای دی چې زموږ په ټولنه کې چې بې سوادې او بې وزلې یې لمن نه خوشې کوي ډېر استعدادونه او وړتیاوې د خاورو لاندې شوي دي. خو د ښه مرغه د اجمل خټک د استعداد او وړتیا د روزنې او ودې له پاره ټاکلی چاپېریال موجود و چې د ده «قیصه زما د ادبي ژوند» او «قیصه زما د سیاسي ژوند» اثارو کې چې د لومړي کتاب لومړی ټوک چاپ شوی او دوهم ټوک او دوهم کتاب یې تر چاپ لاندې دي لوستونکو ته به د یوې خوا د هغه چاپېریال په هکله چې د اجمل خټک د طبیعي استعداد او وړتیا د روزنې او ودې له پاره موجود و پوره مواد په لاس ورکړي او د بلې خوا به د لرې او برې پښتونخوا د شلمې پېړۍ د دوهمې نیمایي او د یوویشتمې پېړۍ د لومړۍ لسیزې د ادبي او سیاسي بهیر د نېټه لیک په روښانه کولو کې مهم رول ولوبوي.

اجمل خټک په کوچنیوالي کې د اکوړې خټکو په کلي کې د یو شمېر ځوانانو او سپین بړیرو لکه هاشم بابا او په ځانگړې توگه د هغه کلي ملک محمدزمان خان بابا چې «یو ښه عالم، فاضل، ادیب او شاعر هم و» او د هغه سره د ناستې او ولاړې له کبله یې «د قبیلوي سیاست، علم، ادب او حکمت مجلس نصیب شو» او نورو په کړۍ کې واقع و چې د ده د فطري استعداد او وړتیا په روزنه او وده کې ښه رول لوبولی دی.

همدارنگه اجمل خټک د خپل پلار له خوا د اکوړې د کلي جومات ته د دیني زده کړو له پاره بوتل شو. نوموړي په جومات کې د زده کړې په یون کې د یوې خوا د فارسي نظم د کتابونو سره آشنا شو چې د نورو زده کوونکو له خوا د فارسي ژبې د نظمونو د لوستلو په وخت کې به یې د نظم او وزن خوند په ذهن اغېز شینده او د بلې خوا د خپلې ترور د اغېزې لاندې چې د خپل کلي نجونو ته یې د پښتو ژبې کتابونه لکه نوم نامه، وفات نامه، فالنامه، جنگ نامه او رشیدالبيان لوستل او اجمل به ورسره ناست و او دا کتابونه به یې د هغې څخه زده کول او بیا به یې په خپله او هم به یې په حجره کې نورو کسانو ته لوستل، د پښتو نظم او شعر یې په ذهن کې انځورېده چې د هغه شعري استعداد او وړتیا د روزنې او ودې باندې خپل اغېز او اثر اچاوه.

د اجمل خټک د ادبي استعداد په وده او روزنه کې د پښتو ژبې کلاسیک

شعر او ادب او په ځانگړې توگه د خوشال بابا، رحمان بابا او نورو شاعرانو د شعرونو د دیوانونو لوستل هم اغېز درلود.

اجمل خټک د جومات د زده کړې وروسته د اکوړې خټک د ښوونځي په دوهم ټولگي کې شامل شو او د دې ښوونځي د سرته رسولو وروسته د خپل لیاقت او پوهې له کبله د پېښور په گورنمنټ هائي سکول کې ومنل شو چې لږ وروسته د سیاسي فعالیت له کبله د دې ښوونځي څخه وایستل شو. د بده مرغه د دغه لایق او پوه زده کوونکي د زده کړې یون پرې شو او د ده د اکاډمیکو زده کړې جریان یې ډب کړ. که څه هم وروسته ده خپلې لوړې زده کړې پای ته ورسولې او په فارسي ژبه کې یې د ماسټرۍ ډیپلوم واخېست. اجمل خټک د زده کړې د ډب کېدو وروسته د خپلې کورنۍ د ساتنې او یوې خولې دودۍ د پیدا کولو له پاره د ښوونکي دنده پیل کړه چې دی یې «د مطالعي، فکر، او تجربې دور» بولي چې د ده «په فکر او عمل، ژوند او مستقبل یې ډېر اغېز» کړی دی. ده د ښوونکي په څېر په ښوونځيو کې د «لوبو، ادب او ثقافت سرگرمو» کې هم خوځنده ونډه واخېسته.

د اجمل خټک د ادبي او شعري استعداد او وړتیا په روزنه او وده کې د پښتو ژبې بډای فولکلور ډېر رول درلود. د پښتو فولکلوري کيسې لکه ادم خان درخانی، بهرام شهزاده، لیلی مجنون، موسی خان گل مکی، فتح خان محبوبه، چهاردروپش او نور به یې په حجرې کې خلکو ته لوستل او همدارنگه د پښتو ژبې لنډۍ، متلونه، ضرب المثلونه او نور د ده د شعري استعداد او وړتیا په روزنه او وده کې زیات رول درلود. پښتو ژبه چې د خپل طبیعت له مخې سنډریزه ژبه ده او د دې ژبې په فولکلور کې لنډۍ چې د نړۍ په ژبو کې یوازې د پښتو ژبې د خلکو د ادب ځانگړې پانگه ده او د پښتنو د ژوند بېل بېل اړخونه په کې انځور شوي دي په پښتنو کې د شاعر کېدو له پاره یوه اغېزمنه شتمني ده. افغان نامتو تاریخپوه پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ په یوې مقالې کې چې «پښتو د شعر ژبه ده» لیکي: «لنډۍ چې پښتو یې شاید بې جوړې ژبه گرزولې وي په شاعر کېدو کې اساسي ونډه لري.» اجمل خټک «دافغان ننگ» کتاب کې «که پښتون د وطن نه ورک شي هم پښتون دی» کيسه کې لیکي چې: «او رښتیا خبره ده چې پښتون د خپل وطن نه ورکېدای شي خو د وطن مینه د هغه د وینې نه ورکېدای نه شي او په دغه لنډۍ یې پای ته رسوي.»

زما به خپل وطن یادیري،

که د جنت په منارو ولاړه یمه!

د اجمل خټک د شعري استعداد او وړتیا په روزنه او وده کې د پښتونخوا ښکلي طبیعت او زړه وړونکې منظري ځانگړۍ اغېز لري. د پښتونخوا ښکلی طبیعت په سړي کې د وطن سره د مینې احساس را پیدا کوي. د

پښتونخوا د طبيعت ښکلا د پښتو ژبې په بهير کې تل موجوده وه. ستر احمدشاه بابا د پښتونخوا ښکلا د ډهلي تخت څخه زياته بلله. د ډيلي تخت هېرومه چې را ياد کړم زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه

د اجمل خټک له پاره د پښتونخوا غرونه، څپاند سيندونه او اېشارونه، ښکلي هوارې دښتې، په غرونو، درو او دښتو کې د شپنو د دروو او شپليو د زړه وړونکو نغمو انگازې، د الوتونکو زړه وړونکې سندرې، د دنکو او جگو غرونو په هسکو څوکو د سپينو واورو ځلا، د شنو ځنگلونو د ونو شنه، د اباسين د سيند د څپو زور، د اميرو د کلي ښکلي منظره، د پښتنو پېغلو د گودرونو مېلې او د منگيو ټنگار او نورو ده ته «د تفکر، تخيل، مطالعې، تلاش او پرواز ولولې» ورکولې.

د اجمل خټک په ادبي او سياسي شخصيت په روزني او ودې باندې عوامي مېلې چې د ده په وينا «هنري رنگ يې درلود»، د شاعرانو سيالۍ، د خدايي خدمتگاري د استعمار ضد ملي ازادې بڅښونکي غورزنگ، د هند د نيمې وچې د ازادۍ ملي غورزنگ ستر مبارز او د پښتنو مشر خان عبدالغفار خان مبارزې او د هغه هراړخيز شخصيت، د بېلو بېلو ادبي ټولنو منځ ته راتگ او د هغوی فعاليت، د خوشال بابا، رحمان بابا او نورو ليکوالو په قبرونو او د پښتونخوا په مختلفو سيمو کې د شاعرانو مشاعرې چې د هغه وخت وتلو شاعرانو به په کې گډون کاوه زيات اغېز درلود. اجمل د پښتو ژبې د غزل پلار حمزه شينواري دې خبرې ته کلکه پاملرنه وکړه چې ورته ويلی يې و: «هر شعر يو فکر معنی او نظر هم لري». اجمل وايي: «بيا ما تشو الفاظو ترلو ته شاعري نه ويله، بلکه يو فکر، نظر، معنی، خیال، واقعه او منظر په ښکلي، فنکارانه او اثرناکو الفاظو کې بيانول راته شعر ښکارېدو».

اجمل خټک د خپل سياسي فعاليت په جريان کې څو ځله بندي شو. اجمل خټک د جېل سخت چاپېريال په خپل کتاب کې «دا زه پاگل وم؟» ډېر په بينار (هنر) انځوروي چې د ده د هنري نثر يوه روښانه بېلگه ده. نوموړی په جېل کې د بېلو بېلو سياسي شخصيتونو سره لکه خان امير محمد خان بلد شو چې د هغوی د پوهې او د ژوند د تجربو څخه يې گټه پورته کړه. دی په جېل کې د يوه انگرېز نظرېند سره هم آشنا شو چې د ده سره يې د انگليسي ژبې په زده کړې او همدارنگه د نړۍ د ستر انگليسي ليکوال شکسپير ډرامې په لوست کې مرسته کوله. په دې ترتيب اجمل خټک د پښتو، فارسي او اردو د ادب برسېره د نړيوال ادبي بهير سره بلديري چې د ده د تجربې ژور تيا او پوهې د پراخوالي سره مرسته کوي.

همدارنگه اجمل خټک ته په جېل کې د ميا شاهين په ذريعه د مترقي

اثارو د لوستلو زمینه برابرېږي. خو د یوه پوه پښتون خان امیرمحمد خان لالا دا پند ټینگ په غور کې نیسي چې ورته ویلي یې و: «یوه خبره مې واورئ چې دا کتابونه لولی نو د خپل قوم حالت نظر کې ساتئ» او اجمل خټک په دا خبره ټینگ عمل کوي: «د ده دا وینا ماته د عمل سبق شوه». اجمل خټک د بند څخه د ایله کېدو وروسته هم د استخباراتو تر څارني لاندې و او دی خپل احساس په دې هکله داسې بیانوي: «په دې خپله ازاده، اباده، پراخه او رنگینه دنیا کې دا احساس راکولو چې زه ازاد نه یم او دا هغه احساس و چې زما شعر کې یې د ازادې روح او ولولې را بیدارولې.

ما د خپل زړه ته سر وربښکته کړلو

ده په اوترو سترگو بره کتل

دې شین اسمان ته غورېدو ویل یې

ما اورېدل ترې دا یو څو لفظونه

ویل یې ای د لا مکان خاونده

په خپل مکان کې خپل اختیار جنت دی

ګني د دغه لېونتوب په نامه

که نار وي نار که دار وي دار جنت دی

د اجمل خټک د ادبي او سیاسي شخصیت په جوړېدو کې د پېښور په رادیو کې د هغه پنځه کلن چوپړ هم ټاکلی رول درلود. په دغه دوره کې ده د شعر برسېره ډرامې، افسانې (کیسې) ولیکلې او همدارنګه د یوه تکړه ژورنالست په توګه هم وځلېد. پښتو ژبه یې د ډرامې او ادبي نثر په ګاڼه نوره هم سینګار کړه.

اجمل خټک د هندوستان د ترقي خوښوونکو لیکوالو ټولني سره اړیکې ټینګې کړې او د دې لارې د هغه وخت د مترقي ادب د یو شمېر نامتو لیکوالو، شاعرانو، سیاسي شخصیتونو لکه فارغ بخاري، خاطر غزنوي او نورو سره پېژندګلوي پيدا کړه چې د ده د فکر او تجربې په ژوروالي او پراخوالي کې یې ځانګړی اغېز درلود.

د اجمل خټک د ادبي او سیاسي شخصیت په جوړولو کې د برې او لري پښتونخوا ترمنځ ادبي بهیر چې د داود خان د صدارت په وخت کې د غلام حسن صافي په هاند چې په پېښور کې د افغان قونسل په توګه دنده اجرا کوله، چلېده او د پښتنو لیکوالو، شاعرانو اونورو ترمنځ اړیکې پراخې او ژورې شوي چې د اجمل په وینا «د پښتو د ادب په بڼ کې ادبي او سیاسي وړمې په تېزې سره چلېدل شروع» کړل خپل اغېز اچاوه.

اجمل خټک افغانستان ته په خپلو سفرونو کې د برې پښتونخوا د نامتو لیکوالانو، شاعرانو، ټولنیزو، سیاسي شخصیتونو او روښنفرانو لکه محمد گل خان مومند، عبدالرؤف بېنوا، صدیق الله ربښتین، غلام حسن صافي،

نور محمد تره کي، قيام الدين خادم، غلام محمد فرهاد، سلېمان لايق، مير اکبر خيبر، حفيظ الله امين، صديق پسرلی، عبد الله بختانی، نصر الله حافظ، سېلاب ساپی او نورو سره ليدني اوکنتي وکړي او اړيکي يې ورسره ټينگي کړي. اجمل خټک افغانستان ته د لومړي سفر په هکله داسې ليکي: «دا جذبه او بيداري نو دلته زور سياسي چوکاټ کي نشي پاتي کېدای ... افغانستان کي بدلون راروان دی ... حقيقت دا دی چې مور د کابل نه پس تلو نو د نوي جوش نوي ولولي او نوي جرأت سره واپس شوو چې هغه زموږ په ژوند او ادب کي ښکاره دي». په دې ترتيب د ده ملي احساس، د ازادۍ روح او د زيارکښ انسان سره مينه او همدردې پخيري چې د «غيرت چيغه» او «گل پرهر» يې وزيږول.

اجمل خټک د نوالفقار علي بوتو د زور او زياتي او ظالمانه کړو وړو له مخي اړويستل شو چې خپل پلرنی ټاټوبی پرېږدي او افغانستان ته لاړ شي. په افغانستان کي ده ډېر وخت تېر کړ. فکر کوم هغه چاپيريال چې اجمل خټک په کي ژوند کاوه دهغه د کتاب «قيصه زما د ادبي ژوند» په دوهم ټوک او «قيصه زما د سياسي ژوند» کي به انعکاس ومومي. خو دومره بايد ووايم چې په افغانستان کي د ده د اورېدې مودې شته والی او هغه تجربه چې د افغانستان د وروستيو درې لسيزو غمجنو پېښو څخه يې لاس ته راوړې ده د نوموړي په ادبي او شعري جوړونو کي يې اغېز څرگند دی.

اجمل خټک په افغانستان باندې د شوروي وسله وال يرغل وروسته د درملني له پاره شوروي اتحاد او يو شمېر د ختيځې اروپا هېوادو ته سفر وکړ. په دغه سفر کي ده د شوروي اتحاد او ختيځې اروپا د هېوادو ځيني مهم ښارونه وليدل. په دغو ښارونو کي نوموړی د دغو هېوادو د خلکو د ژوند سره، چې د افغانانو پرتله ډېر ښه و آشنا شو. اجمل چې د دغو خلکو سوله ايز ژوند، ښکلي ښارونه، ښايسته او زړه وړونکي طبيعي منظرې، د ځوانانو ښکله او ښايست، مينه او نور وليدل او هغه يې د خپل وطن د خلکو د ستونزمن ژوند سره پرتله کړل نو د ده غونډې حساس شاعر باندې يې اغېزې پاتي نه شو او «گلونه تکلونه» يې را وزېږوه.

ماحول له مينې ډک دی جنان خاندي گل موسيري

د زړه په باب مي شعر لکه پرڅه راوړيري

په دې ښکلي فضا کي چې هم حسن شته هم مينه

رباب که دلته کېږدي نو په خپله به ټنگيري

اجمل خټک د وطن څخه ليري په ښکلي او اباده اروپا کي خپل ملي ارمانونه، د خپل ټاټوبي او خلکو سره ژوره مينه هېر کړي نه دي او دا احساس ورسره دی چې يوه ورځ به داسې هم راشي چې افغانان هم د داسې ژوند خاوندان شي چې هلته جگړه نه وي، مينه، وروروالي او ملي يووالي

وي، خپل ړنگ هېواد بیا اباد او نورې دنیا سره د سیالی جوگه شو.
خټکه دا وړې د وسوسو خبرې پرېږده
وختونه د دنیا په لوی میدان کې د سیالی دي

اجمل خټک په مهاجرت کې د افغانانو ډېر رېږوونکي او د ستونزو ډک ژوند ډېر خوړوي چې دوی د مهاجرت په وخت کې ورسره لاس په گریوان و. اجمل خټک په هغو غیر انساني سختو شرایطو کې د افغانانو غیرت، عزت نفس، ننگ، د ستونزو په وړاندې د دوی ټینګه اراده، ناموس ساتنه او نورو څخه ډېر متاثر شوی چې د ده د «افغان ننگ» د کتاب په ډېرو کیسو کې په ډېر بینار (هنر) سره انځور شوي دي. زه باور لرم چې د اجمل خټک په ادبي او سیاسي میراث باندې به ادب پوهان، لیکوالان او کره کتونکي کار وکړي او د اجمل خټک ځای به د افغانستان په ادبي او سیاسي تاریخ کې وټاکي.

پای

په دې مقاله کې د لاندې کتابو او مقالو څخه استفاده شوې ده:

- ۱- اجمل خټک: قیصه زما د ادبي ژوند
- ۲- اجمل خټک: د غیرت چیغه
- ۳- اجمل خټک: گلونه تکلونه
- اجمل خټک: د افغان ننگ
- ۵-: عبدالله جان عابد: اجمل خټک: شخصیت اور فن
- ۶-: غني او اجمل: د مقالو مجموعه، د قامونو او قبایلو وزارت ۱۳۶۵
- ۷-: پوهاند دوکتور محمد حسن کاکړ: مقاله، «پښتو د شعر ژبه ده»، د پښتونخوا د انټرنېټ سایټ څخه
لیکوال: محمد اقبال وزیري
هالنډ، دوردریخت، ۲۰۰۸

«ختکه» تا چې په پښتو کې شاعري شروع کړه
یوه سره لمبـه د را پیدا کړه د کلام په شفـق

د اجمل خټک سره زما پېژندگلوي

زه د خوشال د لیسې د څلورم ټولګي زده کوونکی وم چې یوه ورځ
مازديګر د دې لیسې د مدیریت له خوا اعلان وشو چې د دې لیسې زده
کوونکي دې د لیلې په غولي کې راټول شي. په اعلان کې دا وویل شول چې
اجمل خټک راځي او د دې لیسې د زده کوونکو سره ګوري.

هغه وخت د خوشال د لیسې زده کوونکي د بابر بن په تاریخي ودانۍ کې
اوسېدل. مور د اعلان د اورېدو سره سم په بیره د دې لیسې په غولي کې
سره راغونډ شوو او د اجمل خټک راتګ ته سترګې په لاره وو. تر هغه
ځایه چې ماته په یاد دي دا ګری لمر لوېدلی و او نږدې ماښام و چې اجمل
خټک د لیسې د مدیر تاج محمد وردګ، یو شمېر ښوونکو او مېلمنو په منځ
کې د لیلې د ودانۍ غولي ته راننوت او د خوشال خان د لیسې د زده
کوونکو له خوا یې تود هرکلی وشو.

بیا د سټېژ د سر څخه یوه زده کوونکي اعلان وکړ چې اوس د پښتو ژبې
انقلابي شاعر ښاغلی اجمل خټک تاسو ته خپل شعر اوروي. اجمل خټک د
درنو لاس پرکه په زور کې د سټېژ سر ته وخت. هغه یو ځوان زلمی و
چې دنګه نری ونه یې درلوده، پر مخ یې د ږیرې تور نری خط لیدل کېدو او
توره ښکلې لنگې یې په سر کړې وه. اجمل خټک په ډېر جوش او خروش
سره خپل شعر د دې لیسې زده کوونکو ته واوراوه چې په تودو او ګڼو لاس
پرکه سره بدرګه شو.

اجمل خټک د سټېژ څخه د دې لیسې د زده کوونکو د تودو او د مینې
ډکو ولولو د څرګندولو په زور کې را ښکته شو او د ملي اتن د کتلو نه
وروسته د لیسې د مدیر، ښوونکو او زده کوونکو په بدرګه د ښوونځي د
دروازې څخه ووت او اوس مې هم د هغه د څیرې انځور په ذهن کې نقش
دی. په همدې ورځ مې د لومړي ځل له پاره اجمل خټک ولید، د هغه نوم او
د هغه په اواز کې مې د هغه شعر واورېد. په دې توګه د اجمل خټک نوم،
لیدنه او د هغه شعر اورېدل زما له پاره همزولي دي.

بیا مې اجمل خټک په ۱۳۴۵ کال په کابل کې ولید چې د پښتنو د ستر
شاعر او ملي مبارز خوشال بابا د مړینې د ۲۸۶ تلین د نمائځني په علمي
سیمینار کې د ګڼون له پاره کابل ته راغلی و. دغه سیمینار ته د اجمل خټک
برسېره د پښتو ژبې د غزل پلار حمزه شینواری، سید رسول رسا، پریشان
خټک او نور د لرې پښتونخوا څخه راغلي وو. همدارنګه د پخواني شوروي

اتحاد څخه ن. ا. دوریانکوف او عثمانوف ته هم بلنه ورکړ شوي وه چې په دغه علمي سیمینار کې گډون وکړي. ن. ا. دوریانکوف د روغتیايي ستونزو له کبله کابل ته رانغی خو سیمینار ته یې لیکنه رالېږلي وه. عثمانوف کابل ته راغلی و او خپله مقاله یې ولوستله.

دا ځل می اجمل خټک د خپلو ملگرو سره یو ځای څو واره ولید او د نږدې څخه مو سره وپېژندل. زه نوی د خوشال د لیسي څخه فارغ شوی وم او د لوړو زده کړو له پاره شوروي اتحاد ته روان وم. دا وخت ما د اجمل خټک د «غیرت چيغه»، د غني خان د «غني پلوشي» لوستي او د لري پښتونخوا د ځينو نورو شاعرانو د شعرونو سره لږ لږ اشنا وم.

اجمل خټک اوس زموږ له پاره نه یوازې یو ملي، مترقي او انقلابي شاعر و چې په خپلو شعرونو کې یې د پښتنو د ازادۍ، د افغانانو د ټوټو شوي خاورې د بیا یوځای کېدو، د ملي یووالي او د پښتنو د مظلومو او بېوزلي پرگنو د ستونزمن ژوند بېل بېل اړخونه انځورول، بلکه یو سیاسي پېژندل شوی شخصیت هم و. اجمل خټک په دغه سیمینار کې خپل شعر «ملگرو ته» په ډېر جوش سره ولوست چې د سیمینار د گډونکوونکو د تودو او گرمو احساساتو په څرگندولو سره بدرگه شو او د هغه وروستی مصرع می اوس هم په ذهن کې پاتې ده.

زما شعرونه به گلونو سرې لمبې درکړي

زه فکر کوم چې د اجمل خټک شعرونه او نوري ادبي جوړونې د افغان ځوانانو په وینولو، بیدارولو او انقلابي مبارزې ته په هڅولو کې زیات رول لوبولی او په راتلونکي کې به یې هم ولوبوي.

اجمل خټک می بل ځل په ۱۳۴۸ کال کې چې د مسکو څخه په رخصتۍ راغلی وم په پېښور کې ولید. په پېښور کې می درې ورځې د نېشنل عوامي پارټي په دفتر کې ورسره تېرې کړې او د بېلو بېلو مسلو او په هغه جمله کې د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند کې د خلق او پرچم د بېلتون په هکله هم خبرې وکړې او د هغه په نظر می ځان پوه کړ.

په ۱۳۵۲ کال کې می په شوروي اتحاد کې خپلي زده کړې د مسکو په دولتي پوهنتون کې پای ته ورسولې او کابل ته راستون شوم. دغه وخت د پښتنو د مشرانو پر ضد د ذولفقار علي بوټو د حکومت د ناوړه چلند له مخې اجمل خټک مجبور شوی و چې خپل مورنی ټاټوبی پرېږدي او کابل ته لاړ شي. په کابل کې می زیات وخت د اجمل خټک سره لیدل او کورنی تگ راتگ مو سره درلود. زه د ۱۳۵۸ د جدي په شپږمه نېټه په افغانستان باندې د شوروي اتحاد د وسله وال یرغل سره جوخت بندي شوم. زما د بند په ټوله موده کې اجمل خټک زما د کورنی او بچیانو پوښتنه کړې، مرسته او څواخوږي یې ورسره کړې او زه یې په زیاتې مننې سره یادوم.

اجمل خټک د ډېرو کلو وروسته د ځينو سياسي مجبوریتونو له امله د هند له لارې بېرته پلرني ټاټوبي ته راستون شو. زه چې د اوږدې مودې د بند څخه ایله شوم بیا به اکوري ته د ده د لیدو له پاره تلم او د افغانانو د پرابلمونو په هکله به یو د بل سره رغېدو تر څو هالنډ ته راغلم.

په ۲۰۰۷ کال کې د خپل کتاب «د ثور پاڅون، د کې جې بې دسیسې او شوروي یرغل» د چاپولو له پاره پېښور ته لارم بیا مي اجمل خټک دوه ځله په داسې حال کې ولید چې ډېر ناروغه و خو د دې باهمته سپین بریږي اراده تر پخوا لا ډېره کلکه او ټینګه وه او د افغانانو د ټوټې شوې خاورې د بیا یوځای کېدو او د دوی د ملي شعور د ویښتیا او ملي یووالي په موخه یې د لیکنو او عملي سیاست په ډګر کې د خپلو هیلو او ارمانونو د پلي کولو له پاره خپل گرم او مهربانه زړه په سینه کې ټوپونه وهل.

یادابنت: د دې لیدني وروسته مي په منظم ډول ټیلیفوني اړیکې ورسره ساتلې. د ده د ژوند په وروستي کال مي د کوچني اختر په ورځ ټیلیفون ورته کړ چې د اختر مبارکي ورته ووايم. ټیلیفون یې نرور واخېست او راته وویل چې بابا ویده دی او غږېدی نه شي او د ستا د اختر مبارکي به ورته ووايم. یو ساعت وروسته دټیلیفون زنگ راغی چې غورۍ مي واخېسته ایمل خان د اجمل خټک زوی د اختر مبارکي راته وویله او وویل چې بابا مي غواړي چې درسره وغږیږي. اجمل خټک وو یل چې اقباله زه ښه يم. دا د ده اخپرنی خبره وه چې ماته یې په ټیلیفون کې وکړه. په لوی اختر کې مي بیا ټیلیفون ورته وکړ. نرور یې ټیلیفون واخېست او وویل چې بابا خبرې نه شي کړای. څه وخت وروسته د خیبر په ټلويزیون کې دا بیړنی خبر خپور شو چې د پښتو ژبې ستر شاعر او سياسي شخصیت اجمل خټک د فاني نړۍ نه سترګې پټې کړې. روح دې ښاد وي!

پای

لیکونکی: محمد اقبال وزیري
د اپریل میاشت ۲۰۱۱

افغانستان څنگه د دې وضعې نه وتلای شي؟

دا د محترم پیر محمد باوري پوښتنه ده چې د یو شمېر افغانانو مخې ته یې ایښې وه او زما نه یې هم هیله وکړه چې په دې اړه خپل نظر ورواستوم. دا یوه اساسي او ډېره مهمه پوښتنه ده تر څو افغانان او په تېره پښتانه دې پوښتنې ته یو علمي ځواب ونه مومي نو د خپلو ستونزو په حل کې به پاتې راشي. دا ډېره پېچلې موضوع ده او ژوره څېړنه غواړي. لومړی باید هغه لاملونه په گوته شي، چې زموږ ټولنه یې د دې ستونزو سره مخامخ کړې ده، بیا هغه لارې چارې ولټول شي، چې زموږ د هېواد د ستونزو د حل له پاره تر ټولو اغېزمنې وي تر څو د دې شونتیا ومومو، چې په چټکۍ سره خپله ټولنه د دې وضعې نه وباسو. زه به په لنډ ډول د دې مهمې او حیاتي موضوع په هکله خپل نظر وړاندې کړم.

زموږ هېواد په خپل تاریخ کې د یوې خوا د خپل حساس جیوسټراتیژیک او جیوپولیتیک موقعیت له مخې زیات وخت د پرديو يرغلگرو او نیواک گرو لکه لوی سکندر، چنگېزخان، سترې برېتانيا، تزارې روسیې بیا شوروي اتحاد او نورو د تېریو او یرغلونو او د بلي خوا د خپل منځي جگړو، تریوریو او گونډیماریو ډگر گرځېدلی دی. له دې کبله زموږ د هېواد سیاسي تاریخ ډېر ډینامیک، ډېر وړانوونکی او لږ ودانوونکی دی.... له ویدي دورې راهیسي دغه هېواد د خونړیو جنګونو ډگر شوی ... چې په بهیر کې یې وړانې ډېرې او ودانې لږ شوې او دغه لږ ودانې هم، چې د سمندري لارو د موندلو نه د مخه په ځینو سیمو کې شوې وه د باندینیو یرغلگرو له خوا ونړول شوه. ۱

په دې لړ کې زموږ په هېواد باندې د چنگېزخان تراکونه ډېر وړانوونکي وو. (د چنگېز په تراکونو سره د اباد افغانستان ډېر ښاري مرکزونه په کنډوالو بدل شول، د کرنې سیستم یې تر ډېره حده پورې وران شو، د وگړو ډېره برخه یې تباه شوه او له پاتې ژوندیو نه ډېرو یې د سلېمان غزو درو ته کډه وکړه. په دې ډول افغانستان په خپل ډېر اوږده تاریخ کې د لومړي ځل له پاره په یوه ستر معلوم مصیبت واوښت. په دغه حال کې له دیارلسمې پېړۍ نه تر اتلسمې پېړۍ پورې د افغانستان تاریخ د پرديو تاريخ

شو که څه هم په شپاړسمه پېړۍ کې پیر روښان او په اولسمه پېړۍ کې خوشال خان خټک، ایمل خان مومند او دریا خان اږیدي د مغولو په برابر کې د خپلواکۍ د څپلو په لار کې په ټینګه پر له پسې مبارزې وکړې خو په پای کې ټول نابریالي شول). ۲.

د اتلسمې پېړۍ په لومړۍ نیمایي کې افغانانو لومړی د میروېس نیکه په مشرۍ په کندهار کې د لومړي افغان دولت بنسټ کېښود او بیا د ستر احمدشاه دراني په سروالی یې د امو او اباسین تر منځ هېواد کې خپلواک دولت جوړ کړ، چې بیا په سیمه ایزه امپراتورۍ واوښت.

خو د بده مرغه په همدغه وخت کې د یوې خوا انګرېزانو په هند کې د حتیخ هند د کمپنۍ په وجود کې خپل نفوذ ته پراختیا ورکوله او د بلې خوا تزارې روسیې د سوویل لوېدیځ او سوویل په لوري خپل پرمختګ ته دوام ورکاوه. د نولسمې پېړۍ په اوله نیمایي کې د سوویل لوېدیځ او لوېدیځ په لور د تزارې روسیې پرمختګ د انګرېزانو ګټې په هند او مدیترانې کې په خطر کې واچولې او د دوی تر منځ ستره لوبه پیل شوه. چې مرکز یې زموږ ګران هېواد افغانستان وګرځېد.

د نولسمې پېړۍ په اوږدو کې افغانانو د یوې خوا د دغو دوو سترو اروپایي امپراتوریو تر منځ د ستري لوبې د سیالی او د بلې خوا د احمدشاه بابا د لمسیانو، د سدوزیو او محمدزیو او بیا د بارکزیو وروڼو تر منځ د تخت او تاج په سر د کورنیو جګړو او ناندريو له امله ګام په ګام نه یوازې د خپلې امپراتورۍ د خاورې هغه برخې، چې د نورو څخه یې نیولې وې، بلکې د امو او اباسین تر منځ د خپل هېواد ځینې برخې هم د لاسه ورکړې.

په دغه پېړۍ کې د انګرېزانو، روسانو او ایرانيانو تېرې، دسیسې او لمسونې او هم د افغانانو کورنۍ بې اتفاقی د دې سبب شوې، چې د افغانستان یو شمېر برخې د پنجدي په شمول روسان، یو شمېر برخې د افغاني سیستان د یوې برخې په شمول ایرانيان او یو شمېر برخې لکه سند، پنجاب، کشمیر، بلوچستان، غازي خان دېره، اسماعیل خان دېره او پېښور انګرېزان ونیسي. د دې وروسته انګرېزانو لومړی او دوهمه افغان-انګلیس جګړې په افغانانو وټپلې. بیا یې په (۱۸۹۳ ز) کال کې په افغانستان باندې د ډیورنډ د کرښې په ټپلو سره د پښتون تر منځ بیلټون راوست او زموږ لرغونی هېواد یې ټوټې کړ، چې د افغانستان په راتلونکې سیاسي، اقتصادي، کلتوري او ټولنيزې ودې یې ډېر ناوړه اغېز وکړ.

د شلمې پېړۍ په پیل کې د لومړۍ نړیوالې جګړې په جریان کې په ۱۹۱۷ کال کې په روسیه کې د اکتوبر انقلاب بریالی شو او نړۍ په دوو متضادو سیستمونو ووېشل شوه او ستري لوبې په بله بڼه دوام وموند.

په ۱۹۱۹ کال کې افغانانو د امان الله خان په مشرۍ د انګلیسانو څخه د افغانستان د یوې برخې ازادې وکړله. امان الله خان د افغاني ټولني د مدني

کولو او عصري کولو له پاره د بنسټیزو او پراخو سمونو پلي کولو ته ملا وترله. خو امان الله خان د یوې خوا د ساتنپالو، روحانیونو او جمهوریت غوښتونکو د دسیسو او د بلي خوا د دوو سترو امپراتوریو د ستري لوبې د سیالی له امله واک وبایلله.

د دوهمې نړیوالې جگړې وروسته د افغانستان گاونډیو ایران او پاکستان په لوبډیز ډډه ولگوله او د هغوی د ستراتیژیکو پلانونو سره یې ځانونه اعیار کړل، د دوی سره یې په پوځي تړونو کې گډون وکړ، د هغوی پراخه همکاري یې ترلاسه کړه او زموږ د هېواد پرتله یې په بې ساري توگه پرمختگ وکړ. خو زموږ هېواد شوروي اتحاد ته په نږدې کېدو او هم د بې پرې سیاست له امله د خپلو گاونډیو نه ډېر وروسته پاتې شو. دغه وروسته پاتې والی د افغانستان شته والی او پایښت د گواښ سره مخامخ کړ او زموږ گاونډیان په دې فکر شول، چې افغانستان لاندې کړي.

په دې لړ کې شوروي اتحاد د (۱۳۵۹ هـ) کال د جدي په شپږمه نېټه په افغانستان وسله وال یزغل وکړ او زموږ هېواد یې ونیو. د شوروي اتحاد سره د جگړې په پایله کې نږدې یو نیم ملیون افغانان ووژل شول، نږدې پنځه ملیونه افغانان د نړۍ په گوټ گوټ کې مهاجرت ته اړوښتل شول او هېواد په کنډواله بدل شو. خو په پایله کې د افغانانو د سترو سربښندنو او د هغوی سره نړیوال پراخ ملاتړ روسان اړ کړل، چې خپل وسله وال ځواکونه د افغانستان څخه وباسي.

د افغانستان په تباه کولو کې د شورویانو نه وروسته د پاکستان او ایران رول ډېر ستر و. پاکستان او ایران او په دوی پورې تړلي اسلامي گوندونو له لارې د افغانستان په چارو کې پوره لاس بري شول او د افغانستان خپلواکي یې د گواښ سره مخامخ کړه. ایران خو ډېر لا د مخه د پښتنو سیاسي ناتوان کولو له پاره مټي را نغړلي دي او پاکستان خو د شوروي د یرغل وروسته د افغانستان د لاندې کولو په منظور د ستراتیژیکي ژورتیا پلان جوړ او تر لاس لاندې ونیو. په دې ترتیب زموږ گاونډیو روسیې، پاکستان او ایران او نورو په خپلو لاس وهنو سره د افغانستان کورنۍ جگړه اوږده کړه، زیات افغانان یې د مرگ خولې ته ورکړل او د افغانستان د لاندې کولو هڅې یې گړندۍ کړې.

د افغانستان د لاندې کولو په موخه د دغو ټولو هېوادونو هڅې د افغانستان د جوړولو او ساتلو اساسي ځواک یانې د پښتنو کمزوري کولو ته متوجې وې او دي. په معاصر مهال کې د پښتنو پر ضد دسیسه لومړی انگرېزانو جوړه کړه او د ډیورنډ د کرښې په تېرولو سره یې د دوی تر منځ بیلتون راوست. د شورویانو او د دوی د مریانو دسیسه دا شوه چې لږکي د پښتنو په وړاندې جگ کړي. دا دسیسه اول په وره پیمانې اول ایران شروع کړه او د اسلامي تنظیمونو په وخت کې یې په ټینګه پرمخ بیوله. د دوی د

ټولو مقصد یو و هغه دا، چې د پښتنو په وېشلو او په ناتوان کولو د هغه مینه ټوټه ټوټه او لاندې کړي. دوی ټول پوهېدل، چې افغانستان په لومړۍ درجه دوی جوړ کړی او په اوله درجه دوی ور نه دفاع کړي ده. ۳

په دې ترتیب د خپلو غښتلو گاونډیو د دښمنیو په کړۍ کې د یوه بې وزلې او ناتوانه هېواد په توگه راگیر شوی دی. د وروستیو درې لسیزو غمجنو پېښو د دې ادعا شاهد دي، چې زموږ گاونډیانو د خپلو غیر مشروع او ناروا گټو په خاطر زموږ د لرغوني هېواد نابودولو او تباه کولو له پاره ټینگه ملا تړلي ده. خو موږ باید د تاریخ نه دا زده کړو، چې زور تل په نړیوالو بدلونو کې ستر رول لوبولی دی. هر څوک چې زورور شوی دی بیا بې هاند کړی دی، چې په نورو واکمن شي او خپل واک ته پراختیا ورکړي. زه گومان نه کوم، چې زموږ گاونډیان به تر هغه مهاله، چې په زور اړ نه شي، د افغانستان نه لاس واخلي.

اوس افغانا باید فکر وکړي، چې د هغو گواښونو په وړاندې، چې د خپلو گاونډیو او د سیمې د هېوادو له خوا د هېواد مخکني تمامیت او کورني امنیت ته متوجي دي څنگه مخنیوی وکړي؟

زما په اند افغانان د دې گواښونو د مخنیوي له پاره باید یوه داسې پرمختللي او بسیا ټولنه جوړه کړي، چې بې سوادۍ او بې وزلۍ ته د پای ټکی کښیږدي او داسې مادي او معنوي ځواک جوړ کړي، چې زموږ گاونډیان دې ته اړ کړي، چې زموږ هېواد ته په کره سترگه ونه گوري.

ایا افغانان د دې توان او وس لري، چې دا کار په یوازې توگه ترسره کړي؟ فکر کوم، چې نه دا ځکه لکه پورته می یادونه وکړه، چې د یوې خوا زموږ هېواد د بیلو بیلو لاملونو له امله ډېر وروسته پاتې او هم یې د وروستیو درو لسیزو په جگړو کې د مادي او معنوي شتمنی زیاته برخه له لاسه ورکړې ده او د بلې خوا د خپلو بدنیته غښتلو گاونډیانو په کړۍ کې د یوه بې وزله، ناتوانه او بې وسه هېواد په توگه راگیر شوی دی. او دوی په کړو سره ثابتې کړه، چې د خپلو ناروا گټو له پاره زموږ هېواد نابودولو ته یې ټینگه ملا تړلي ده.

زه فکر کوم، چې افغانان داسې ټولنه یوازې هغه وخت جوړولای شي، چې په داسې سترو نړیوالو اتحادونو کې ورگډ شي، چې زموږ ملي گټې په ښه توگه په کې خوندي او وساتل شي او په دې توگه د دغو ځواکونو سره د ځانگړو اړیکو په پرانېستلو سره د هېواد د سیاسي خپلواکۍ د ټینگښت، د خپلې د لاسه وتلې خاورې د بیرته لاسته راوړلو، د هېواد اقتصادي پرمختگ او عصري کولو ته لار پرانېستل شي. د داسې اتحادونو له لارې په سیمه او نړۍ کې د ځواکونو داسې اندول منځ ته راتلای شي، چې د هغې په پایله کې به هېڅوک دې ته زړه ښه نه کړي، چې زموږ په هېواد کې نامشروع گټې ولټوي. په دې هکله د ډېرې مودې راهیسي د (لوړو دريځونو افغانانو) فکر

کړی دی، چې (د هېواد ساتنه یوازې او یوازې له کوم لوی ځواک سره په گډه مرسته کې نغښتي ده). ۴

د داسې لوی ځواک سره د گډې مرستې شرایط ورو ورو برابر شول. لومړی د شلمې پېړۍ په پای او د یوولسمې پېړۍ په پیل کې د نړیوال اقتصاد مرکز اسيا ته انتقال شو. د چین او هند اقتصادي پرمختگ د اسيا د بازار اهمیت لا زیات کړ. د لوېدیځ له پاره د امریکا د متحده ایالاتو په مشرۍ په اسيا او په ځانگړې توگه په منځنۍ اسيا او منځني ختیځ کې د خپلو ستراتیژیکو گټو د خوندي کولو اړتیا لا ژوره شوه. دوهم هغه تشه، چې د شوروي اتحاد د پاشلو په پایله کې منځ ته راغله د هغې د ډکولو له پاره هم مبارزه روانه ده. روسیه غواړي، چې په منځنۍ اسيا کې د شوروي مهال نفوذ د هم گټو هېوادو د سازمان له لارې بېرته لاس ته راوړي، د سیمې گاونډي هېوادونه چین، ایران، ترکیه، پاکستان او هندوستان هم هڅه کوي، چې په منځنۍ اسيا کې خپل نفوذ زیات کړي او دغې سیمې بازار ته لار پیدا کړي. لوېدیځ هم په منځنۍ اسيا کې د خپل نفوذ له پاره هلې ځلې کوي. تر ټولو مهمه دا ده، چې په دغه سیمه کې د انرژۍ سترې زېرمې پراتي دي، چې په هغو باندې لاس بری په سیمه ایزه او نړیواله توگه د ستر اهمیت وړ دی. د انرژۍ د دې زېرمو نه د لاس بری په موخه د سیمې او نړۍ په کچه د سیالی له امله زموږ د هېواد جیوپولیتیک اهمیت نور هم لوړ شوی او د نړۍ پام یې ځان ته رااړولی دی. دا اوس افغانستان نه یوازې منځنۍ اسيا ته د ننوتو وړ گڼل کيږي بلکې افغانستان په خپله د کانو سترې زېرمې هم لري. د افغانستان د کانو زېرمې د افغانستان جیواکانومیک اهمیت هم لوړ کړ. په دې ترتیب د امریکا د متحده ایالاتو په مشرۍ د لوېدیځ له پاره د افغانستان جیوپولیتیک، جیوستراتیژیک او جیواکانومیک موقعیت د زیات اهمیت وړ وگرځېد.

افغانستان د یوې خوا د نړیوالې همکارۍ د پراختیا له امله، چې د گلوبالیزم یا جهاني کېدو د پروسې نه تومنه اخلي او د بلې خوا د سیمه ایزې همکارۍ د پراختیا له کبله، چې د سیمې د اقتصادي پرمختگ د اړتیا څخه خروبه کيږي د منځنۍ او سووېلي اسيا د تړلو له پاره د ترانزیت د لنډې لارې د مرکز په توگه سر راپورته کوي. او بیا د پخوا غونډې د ورېښمو د لارې اهمیت ترلاسه کوي.

امریکا د افغانستان د دغه ستراتیژیک موقعیت په نظر کې نیولو سره غوښتل، چې د طالبانو سره د همکارۍ له لارې په سیمه کې خپلې ستراتیژیکې گټې خوندي کړي. خو طالبانو د پردیو په لمسونه د اسامه بن لادن په مشرۍ بهرني تروریستان تر خپل وزر لاندې ونیول او دغو تروریستانو د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په یوولسمه نېټه پر امریکا تروریستي برید وکړ، چې نږدې درې زره امریکایان په کې ووژل شول. امریکې هم د

وسلې په کارولو سره د طالبانو رژیم رانسکور او په افغانستان کې یې د ملګرو ملتو په چوکاټ کې د ناټو پوځونه ځای پر ځای کړل. نږدې لس کاله کيږي، چې دا ځواکونه د تروریزم په وړاندې په جګړه او هم د افغانستان د بیا رغونې په چارو بوخت دي.

افغانستان باید د امریکا د متحده ایالاتو، انگلستان، اروپايي اتحاد، ناټو، جاپان او نورو سره ستراتیژیکي اوږدمهاله تړونونه لاسلیک کړي. افغانستان به د دغه اوږدمهاله تړونونو په پایله کې وکړای شي، چې د ګاونډیو او د سیمې هېوادو له خوا د ګواښونو په وړاندې د خپلې خپلواکۍ، د خاورې د تمامیت، د کورني امنیت ساتنه وکړي او د هېواد ټولنیز پرمختګ ته لاره پرانیزي.

په دغو لسو کلونو کې، چې نړیواله ټولنه په افغانستان کې شتون لري د پوهنې، د بیان د ازادۍ، مخابراتو، د لارو د جوړولو، روغتیا، د دولتي ادارې د جوړولو، د بنځو د حقوقو د تامین او ځینو نورو برخو کې د پام وړ کارونه سرته رسېدلي دي. افغانان د دغو لاسته راوړنو نه باید ساتنه وکړي او دغه نظام نور هم غښتلی کړي. خو د دغه لاسته راوړنو سره سره په هېواد کې بې امنی لا زیاته شوې، په دولت کې فساد لوړې کچې ته رسېدلی او د نشه یي توکو د کښت، قاچاق، سوداګرۍ او انتقال مافیا را منځ ته شوې، چې هېواد یې د سترو ننگونو سره مخامخ کړی دی.

د دغو ننگونو اساسي لامل په فساد ککړ چارواکي دي، چې د خپلو شخصي، ګروپي او ان د پردیو ګټو د تامین له کبله د هېواد ملي ګټې تر پښو لاندې کوي، د قانون پروا نه کوي او د خلکو او دولت تر منځ واټن زیاتوي. دا یوه مهمه ننگونه ده، چې که چاره یې ونه شي نو هېواد به د سترو ستونزو سره مخامخ شي. د امنیت د ټینګښت، د نشه یي توکو سره د مبارزې او په دولت کې د اداري فساد د مخنیوي په موخه باید په اداره کې بنسټیز سمون را منځ ته شي. د وړتیا د پرنسپ پر بنسټ دی په دولتي پوستونو کې داسې مسلکي کسان وټاکل شي، چې لوړې زده کړې یې کړي، د هېواد ملي ګټو ته ژمن، د هېواد په دواړو لویو ژبو ویل، لیکل او لوستل وکړای شي تر څو ناروا زور کارونې ته د پای ټکی کېښودل شي، په دولت کې د قانون واکمني ټینګه شي، د بډي خوړلو، درغلی او هر ډول فساد مخه ډب کړي، د خلکو مال، جایزاد او ناموس خوندي شي او د هېواد بیا رغونه په اغېزمنه توګه د متوازنې ودې له مخې په ټول هېواد کې تر سره شي.

دوهم لامل په افغانستان کې د بهرنیو پوځونو شتون په ګوته کيږي. یو شمېر افغانان او د دولت مخالفین وايي، چې د بې امنی اساسي لامل په هېواد کې د بهرنیو پوځونو شتون دی او تر هغه، چې دا ځواکونه د افغانستان څخه ونه وزي امنیت به هېواد ته راستون نه شي. بل نظر دا دی، چې تر څو افغان وسله وال ځواکونه د هېواد د ساتنې جوګه نه شي د باندینيو پوځونو

وتل به د هېواد پايښت د گواښ سره مخامخ کړي. دوی وايي، چې د شوروي يرغلگرو پوځ د وتلو وروسته په افغانستان کې بهرني پوځونه نه وو خو کورنۍ جگړه د طالبانو د رانسکورېدو پورې روانه وه. دا نظر سم دی ځکه، چې لکه د مخه مې پوره دلایل وړاندې کړل، چې افغانستان د يوه لوی ځواک سره د اوږدمهاله ستراتيژيک اتحاد پرته د دې وضعې نه ځان نه شي ايستلای. نو ځکه د بهرنيو پوځونو شتون د افغانستان له پاره يوه اړتيا ده تر هغه، چې د افغانستان وسله وال ځواکونه په پښو ونه دريږي د بهرنيو ځواکونو وتل به د هېواد له پاره بدې پايلې ولري.

خو د لږبون د پرېکړې پر بنسټ بهرني ځواکونه به د ۲۰۱۴ کال تر پايه ووزي. د بهرنيو پوځونو وتل د افغانانو پر ځای اندېښنې رابرسېره کړي. هغه دا، چې ايا نړيواله ټولنه به بيا افغانان يوازې پرې نه ږدي؟ ايا افغانستان به بيا د خونړيو حکروم د بېر نه شي؟ ايا د افغانستان گاونډي به بيا د افغانستان د لاندې کولو ته بډې ونه وهي؟

خو د افغانانو دغې پر ځای اندېښنې ته بيا هغه مهال ځواب وويل شو، چې د افغانستان او د امريکا د متحده ايالاتو په ستراتيژيکي تړون کې د امريکا اوږدمهاله پوځي ادو د جوړېدو موضوع په ډاگه شوه. د امريکا د متحده ايالاتو د پوځي ادو د جوړېدو موضوع د افغانانو پراخ بحث راوپاروه. افغانانو په زغرده خپل نظريات څرگند کړل او د دې موضوع مثبت او منفي اړخونه يې په گوته کړل. د امريکا د اوږدمهاله ادو په هکله هم دوه ډوله نظرونه څرگند شول. يو نظر دا دی، چې د امريکا اوږدمهاله ادې د افغانستان استقلال او ملي واکمني له مخه وړي او د سيمي او گاونډي هېوادونه په افغانستان کې لاسوهنې ته لمسوي. دوهم نظر دا دی، چې د بهرنيو پوځونو په نشتوالي کې به د سيمي او گاونډي هېوادونه د افغانستان شته والی او پايښت د گواښ سره مخامخ کړي. ما په دې هکله خپل نظر لا پخوا په خپل کتاب «د باچاخان اندونه او مبارزې ته لنډه کتنه» کې څرگند کړی دی. زما په نظر افغانستان تر هر چا د مخه خپلو گاونډيو اړ کړی دی، چې د امريکا متحده ايالاتو ته په خپل هېواد کې د اوږدمهاله ادو د جوړولو سره موافقه وکړي. د امريکا متحده ايالاتو پوځي ادې د نړۍ په نورو هېوادو کې لکه المان، جاپان او نورو کې شتون لري. د امريکا پوځي ادې د دې هېوادو استقلال او د مخکې تماميت د گواښ سره نه دی متوجه کړی او نه زموږ خپلواکی او د مخکې تماميت ته گواښ دی. د امريکا د متحده ايالاتو اوږدمهاله پوځي ادې د امريکا او افغانستان د دواړو په گټه دي. زه باور لرم، چې د افغانستان خلک به د لويې جرگې له لارې د هېواد د ملي گټو د ساتنې په خاطر د دواړو هېوادو تر منځ يو متوازن ستراتيژيک تړون ته، چې د امريکا اوږدمهاله پوځي ادو شتون به يې يوه برخه وي قانوني بڼه ورکړي تر څو افغانان د گاونډيو او د سيمي د هېوادو په وړاندې د خپلې

خپلواکی، مخکنی تمامیت، ملي امنیت د خوندي کولو جوگه شي او د هېواد چټک پرمختگ ته لاره پرانیزي.

افغانان او په تیره پښتانه باید د تاریخ د یون د لوري سره په سمون کې گامونه پورته کړي او په دې پوه شي، چې هغه هېوادونه او خلک چې د ټولني د پرمختگ او تمدن په وړاندې درېدلي دي د هغو ژوندیو موجوداتو غوندې، چې د چاپیریال سره د سمون وړتیا نه لري، د منځه تللي دي. نن د گلوبالیزم یا جهاني کېدو پروسه په گړندی توگه روانه ده او د اقتصادي، تخنیکي، ډله ایزو خپرونو بې ساري شونتیاوې او کلتوري پرمختگ په پایله کې نړۍ په یوه کلي بدلیري. نن هېڅ هېواد که هر څومره ستر او پیاوړی وي په یوازې توگه نه شي کولای خپلې ټولې ستونزې هوارې کړي. ننۍ نړۍ د داسې سترو ننګونو سره لاس او گړېوان ده لکه د چاپیریال ککړتیا او ناولتیا، د مخکې د اوسېدونکو گړندی زیاتوالی، یو پر بل اقتصادي تکیه او د نړیوال امنیت د ټینګتیا په موخه د ذروي، کیمیاوي، بیالوژیکي او نورو تباه کوونکو وسلو نه د نړۍ پاکول، د بې وزلۍ سره مبارزه او نور داسې مسلې دي، چې د نړیوالو او سیمه ایزو همکاریو او گډو هڅو پرته حل کېدای نه شي. نو ځکه مور باید راوینښ شو او د خپل هېواد او خلکو په گټه د دې بې ساري موقع نه، چې د سپتمبر د یوولسمې نېټې وروسته د افغانانو لاس ته ورغلي ده، تر ټولو زیاته گټه پورته کړو تر څو خپل هېواد د تمدن په لورۍ روان کړو او خلک د بې سوادۍ او بې وزلۍ څخه وژغورو.

نن افغانان د یوې خوا د تروریسم ضد جگړه کې د القاعدې، بهرنیو طالبانو او بهرنیو تروریستانو د جگړې او د خپلو بدنیته گاونډیانو او سیمې د هېوادو لاس وهنې سره لاس او گړېوان دی او د بلې خوا د هېواد د بیا جوړولو او ابادولو په چارو لگیا دی. په دغو شرایطو کې د ټولو افغانانو، چې د نړۍ په هر گوټ کې ژوند کوي، تاریخي، ملي او وجداني دنده ده، چې په افغانستان کې د امن او سولې په ټینګولو او د هېواد بیا جوړولو په چارو کې ټول توان او ځواک وکاروي.

افغانان په خپل وار د خپل توان او وس په کچه ملي دنده لري، چې د تاریخي واقعیت او د دې حقوقي اصل له مخې یانې قومونو او ملتونو ته د خپل سرنوشت د ټاکلو حق له مخې د ډیورنډ کرښې هغې خوا د پښتنو او بلوڅو ورونو لاس نیوی وکړي تر څو دوی د سوله ایزو لارو له مخې په خپلو جغرافیایي واحدونو کې خپل قومي بیوالي تامین کړي او د سوله ایزو لارو چارو او د نړیوالې ټولني په مرسته د ملتونو او قومونو د سرنوشت د ټاکلو د حق د اصل له مخې خپل سرنوشت وټاکي. د ډیورنډ د کرښې هغې خوا پښتانه او بلوڅ دي د خپل سرنوشت د ټاکلو د حق پر بنسټ پرېکړه وکړي، چې خپلواک دولتونه جوړوي او یا د خپل پخواني هېواد افغانستان سره یوځای کیږي. د محمد افضل خان دې ټکي ته باید کلک پام وشي، چې

وايي کوم قومونه، چې بنسټلک گرو د خپلو گټو په موخه توتی کړي دي د هغو د بیا یو کولو له پاره، چې د دوی گټي هم په کې خوندي وي د یوځای کولو لارې چارې پرانېستلای شي. ۵

افغانان باید د خپل هېواد د دغه جیوپولیتیک او جیو اکانومیک موقعیت نه د خپل اقتصاد د ودې په موخه زیاته گټه پورته کړي. څرنګه چې افغانستان د یوې خوا د اوبو پرېمانه او کانونو ستري زېرمې لري، چې د دغو زېرمو نه د گټې اخېستلو له پاره د دغو بې ساري شونتیاوو نه، چې د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر د یوولسمې نېټې د پېښو وروسته زموږ په گټه منځ ته راغلي دي زیاته گټه پورته کړي تر څو خپل اقتصادي انفراسټرکچور جوړ او پیاوړی کړي او د بلې خوا د هند، چین، روسیې، منځنۍ اسیا او ایران تر منځ د اقتصادي ظرفیتونو تبادله زموږ د هېواد اقتصادي توان د لوړوالي له پاره زمینه برابروي. په دې ترتیب افغانستان د خپلو طبیعي زېرمو په کارولو او هم د منځنۍ اسیا، سویلي اسیا، منځني ختیځ او د نړۍ د تړلو د اساسي کړۍ په توګه به په سیمه او نړۍ کې د دې ظرفیتونو د راکړې او ورکړې نه د گټې پورته کولو له امله زیات اقتصادي توان ترلاسه کړي. د افغانستان اقتصادي توان لوړوالی په خپل وار د افغانستان د اړودې مودې گټې سمبالوي او د هېواد جیوسټراتیژیک اهمیت لوروي.

د بن د پریکړو نه وروسته دا کار د امریکا، انګلستان، اروپایي اتحاد او ناټو سره د افغانستان د سټراتیژیکو تړونونو له امله شونې کیږي او دغه سټراتیژیکي اړیکې زموږ هېواد ته شونتیا ورکوي، چې د بهرنیو لاس وهنو د مخنیوي له پاره امنیت سمبال شي. افغانان او په ځانګړې توګه حامد کرزی او د ده ټیم باید دې ته ښه څېر شي، چې زموږ ملي گټې د نړیوالې اغېزمنې همکارۍ په منځ ته راتګ کې نغښتي دي او له دې امله د امریکا د متحده ایالاتو، اروپایي اتحاد، ناټو، جاپان او نورو سره ښو اړیکو ته کلک پام وکړي او د سیمې د هېوادو سره د سیمه ایزې همکارۍ د پراختیا زمینه جوړه کړي. خو اغېزمنه سیمه ایزه همکاري هغه مهال منځ ته راتلای شي، چې د سیمې هېوادونه خپلې لانجې د نړیوالو منل شوو نورمونو او اصولو له مخې حل، یو د بل مشروع گټو ته متقابل درناوی وکړي تر څو د دې زمینه مساعدې شي، چې د اروپا اتحاد په څېر سرحدې پولې یو بل ته پرانیزي او خلک په ازاد ډول د ویزې پراته تګ راتګ او خپل فعالیتونه ترسره کړای شي.

دا اوس نښې ښيي، چې په سیمه کې د ۲۰۰۱ کال د پېښو وروسته نوي ژور بدلونونه را روان دي. لږ او بر افغانان د خپلو ستونزو د حل او د هېواد د لوړو ملي گټو د تامین له پاره یوه اوږدمهاله ملي سټراتیژي جوړه کړي، چې د هغې پرله پسې هدفمند پلي کولو له پاره څو پراخ بنسټه ملي ګوندونه او نور ټولنیز سازمانونه جوړ کړي او د دې لارې د قوم ټول مادي او

معنوي ځواک يو موتی کړي.

اخځونه:

- ۱- محمد حسن کاکړ، د ثور کودتا او د هغې ژورې پايلې، ۱، کابل ۱۳۸۹ ش
  - ۲- محمد حسن کاکړ، د پاچا امان الله خان واکمنۍ ته نوي کتنه، ۹، پېښور ۲۰۰۵ ع
  - ۳- محمد حسن کاکړ، زما غوره ليکنې، کابل ۱۳۸۹ ش
  - ۴- لودويک اداميک، د شلمې پېړۍ تر نيمايي د افغانستان د بهرنيو اړيکو تاريخ، ۳۹۵، پېښور ۱۳۸۹ ش
  - ۵- محمد افضل خان، پښتون قامي وحدت، ۴۲، پېښور ۱۹۹۶ ع
- پر دې برسېره مي په دې مقاله کې د خپلو دوو اثارو: (د ثور پاڅون، د کې جي بي دسيبي او شوروي يرغل) او (د باچا خان اندونو او مبارزې ته لنډه کتنه) څخه هم استفاده کړې ده.

محمد اقبال وزیري
می ۲۰۱۵

د پښتو د نړیوالې ورځې د نمانځني په مناسبت

درنو او قدرمنو خویندو او وروڼو ته د پښتو د نړیوالې ورځې د نمانځني په مناسبت مبارکي وایم. پښتو د پښتنو ژبه ده او پښتانه د پښتو پرته او پښتو د پښتنو پرته تصور کېدای نه شي. ژبه د ټولني په وده او پرمختگ کې زښته زیات اهمیت لري. اسپیر وایي چې: «ژبه د مادي کلتور تر ډېرو ابتدایي انکشافاتو نه د مخه موجوده وه او دغه انکشافات په واقعیت کې تر هغو ممکن نه وو چې ژبې د مهمې افادې د وسیلې په توگه شکل او صورت نه و غوره کړی.»^۱

ژبه نه یوازې د پوهاوي را پوهاوي د وسیلې په توگه چوپړ کوي بلکې ژبه د فکر د ودې وسیله هم ده. په خپله مورنۍ ژبه زده کړه د فکر په وده کې مهم رول لري. که د چا نه په مورنۍ ژبه کې د زده کړې حق واخېستل شي نو دا کار په اصل کې د دوی د فکري ودې مخنیوی دی او دا یوه ستره بي عدالتي او یو لوی ظلم دی.

زموږ واکمنو د پېړیو په اوږدو کې د فارس د فرهنګي ښکېلاک په پایله کې پښتانه پخپله مورنۍ ژبه د زده کړو نه بې برخې کړي او د دوی د فکري ودې مخه یې ډب کړې ده. د دې پایله دا شوه چې د دوی استعدادونو ښه وده ونه کړه.

فکر کوم چې فضل احمد غر شاید لومړی پښتون وي چې پښتانه یې خپلې مورنۍ ژبې پښتو ته د بې توپیرۍ او نه پاملرنې ناوړه پایلو ته متوجې کړي دي. دی وایي «د ملک [او] قوم ترقي د خپل مذهب او د خپلې ژبې په حفاظت پورې تړلې ده. نن د دې ډېر ضرورت دی چې موږ خپله قومي ژبه د پستی نه وباسو او که نه زموږ د غفلت دا حال وي نو یوه ورځ به د فارسي او اردو پوځونه د پښتنو ملک په خپلو مینځو کې تقسیم کړي...»^۲ په دې توگه فضل احمد غر ژبه د یوه قوم په ټینګېدو او شړېدو کې یو مهم اصل گڼي.

مېجر روز انگرېز شاید لومړی ختیځ پېژندونکی وي چې د پښتنو کلک پام یې دې موضوع ته اړولی دی. دی لیکي: «افغانستان په تعلیمي جهت تر هغې نه کامیاب کېږي چې ... خپلې ژبې ته توجه و نه کړي. افغانستان خپل ځان په ازادو هېوادو کې شماری، مگر د ژبې په لحاظ رښتونی غلام د

ایران دی، ځکه چې قوم یو، دفتری نظامي ژبه بله وایي، مگر څو پورې چې افغانستان کې تعلیم پخپله ژبه کې نه شي، علم ډېره گرانه خبره ده، بویه چې عالم شي، مقابله به ملل دیگر وکړي، ضرورت امر دی چې افغانستان خپله ژبه یعنی افغاني یعنی پښتو ژبه د علوم وگرځوي.»^۳

ژبه نه یوازې د پوهوي راپوهوي او د فکر د ودې وسیله ده بلکې د ځان پیژندنې او هویت سرچینه هم ده. «هویت یوه کلتوري پدیده ده او کلتور په ژبه ولاړ دی.»^۴ د یوه قوم هویت د هېواد د ننه د هغه «د تاریخ جوړونې په پروسه کې خپله بڼه ښکاره کوي.»^۵

د پښتنو د بېرته پاتې کېدو یو مهم لامل د دوی له خوا د پښتو پرېښوول یانې د خپل هویت د لاسه ورکول دي. دوی ډېرو د تاریخ په بهیر کې خپله ژبه پرې ایښې ده او په پایله کې یې خپل هویت او پښتونوالي د لاسه ورکړې دي.

پښتانه که غواړي چې په بشپړه توگه تباہ نه شي نو باید خپل هویت ټینګ وساتي. پوهاند کاکړ لیکي «د پښتنو د هویت توکي پښتو، پښتونوالي او نور غوره ارزښتونه دي. په دغو کې پښتو تر ټولو نه مهمه ده... پښتانه د ژبې له برکته پښتانه دي او که یې پښتو له لاسه ورکړه بیا نو پښتانه نه دي که څه هم احساس به یې د پښتانه وي.»^۶ دی زیاتوي چې د پښتو ستر اهمیت په دې کې دی چې پښتانه په پښتو سره یو بل پیژني او سره یو کوي یې. په پښتو کې د پښتنو کلتوري ارزښتونه، د دوی تاریخ، د دوی افسانې، د دوی روایتونه یا په نورو ټکو د دوی ټولې معنوي او روحي شتمنې پراتې دي مور باید دې ټکي ته کلک پام وکړو چې یو قوم د فزیکي وژنو له لارې نه شي د مینځه وړل کېدای بلکې یو قوم هغه وخت وژل کېږي او د مینځه وړل کېدای شي چې کلتور او په ځانگړې توگه ژبه یې د مینځه یوسي.

پښتو یوه لرغوني او توانمنه ژبه ده چې نه یوازې یې د تورو شمېر ان د نړۍ د ډېرو پرمخ تللو ژبو لکه انګلیسي او جرمني نه زیات دی بلکې د افادې غښتلی توان هم لري. پښتو د خپل گرامري جوړښت له امله ډېره بډایه ده. پښتو د خپل طبیعت له مخې یوه سندريزه ژبه ده چې مسته او د جوش نه ډکه موسیقي لري.

پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ وایي چې «داسې ښکاري چې د پښتو لومړني جوړونکي ساکا وي، ځکه چې پښتو هغومره چې د ساکي ژبې سره نږدې ده، له بلې ژبې سره دومره نږدې نه ده.»^۷ مارګن سټرن لا وایي «پښتو بې له دې چې له ساکي ژبې سره وتړله شي بل کېدون نه لري.»^۸ پښتو بډای فلکلور لري خو د پښتو ژبې لیکلي اثار لږ دي او پښتنو زیات علمي اثار په نورو ژبو او په ځانگړې توگه په پارسو لیکلي دي. الفښتون وایي چې: «هغه څه چې په پښتو کې لیکل شوي دي، باید د پښتون ملت د علمي سويې د ښکارندوی په توگه د اعتبار وړ ونه گڼل شي، ځکه چې دوی

تر اوسه هم په دري [فارسي] ژبه ليکنې کوي او نږدې ټول علمي کتابونه په دغې ژبې ليکل شوي دي.»^۹

د پښتو ژبې لرغونی کتاب چې څرک يې تر مور را رسېدلی دی د «ملينده پښو» په نوم يادېږي چې اصلي نسخه يې تر اوسه لاس ته نه ده راغلي. د يونان نامتو سالار مناندر چې د مخزېږدي په دوهمه پېړۍ کې د هند ډېرې سيمې ونيولې او د هند په تاريخ کې د ماليندا پاچا وبلل شو او بودايي دين يې ومانه. د ماليندا پښو په کتاب کې د يونانيانو پاچا مليندا او د هندي راهب ناگه سينا تر منځ د هغو خبرو اترو جريان ليکل شوی دی چې په ساگاله (نني سيالکوټ) کې د دوی تر منځ شوي وي. دا کتاب د بودايي دين شرحې او بيانونه لري.

د مليندا پښو دا متن پوهاند سيتارام پنډت په زړه پښتو بللی دی او وايي چې «د مليندا پښو اصلي متن په زړه پښتو کښلی چې اوس يې اصلي نسخه نه ده پاتې.»^{۱۰} خو خطي نسخې يې په برما، سيام او سيلون کې ليدل شوي او يوه پخوانۍ نسخه يې د سوويلي هندوستان په پالي ژبه چې په څلورمه ميلادي پېړۍ کې خطاطي شوې ده، د جاپان د يوه بودايي عبادتځای نه په لاس راغلي او اوس د جاپان د ميکادو په کتابتون کې خوندي ده. دا نسخه د پښتو د اصلي کتاب ژباړه ده. شايد د پښتو ژبې نه نورو ژبو ته د ژباړې د تاريخ پيل پاسنی ژباړه وي.

د پښتو ژبې لومړی مرکز غور و. د غور ځايي واکمنو د واکمنۍ په مهال پښتو يوه داسې ادبي ژبه وه چې ښه او پاخه اشعار يې درلودل چې امير کروړ، شيخ اسد سوري، ښکارندوی، ملکيار غرشين، تمين کاکړ، قطب الدين بختيار کاکي د دې دورې غوره شاعران دي چې د اشعارو نمونې يې په پټه خزانه او د سليمان ماکو تذکرة الاوليا کې خوندي دي. پښتو د غوري واکمنو په وخت کې د دربار ژبه وه.

د غور برسېره پښتو د سلېمان غره او ورڅېرمه سيمو کې د قبيلوي نظام لاندې سوله ييز ژوند کاوه. دوی هم د خپل بډای شفاهي فرهنگ په څنگ کې ليکلي ادبيات هم جوړ کړي دي چې د بېټ نيکه، شيخ اسماعيل، خزشبون، شيخ متي خليلي، هوتک بابا، شيخ ملکيار هوتک، اکبر زمينداوري، زرغون خان نورزی، زرغونه کاکړه، ښکېخته او نور يادولی شو.

د پښتو ژبې د ودې بل مرکز ملتان و. شيخ حميد لودي د ملتانه تر لغمانه واک چلاوه. د ملتان د لودي کورنۍ د دوو غړو شيخ رضا لودي او نصر لودي چې لومړی د شيخ حميد وراره او دوهم يې زوی و د شعر نمونې په پټه خزانه کې خوندي دي. د لوديانو لومړی واکمني د سلطان محمود غزنوي له خوا لکه چې د مخه يې د محمد غوري واکمني را نسکوره کړې وه هم را نسکوره کړه او د پښتو ژبه يې وځپله. خو بيا څلور پېړۍ وروسته په هند کې لودي پښتو د نهمې پېړۍ په دوهمه نيما يې کې د بهلول لودي په مشرۍ

حکومت تشکیل کړ. لودي واکمنو د خپلي مورنۍ ژبې پښتو سره مینه درلوده او د دوی په دربار کې یې خپل ځای درلود. د بهلول لودي او نیازی د شعر نمونې د درباري ادبیاتو نمونې ګڼلې شو.

د لودیانو د نسکورېدو وروسته په هند کې مغولي بابر واکمن شو خو د بابر د مړینې وروسته پښتنو د خپل هوبنیار او مدبر مشر فریدخان په مشرۍ د بابر زوی همایون ته ماتې ورکړه او د شیرشاه په لقب یاد شو چې په هند کې یې د پښتنو واکمني بیا راژوندی کړه. شیرشاه به ویل «پښتون ټول یو قوم دی زما په دربار کې د قبیلو ذکر مه کوئ». ۱۱ د شیرشاه په دربار کې هم پښتو خپل ځای درلود.

په هند کې د لودي او سوري دولتو د نسکورېدو وروسته افغانانو په پښتونخوا کې د هند د مغولي واکمنو، چې د هېواد ختیځه برخه یې لاندې کړې وه، پر وړاندې خپل ملي ازادي بڅښوونکي غورځنگ د روښان پیر په مشرۍ پیل کړ چې په تاریخ کې د روښاني نهضت په نوم یادېږي. روښان پیر خپل اثار لکه صراط التوحید، مقصود المومنین، فخر الطالبین، حالنامه، خیرالبیان، تذکره، فرحت المجتبی او نور په پښتو، پارسو، هندي او نورو ژبو ولیکل. ده او د ده مریدانو پښتو ژبې ته هم خدمتونه وکړل. د اخوند دروېزه پښتو اثار او په ځانګړې توګه «محزن اسلام»، د هغه د زوی کریمداد پښتو اثار او نورو یادولی شو.

د روښان پیر او د هغه د پلویانو او د اخوند دروېزه او د هغه د پلویانو تر منځ مشاجرو او بحثونو پایله دا شوه چې «د اسلام د چوکاټ د ننه نوي نظریات منځ ته راغلل او دغه مشاجري چې په پښتو ژبه کېدې د هغې د ودې سبب شوي». ۱۲

د ستر مبارز او شاعر خوشال بابا، ایمل خان مومند او دریاخان اپریدي په مشرۍ د هند د مغولو پر ضد د پښتنو د ملي ازادي بڅښوونکي نهضت سره سم د پښتو د ودې بل پړاو پیل کېږي. دغه دوره د پښتو ژبې په وده کې داسې مرحله ده چې ساری یې تر اوسه نه دی لیدل شوی. په دې دوره کې د پښتو ژبې ستر شاعران لکه خوشال بابا، رحمان بابا، حمید بابا، عبدالقادر خان خټک، اشرف خان خټک، علي خان خټک، کاظم خان شیدا او نور منځ ته راغلل چې د پښتو ژبه یې د نورو سیمه یزو ژبو سیاله کړه. راورتي وايي چې د دغو پښتنو شاعرانو په اشعارو کې چې ویونکي یې د یوه ښکلي هېواد د پرتمینو غرونو په تګو شنو درو کې لوی شوي دي د وطن پالنې قوي احساس، د ازادۍ رښتیني روحیه او د هېواد مینه څپي وهی.

پښتنو د اتلسمې پېړۍ په پیل کې د ملي او مدبر لارښود میروېس خان په مشرۍ د صفوي فارس نه هېواد وژغوره او په کندهار کې د خپلواک دولت بنسټ کېښود چې وروسته د میروېس زوی شاه محمود هوتک او وراره شاه اشرف هوتک څو کاله په پارس واکمني وکړه. هوتکیانو هم فرهنگي چارو

او په ځانگړې توگه پښتو ژبې او ادب ته د قدر وړ خدمتونه وکړل. میروېس نیکه، شاه محمود هوتک، شاه حسین هوتک او شاه اشرف هوتک او په ځانگړې توگه شاه حسین هوتک د پښتو ژبې او پښتو ادب ودې ته پام اړولی وو. شاه حسین هوتک د خپلې پاچاهۍ په دوران کې د نارنج په مانۍ کې د پوهانو، شاعرانو او ادیبانو غونډې رابللې او یو کتابتون یې هم جوړ کړی و. دده په امر محمد هوتک د پټې خزاني نامتو اثر ولیکه. په دې دوره کې د پښتو ژبې لومړۍ شاهنامه (محمود نامه) د ریډي خان مومند له خوا ولیکل شوه چې څلور زره بیتونه یې درلودل او شاه حسین یو زر طلاوي د انعام په توگه ورکړې. د پښتو ژبې دوهمه شاهنامه چې «جگره د محمود افغان، نیول د اصفهان نومیري» محمد امین سر پرېکړي هغه وخت لیکلې ده. د دې دورې لوړو شخصیتونو لکه لوی جنرال سیدال ناصر، بابو جان بابي، ملا زعفران، بهادرخان، ملا پیرمحمد مياجي، داودخان هوتک، مېرمن زینبه او نورو په پښتو ژبه لیکني او شاعري کوله.

په دې توگه د هوتکو واکمنو په پښتو ویناوې او لیکني کولې او د هوتکو دولت د پښتو ودې او پراختیا ته د قدر وړ چوپړ کړی دی. پښتو د هوتکو په دوره کې د رسمي او دفتري ژبې حیثیت درلود او د دربار ژبه وه.

کله چې نادرشاه افشار د فارس په خبوشان کې ووژل شو. نو احمد خان، د خپلو ملگرو سره کندهار ته راوگرزېد. دلته پښتنو مشرانو چې د نادر افشار په واکمنۍ کې یې پوره سیاسي تجربه تر لاسه کړې وه پرېکړه وکړه چې خپل هېواد خپلواک کړي. دوی په ۱۷۴۷ کال کې د کندهار په شیر سرخ کې سره جرگه شول او د نهو ورځو نه وروسته د صابر شا پیر په وړاندیز احمد خان د افغانستان د پاچا په توگه وټاکل شو. په دې ترتیب د نوي افغانستان بنسټ کېښودل شو.

احمد شاه بابا لومړی د امو نه تر اباسینه خپلواک افغانستان جوړ کړ. بیا یې د خپلو نورو لښکرکشيو په پایله کې په کشمیر، پنجاب، سند، بلوچستان او پارسي خراسان یا پخوانۍ پارټیه کې د واک په خپرولو سره امپراتوري تاسیس کړه. احمد شاه دراني پارسي دفتري ژبه کړه او پارسيوان یې دفتري مامورین کړل. په دې ترتیب پښتنو د پارس نه سیاسي ازادې وگټله خو د کلتوري ازادې په لاس ته راوړلو کې پاتې راغلل او تر ننه د پارس د فرهنگي بنکېلاک په زخیرونو کې پراته دي.

احمدشاه بابا که څه هم پارسو رسمي ژبه کړه خو بیا هم خپلې مورنۍ ژبې پښتو ته یې توپیره نه و. نوموړي شاعر و او د خپل نیکه کامران خان غونډې چې «کلید کامراني» کتاب یې په پښتو لیکلی دی خپل شعر په پښتو ژبه ووايه او نن یې خپلو پښتنو ته د شعر دیوان په نیکات پرې ایښی دی.

د احمد شاه بابا د واکمنۍ په اوږدو کې د «فتوای احمدشاهي» کتاب په پښتو ژبه ولیکل شو، قاضي محمد غوث، چې د خان علوم لقب ورکړل شوی

و، په پښتو ژبه پر تصوف رسالي وکښلې، حافظ گل محمد مرغزي د پښتو ژبي دريمه شاهنامه ياني احمد شاهي شاهنامه وليکله چې يوازینی مالومه خطي نسخه يي اوس په برېښ موزيم کې خوندي ده، ملا پيرمحمد کاکړ د پښتو ژبي د زده کړې (درسي) لومړنی کتاب چې «معرفته الافغاني» نومېږي وليکه. ملا پيرمحمد کاکړ دا کتاب خپل شاگرد شهزاده سلېمان ته د لنډې دوه مياشتنۍ واکمنۍ (۱۱۸۶) په دوره کې وړاندې کړی و.

ښاغلی حبيب الله رفيع وايي چې «دا اثر د دې له پاره ليکل شوی و، چې درباريان، منشيان او ميرزاان د پښتو جملو جوړول او ليکل زده کړي او بيا د همدې اثر په مرسته د دفتر او دربار ټولې چارې په پښتو راوړوي خو پښتو د دفتر او ديوان ژبه شي او لکه د نورو ژبو غوندې د دربار په ملاتړ او حمايت پراختيا او پرمختگ وکړي.» ۱۳ برسېره پردې احمد شاه بابا د پښتو ژبي شاعران په ځان راټول او د شعر ويلو مجلسونه به جوړېدل او په دربار کې پښتو ژبه ويل کېده.

تيمور شاه په خپل دربار کې د پښتو پرځای فارسي رواج کړه. په دې ترتيب د پارس فرهنگي ښکېلاک يقيني شو او تر ننه دوام لري.

د پښتو د رسمي کېدو لومړی حرکت د امير شيرعلي خان په دوهمه واکمني کې پيل شو. پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ وايي چې د امير شيرعلي خان د مهمو سمونونو نه يو دا و چې پښتو يې د لومړي ځل له پاره د هېواد ملي او رسمي ژبه اعلان کړه.

امير شيرعلي خان د نورو سمونونو په څنگ کې د پښتو د رسمي کولو له پاره کوښښ دا څرگندوي چې د ده ملي شعور ډېر غښتلی او قوي و. امير غوښتل چې پښتو د يوې رښتيني ملي ژبې په توگه وده او پرمختگ وکړي او د فارسي ځای ونيسي. د دغه مقصد له پاره د پښتو کتابونو ليکل او ژباړل پيل شول، د پښتو سيند (قاموس) د لارښود په توگه حتمي شو، عسکري تعليم نامي په پښتو ژبه برابري شوي، واره او لوی ماموران په القابو وويارل شول او په پای کې د پښتو بولۍ (قوماندې) د افغان جنگيالو د گڼو صنفونو له پاره جوړې شوې. لیتوگرافي مطبعه په کابل کې په کار ولوېده او د شمس النهار اخبار په همدغې مطبعې کې چاپ شو. د قاضي عبدالقادر له خوا «قواعد پلټن پياده» په پښتو ژباړل شو چې تشریحات يې په پارسو و. علم قواعد لښکر د دریا خان نيازي له خوا، قواعد عسکري د محمد ابراهيم له خوا وليکل شول. «دغه مشکور واکمن څر پداسې حال کې وموند چې ادعا وکړي چې پښتو د هغه د هېواد والو ملي ژبه شوې وه. د دغه امير په نظر فارسي امانتي بڼکې وې.» ۱۴ د غوث خيبري په اند د امير شيرعلي خان له خوا د پښتو ژبې د رسمي کولو اصلي موخه د ايران د فرهنگي ښکېلاک د ماتولو په لور يو اغېزمن گام و.

امير عبدالرحمن د امير شيرعلي خان د پښتو سمون ترک کړ. د پښتو

ملکي القاب ترک شول، فارسي د دفتر یوازینی ژبه شوه، خو د امیر شیرعلي خان د وخت پوځي القاب تر زیاتي اندازي پر خای پاتي شول. برسېره پردې چې په دی وخت کې یو شمېر تألیفات په پښتو وشول، د ختیځو پښتنو سره د امیر مراودې او هغو ته د ده فرمانونه اولیکني په پښتو وې. د دربار په دارالانشأ کې د پښتو ځانگړي څانگه پرانېستل شوه چې مشر یې ملا محمدخان افغاني نویس د عبدالله خان افغان نویس پلار و.

د امیر حبیب الله خان په وخت کې هم پارسو د هېواد یوازنی رسمي ژبه وه او پښتو ژبه یوازې په ښوونځیو او مدرسو کې د پوهني په نصاب کې شامله شوه خو د غبار په وینا د حبیبیې په لیسه کې انگلیسي ژبه یې د پښتو په وړاندې کېښوده چې زده کوونکي د دواړو ژبو نه په خپله خوښه یوه ټاکلی شي. نور ټول مضامین په پارسو ژبه وو. که څه هم په دولتي کچه پښتو ژبې ته پاملرنه نه ده شوې خو په ولسي کچه بیا هم لږ لږ کار کېده.

د کاکړ په وینا د امیر امان الله خان په وخت کې دپښتو د رسمي کېدو دوهم حرکت د لومړي حرکت نه چې امیر شیرعلي خان په خپله دوهمه واکمني کې پیل کړی و نږدې نیمه پېړۍ وروسته په کندهار کې پیل شو ده په کندهار کې د هغه خای اړوندو چارواکو ته لارښوونه وکړه چې «د کندهار زده کوونکو ته دي په پښتو کې د زده کړې کتابونه برابر او د زده کوونکو شمېر د زیات شي.» ۱۵

امان الله خان په اساسي قانون کې د پښتو ژبې د رسمي کېدو او تعمیم ته خای ور نه کړ که څه هم د جرگې زیات غړي پښتانه وو خو دوی د امیر په شمول د امیر شیرعلي خان غوندې قوي ملي شعور نه درلود چې د خپلې ژبې د رسمي کېدو او تعمیم په اهمیت وپوهیږي. خو امان الله د پښتو ژبې د ودې په موخه د «مرکه پښتو» اداره جوړ کړه.

د پښتو د علمي کېدو او غني کېدو له پاره لومړنی اساسي گام د پاچا محمد نادر خان په وخت کې د «ادبي انجمن» په تاسیس سره واخېستل شو په کندهار کې د ادبي انجمن بنسټ په ۱۹۳۲ کال کې د محمد نادر خان په اجازه د کندهار تنظیمه رییس محمد گل خان مومند کېښود او د هغه ولایت دفترونه یې په پښتو وړول. په دي ډول د پښتو دغه حرکت د پاچا نادرخان او ورپسې د پاچا محمد ظاهر شاه د واکمنۍ په لومړیو وختو کې په قوت روان شو او د هغه له پاره په رسمي او علمي برخو کې کار کېده.

په ۱۹۳۷ کال کې د سردار محمد هاشم خان د صدارت په وخت کې کله چې محمد نعیم د پوهني وزیر و د اصلاح په ورځپاڼه کې یو پاچایي فرمان خپور شو چې ویل یې چې پښتو دی د فارسي په څنگ کې په دولتي دفترونو کې جاري شي او د هغه له پاره د دري کلونو په موده کې پښتو دومره زده کړي چې پرې خبرې او هم لیک ولوست وکړای شي او د ولس او حکومت تر منځ مفاهمه حقیقي شي او ملي پېوستون ټینگ شي. دا حرکت د شاهي

کورنی د نه پاملرنې له امله ناکام شو.

د پاچا ظاهر شاه په مشروطه پاچايي کې د ۱۳۴۳ کال په اساسي قانون کې «د افغانستان د ژبو نه پښتو او دري رسمي ژبي دي سر بېره پردې څنگه چې پښتو د افغانستان د اکثرو خلکو ژبه ده د افغانستان د ملي ژبي په حيث منل شوي ده.» خو بيا د همدغې شاهي کورنی د نه پاملرنې له امله دا حرکت ناکام شو.

په دې ترتيب د دغې پېړۍ په پيل سره دربار او واکمني کورنی پښتو ورو ورو پرېښوه او دولت ورته په دفترونو کې ځای ور نه کړ. پښتو په عمل کې رسمي نه شوه. واک فونډېشن دې پايلې ته رسېدلی چې «د افغانستان امپراتوري او دولت جوړونکی پښتون قوم په کلتوري لحاظ په تاريخ کې يو ډېر زيات مسخ کېدونکی او ورک کېدونکی قوم دی.» ۱۶

د واک فونډېشن په موندني سره په سلو کې اتو پښتنو په افغانستان کې خپله مورنی ژبه پرې ايښې ده. له افغانستان نه د باندي د پښتو نه لاس پر سر کېدل تر دې هم گړندي دي. په دې ډول پښتو مخ په پرېښودو ده او پښتانه د هويت د بحران سره مخامخ دي.

په ايران او پاکستان کې «دغه نظر څرگند دی چې څنگه چې پښتو د افغانستان په جوړولو، ساتلو او تنظيمولو کې اساسي رول لرلی دی، پر عکس د پښتنو کمزوري کېدل به افغانستان هم کمزوری کړي چې په دې حال کې به دوی په اسانۍ سره وکولی شي هغه تر خپل نفوذ لاندې راولي.» ۱۷ د دوی ټول کوښښونه دې ټکي ته متوجه دي چې افغانستان دې د دوی په مشرۍ سره يو خپلواک هېواد نه وي. ټول هغه مصيبتونه چې افغانستان ته اول د شوروي په يرغل سره او وروسته د همدغو گاونډيو هېوادونو له خوا پېښ شوي دي د همدغه نظر په اساس دي.

کاکړ وايي چې په دغو هېوادونو او په خاص ډول ايران کې دغه کوښښونه روان دي چې د هغو په موجب پښتو يا کمزوري يا ورکه شي چې څو پښتانه خپل هويت له لاسه ورکړي او افغانستان هغسې هېواد نه وي لکه چې و، يا ان چې دی. «د ايران په افراطي او حتی ځينو رسمي خلکو کې د پښتو ضد تمايل يو څرگند حقيقت دی. د ډېرو منابعو له مخې دغه افراطيون د پښتو اثار تر لاسه کوي او له منځه يې وړي. سر بېره پردې چې د پښتو پر ضد تبليغات کوي او ستمي ډوله افغانان د همدغه مقصد له پاره استخدومي او تمويلوي. د همدغو کوښښونو [له امله] د علومو په اکاډمي کې د پښتو اثار له منځه يووړل شول. پښتو ته بل خطر تردې لا بېخکی دا دی چې پښتانه د نورو کلتورونو سره په تماس سره خپله ژبه د نورو ژبو په گټه هېروي. داسې چې که دوی د ډېر شمېر په منځ کې يو کس دري ويونکی هم وي، دوی پښتو پرېږدي، په دري گړيزي او يا لکه چې د دري ويونکو نه ښځه په نکاح کړي، هغې ته موقع ورکوي چې اولادونه يې دري ويونکي کړي.» ۱۸

که کومه پښتانه یو دري ویونکی په نکاح کړي، دغه بنځه د دې توان نه لري چې خپل اولاد ته مورنۍ ژبه ور زده کړي.

دا لاڅه کوي ما ته داسې کورنۍ مالومې دي چې مور او پلار یې دواړه پښتانه خو د اولادونو سره دري وایي چې اولادونه یې پښتو زده نه کړي. خو خبره د یو څو ورځو او ورځپاڼي نه ده. څنگه چې پښتو د افغانستان د ډېرو خلکو ژبه ده، دوی د دې توان لري چې هغه له ورکېدو وژغوري، خو چې لیکوالان او د فکر خاوندان دوی د خپلې ژبې حال ته متوجه کړي بې له دې چې د وطن د نورو ژبو نه توجه وړول شي یا هغوی ته د میرې زوی په سترگه وکتل شي. د افغانستان د ټولو ژبو ویونکي افغانان او د وطن په ګټه او تاوان کې سره شریک دي. له دې امله د هغوی ژبې همغسې ور دي، لکه په خپله چې دي. د هېڅ ولس ژبه نه سپېڅلې او نه د سپکاوې ور ده. دا په خپله ویونکي دي چې ژبې جوړوي او وده او انکشاف ورکوي، نو د هر ولس قوت د هغه د ژبې قوت دی او پر عکس په دې ډول پښتانه خپله پښتو هغه وخت په ښه ډول ساتلی او غني کولی شي چې «پخپله قوي اوسي. یانې قوي اقتصاد ولري، د علم، پوهې او تکنالوژۍ لوړې سطحې ته رسېدلي او په مجموع کې غوړېدونکي او تولیدونکي کلتور ولري.» ۱۹

د پښتو ژبې د پرمختګ له پاره یوې اوږد مهاله ستراتیژي ته اړتیا ده. څرنگه چې ایران د خپلې ژبې د پرمختګ له پاره اغېزمنه ستراتیژي لري هغه دا چې د نړۍ د ژبو نه هر ډول علمي او د هنري ادب کتابونه په پارسو ژباړي. د دې لارې خپله ژبه شتمنوي او خپله هم په پارسو ژبه اثار لیکي. دوی د خپلې ژبې د پرمختګ د ستراتیژي په پلي کولو کې پوره بریالي دي. پاکستان هم د ژبې اغېزمنه ستراتیژي لري هغه دا چې نړیوال مالوماتو ته د انګرېزي ژبې د زده کړې له لارې لاسرسی لري او اردو ژبې ته هم هر ډول اثار ژباړي. پاکستان هم د خپلې ستراتیژي په پلي کولو کې بریالي دي.

پښتانه اړ دي چې د نړیوالو علمي مالوماتو د لاسرسی په موخه انګلیسي ژبه زده کړي او د انګلیسي ژبې نه هر ډول اثار په پښتو ژبه وژباړي او خپله ژبه شتمنه کړي. نن پښتانه ځوانان لګیا دي چې د کمپیوټر په مرسته داسې د ژباړې پروګرامونه جوړ کړي چې د انګلیسي ژبې نه هر ډول کتاب د یوې تڼۍ په کېنېکېنلو سره د سترګې په رپ کې وژباړل شي او ژباړه بیا د مسلکي کسانو له خوا د سمون وروسته د چاپ له پاره تیاره شي. په دې ترتیب به انګلیسي د علم د لاسته راوړو او بهرنۍ سوداګرۍ ژبه، پښتو شتمنول د ملي پېژاند د ساتنې او غښتلتیا له پاره اړینه وسیله وګرځي او پښتانه باید په خپل وطن کې پښتو د زده کړې، اقتصاد او دفتر ژبه کړي.

اخځونه

۱-حسن کاکړ، زما غوره لیکنې، ۵۰، کابل، ۲۰۱۰

- ۲- زلمی هېوادل، په هند کې د پښتو ژبې او ادبياتو ايجاد ... ۵۲۲
لاهور ۱۳۷۳
- ۳- هېوادل، (۱۳۷۳، ۵۱۵)
- ۴- اشرف غني، د عادلانه نظام لار، ۲۲۹
- ۵- غني، پاسنی اثر ۲۳۰
- ۶- کاکړ، (۲۰۱۰، ۱۵-۱۶)
- ۷- اقبال وزيري، پښتو د تاريخ په بهير کې، ۲۳۶ کابل ۲۰۱۵
- ۸- وزيري، (۲۰۱۵، ۲۳۷)
- ۹- الفښتون، د کابل سلطنت، ۲۰۶ د کاکړ ژباړه کابل ۲۰۰۸
- ۱۰- عبدالشکور رشاد، تقريظ شيرمه پانه هېواد مل (۱۳۷۳)
- ۱۱- رشاد، پاسنی تقريظ ۳۲
- ۱۲- وزيري، (۲۰۱۵، ۸۷)
- ۱۳- صديق روهي، ادبي څېړني ۳۲۸-۳۲۹ کابل ۲۰۰۷
- ۱۴- کاکړ، (۲۰۱۰، ۳۵)
- ۱۵- کاکړ، د امير امان الله واکمنۍ ته نوي کتنه ۶۹، کابل ۲۰۰۵
- ۱۶- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۷)
- ۱۷- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۷)
- ۱۸- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۸)
- ۱۹- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۹)

محمد اقبال وزیري
می، ۲۰۱۷

د پښتو نړیواله ورځ

د رنو او قدرمنو خونديو او ورونو غونډې ته ښه راغلاست
زه د افغان جرگې له خوا تاسو درنو حاضرینو او ټولو افغانانو ته د پښتو
ژبې د نړیوالې ورځې له امله مبارکي وایم.
ژبه د انسانانو تر منځ د پوهاوي وسیله، د انسان د فکري ودې او د یوه
قوم د هویت سرچینه ده. ژبه د مادي کلتور د ډېرو ابتدایي پرمختگونو نه د
مخه موجوده وه. دا ژبه وه چې د انسان او ټولني وده او پرمختگ یې شوني
کړل. دا ژبه وه چې د هغې له برکته تاریخ هسک شو او دینونه منځ ته
راغلل.

زه نن د دغې پرتمینې غونډې درنو حاضرینو پام دوو ټکو ته راگرزوم.
لومړی دا چې مور باید د مهاجرت په شرایطو کې کوبښ وکړو چې خپلو
ماشومانو ته په مورنۍ ژبه لیک او لوست ورزده کړو تر څو دوی وکولی
شي د هغې په مرسته د خپل هېواد او خلکو د ملي او دیني ارزښتونو، غوره
ملي دودونو او تاریخ نه خبر شي او د خپل وطن او خلکو سره یې اړیکې
ټینګې او مینه یې ورسره پیدا شي. د دې موخې د پلي کولو یوه لار دا ده چې
مور د مهاجرت په شرایطو کې په هر هېواد کې چې اوسېږو هلته د اوسېدلو
په ځای کې د خپلو ماشومانو له پاره د مورنۍ ژبې د زده کړې کورسونه
جوړ کړو. په دې برخه کې د دوردبخت، زوایندربخت او ریدرکرک د یو
شمېر ماشومانو له پاره د ژبې کورس پرانېستل شوی دی. د دې کورس
ماشومانو ته محترم انجنر زکریا پوپل د پښتو ژبې او محترم عزیزالحق د
قران شریف لوست او دیني اصولو درس ورکوي. په فیننډال کې محترم
بخرکی او په هارلم کې محترم عبدالله احسان یو شمېر ماشومانو ته د مورنۍ
ژبې د زده کړې کورسونه پرانیستي دي. افغان جرگه د دغو ورونو د زیار
ستاینه کوي او دا تجربه باید نورو ښارونو ته وغزیري. برسېره پر دې په
کورونو کې د مورنې ژبې کارول او د پښتو ژبې د ټلويزونو پروگرامونو
کتل په دې کار کې ډېره مرسته کوي او دغه کار ته د درنو خونديو ځانگړی
پام راگرزوم ځکه چې په کور کې د ماشومانو سره د دوی تماس زیات دی.
دوهم ټکی دا دی چې د مهاجرت په شرایطو کې هغه خونديې او ورونه
وهڅول شي چې د کتابونو د لیکلو او ژباړلو توان او وس لري تر څو د
خپلې مورنۍ ژبې د علمي کولو او بډاینې په موخه د خپل مسلک په برخه

کې داسې علمي او ادبي کتابونه وژباړي چې د هغو په مرسته تر یوې کچې د یوویشتمی پېړۍ پوهه او ادبیات خپل هېواد او خلکو ته ولېږدوو او د دی لارې خپلې مورنۍ ژبې او خلکو ته تلپاتې چوپړ وکړو. افغان جرگه هود لري چې د دغو دوو ټکو په پلي کولو کې د یوه ځانگړي کمیسیون په مرسته د تاسو د خپلو ټولنو له لارې مرسته وکړي.

په درناوي

محمد اقبال وزیري

۲۰۱۸

ملي گټي

د ملي گټو موضوع چې په نړيوال سياسي-اقتصادي نظام کي زښته زيات اهميت لري د ډېرې مودې راهيسې د سياست پوهانو، فيلوسوفانو او نورو پام يې ځانته اړولی او د څېړنې لاندې يې نيولې ده. د مخه تر دې چې ملي دولتونه منځ ته راشي «ملي گټو ته د شاهزاده اراده، سلطاني يا شاهي گټې ويل کېدلې.» ۱ خو ملي گټې هغه وخت رامنځ ته شوي چې ملي دولتونه منځ ته راغلل او ملي دولتونه بايد هرو مرو سياسي پولي ولري.

ايتالوي فيلوسوف او سياست وال مکياويلي په دې نظر و چې ملي دولت بايد د هېواد د ننه ټينگ او د بهر په وړاندې د خپل شتون نه ساتنه وکړای شي. په دې توگه مکياويلي د ملي گټو په ساتنه کې د زور په رول ټينگار وکړ او دا يې هم څرگنده کړه چې په هره وسيله سره وي د واکمن هدف بايد د قدرت ساتنه وي.

ژان بودين فرانسوي سياسي فيلوسوف خپل پام د حاکميت موضوع ته وړاوه او ټينگار يې وکړ چې «فرانسويان دې د مذهبي تحميل او جگړې پر ځای، خپل هېواد ته زياته پاملرنه وکړي.» ۲ د ژان بودين په اند په هره ټولنه کې بايد يو داسې غښتلی قدرت وي چې د نورو ټولو له پاره قوانين جوړ کړي. دې زياتوي چې دا قوانين که شوني وي د نورو سره دې د هوکړې له مخې او که شوني نه وي نو د هغوی د هوکړې نه دې پرته جوړ شي.

د منځنيو پېړيو نړيواله کليسا د رنسانس يا د بيا ژوندي کولو غورځنگ له امله چې په څورلسمه پېړۍ کې په ايتاليا کې پيل شو کمزورې شوه. د رنسانس غورځنگ چې لومړی د هنر او ادب له لارې او وروسته د نوي سوداگري طبقې په هسکېدو سره په اقتصادي چارو کې په فردي ازادۍ واوښت او هغه په خپل وار فرد پالنه او انسان پالنه واقعي کړه يانې دا چې په خپله انسان د هر څه منځ او سرچينه ده.

د رنسانس د غورځنگ بله غټه پېښه په شپاړسمې پېړۍ کې د مارټين لوتر په کوبنس د ديني سمون په پايله کې د پروټېسټانيزم هسکېدنه ده چې فرد ته د وجدان په ازادۍ قایل و. دې مذهبي سمون د فکر ازادۍ په هڅولو سره د روم د سپېڅلي امپراتورۍ بنسټ ولرزوه. د دې په پايله کې په نړيوالو اړيکو کې د قواوو انډولتوب او د دولت په ننيو چارو کې د قواوو وېش او د مشروطيت تفکر راڅرگند شو. د منځلارو کاتوليکانو او

پروټېسټانتو له لیکو نه یوه سیاسي ډلگۍ راووتله چې د دوی په اند هېڅ ډول عقیده دومره اهمیت نه لري چې د پرله پسې جگړې سبب وگرځي. دوی په دې نظر وو چې انسان په کلیسا کې نه، بلکې په ټولنه کې ژوند کوي. له دې کبله باید یو داسې نظام رامنځ ته شي چې په مذهب کې د فرد په ازادۍ، د پاچا په اطاعت کولو او په سوله ایز ډول د خپل کار په کولو باندې ولاړ وي. په دې توګه اروپایي دولتونو د خپل مشروعیت او اړیکو د تنظیمولو په خاطر د ملي ګټو اصل ته مخ وړاوه چې د قواوو د انډولټوب په مانا دی چې د رحمت ربي زیرکیار په وینا د اوسنۍ زمانې په سیاسي ژبه ورته «ملي ګټې» یا د «ملي امنیت ګټې» ویل کیږي. ملي ګټې: خپلواکي، د خاورې بشپړتیا، د دولت ځان ساتنه، عسکري امنیت، اقتصادي ښېګڼې، د دولت اعتبار، کلتوري او حقوقي پېرزوینې، دیني او ایډيالوژیکي ژمني په غېږ کې نیسي.

فرانسوي کشیش ریشیلپو چې په فرانسه کې وزیر شو په اروپا کې یې د نوي سیاسي نظام بنسټ کېښود چې خپلې ګټې یې له بل هر هدف نه لوړې ګڼلې. دی په دې نظر و چې «هغه څوک چې قدرت لري ډېر ځلي حق لري»^۳. په دې توګه دولت باید د خپلو ملي ګټو د خوندي کولو دپاره خپل قدرت زیات کړي تر څو د نورو سره یې قدرت انډول شي.

د پروس د ستر فریدریک په اند انگلستان او فرانسه یو د بل دښمن دي او له دې امله نوموړی کولی شي چې کله د یوه او کله د بل سره ډله جوړه کړي او خپل شتون خوندي کړي. پروس په کرو وړو کې هم داسې وکړل او یو ځل یې د فرانسې او بل ځل یې د انگلستان سره ټولوا له جوړه کړه او خپل شته والی یې خوندي کړ. په دې ډول دولتونه اړ دي چې د قواوو په انډولټوب کې ځانونه وساتي.

ملي ګټې د واکمنۍ په ساتنه او کیفیت کې غټ رول لري. هر ډول حکومت چې وي «یوه ادعا یې دا چې مشروعیت لري او بله ادعا یې دا چې ملي ګټې پالي.» دولتونه له خپل ځان نه لوړ مقام نه مني او خپلې ګټې په خپله تعریفوي او ټاکي. په دې توګه د دولت ګټې په ملي ګټو اوږي او د ملي ګټو د خوندي کولو شېبه ته ملي پالیسي یا تگلاره ویل کیږي. په دې توګه دولتونه قدرت تمثیلي او توپیر نه لري چې پانګوالي، سوسیالستي، فاشېستي، اسلامي او یا بل ډول وي. له همدې امله د ملي ګټو مقوله په زیاته اندازه تته او ناڅرګنده بریښي. دا په دې پورې اړه لري چې په دولت کې څوک یا کومه ډله یا ډلې ملي ګټې او د دولت دوست او دښمن ټاکي. دا موضوع «د دولت د مشرانو په پوهه، رښتین والي، تجربه او د چارپوهانو سره په مشوره، د ملي ګټو د تگلارې په لرلو ... او په مناسبه موقع کې د هغوی په زړورتیا او نوبت پورې اړه لري.»^۴

هانس مارګېنټو وايي چې د یوه هېواد ملي ګټې باید د خپلو ظرفیتونو سره

مناسبي وي. رحمت ربي زیرکیار سم وایي چې د کوچنیو هېوادو ملي گټي لږ و ډېر ساده او محدودې وي خو د غټو دولتونو ملي گټي ډېرې او پېچلي وي. هغه هېوادونه چې کمزوري وي او ملي گټي یې د خطر سره مخامخ وي هغه د نورو ځواکمنو هېوادو سره د تړونونو له مخې ټلوالې جوړوي تر څو د قواوو انډول رامنځ ته کړي او خپلې ملي گټي خوندي کړي. د نورو هېوادونو سره د ټلوالې جوړول په دې اړه لري چې د دولت ملي گټي د نورو دولتونو د ملي گټو سره همغږي وي. د هغو هېوادو سره ټلواله نه جوړیږي چې د دولت ملي گټي ورسره په ټکر کې وي. د بېلگې په توگه په دوهمه نړیواله جگړه کې کله چې انگلستان او شوروي اتحاد چې یو د بل دښمن هم وو له دې کبله د هټاري جرمني په وړاندې ټلواله جوړه کړه چې د خپلو دولتونو شتون یې د خطر سره مخامخ و.

د حکومت ملي سیاست هغه وخت اغېزمن وي چې د ملت له خوا یې ملاتړ وشي. د خپل ملت پیژند گلوي او ملاتړ د دولت اغېزمنتوب او مشروعیت غښتلی کوي. لنډه دا چې هدفمند حکومت څرگندې ملي گټي لري. ستر دولتونه د خپلو ملي گټو د خوندي کولو له پاره د نورو دولتونو ملي گټي تر پښو لاندې کوي. مور باید د تاریخ نه دا زده کړو چې زور تل په نړیوالو بدلونونو کې ستر رول لوبولی دی. هر دولت چې زورور شوی دی بیا یې هاند کړی دی چې په نورو واکمن شي او خپل واک ته پراختیا ورکړي او خپله شتمني زیاته کړي. په داسې حالت کې دولتونه اړ کیږي چې خپلې ملي گټي د نورو دولتو سره چې گټي یې ورسره همغږي ولري، ټلواله جوړه کړي تر څو د قواوو د انډول له لارې د ځان نه ساتنه وکړي.

د مخه مو یادونه وکړه چې هغه دولت د ملي گټو په ساتلو کې ډېر رول لري چې په د ننه کې ټینگ او د بهر په وړاندې د خپلو ملي گټو نه ساتنه وکړای شي.

امیر شیرعلي خان د خپلې واکمنۍ په پای کې هېواد په داسې لاري، چې سیاسي مرکزیت د دودیزې فردي ازادۍ سره ملگری و، روان کړی و تر څو افغانستان په ملي دولت بدل شي خو امیر عبدالرحمن د دودیزې فردي ازادې پرته سیاسي مرکزیت منځ ته راوړ.

امیر عبدالرحمن لومړی واکمن و چې د غښتلي مرکزي دولت جوړولو ته یې ټینگه ملا تړلې وه او هغه پوهېده چې غښتلی او ټینگ دولت باید سیاسي پولې ولري. خو په پټه یې د لوی افغانستان دیني عالمان او قومي مشران دې ته هڅول چې د ډیورنډ کرښه ونه مني او د انگرېزانو سره دې په جگړه اخته وي او په دې توگه دې د دې ټپل شوي کرښې واقعیت رنګ کړي. نوموړي خپل زوی حبیب الله خان ته وصیت وکړ چې د انگرېزانو سره ځای ناستی په چلند کې د خپل پلار لار ونیسي خو خپله موخه یانې د افغانستان خپلواکي او ثبات له یاده ونه باسي او پوره پاملرنه ورته وکړي.

امیر حبیب الله خان د لوېدیځې پوهې په لرلو سره د مدنیت، پوهنې او پرمختګ پلوي و. امیر حبیب الله خان د وطن د ساتنې په اړه د خپل پلار لار ونيوله افغانستان باید پیاوړی وسله وال پوځ ولري. پیاوړی وسله وال پوځ او د هېواد هر اړخیز پرمختګ د هېواد د خپلواکۍ غټ تضمین دی. د لومړۍ نړیوالې جګړې د پای ته رسېدو وروسته امیر حبیب الله خان د خپل هېواد د ناپېلتوب په بدل کې د هغه مهال برتانوي هند د وایسرا چلمسفورډ نه د ۱۹۱۹ کال د فبروري په ۲مه په یوه لیک کې د پاریس د سولې د کنفرانس له خوا د افغانستان «د غوڅې خپلواکۍ، د عملي ازادۍ او تلپاتې اسقلال» په رسمیت پېژندنه وغوښته او ورڅخه یې وغوښتل چې د ورسالی د سولې په خبرو اترو کې باید افغانستان د خپلواک هېواد په توګه برخه واخلي. وایسرا د افغانستان د خپلواکۍ خواخوږی و او د هند په چارو کې د برتانیې وزیر ادوین مونتګو ته یې ولیکل چې دا به ښه نه وي چې برتانيا په زور سره د افغانستان بهرنۍ چارې محدودې کړي او په دې موضوع کې جګړې ته لار شو. د چلمسفورډ په وینا امیر حبیب الله خان بشپړه سیاسي خپلواکي، د ځمکې پراختیا، پیسې او په انگلستان کې د استازي درلودل غوښتل. ده د لندن نه خپلواکي او د ختیځو پښتنو د محکو د بېرته ترلاسه کولو غوښتنې کولې.

د رحمت ربي زیرکیار په وینا په ۱۹۱۹ کې امان الله خان افغانستان د خپلواک اعلان کړ. امیر امان الله خان نوی خپلواک شوی نیم افغانستان د نړیوال ګوښه توب نه وایست او د نورو هېوادو سره یې اړیکې ټینګې کړې. دپلوماتیکې اړیکې ټینګول د دولت اعتبار غښتلی کوي او دغه اعتبار په ملي ګټو کې شمېرل کېږي. خو د افغانستان خپلواکي چې د پښتنو د وینو په تویولو وګټل شوه د راولپنډۍ د تړون په اساس د سیاست له لارې وپایل شوه. یانې د ډېورنډ د تړون له مخې غوڅ شوی افغانستان د خپلو عمومي ملي ګټو او په ځانګړې توګه د خاورې د بشپړتیا په خوندي کولو کې یې وسه پاتې شو.

د نادر خان مهمه لاسته راوړنه دا وه چې نسبي سوله یې هېواد ته راستانه کړه او د دولت او د هېواد د بیا جوړولو کوښښونه یې وکړل چې د ۱۹۲۹ کال کورنۍ جګړې له مخې پرې شوي وو. د علي احمد جلالی په وینا د ده رول د امیر دوست محمد خان او امیر عبدالرحمن خان غوندې و چې د افغانستان په یو کولو کې یې لوبولی وو.

نادرشاه غوښتل چې د هېواد د پوهنې ملي پراخ سیستم، اقتصادي ودې او سیاسي پرمختګ له لارې د ملي پېوستون پروسه په لار واچوي. نادرشاه د امنیتي ننګونو ته غبرګون او د پراخي اندازې د موډرنیزې کولو د پروسې د ملاتړ له پاره د اردو بیا تنظیمول او رغونه یو بنسټیز توکی ګاڼه.

د کاکړ په وینا محمد داود، له خپلو ډیرو خدمتونو سره سره په افغانستان

کې د نظامي کودتا او د دې اوږدې نارامۍ سر مؤسس دی. په اصل کې د همدغې کودتا او د دغو نارامیو له امله ده چې د افغانستان راتلونکې د اندېښنې وړ شوي ده. محمد داود د خپل واک د ساتنې په موخه حاضر و چې د پښتنو او بلوڅو د سیاسي برخه لیک ټاکلو په اړه د پاکستان سره هوکړه وکړي خو کاکړ سم وايي چې «چا د دې ضمانت کولی شو چې پښتانه او بلوڅ به له خپل حق نه تېر شوي وای چې هغه د هغو د خلکو له خوا د خپل سیاسي برخلیک ټاکل دي.»^۵

کاکړ وايي چې د افغانستان پخوانیو حکومتونو ادعا کوله، چې پښتانه او بلوڅ د ازادې ولرې، چې د خودارادیت د اصل له مخې خپل سیاسي برخه لیک په خپله وټاکي. امین د امو او اباسین تر منځ د افغانانو په یووالي ودرېد، تره کې او امین په دې ډول لوی افغانستان غوښته.

تره کې دغه مسله له بریښنف سره یاده کړې او ورته ویلي و، چې افغانستان باید د هند تر سمندر پورې ورسیري. هغه ویل چې «مور باید د پاکستان پښتانه او بلوڅان د امپریالستانو په لاسونو کې پرې نه ږدو. اوس دغه امکان برابر شوی دی، د دغو قومونو تر منځ د ژغورنې جگړه شروع کړو او د پښتنو او بلوڅو سیمې په افغانستان کې ورگډې کړو.»^۶ امین لا د ۱۹۷۸ کال په اگست کې پوزانوف او گوریلوف ته څرگنده کړې وه، چې «د افغانستان سیمه باید د عمان د خلیج او د هند سمندر غاړو ته ورسیري. مور غواړو سمندر په خپلو سترگو وینو.»^۷ ۷۴۹ امین امریکایي لیکوال هري سن ته هم په همدغه ډول غږېدلی و، چې «تاریخ مور ته دا سپېڅلی رسالت راکوي چې له خیبر نه اخوا خپل خپل شوي پښتانه وروڼه ترک نه کړو.»^۸ ۷۵۰ هغه دا هم ویل چې «هېڅوک انکار کولی نه شي چې د افغان انقلاب او د پښتونستان موضوع سره تړلي دي.»^۹

کاکړ دا هم وايي چې پرچميانو د عقیدې له مخې شوروي لویانو ته د تابعیت غاړه ایښې وه، د بل هېڅ افغان ډلې لویانو د بېگانه هېواد لویانو ته دغسې تابعیت نه و منلی، ځکه چې د دوی د واکمنۍ سرچینه شوروي لویان وو، نه افغان ولس. د دوی د همدغه تابعیت له امله وو چې شورویانو خلقي حکومت د دوی له پاره په خپل پوځ سره نسکور کړ.

زموږ گاونډیو په تېره شوروي اتحاد او پاکستان د افغانستان لاندې کولو ته سترگې نیولې وې او په دې اړه یې دسیسې کولې. دواړو د خپلو نیواکگرو موخو د پلي کولو له پاره د خپلې خوښې افراطي ډلې پیاوړې کولې.

شوروي اتحاد دخپلو شوروي شوو ملگرو له لارې غوښتل افغانستان د بخارا غونډې د خپلې امپراتورۍ یوه برخه وگرځوي او بیا به د لاس لاندې رژیم له لارې له هغه له طبیعي زېرمو او شتمنیو نه گټه پورته کړي او په هغو سره به خپل ځای په ځای درېدلی اقتصاد په حرکت راولي.

د کاکړ په وینا د شوروي اتحاد څلوېښتم یرغلگر پوځ چې «هغه شوروي

شوي، پراري او د افغانستان د تابعیت نه محروم شوي پرچمیان، کارمل او ملگري یې او داسې هم شوروي شوي او پراري شوي خلیان- سروري او ملگري یې» هم ورسره وو په افغانستان یرغل وکړ. که څه هم دغه شوروي شوي او پراري شوي پرچمیان او خلیان «په افغانستان کې پیدا شوي او د افغانانو په پیسو د عصري زده کړې خاوندان شوي وو، خپلو وطنوالو ته شا کړه او دولتي قدرت ته د رسېدلو له پاره یې د شورویانو مریټوب ته غاړه کېښوده. دوی په دغه ډول د خپلو وطنوالو د حاکمیت منل شوی حق تر پښو لاندې کړ او هغو او وطن ته یې خیانت وکړ.» ۱۰

پاکستان د ژینو د خبرو په وخت کې نوي کشاله پیدا کړه هغه دا چې د کوردوویز نه یې وغوښتل چې د پرېکړې په وروستي متن کې دې د ډیورنډ کرښه نړیواله پوله وښودله شي. کاکړ وايي چې د کابل رژیم «حاضر و چې د دغې موضوع پر سر سوداګري وکړي، خو چې پاکستان یې په رسمي ډول وپېژني.» ۱۱ کوردوویز وايي چې شاه محمد دوست راته وویل چې «... لکه هسې چې د اګست په وړاندیزونو کې ښودل شوي، دغه موضوع په رښتیا د خبرو موضوع کېدلې شي. خو په مستقیم ډول د دواړو حکومتونو تر منځ او یوازې د پرېکړې له ختم نه وروسته.» ۱۲ په دې توګه پرچمیان حاضر وو چې د پاکستان له لوري د دوی د رژیم د رسمي پېژندلو په بدل کې د ډیورنډ کرښه د نړیوالې پولې په توګه ومنې. خو پاکستان دغه سوداګري ونه منله.

د افغانستان ملي ګټې د پاکستان سره د ډیورنډ د کرښې له کبله په ټکر کې دي. د پاکستان واکمنو د محمد داود د جمهوریت پر مهال د افغانستان اسلامي تنظیمونو نه د افغانستان د بې ثباته کولو په موخه کار اخیستل پیل کړل. څنګه چې د افغانستان حکومت د پاکستان سره په یوې بنسټیزې مسلې یانې پښتونستان په سر اختلاف درلود، اسلام پالو ته اړینه نه وه چې په داسې شرایطو کې د خپل هېواد د ملي ګټو پر ضد د بوټو د پلانونو د پلي کولو وسیله شي. دوی په ۱۹۷۵ کال کې د بوټو د حکومت په هڅونې او مرستې د خپل وطن په ځینو ولایتونو کې وسله وال پاڅونونه وکړل. خو افغان حکومت هغه ټول وځپل او دوی بېرته پېښور ته پر شا شول.

د پاکستان پلان دا و چې د همدغو اسلامي تنظیمونو له لاري افغانستان تر خپل نفوذ لاندې راولي، تر څو خپل د ستراتیژیکې ژورتیا پلان خوب په کړو بدل کړي. ایران خو لا ډېر د مخه د افغانانو ناتوان کولو ته ملا تړلې ده. په دې توګه ټول مصیبتونه افغانستان ته اول د شوروي په یرغل سره او وروسته د همدغو ګاونډیو هېوادونو له خوا پېښ شوي دي.

د شوروي پوځ د وتلو او د نجیب الله د رژیم د نسکورېدو وروسته اسلامي تنظیمونو د دې پرځای چې د وران شوي ملک د بیا ودانولو او د ملي سیاست په کولو بوخت شي، د واک پر سر پخپلمنځي جګړو بوخت

شول. د کابل ښار چې د نیواک په دوران کې لوی شوی او په امن کې و، په کښواله بدل شو. په ټول ملک کې د سر، مال او ناموس خوندیتوب له منځه لاړ. په دغې دورې کې ابادي هېڅ ونه شوه. پاکستان، ایران او تر څه اندازې نور په دغه نارام حالت کې خپلې ځانگړې ډلې پیاوړې کولې او په دې ډول یې په افغانستان کې یو ډول نیابتي جگړه کوله.

د طالبانو د واکمنۍ پر مهال ملا محمد عمر او سخت دریځو ملگرو یې د وطن د ملي گټو په وړاندې د خپل وطن نه شړل شوي عرب ته ډېر ارزښت ورکړ. خو د سوډان واکمنو بن لادن د خپلو ملي گټو د ساتلو په موخه د سوډان نه وشړلو. مشرف د پاکستان د ملي گټو له پاره د امارت نه لاس واخېست او دا یې په ډاگه کړه چې «د پاکستان د گټو نه بل څه لور نه دي» او «شرایط اوږي راوړي خو ملي گټې پر ځای وي» ۱۳ خو امارت ملي گټو ته شا کړه او هېواد یې د ستر ناورین سره مخامخ کړ.

د امارت د نسکورېدلو وروسته په افغانستان کې د اساسي قانون له مخې یو لبرال ډموکرات ولسمشري نظام په پښو ودرول شو او د پنځه ویشو کلونو وروسته د ډموکراسۍ نوې دوره پیل شوه. خو افغانانو هغه گټوره موقع، چې د ۲۰۰۱ کال د سپټمبر د یوولسمې نېټې وروسته د دوی په گټه منځ ته راغلي وه، د لاسه ورکړه. اوس له یوې خوا د طالبانو او امریکې تر منځ تړون لاسلیک شوی او د افغانستان د حکومت او طالبانو تر منځ د سولې خبرې پیل شوې دي چې پایله یې مالومه نه ده او د بلې خوا نړیوال ځواکونه د هېواد نه نږدې ټول ووتل. په دغه پېچلې وضعه کې چې جگړې زور اخېستی او د شلو کلونو لاس ته راوړنې د گواښ لاندې دي مور ته اړینه ده چې د هېواد ملي گټو د ساتنې په خاطر د خپلو امنیتي ځواکونو ملا وتړو او د جمهوري نظام نه ملاتړ وکړو. د جمهوري نظام نه ملاتړ یو پرنسپيې موضوع ده هغه دا چې مور د تاریخ په اوږدو کې یوازې اوس د داسې اساسي قانون څښتنان یو چې په هغه کې د لومړي ځل له پاره د دولت د سروال د ځای ناستي موضوع حل شوې او ولسمشر به یوازې د خلکو له خوا نوي ټاکل شوي ولسمشر ته واک سپاري او په دې توگه د هېواد پرمختگ تداوم مومي او د واک پر سر د جگړو مخنیوی کوي.

مور ته مالومه ده چې د نړۍ له ټولنو نه هغه بریالی او پرمخ لاړې چې دولتي واک یې د اساسي قانون له مخې په اجرایه، مقننه او قضایه څانگو وېشلې، دولتي لوړو څوکیو ته رسېدل د ټاکنو له لارې ترسره کېږي، چارواکي غوره کوونکو ته مسؤل گرزول کېږي او افرادو ته داسې حقونه او قانوني ازادۍ منلې شوې چې په هغو سره د خپلو ځانونو او په پای کې د ټولني د ښېگڼو له پاره کار وکړي.

د دغه اساسي قانون په پلي کولو او د دولتي چارواکو په غوره کولو کې د وړتیا د اصل له مخې دغه شونتیاوې وار په وار ډېرېدلې شي چې قانون او

موسسي بېخ ونيسي، د کودتا گانو او جنگونو مخه ونيوله شي او امنيت او ملي پېوستون ټينگ شي. يوازي په دغسي حال کي خلک په ډاډه زړه کولي شي د مدني، صنعتي او کرنيز او داسي هم د پوهي، سيانس او تکنالوژي او د هنر او کلتور په لور په پراخ ډول مخه وکړي او وطن ودان او ژوند شتمن او ارزښتناک کړي.

اخځونه

- ۱-رحمت ربي خيړکيار، د ناپوهي تياري او د پرمختگ ډېوي ... ۷۵۵، کابل ۲۰۱۶
- ۲-خيړکيار (۲۰۱۶، ۷۵۸)
- ۳-خيړکيار (۲۰۱۶، ۷۶۱)
- ۴-خيړکيار (۲۰۱۶، ۷۷۶)
- ۵-محمد حسن کاکړ، د سرطان کودتا، ۱۲۷، کابل ۲۰۰۹
- ۶- محمد حسن کاکړ، د ثور کودتا او د هغي ژورې پايلې، ۴۲۱، کابل ۲۰۱۰
- ۷-کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۱)
- ۸-کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۱)
- ۹-کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۱)
- ۱۰-کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۲-۴۲۱)
- ۱۱-محمد حسن کاکړ، افغان-شوروي جگړه، ۴۵۷، کابل ۲۰۱۵
- ۱۲-کاکړ، (۲۰۱۵، ۴۵۷)
- ۱۳-محمد حسن کاکړ، طالبان او اسلامي بنسټ پالنه، ۴۰۴، کابل ۲۰۰۴

د لوی افغانستان د جوړېدو مبارزې

زموږ لرغونی ټاټوبی اریانا چې بیا خراسان او وروسته افغانستان ونومول شو یو بسیا او ښېرازه هېواد و دا ځکه چې د یوې خوا د امو د رود شاوخوا مځکې د غنمو په موندلو سره د کرنې وړ شوې چې په پایله کې یې کلیوالي او ښاري ژوند منځ ته راغی او د بلې خوا د گاونډیو هېوادو «د سوداگرو، گرځندویانو، سوبمنو او کډوالی لویه لار گرزېدلې وه ... چې بیا په ورېښمینی لارې باندې یاده شوه چې په پای کې یې چین، هند، پارس، او اروپا سره ونښلول»^۱ او زموږ د هېواد د شتمنی سرچینه یې جوړوله . دغه لاملونه وو چې زموږ په هېواد کې مدنیتونه او دینونه منځ ته راغلل. «اریانا د ویدي مدنیت لومړنی ځانگو او د اوپستایي مدنیت اصلي ټاټوبی و.»^۲ «په ویدي دوره کې ژغورنه طبیعي قوتونه ته په عبادت کې لټول کېده . په دې ډول هر طبیعي قوې ته په خدای لرلو باندې عقیده عامه وه او د خدایانو شمېر ډېر گڼل کېده.»^۳ په اوپستایي دوره کې د زردښتي دین بېښت ایښودونکی پښتون زردښت «په نړۍ کې لمړنی مصلح یا د یو څو هغو مصلحانو څخه دی، چې د لومړي ځل له پاره یې د لوی څښتن د یو توب عقیده وړاندې کړه او نړۍ یې د بدۍ او نېکۍ د قوتونو د مقابلي هسې ډگر وگاڼه چې په هغه کې د نېکۍ رب اهورا مزدا د بدۍ په رب اهریمن باندې غلبه کوي. د هغه په عقیده په اهورا مزدا باندې تکیه کول او د هغه دستورونه پرځای کول د انسان د ژغورنې سبب کېږي.»^۴

زموږ په لرغوني هېواد کې د نورو هېوادونو څخه مدنیتونه او دینونه هم خپاره شول. د یونان او هند څخه د گریک او بودیک مدنیتونه راغلل چې « بیا دلته د افغانستان د هنرمندانو په لاس اخته شوی، ترکیب شوی او همدلته یې روزنه شوې وه»^۵ او د گریک-بودیک مدنیت وغورځېده چې د دواړو مدنیتونو او هم یې زموږ د هېواد د مدنیت ځانگړتیاوې درلودې او بیا د اسلام مدنیت په کې خپور شو .

زموږ په هېواد کې بودیزم هم خپور او ولمانځل شو چې بیا زموږ د هېواد د لارې چین، کوریا او جاپان ته هم ورسېد . بیا اسلام افغانستان ته لاره ومونده او اوس زموږ د هېواد رسمي دین دی چې زموږ د هېواد نه په هندوستان کې هم خپور شو .

خو وروسته دغه د ورېښمو لار د قومي نښتو له امله نامصونه او هم په پنځلسمه میلادي پېړۍ کې د اروپا او هند تر منځ د سمندري لارې د

پرانپستلو له امله ورو ورو پرېښودل شوه چې د یوې خوا یې زموږ د هېواد مالي سرچینې وچې کړې او د بلې خوا یې زموږ کلتور «نه دا چې نه غورږېده بلکې شخېږه او وچېده.» ۶

بله پېښه چې زموږ هېواد یې د ستر ناورین سره مخامخ کړ هغه زموږ په هېواد باندې د چنگېز خان تاراگونه وو چې زموږ د وطن نږدې ټوله مادې او معنوي شتمني یې د خاورو سره برابره کړه او د سر زښت زیات زیان یې ورورسوله. «د چنگېز په تاراگونه سره د اباد افغانستان ډېر ښاري مرکزونه په کنډوالو بدل شول، د کرنې سیستم یې تر ډېر حده پورې وران شو، د وگړیو ډېره برخه یې تباه شوه او له پاتې ژوندیو نه ډېرو یې د سلېمان غرو درو ته کډه وکړه.» ۷ په دې ډول افغانستان په خپل ډېر اوږده تاریخ کې د لومړي ځل له پاره په یوه ستر معلوم انساني مصیبت واوښت. په دغه حال کې له دیارلسمې پېړۍ نه تر اتلسمې پېړۍ پورې د افغانستان تاریخ د پردیو تاریخ شو چې په وروستیو دوه نیمې پېړۍ کې د هېواد لوېدیځه برخه تر کندهار پورې د صفوي واکمنو، ختیځه برخه له اباسینه تر کابل او کلاته پورې د مغلو واکمنو او شمالي برخه یې د شیباني خانانو تر لاس لاندې وې.

په ختیځ کې د لوی افغانستان مبارزې

د ختیځو پښتنو مبارزو نه ستر احمد شاه بابا د خپل شعر په یوه بیت کې داسې یادونه کوي:

د «فرید» او د «حمید» دور به بیا شي چې زه وکاندم په هر لوري
تاخونه

احمد شاه بابا د حمید لودي او فرید خان چې د شیرشاه سوري په نوم نامتو شو دورو ته اشاره کوي. پښتنو د څلورمې هجري پېړۍ په دوران کې د هندوستان په یوه څنډه کې لومړی پښتني حکومت د شیخ حمید لودي په مشرۍ جوړ کړ چې د ملتان نه نیولې تر لغمانه پورې سیمې یې تر واک لاندې وې چې وروسته د سلطان محمود غزنوي له خوا د حمید وراره داود ته چې د ملتان پاچا و، ماته ورکړه او دا پښتني حکومت رانسکور شو.

د نهمې هجري پېړۍ په دوهمه نیمایي کې پښتنو بیا د بهلول لودي په مشرۍ په هندوستان کې د یوې پراخې امپراتورۍ بنسټ کېښود چې د پنجاب نه د بهار ایالت تر پولې پورې غزېدلې وه. د بهلول نه وروسته سکندر لودي واکمن شو چې یو غښتلی او مقتدر شخصیت او د ډېر تدبیر څښتن و. د سکندر لودي نه وروسته ابراهیم لودي واک ته ورسېد چې د خپلې واکمنۍ په وخت کې د پښتو امیرانو سره ناوړه رویه غوره کړه او د کورنیو بې اتفاقي یې منځ ته راوړه چې په پای کې د مغولي بابر له خوا د پاني پت په جگړه

کي مات او ووژل شو او بابر د هند واکمن شو. د بابر د مړینې وروسته د هغه زوی همایون د واک په گدی کېناست.

په دغه وخت کې پښتنو بیا د خپل مدبر او زړور مشر فرید خان په مشرۍ سره راټول شول او د خپل پخواني برم د بېرته اعادي کولو له پاره یې ملا وتړله. هغه مهال چې همایون د خپل سیال ورور شاه زوی کامران سره په جگړه بوخت و شیرشاه بنگال، بهار او رهتاس چې د بهار تر ټولو ټینگه کلا وه، ونيول. همایون د شیرشاه سوري سره په یو شمېر جگړو کې ماتې وکړه او اړ شو چې په ۱۵۳۰ کې د پنجاب، سند او بلوچستان له لارې پارس ته وتښتي. په دې توگه د پښتنو واکمني بیا په هند کې د فرید خان سوري په مشرۍ چې د شیرشاه سوري لقب یې غوره کړ، ټینگه شوه. شیر شاه سوري د خپلې واکمنۍ په لنډه دوره کې په نسبي توگه د حکومت او اداري اغېزمن اداري سیستم منځ ته راوړ چې د مخه لودیانو پیل کړی و. هغه څه چې ده نوي ورباندې زیات کړل هغه د ماليې او د قضایي ادارې سمون و. دغه لور اداري سیستم چې په هندوستان کې شیرشاه منځ ته راوړ وروسته د مغولو د اداري بنسټ وگرځېد.

روښاني غورځنگ

په هند کې د لودي او سوري دولتو د نسکورېدو وروسته افغانانو په پښتونخوا کې د هند د مغولي واکمنو، چې د هېواد ختیځه برخه یې لاندې کړې وه، پر وړاندې خپل ملي ازادي بڅښوونکی غورځنگ د روښان پیر، چې د سوېلي وزیرستان د کانیکرم و، په مشرۍ پیل کړ چې په تاریخ کې د روښاني نهضت په نوم یادېږي.

روښان پیر چې په کندهار کې په کندهاریانو د مغولو د انسانیت نه وتلي زور زیاتي راپارولی و، د هند دمغولي واکمنو په ضد د مبارزې بیرغ پورته کړ لکه چې وروسته میروېس خان هوتک هم په کندهاریانو باندې د گورگین ظلمونو راپارولی و. روښان پیر د وزیرستان په کاني گرم کې د عرفان او تصوف له لارې یو فکري نهضت پیل کړ او خپل مریدان یې راټول کړل. ده د مغولو د ظلم په وړاندې خلکو ته دا تبلیغ کاوه چې مذهب افغانانو ته دا اجازه ورکوي چې د دغو ظالمانو د ظلم نه ځان ازاد او وژغوري لکه چې وروسته میروېس نیکه د گورگین د ظلمونو په وړاندې د مکې معظمې د دیني عالمانو نه فتوه واخېسته چې دغې فتوي د پردیو د ظلم په وړاندې د ازادۍ په لاره کې د افغانانو مبارزه روا وگڼله. روښان پیر د خپلو پلویانو په زیاتېدو سره د یوې خوا خپل مذهبي اغېز ته دوام ورکاوه او د بلې خوا یې سیاسي اغېز غښتلی کېده.

جان لیدن وايي چې د روښان پیر د پلویانو په زیاتېدو سره د مذهبي اړخ تر څنگ سیاسي اړخ هم غښتلی کېده. دی زیاتوي چې «روښاني نهضت چې

د خپل بنسټ ایښودونکي د ستر نیوځ او استعداد نه برخورداره په دوو اساسي سنتو یاني ملي او ديني اصولو ولاړ و نږدې یوه پېړۍ د مغلو د امپراتوری تر ټولو نه ښېرازه او اباده دوره کې د نفوذ نیلې وزغلاوه او سره له دې چې د اکبر مغل د واکمنۍ د پیل نه د شاه جهان تر وخته پورې یې د خپلو له پاره هر ډول کوښښونه وکړل روښاني عقیدې خپلې ودې او پرمختګ ته دوام ورکړ. ۸

روښان پیر د پښتنو د خپلواک دولت د جوړېدو اړتیا ته پام شو. ده نه یوازې دا اړتیا په گوته کړه بلکې د هغه د پلي کولو له پاره یې عملي ګامونه واخېستل. ده او د ده کورنۍ په دې لاره کې دومره سترې سرښندنې ورکړې چې د پوهاند ډاکټر کاکړ په وینا «په شپاړسمه پېړۍ کې د میا روښان کورنۍ یاني ده پخپله، زامنو او لمسیانو یې د خپلواکۍ په لار کې دومره سرښندنې کړې چې شاید په نړۍ کې د خپلواکۍ په لار کې بلې کورنۍ دومره سرښندنه نه وي کړې.» ۹

روښان پیر د دې سترې موخې د تر سره کولو له پاره د افغانانو په منځ کې یو ساده خو د قبیلو د کچې نه لوړ سازمان جوړ کړ او عشر یې د خراج په نامه په خپلو پلویانو وضع کړو او د جګړې د غنیمتونو پنځمه برخه یې هم اخېسته. په دې توګه یې یو بیت المال منځ ته راوړ چې د هغه په مرسته خپل پوځي ټولګي تمویل کړي او هم د بي وزلو او غازیانو سره مرسته وکړي.

بایزید روښان همدارنګه د څو زرو سوارو او پلویو اردو جوړ کړ او اعلان یې وکړ چې «هند به فتح کړم هر څوک چې اس لری راځي دې د اکبر پاچاهي زموږ ده.» ۱۰

روښان پیر د خپلو فکرونو د خپرېدو په موخه د خپل ټاټوبي نه تیراه ته ولاړ او هلته ډېر اړېدې، اورکزي، بنگش او تیراهي د ده د لارې مله شول. بیا پېښور ته ولاړ او هلته یې ډېر خلک مریدان شول. روښان پیر په جلال اباد باندې د جګړې پر مهال چې پوځي ډلې یې ماته وکړه جل وواکه او مړ شو. خو د روښان پیر د مړینې وروسته د ده په لاس د ایښودل شوي ملي ازادې بڅښوونکي غورځنګ بله شوې ډېوه د ده زامنو او لمسیو روښانه وساتله.

د روښان پیر د مړینې وروسته «د ده زامنو چې هر یوه یې ځان پاچا اعلان کړی و د پاڅون بیرغ رپانده وساته. جلال الدین روښان، وروسته له دې چې ټول مشر وروڼه یې په مبارزه کې له لاسه ورکړي وو، په څوارلس کلنۍ کې د پلار په ځای کېښناست. جلال الدین روښان د نړۍ د ډېرو فعالو مشرانو په ډله کې راځي. پېروان یې له کابل نه تر پېښور پورې فعال وو، یواځې یوسفزي ۲۳ ځله د مغولو پر ضد ولاړل شول. روښانیانو په مختلفو وختونو کې پېښور کلابند کړ او له کابل او غزني څخه یې حاکمان

وشړل، خو په پای کې ټول ناکام شول.» ۱۱ په ۱۵۸۶ کال کې مومند د مغولو په وړاندې جگ شول او پېښور یې کلابند کړ او مغولي جنرال مان سنگ چې د پېښور د کلابندی د ماتولو او ازادې غوښتونکو د خپلو په موخه استول شوی و هم خيبر پرمخ تړلی ولید او مات شو. په ۱۵۸۷ کال کې زین خان صوبه دار سوات او باجوړ ته لښکر وايست خو د یوسفزیو له خوا مات شو او په دغه جگړه کې د جلال الدین مشاور راجا بیریل د اتو زرو مغولي جنگیالیو سره د کرپه په تنګي کې ووژل شو. په ۱۶۲۰ کې د مغولو یوه لویه قوه تېرا ته ننوتله چې کلکه ماته یې وکړه.

د روښان پیر او د هغه روښاني غورځنگ پر ضد د مغلو پاچاهانو د غښتلي نظم پوځ جگړه بیز عملیات، د اخوند دروېزه او سید علي ترمیزی په مشرۍ د پیرانو او عالمانو پراخ تبلیغ او هم هغه کسان چې خپل مالونه یې د لاسه ورکړي او د روښاني غورځنگ د نه ملاتړ له امله د مغولو سره همکاري کوله مبارزه کوله چې په پای کې د روښاني غورځنگ د ماتې لاملونه شول.

د روښانیانو د ناکامۍ وروسته په بله پېړۍ کې خوشال خان خټک هسک شو او په خپلو مبارزو او ملي شعرونو یې د مغولو امپراتوري ولرزوله. خوشال خان د خپل پلار شاهباز خان د مړینې وروسته د خپل پلار پر ځای د خټکو د قبیلې خان وټاکل شو. ده د مغولو د واکمنو سره د خپل پلار غوندې همکاري پیل او خپله دنده یې په امانت داری سره تر سره کوله. خو خوشال خان د کابل صوبه دار له خوا د یوې دسیسې په ترڅ کې ونیول شو لومړی په ډیلي کې بندي و او د هغه ځایه د رنټپور بندیتون ته یووړل شو او دوه نیم کاله د رنټپور په بندیتون کې ډېر کړاوونه وگالل. دی بیا د رنټپور د بندیتون نه ایستل شو او اګرې ته یووړل شو او هلته له بنده ایله شو او په ډیلي کې نظر بند وساتل شو او وروسته پښتونخوا ته راستون شو او د مغلي واکمنۍ پر ضد یې مبارزه پیل کړه لکه چې وایي:

پس له بنده دی دا عزم
د خوشال د خاطر جزم
یا نیولی مخ مکي ته
یا مغولو سره رزم

خوشال بابا د مغولو پر ضد د خلکو د پارولو، د لښکرو د ټولولو له پاره د پښتنو بېلو سیمو ته ډېرې دورې وکړې او ټول پښتانه یې د ملت په توګه د مغولو پر ضد مبارزې ته رابلل.

د افغان په ننگ مي وتړله توره
د ننگیالی د زمانې خوشال خټک يم

په دی ترتیب د هند د مغولو پر ضد د پښتنو د مقاومت وروستی مرحلې تمثیلوونکی د پښتون ناسیونالیزم پلار او د اوسنی پښتو ژبي بنسټ ایښودونکی ستر شاعر او مبارز خوشال خان خټک دی. د ده سره په دغه مبارزه کې ایمل خان مومند او دریا خان اپریدی ملګري وو. دا مرحله په رښتیا سره د یوسفزو په پاڅون سره پیل شوه. دوی په ۱۶۶۷ کال کې ان د اباسین د رود د هغې غاړې د مغولو پوځي موقعیتونه ونیول. د خوشال خان خټک په وخت کې یوسفزي، مومند او اپریدی د مغولو د حاکمیت پر ضد تر پخوا لا ټینګ ودرېدل.

د ایمل خان مومند مبارزې

ایمل خان مومند د خپلواکۍ په لار کې هغه جګړه کلونه کلونه توده وساتله چې د روښان پېر، د هغه زمانو او لمسیانو نږدې یوه پېړۍ د مغولو په وړاندې پرمخ بیولې وه. ایمل خان مومند اپریدی او مومند سره یو موی کړل. کاکړ وایي چې د دغو قومونو ستراتیژیکې اهمیت په دې کې دی چې منځنۍ اسیا له سوویلي اسیا سره په لنډ ډول سره نښلوي. مغولي واکمنو ته د خپلې دره نه یوازې د سیاسي او سوداګرۍ له امله ځانګړی اهمیت درلود بلکې په روحي لحاظ هم مهمه وه چې دوی د دې لارې د خپل پلرني ټاټوبي فرغانې سره اړیکې درلودی شوی.

د خپلې دره چې د ډکې نه تر جمرود پورې غزېدلې ده د اپریدو سیمه ده. اپریدی هغه خلک دي چې په زیات ګومان د تاریخ پلار هیرودت د اېه ریتای په نوم یاد کړي دي. مومند د اپریدو ګاونډیان دي چې د کامي او پېښور تر منځ سیمې کې اوسېږي.

ایمل خان مومند د دریاخان اپریدی په ملګرتیا دغه دواړه قومونه یو موی کړل او د مغولو امپراتوري یې وننګوله. د هند د تاریخ پوه سرکار په وینا ایمل خان په اصل کې یو ذاتي جنرال و، پاچایي یې اعلام کړه، سکه یې په خپل نامه ووهله او ټول پښتانه قومونه یې په دغه ملي غورځنګ کې د ګډون له پاره وبلل. ۱۲ په ۱۶۷۲ کال مومند او اپریدی د ایمل خان مومند په مشرۍ د مغولو په وړاندې پاڅېدل او د کابل مغولي صوبه دار محمد امین خان ته چې د یوه لوی پوځ په مشرۍ یې غوښتل د خپلې دره پرانیزې کلکه ماته ورکړه. د برتانوي هند د حکومت د جغرافیایي سیند له مخې امین خان ټول پوځ چې شمېر یې څلوېښت زرو ته رسېده د پوځي وسلو او سامانونو سره د لاسه ورکړ. پښتنو هم په دې جګړې کې ډېر جنګیالي له لاسه ورکړل. کاکړ وایي چې په نړۍ کې به دغسې جګړه کمه وي چې دغومره انسانان په کې وژل شوي وي. په ۱۶۷۳ کال کې اپریدو په ګنداو کې د مغولو دوهم لښکر مات کړ او یو کال وروسته یې په ۱۶۷۴ کال کې د مغولو دریم پوځ په خاپش کې مات کړ. ۱۳

د دغو ماتو له امله پاچا اورنگ زبب اړ شو چې دپلی پرېږدي او په ابدال حسن کې دیره شي. اورنگ زبب د حسن ابدال نه د پښتنو پر ضد د جگړې لارښوونه کوله او د ۱۶۷۴ کال نه د یو نیم کال په بهیر کې د خپلو وتلو جنرالانو اصغر خان او شجاعت خان په قوماندانۍ د پښتنو د خپلو له پاره پوځونه واستول. خو دغو جنرالانو لږ بری او زیاته ماتې وخوړه او په خپله شجاعت خان په یوه جگړه کې ووژل شو. په پای کې اورنگ زبب پرته له دې چې په پوځي ډگر کې بریالی شي بېرته دپلی ته ستون شو.

اورنگ زبب پوه شو چې د جگړې له لارې نه شي کولی چې خپلې موخي ته ورسیري نو بیا یې د دپیلوماسۍ لار ونيوله. ده پښتنو ته د سوغاتونو، تنخواگانو او جاگیردارونو په ورکولو پیل وکړ. ده پښتنو ته ننۍ خپلواکي ومنله تر هغو چې په څرگند ډول یاغي نه وي. نوموړي دغو قومونو ته د هندوستان او منځنۍ اسیا تر منځ د کاروانونو د ازاد تګ راتګ له پاره په کال کې شپږ لکه روپۍ ومني. برسېره پر دې هغه اېږیدو، مومندو، شینوارو، یوسفزو، او خټکو ته په کاروانونو باندې د لارې د تېرېدو مالې اخېستل ومنل. په دې توګه مغولي حکومت په تجربې سره پوه شو چې د پوځي زور پر ځای رشوت ورکول ارزانه تمامیري. په پای کې یوسفزي، بنگېش، د تیراه قومونه او ان د خوشال خټک یو زوی ورو ورو مغولي حکومت ته تسلیم شول او د پېړۍ تر پایه پور ټول پاڅونونه ارام شول. ۱۴

په دې توګه ختیځ پښتانه د خپلواک دولت په جوړولو کې نابریالي شول لامل یې دا و چې خپلواک دولت لرلو له پاره لازمه ده چې د زیاتي کرنیز حاصل نه مالیه ورکړل شي او هم تر یوې اندازې د دولت په ګټه د خپلې ازادۍ نه تېر شي. خو د کاکړ په وینا «دوی لومړنۍ نه درلود او د دوهم ورکولو ته حاضر نه وو.» ۱۵ ميا روښان چې غوښتل یې دولت د غنیمت له لارې تنظیم کړي په خپلو کونښونو کې پاتې راغی. په پای کې ختیځو پښتنو د خپلواک دولت په جوړولو کې پاتې راغلل او دوی تر اوسه خپلواک دولت نه لري. خو د ختیځو پښتنو جگړو په لوېدیځو پښتنو لوی اغېز وښوده. لوېدیځو پښتنو د بلې پېړۍ یانې د اتلسمې پېړۍ په پیل کې د میروېس نیکه په مشرۍ په کندهار کې د افغان خپلواک دولت بنسټ کېښود او بیا د احمدشاه بابا په مشرۍ د امو نه تر اټکه خپلواک ملي دولت جوړ کړ. د کاکړ په وینا «د احمد شاهي دولت په رامنځ ته کېدو کې د ختیځو پښتنو ونډه اساسي وه. په دې ډول چې دوی په خپلو جگړو سره نه یوازې د احمد شاه له پاره ډگر هوار کړی و، بلکې له هغه سره یې د ملکونو په نیولو او د امپراتورۍ په جوړولو کې هم مرسته وکړه.» ۱۶

په لوېدیځ کې د لوی افغانستان مبارزې

د مخه مو یادونه وکړه چې د هېواد لوېدیځه برخه تر کندهار پورې د

صفوي واکمنو تر واک لاندې وه. کندهار چې کوټه، ژوب او بلوچستان یې برخې وې او له کلات نه تر فراه پورې پراته سیمه وه دغه مهال هم تر زیاتې اندازې یې خپل تاریخي اهمیت ساتلی و. د کندهار ډېرې سیمې د هلمند، ارغنداو او ترنک د رودونو او د معتدلي هوا په لرلو سره تل ښېرازه او ابادې وې. همدغه لامل به وي چې په کندهار کې ان د تاریخ نه د مخه دوره کې خلک اوسېدلي او وروسته په هلمند او ارغنداو کې میشتو گندهاریو په هلمند کې د گندهارا په نوم ښار جوړ کړ چې د کندهار اوسنی ښار د دغو ښارونو په لړ کې وروستی ښار دی.

د مغلو او صفویانو د واکمنۍ په مهال په کندهار کې د ابدالیانو ټول خېلونه، د غلزیانو څه خېلونه، د دوی په څنگ کې تاجکان، ملتانیان او نور او د ښار د باندې ایرانیان پراته وو. په عمومي توګه د غلزیو خېلونه له کلاته تر کابله پورې د مغولو د کابل د واکمن او ابدالیان د کندهار د صفوي واکمن تر لاس لاندې وو. خو دواړه قومونه په خپلو کورنیو چارو کې خپلواک وو او چارې یې خپلو مشرانو ور تنظیمولې. دغه مشران په اصل کې وروسته له هغه د زیات واک څښتنان شول چې ولسونه یې میشته شول او کلي او ښارونه یې ودان کړل. د دغو مشرانو له نومبالیو نه یو سلطان خودکي (پوپلزی) او بل سلطان ملخي (توخي) وو او دوی په ۱۶۲۴ کال کې سره جوړه وکړه چې د هغې له مخې گرم اب د دوی تر منځ ټاک (پوله) وټاکل شو. د دې ټاک لوبدیکه خوا به د ابدالیانو او ختیځه خوا به د غلزیانو وي. په دې ډول د دغو دوو قومونو تر منځ د شخړو مخه ونیول شوه. د سلطان خودکي سروالي د صفوي حکومت او د سلطان توخي سروالي د هند مغولي حکومت منلي وه.

د پوهاند ډاکټر کاکړ په وینا د دواړو قومونو مشران نه یوازې په ولسي چارو کې بلکې په نړیوال سیاست کې او په ځانګړې توګه د کندهار په سر د دواړو امپراتوریو په سیالیو او جنګونو کې د تجربې خاوندان شول.

د گورګین د راتګ وروسته په کندهار کې سترې پېښې یو پر بل پسې وشوې. دغه مهال د صفوي واکمنو رسمي سیاست دا و چې شیعه ګان وهڅوي او سنیان وځپي. د دغه سیاست پر بنسټ گورګین د کندهار سنیان تر فشار لاندې ونیول او د یاغیانو په څېر چلند یې ورسره کاوه. دوی غوښتل چې د ابدالیانو او غلزیانو دودیزې خپلواکۍ ته د پای ټکی کېږدي. برسېره پردې یې غوښتل چې د مغولو په وړاندې ټینګ مورچل جوړ کړي چې کندهار، چې پخوا څو ځلي د پارسیانو او مغولو له خوا لاس په لاس شوی و، بیا د مغولو لاس ته ونه لویږي.

گورګین د دې پلان د پلي کولو له پاره لومړی د ابدالي مشرانو پر ضد دسیسې وکړې. لومړی یې د دولت خان د سدوزو ځواکمن مشر د منځه وړلو په پلان کې بریالی نه شو بیا یې د پښتنو د هغه کمزوري ټکي نه ګټه پورته

کړه چې هغه د دوی خان غوښتنه ده. د گورگین لښکر یوه شپه د عزت خان سدوزي او اتل خان سدوزي په مرسته او لارښوونه په ښار صفا کې ناڅاپه د دولت خان ابدالي په کلا برید وکړ او دولت خان یې د خپل زوی نظر محمد او فقیر نومي نوکر سره ووژل. د دولت خان د مړینې وروسته د ده زوی رستم خان د قوم مشر شو. بیا یې رستم خان بندی او وواژه. او دده د مړینې وروسته یې د ده غښتلی ډله وځپله او بیا یې د هغه مخالفه ډله د عزت خان سدوزي او اتل سدوزي په مشرۍ اړه کړه چې ارغستان پرېږدي او د کندهار په ختیځه خوا کې میشته شي. لږ مهال وروسته یې ناڅاپه پرې ودانگل، ډېر یې ترېنه ووژل، ډېر لویان یې کرمان ته ورڅخه وشرل او پاتې ابدالیان د سوراوک چاپېر دشتو او غرو ته وکوچېدل.

هوټکیان او میروپس نیکه

د ابدالیانو د ځپلو وروسته په کندهار کې غلجیان د یوه ستر قوم په توګه پاتې شول چې مشر یې میروپس خان هوټک و. د ابدالیانو د ځپلو وروسته گورگین د هوټکو د ځپلو نیت وکړ. په دې منظور گورگین د هوټکو مشر میروپس خان هوټک ته مراجعه وکړه چې د دوستۍ په پلمه د ده قوم هم وځپي. خو میروپس د تېرو پېښو نه عبرت اخیستی و او دې ته یې پورا پام و چې گورگین یې تېر نه باسي. ده د خپلواکي غورځنگ د همکارۍ په جامه کې په پټه پیل کړ او د کندهار د ښار د کلانتری منصب یې ومانه.

خو کله چې گورگین د میروپس خان د نفوذ د زیاتېدو نه په وېره کې شو نو هغه یې اصفهان ته وشړه. میروپس خان د خپلې پوهې او څیرکۍ له کبله د دربار ځواکمن کسان د ځان پلویان کړل او د حج د ادا کولو نه وروسته یې چې د عربستان د عالمانو نه یې د خپلې خوښې سره سم اخیستې فتوا ورسره وه د صدر اعظم اعتماد ډوله له لارې اجازه تر لاسه کړه چې په کندهار کې د گورگین د مشاور په توګه کار وکړي. د دوسرو فرانسوي په وینا میروپس خان د پارس د دربار «د ټولو وزیرانو نه په یوازې توګه ډېر هوښیار و.»^{۱۷}

میروپس خان د پخوا غونډې د گورگین سره همکاري پیل کړه خو گورگین پرې ډاډه نه و نو ده د خپل زوی له پاره د میروپس خان لور په نکاح وغوښتله. میروپس خان د دې موضوع له پاره د کوکران جرګه راوغوښته. جرګې پرېکړه وکړه چې د گورگین د غافلولو له پاره د میروپس خپله وینځه د لور په نامه په نکاح ورکړي او همداسې وشول. لکن د میروپس په وړاندې اصلي مسله د خپلواکۍ وه. مګر د کاکړ په وینا د دې موخې د سر ته رسولو له پاره نه تنظیم و، نه وسله او نه پوځ او نه د وسله والې مقابلې توان. خو گورگین نه یوازې شل زریز پوځ درلود بلکې شا ته یې یوه لویه امپراتوري ولاړه وه.

ميرويس خان د خپل پلان د عملي کولو له پاره د مانجي تاريخي جرگه راوغوښته چې قومي مشران او روحانيون په کې شامل وو. د دې جرگې د غړو يادونه د پښتو ژبې په لومړۍ شاهنامه (محمودنامه) کې ريډي خان مومند کړې ده او دغه کسان په کې شامل وو: سيدال خان ناصر، بابوجان بابي، بهادرخان اندر، ملا پيرمحمد مياجي، عزيزخان نورزی، يوسف خان هوتک، گل خان بابر، نورخان بربخ، نورخان الکوزی، يحي خان هوتک، حاجي نور محمد هوتک، چې په حاجي انگو مشهور دی، يونس کاکړ او نور. ده د دې جرگې له لارې وکړای شول چې د کندهار ولسونه د گډ عمل له پاره تيار کړي.

ميرويس خان پلان درلود چې لومړی د گورگين پوځ په څو برخو ووېشي بيا د يوې برخې نه وسله واخلي او د نورو برخو د خپلو له پاره يې وکاروي. جرگې د ميرويس خان پلان تاييد کړ او پرېکړه يې وکړه چې د بلوڅو، کاکړو او ترينو خانان به خپل ولسونه وهڅوي چې د ماليې د ورکولو نه سر وغروي تر څو گورگين اړ شي چې د خپلو پوځونو يوه برخه هلته واستوي. گورگين چې خبر شو نو د کاکړ په وينا ده شپږ نيم زره سرتېري د ميرزا سندل په قوماندنۍ او په خپله د زرو تنو جنگياليو سره ورو روان شو. ده د ميرويس نه هم وغوښتل چې د خپلو ايله جاريو سره د ارغسان په ده شيخ کې ور سره يو ځای شي. په دې توگه د ميرويس د پلان لومړۍ برخه پلي شوه هغه دا چې د گورگين پوځ په څو برخو ووېشي. په ده شيخ کې اوه سوه ناصرو او هوتکو د ميرويس په قوماندنۍ د گورگين په زر کسيز پوځ د شپې په ترورمي کې ناڅاپه بريد وکړ او له منځه يې يووړ. په دې گام سره د ميرويس د پلان دوهمه برخه پلي شوه هغه دا چې د يوې برخې نه وسله واخلي او د نورو برخو د خپلو له پاره يې وکاروي. ميرويس خان د مخه درې نيم زره قومي ځوانان په وړو ټوليو کې منظم کړي او دنده ورکړ شوې وه چې د ښار اړيکه د بهر سره وڅاري تر څو پارسيان د پېښې نه خبر نه شي. په خپله ميرويس او د هغه ملگري چې د گورگين او د هغه د پوځيانو جامې يې اغوستې وې او د هغوی په وسلې يې ځانونه سمبال کړي وو د شپې په تياره کې ښار ته ننوتل او په بې ساري چټکۍ سره يې پارسيان تباه کړل. وروسته يې د هغو دوه نيم زره پوځيانو نه چې د بلوچستان نه کندهار ته راستانه شول څه يې له منځه يووړل او نور يې په منډه د تباهي خبر اصفهان ته ورسوه.

ده د نوي هېواد بهرني سياست ته پوره پام وکړ. ميرويس خان د ايران د دولت د غافلولو له پاره يو ليک د پارس د پاچا په نامه اصفهان ته په دې موخه ولېږه چې يو څه وخت وگټي تر څو د صفوي دولت د غچ اخېستونکو کړو وړو په وړاندې اړين دفاعي تدبيرونه ونيسي. بل ليک يې د هند مغولي پاچا ته ولېږه چې په کې ويل شوي و چې د کندهار خلکو د صفوي دولت پر

ضد بريالی پاڅون کړی او خپلواکي يې گټلې ده. که چېرې د پارس پاچا د کندهار د خلکو پر ضد پوځ راواستوي او مور اړ شو چې له تاسو مرسته وغواړو نو تاسو به مرسته وکړی که نه؟ د هند پاچا په ظاهري توگه د کندهار خپلواکي په رسميت وپېژانده خو په پټه يې صفوي دولت ته پېغام ولېږه چې د دې پېښې مخه زر ونيسي تر څو د دې پاڅون لمبې د هند لمنې ته پراخي نه شي چې بيا د پښتنو تېر برم يانې د غوريانو، غلجيانو، سوريانو او لوديانو خاطرې را ژوندی نه شي.

ميروېس خان دا اټکل هم وکړ چې پارسيان به د دې پېښې د غچ اخېستلو له پاره اړين گامونه پورته کړي نو سمدلاسه يې د کورنيو سمونونو په څنگ کې په دفاعي تدبيرونو لاس پورې کړ. ميروېس خان په لنډ وخت کې پوځ منظم او د پارسيانو نه يې په نيولو وسلو سمبال کړ او يو منظم توپچي قوه يې هم جوړه کړه.

صفويانو لومړی محمد جامي نومي سړی د گواښ له پاره راولېږه چې د ميروېس په امر بندي شو. بيا يې د هرات حاکم محمدخان چې د حج په سفر کې د ميروېس ملگری و راواستوه چې د ميروېس په امر د يوه درانه مېلمه په توگه په کندهار کې وساتل شو. کله چې صفوي واکمنان خبر شول نو په کندهار باند يې د پوځي يرغل ترتيبات ونيول. صفوي دولت په هرات کې ميشته پوځ ته امر وکړ چې په کندهار يرغل وکړي. ميروېس هم د پنځه زريز ازادي غوښتونکي پوځ سره ورووت او سخته ماته يې ورکړه.

بيا د پارسيانو منظم پوځ د اتلسو مياشتو په جريان کې څلور ځله يرغلونه وکړل او ماتې يې وکړه. د دې وروسته صفوي واکمنو د خسرو خان په قوماندانۍ بودپېرش زره پوځ کندهار ته واستوه چې دې پوځ کندهار څو مياشتو کلاند کړ خو وروسته د ميروېس خان د زورور جنگياليو له خوا کلاندي ماته او د خسرو پوځ د ده په شمول تباه شول. دوه کاله وروسته د رستم خان په مشرۍ پارسيانو پر کندهار يو بل يرغل وکړ چې هغه هم ناکام شو.

ميروېس خان چې له دې گواښونو نه هېواد وژغوره نو د خپلو نورو پلانونو د پلي کولو ته يې خپل پام واړاوه. خو د بده مرغه هغه څه چې دښمن د جگړې له لارې ونشو کړای چې ميروېس خان د خپلې لارې ايسته کړي نو دا کار يې بيا زموږ افغانانو د هغې کمزورۍ له لارې تر سره کړ چې هغه د پښتنو ځان غوښتنه ده. د دې کار د پلي کولو له پاره يې د ميروېس ورور عبدالعزیز ولساوه چې په خپله پاچا او پاچاهي يې په کورنۍ کې نيکاتي شي. عبدالعزیز خپل مدبر، هوبنيار او ځيرک ورور ملي مشر ميروېس خان ته د پارس د دربار په لمسون زهر ورکړل او د ۴۱ کالو په منگ د دې نړۍ نه سترگې پټې کړې اروا دې بناده وي. د عبدالعزیز له خوا ميروېس خان ته د زهرو ورکولو پېښه د محمد معصوم هوتک په وينا

عبدالغفار هوتک په خپل تاریخ کې چې هوتکنامه نومېږي او لطیف جان بابي په سپارښت او لگښت حبيب الله رفيع چاپ کړی دی بیان شوی دی. د دي بېښني تفصيل د هوتکنامي د ۱۳۶ بیت نه تر ۲۲۸ بیت پورې راغلی دی. عبدالغفار هوتک وايي:

په زهرو يي شهيد حاجي مير خان که
حکومت يي برادر بيا عزيز خان که

د ده د مړینې وروسته د میروپس ورور عبدالعزیز د جرگې له خوا د میروپس پرځای وټاکل شو.

عبدالعزیز چې د ولس په مشورې د میروپس نیکه پر ځای وټاکل شو د خپل ورور په شان نه تورزن، نه پوه، نه مدبر او نه د درایت خاوند و. ده په لومړي سر کې د قوم مشران راوبلل او دوی ته یې د پارس د دولت پیاوړتیا او ځواکمنتوب او د ځان د ناتوانی په هکله خبرې وکړې خو د ولس د مشرانو د سخت غبرگون سره مخامخ شو او ده ته یې گواښ وکړ چې دا خبرې باید گرد سره په خوله رانه وړي که نه بل چا ته به ځای پرېږدي. خو میر عبدالعزیز چې خپل ورور یې د پارسیانو سره د پټ جور جاري په پایله کې په زهرو وژلی و د قوم مشرانو د مشورې پرته خپل وړاندیزونه د پارس حکومت ته وړاندې کړل. دا وړاندیزونه دا دي:

«له افغانانو دي باج نه اخیستل کيږي؛

کندهار ته صفوي عسکر نه راځي؛

د افغانانو پاچاهي دې د عبدالعزیز په کورنۍ کې میراثي ومنل شي.» ۱۹
د عبدالعزیز دغه دریځ ته د ولس مشرانو په کرکه وکتل او د ولس په مشوره عبدالعزیز د میروپس د مشر زوی محمود له خوا ووژل شو او ټول په دې سلا شول او په یوه خوله او یوه اواز یې د شاه محمود هوتکي پاچاهي ومنله

د شاه محمود هوتک واکمني

شاه محمود هوتک په ځلکو گران او یو زړه ور او مېړنی جنرال و خو څنگه چې یو تنکی ځوان و دومره سیاسي پوهه او تجربه یې نه درلوده چې د سیاست په ډگر کې یو بریالی مشر وي. نوموړی د مخه تر دې چې د خپل هېواد یووالی را منځ ته کړي د پارس د نیولو په فکر کې شو. د هغه وخت د تاریخ لیکوالان دا وایي چې د اصفهان نیول یې د پلار وصیت و. دا سمه ده چې پلار یې د څنګدن په مهال د اصفهان د نیولو خبره کړې ده خو پلار یې ولي د خپلو اتو کالو په واکمنۍ کې دې کار ته اقدام نه کاوه؟ فکر کوم چې دې کار د پلي کېدو له پاره شرایط تیار نه و. هغه دا چې دې کار له پاره تر ټولو د مخه د پښتنو هېواد د امو نه تر اباسینه پورې باید یو موټی شوی وی

او د دي له پاره د ټولو پښتنو قبيلو او په تېره بيا د غلزيانو او ابداليانو د قبيلو يوالی اړين و.

په هر صورت شاه محمود هوتک د اصفهان د نيولو نه د مخه د کرمان د خلکو په غوښتنه هغې خواته روان شو. شاه محمود هوتک لښکر ته د سيستان په ريگستان کې د خوارکي موادو، غلي او وښو د نشتوالي له امله د سر او مال زيات زيان ورسېد. خو د دي سره سره هغه کرمان ته ورسېد او د کرمان خلک په خپله خوښه ده ته تسليم شول. خو په دغه مهال په کندهار کې بيجن سلطان لکزي د ملک جعفر خان په ملتيا چې بندي و، د کندهار د نورو پارسيانو په مرسته پاڅون وکړ تر څو کندهار بيا د پرديو تر ولکې لاندې راولي. شاه محمود د کندهار د اردور د خپلو له پاره کندهار ته راستون شو. خو د ده تر رسېدو د مخه اردور کونکي د ده د کشر ورور مير حسين هوتک له خوا خپل شوي او زندی شوي وو.

خو په هر حال وروسته زلمي مشر د يو باکفایته جنرال په توگه د گلناباد د تاريخي جگړې په پايله کې اصفهان ونيو خو د سياسي مشر په توگه د دي هېواد د ادارې په سمبالولو کې پاتې راغی. د دي دورې څېړونکي نږدې ټول يوه خوله دي چې ځينې پېښې د دي سبب شوي چې د ده دماغي توازن د منځه ولاړ شي او په پايله کې ووژل شو. خو ماته دا فکر هم پيدا شو چې د دي پېښو د منفي اغېز تر څنگ شايد د داسې زهرو په ذريعه دی مسموم شوی وي چې سوکه سوکه اغېز شيندي. دا گومان ما ته له دي نه پيدا شو چې يو د ده او د ده د صدراعظم امان الله مېرمنې سره خویندې او د شاه حسين صفوي لونه وي او د دوی تر منځ د نفاق تخم هم د دغو خونديو د فعاليت محصول دی او دغې موضوع ته اعظم سيستاني د کرونسکي د ليکنې په حواله داسې اشاره کوي. امان الله د شاه محمود هوتک نه د خفه کېدو نه وروسته په ظاهر کې «د خپلو قواوو سره د اصفهان نه د کندهار په نيت ووتو. امان الله هم د سلطان حسين د يوې لور سره واده کړی و او له دي اړخه هم د شاه محمود د ډېرو نږدې کسانو نه شمېرل کېده. کرونسکي د امان الله دا گام د شاهزدگۍ، د امان الله د مېرمنې د لمسون پر بنسټ بولي چې د خپل مېرېه او شاه محمود تر منځ د مخالفت نه خبره وه.» ۲۰ برسېره پردي دا چې ده به کله خپل ځان ته خوله اچوله دا هم شايد د زهرو اغېز وي. دا چې پارسيانو د دي توان درلود چې ميروېس خان په خپل کور کې د خپل ورور په ذريعه په زهرو د منځه يوسي نو په اصفهان کې به دا کار دومره گران نه و چې د شاه حسين لونه يې د پلار غچ وانځلی. په هر صورت شامحمود د اشرف له خوا ووژل شو او د ده د مړينې وروسته د ميروېس وراره او د عبدالعزيز زوی اشرف د شاه محمود په ځای په اصفهان کې پاچا شو.

د شاه اشرف هوتک واکمني

د معصوم هوتک په وینا شاه اشرف د عبدالعزیز زوی چې د یوې خوا د محمود نه د خپل پلار د وژلو له امله مانېجن و او د بلې خوا د خپل پلار د ملي ضد دریځ پلوي نه و څه خوابدی و. له دې امله د هوتکو مشران د اشرف په کور کې سره راټول شول چې د شاهي کورنۍ خپل منځي خوابدي لیرې کړي. دواړو خواو جرگې ته واک ورکړ چې دا ستونزه د پښتني دود سره سم هواره کړي. جرگې د دوی تر منځ زړه بدگۍ پای ته ورساوه او اشرف یې د پوځ د یوې برخې قوماندان وټاکه. اشرف چې د یوې خوا زړه ور قوماندان و او د بلې خوا د خپل تره میروپس بابا پوهه، ځیرکي او دپلوماسي هم په کې راټوله شوې وه، د کورنیو تروبرۍ او ان د پښتنو د قبیلوي تفکر نه یې د فکر کچه ډېره لوړه وه. ده د شاه محمود سره یو ځای د اصفهان په نیولو کې تورې ووېلي.

شاه اشرف د شاه محمود د وژلو وروسته د ۱۷۲۷ کال د اپرېل د میاشتي په ۲۶ نېټه د شیرویشو کالو په منگ د اصفهان پر تخت کښېناست. شاه اشرف تر پاچا کېدو وروسته ډېر زیار وکښ چې د شاه محمود د وروستیو وختو د کړو وړو نه ځورېدلي خلک دلاسا او پخلا کړي او په دې برخه کې پوره بریالی شو. خو دی د یوې خوا د روسانو او ترکانو د سیخ یرغل سره مخامخ شو او د بلې خوا د پارس د کورنیو مخالفینو لکه شاه زوی طهماسب میرزا او نادر افشار سره مخامخ شو. برسېره پردې د شاه محمود وژل په کندهار کې د شاه حسین هوتک له خوا د عبدالعزیز د غچ اخیستلو په بڼه وگڼل شو او د کندهار نه هم ورسره مرسته ونه شوه. په دغو شرایطو کې هم ده وکولی شول چې د خپل جنګي مهارت او پخې دپلوماسۍ له مخې د پارس د خاورې د ساتنې په منظور روسیه او ترکیه دواړه په خپل ځای کښېني. نوموړي ترکانو ته د ماتې ورکولو په پایله کې د ۱۷۲۷ کال په همدان کې د دواړو لورو ترمنځ د سولي تړون لاسلیک شو د دغه تړون له مخې ترکانو اشرف هوتک د پارس قانوني پاچا په توګه وپېژندلو او شاه اشرف په پارس کې د ترکانو سوبې په رسمیت وپېژندلي او عثماني سلطان یې د خلیفه واقعي ځای ناستی او د مسلمانو د مشر په توګه ومانه. همدارنګه شاه اشرف روسانو ته هم ماتې ورکړه چې د هغې په پایله کې روسان اړ شول چې د دواړو لورو تر منځ د سولي تړون لاسلیک شي. دلته لازمه ګڼم چې د شاه اشرف د پخې دپلوماسۍ د روښانولو له پاره د روسیې د حکومت او د پښتون شاه اشرف د نماینده ګانو تر منځ د سولي تړون چې د ګیلان د رشت په ښار کې د ۱۷۲۸ کال د فبروري د میاشتي په دیارلسمه نېټه لاسلیک شو سربزه او دوی مادې لوستونکو ته وړاندې کړم چې متن یې د لیننګراد د ارشیف د روسي متن نه محمد ولي ځلمي تهیه کړی دی.

«د لوی او بڅبونکي خدای په نامه دا لاندې موافقتنامه اعلانېږي:-

د اعليحضرت دوهم پېټر چې د ټولي روسیې امپراتور او د خزر د سمندر په غاړه ایالاتو مالک دی له خپل مقابل لوري اعليحضرت شاه اشرف چې د ایران [پارس] پاچا او د ډېرو مخکو خاوند دی د سولي دا تړون کيږي. څنگه چې مور گاونډيان یو او غواړو چې د نظامي شخړو د حل د پاره د وسلې پر خای له خبرو څخه کار واخلو. د خبرو د اعليحضرت دوهم پېټر د ټولي روسیې له خوا علي جناب ستر جنرال واسيلي لیواچوف د سنت الگزاندر د نښان درلودونکی او د خزر سمندر ساحلي ولایاتو لکه گیلان، مازندران او استر اباد د ټولو روسیې قواوو قوماندان او د اعليحضرت شاه اشرف د ایران [پارس] ستر پاچا او د ډېرو مخکو خاوند له خوا د افغاني اردو ستر سپاسالار او ډېر محترم سیدال خان بیگلر بیگي او ډېر درانه عالی جنابان مستوفي عالی خاصه میرزا محمد، اسمعیل عمر سلطان او حاجي محمد ابراهیم وټاکل سول، چې د دې سترو دولتو او د هغو د اتباعو له خوا یې په اتفاق سره سوله د دواړه خواوو تر منځ گټوره بللې ده او دايمي او حقیقي یووالی لازم بولي، د دوستی دايمي تړون یې منلی دی.

۱- ټولي هغه مخکي او ښارونه له ټولو متعلقاتو سره یې چې په ایران [پارس] کې له طرفینو سره ضمیمه دي، هغه ځایونه چې پخوا یې سرحد ټاکل شوی، څه هغه ځایونه چې اوس یې سرحد ټاکل شوی، د دريمي مادي سره سم تر ابدې پورې له طرفینو سره تړلي دي.

۲- اعليحضرت د ټولي روسیې امپراتور د خپل دولت له خوا اراده کړې ده چې د استر اباد، گیلان او مازندران ولایتونه چې ساحلي ولایتونه دي، د هغې زړې دوستی له کبله چې امپراتور یې له ایران [پارس] سره لري، ایران [پارس] ته ورپرېږدي په دې شرط چې دا ولایات به په هېڅ ډول بل دولت ته نه پرېښودل کيږي. او که له دې شرط سره بې اعتیايي وشوه نو یاد شوي ولایتونه به سره له ټولو متعلقاتو یې د دوهم ځل له پاره روسیه تصرف کوي، او تر ابدې پورې به د روسیې نه بېلېدونکي برخي وگرځي او دا تړون به لغوه کيږي.» ۲۱

محمد ولي ځلمی په خپل کتاب کې چې «د افغانستان او روسیې د سیاسي روابطو تاریخچه نومېږي» دغه تړون د افغانستان او روسیې تر منځ د دپلوماتیکو اړیکو پیل گڼي.

شاه اشرف د روسیې او ترکیې سره په جگړو کې زیات افغانان د لاسه ورکړل او په پوځ کې پردي خلک زیات وو نو په پای کې یې ماتي وخوړه او دابراهیم بلوچ له خوا د ډېرشو کالو په منگ ووژل شو او په پارس کې د پښتنو واک پای ته ورسېد. دا باید ووايم چې د یوې خوا شاه محمود هوتک او شاه اشرف هوتک په پارس کې حکومت کولو او د خپل مرکز کندهار پرېښودلو کندهار کمزوری کړ چې وروسته نادر افشار رانسکور کړ خو د بلې خوا د پارس نیول او په هغه حکومت کول د افغانانو هويت او نوم په

نړی کی وځلاوه.

د شاه حسین هوتک واکمني

شاه محمود هوتک کله چې په ۱۱۳۸ کی د پارس د نیولو په موخه د کندهار نه روان شو نو د کندهار تخت یې خپل کشر ورور شاه حسین هوتک ته وسپاره. دغه مېرني، پوهنپال، او ادیبال پاچا له غزني نه تر سیستان او هراته د ژوب، گومل او دېره جاتو پورې په عدل او انصاف او پوهنپالنې او ادبپالنې واک وچلوه. د ده مېرنتوب د نادر د نیواک گرو پوځونو سره د کندهار په ساتنه کی چې د یوه کال نه یې زیات وخت ونیو په ډاگه شو او تلپاتې نوم یې وگاټه. دی چې د ملا یار محمد نه زده کړې کړې وې د پوهنې، شعر او ادب سره یې دېره مینه درلوده. ده د خپلې پاچاهۍ په دوران کی د نارنج په مانۍ کی د پوهانو، شاعرانو او ادیبانو غونډې رابللې او یو کتابتون جوړ کړی و. د کندهار د نسکورېدو سره شاه حسین هوتک چې د یوه کال مقاومت نه وروسته نادر افشار ته تسلیم شو. د نادر افشار له خوا دی او د هوتکیانو نور نامتو کسان پارس ته ولېږل شول او هلته د نادر افشار په امر په زهرو ووژل شو. روح د بناد وي. په دې توگه د هوتکیانو دېرش کلنه واکمني پای ته ورسېده.

احمد شاه بابا

دراښانو هغه مهال، چې په کندهار کی د میروپس خان هوتکي په مشرۍ د لومړي افغان دولت بنسټ کېښودل شو، په هرات کی ابدالي کی دولت جوړ کړو چې وروسته دواړه دولتونه د نادر افشار له خوا رنگ شول او ټول افغانستان یې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوست. خو کله چې نادر افشار د پارس په خبوشان کی ووژل شو نو احمد خان چې د نادر افشار د گارد قوماندان و د نادر افشار د کورنۍ عزت یې د پارسیانو د تېرې نه وژغوره. د نادر افشار مېرمنې د احمد خان د دې کارنامې د قدر دانۍ په خاطر د «کوه نور» په نامه د نړۍ تر ټولو نامتو الماس ده ته ورکړ. محمد اعظم سیستانی د انجنر کهکدای د لیکنې پر بنسټ وايي چې دغه د کوه نور الماس مغولي بابر د ابراهیم لودي د مېرمنې او مور نه په زور اخیستی و. بیا نادر افشار د مغول واکمن محمدشاه گورگاني نه واخیست او لکه چې د مخه می یادونه وکړه د نادر افشار مېرمنې احمد خان ابدالي ته وبخښه چې وروسته د شاه شجاع نه رنجیت سنگ او د رنجیت سنگ نه انگرېزانو لاسته راوړ چې اوس د انگلستان مالکي تاج پرې ښکلی شوی دی.

د نادرشاه افشار د وژلو وروسته احمدخان بېرته د خپلو ملگرو سره

کندهار ته راوگرزېد. دلته پښتنو مشرانو چې د نادر افشار په واکمنۍ کې یې پوره سیاسي تجربه تر لاسه کړې وه پرېکړه وکړه چې خپل هېواد خپلواک کړي. دوی په ۱۷۴۷ کال کې د کندهار په شیر سرخ کې سره جرگه شول او د نهو ورځو نه وروسته د صابر شا پیر په وړاندیز احمد خان د افغانستان د پاچا په توګه وټاکل شو. په دې ترتیب د شیر سرخ جرګې د افغان حکومت بنسټ کېښود.

د احمدشاه بابا لومړۍ موخه دا وه چې د امو نه تر اباسینه د افغانستان خپلواک دولت جوړ کړي. د دې موخې د لاسته راوړلو له پاره غښتلي پوځ جوړولو ته اړتیا وه چې زیات لګښت پرته یې د جوړېدو شونتیا نه وه. هغه مهال د بي وزلي پښتنو نه دومره پیسې نه وې چې دا د اړتیا وړ مالیه ور څخه راټوله کړي. خو د ښه مرغه هغه خزانه چې د هند نه پارس ته روانه وه احمدشاه خپله کړه او ده ته یې د دې توان ورکړ چې یو غښتلی پوځ تنظیم کړي. احمد شاه د دغه پوځ په مرسته په لنډه موده کې وکړای شول چې د امو او اباسین تر منځ د هېواد خاوره د پارس د صفویانو، د هند د مغلو او ازبکانو له منگلو خلاصه او خپلواک افغانستان جوړ کړي.

احمد شاه بابا د خپلو لښکر کښیو په پایله کې په کشمیر، پنجاب، سند، کشمیر او پارسي خراسان یا پخوانۍ پارتیا کې د واک په غزولو سره امپراتوري جوړه کړه چې دا د پښتنو وروستی امپراتوري وه.

احمد شاه بابا د ننه په هېواد کې خپلواک دولت تنظیم کړ چې په خپله یې د پاچا په توګه مشر شو. ایالتي اداره یې ولسي خانانو او مشرانو ته پرېښوده او دوی په کورنیو چارو کې ازاد وو. ځکه د ده د واکمنۍ په مهال د افغانستان په هېڅ سیمه کې د ده په وړاندې خلک پورته نه شول خو بیا هم ځینو جنرالانو غوښتل چې د ده په نشتوالي کې ګډوډۍ رامنځ ته کړي چې ځینې یې وځپل شول او ځینې پخلا کړای شول. د نور محمد خان علیزي، کدوخان او محبت خان پوپلزي دسیسه، د عبدالغني خان چې د احمدشاه بابا ماما و او د هغه د ملګرو دسیسه، په کندهار کې د سلطنت نایب لقمان خان د احمدشاه بابا وراړه دسیسه، د هرات د والي دروېش خان هزاره دسیسه او د نصیر خان بلوچ سرغروڼه یې نمونې دي.

په دې ترتیب دی د پورته یادو شوو سترو کارنامو په پایله کې د خپلو خلکو له خوا د بابا په نوم یاد شو او تلپاتې درناوی یې وګاټه. احمد شاه بابا نه یوازې یو وتلی سیاسي شخصیت، د جګړې په ډګر کې تکره او زړور جنرال، بلکې د پښتو ژبې شاعر و. چې مور ته یې د شعر دیوان په میراث پرې ایښی دی.

د احمد شاه بابا په وخت کې کله کله ګاونډیو هېوادونو دا هڅه کوله چې خپلې سیمې او ملکونه د افغانانو د واکمنۍ نه ازاد کړي خو په خپله افغانستان مامون و. خو یوازې د احمد شاه بابا د لمسیانو په دوره کې چې

سیالو شاه زویانو په خپل منځ کې د واک په سر په جگړو بوخت وو، گاونډیو هېوادونو له هغو نه په گټې اخیستني سره د افغانستان پر ځنډو وردانگل لکه چې د قاجار کورنۍ او د پنجاب سیکانو د نولسمې پېړۍ په سر کې وکړل. له هغې وروسته په نولسمه پېړۍ کې د یوې خوا د احمدشاه بابا د لمسیانو، د سدوزیو او محمذیو او بیا د بارکزیو وروڼو ترمنځ د تخت او تاج په سر د کورنیو جگړو او ناندیو او د بلې خوا د دوو سترو اروپایي امپراتوریو یانې د لویې بریتانیا او تزاری روسیې د ستري لوبې د سیالی له امله لومړی د افغانستان امپراتوري له منځه لاړه او بیا افغانستان کمزوری او کوچنی شو، د ډېورنډ کرښې نږدې نیم کړ. د دې سره سره د کاکړ په وینا د افغانانو د خپلواکۍ او ازادۍ غرور چې احمد شاه بابا په خپلو بریو او کارنامو نور هم ټینګ او پیاوړی کړی و تر اوسه دومره پیاوړی دی چې د وطن د ننگ او ناموس غښتلی ساتونکی گڼل کیږي چې ښه بېلگه یې د پخواني شوروي اتحاد د تیري په وړاندې د افغانستان ژغورل دي.

پای

اخځونه:

- ۱- ډاکټر محمد حسن کاکړ ، د پاچا امان الله واکمنۍ ته یوه نوي کتنه، ۶ ، پېښور ۲۰۰۵
- ۲- کاکړ ، (۲۰۰۵ ، ۴)
- ۳- کاکړ ، (۲۰۰۵ ، ۵)
- ۴- کاکړ ، (۲۰۰۵ ، ۵)
- ۵- استاد علي احمد کهزاد، افغانستان د تاریخ په رڼا کې (د اورنگزب ژباړه)، ۱۱۴ ، پېښور ۲۰۰۱
- ۶- کاکړ ، (۲۰۰۵ ، ۸)
- ۷- کاکړ ، (۲۰۰۵ ، ۹)
- ۸- حبيب الله تری، د مشرق په اسمان کې د مغرب ستوري، ۳۱ ، پېښور ۱۳۸۴
- ۹- ډاکټر محمد حسن کاکړ، زما غوره لیکنې، ۱۲، کابل ۲۰۱۰
- ۱۰- محمد اقبال وزیري، پښتو د تاریخ په بهیر کې، ۸۴، کابل ۲۰۱۵
- ۱۱- (کاکړ، ۲۰۱۰ ، ۶۶)
- ۱۲- (کاکړ، ۲۰۱۰ ، ۹۳)
- ۱۳- (کاکړ، ۲۰۱۰ ، ۹۴)
- ۱۴- (کاکړ، ۲۰۱۰ ، ۹۵)
- ۱۵- (کاکړ، ۲۰۱۰ ، ۹۵)
- ۱۶- (کاکړ، ۲۰۱۰ ، ۹۶)
- ۱۷- محمد اعظم سیستانی، ظهور افغانستان معاصر و احمدشاه ابدالي، ۱۵۱ پېښور ۲۰۰۷

- ۱۸- محمد معصوم هوتک، سل پگری یو پرونی، ۴۲، پېښور ۲۰۰۷
۱۹- (محمد معصوم هوتک، ۲۰۰۷، ۱۴)
۲۰- (سیستانی، ۲۰۰۷، ۱۸۵)
۲۱- محمد ولي حلمی، د افغانستان او روسیې د سیاسي روابطو لنډه
تاریخچه، ۲۵ کراچي ۱۳۷۴

محمد اقبال وزیري

۲۰۲۰

پښتونستان

د اتلسمې پېړۍ په پیل کې میروېس نیکه په کندهار کې د لومړي افغان دولت بنسټ کېښود. د میروېس نیکه زوی شاه محمود هوتک د پارس د صفوي امپراتورۍ پلازمینه اصفهان یې د گلناباد د تاریخي جگړې په ترڅ کې ونیو. افغانانو په گلناباد کې د خپل تاریخ یوه تر ټولو ستره جگړه وگټله. دغې جگړې شل کلن شاه محمود هوتک د زمانې د تر ټولو ځوانو سوبمنو په لیکه کې ودراره.

په ۱۷۴۷ کال کې د ستر احمد شاه بابا په مشرۍ له امو نه تر اباسینه پورې ټول افغانستان د پردیو له واک نه خپلواک شو. بیا نوموړي په کشمیر، پنجاب، سند او پارسي خراسان ته په واک خپرولو سره دراني امپراتوري جوړه کړه چې دا د پښتنو په تاریخ کې د پښتنو وروستی امپراتوري وه.

د احمد شاه بابا د مړینې وروسته د ده زوی تیمورشاه د خپلې واکمنۍ پر مهال د هېواد د خاورې د تمامیت د ساتلو سره سره د دراني امپراتورۍ د زوال شرایط هم برابر کړل.

په نولسمه پېړۍ کې افغانانو د یوې خوا د احمدشاه بابا د لمسیانو، د سدوزیو او محمدزیو او بیا د بارکزیو ورونو ترمنځ د تخت او تاج په سر د کورنیو جگړو او ناندريو او د بلې خوا د دوو سترو اروپایي امپراتوریو یانې د لویې برېتانیې او تزاري روسیې د ستري لوبې د سیالی له امله گام په گام نه یوازې د خپلې امپراتورۍ د خاورې هغه برخې چې د نورو څخه یې نیولې وې، بلکې د امو او اباسین ترمنځ د خپل هېواد ځینې برخې هم د لاسه ورکړې.

د زمان شاه د واکمنۍ په مهال خراسان د کورنیو بې اتفاقیو او د انگلیس د توطیې په پایله کې د افغانستان له لاسه ووت. «شاید هغه [زمان شاه] د مشهد او نیشاپور نه په دې شرط تېر شوی وي چې ایران د ده د مشر ورور محمود د مرستې نه لاس واخلي. په دې ترتیب د انگلستان لومړۍ توطیې د افغانستان د گټو په ضد میوه ورکړه.»^۱

د افغاني سیستان یوه برخه انگلیسانو د امیر شېرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې د گولډ سمیت د غیر عادلانه منځگړیتوب په اساس ایران ته وبخښله او بیا یې د ماکموهن د پولې په رابنکلو سره د هېرمند لوېدیځې برخې ایران ته ورکړې چې ترننه پورې د دواړو هېوادو په اړیکو یې سیوری اچولی دی.

تزاری روسیې په منځنی اسیا کې د خپل پرمختگ په بهیر کې په ۱۸۸۴ کال کې مروه، په ۱۸۸۵ کال کې پنجه او همدارنگه په لوی پامیر کې د افغانستان ځینې مخکې ونيولي.

انگلیسانو د افغانستان څخه سند، پنجاب، کشمیر، بلوچستان، غازي خان دېره، اسماعیل خان دېره او په پای کې پېښور ونيول. په ۱۸۹۳ کال کې «د دېورنډ توافقی لیک» د برتانوي هند د حکومت په نېغ فشار او د تزاری روسیې په غیر مستقیم فشار» ۲ په امیر عبدالرحمن باندې وتپل شو. انگلیسانو په افغانستان باندې د دېورنډ د کرښې په تپلو سره زموږ لرغونی هېواد توتې توتې کړ چې د افغانستان په راتلونکې سیاسي، اقتصادي، کلتوري او ټولنيزي ودې باندې یې ډېر ناوړه اغېز وکړ.

د دېورنډ هوکړه لیک نه انگرېزانو دوې موخې درلودې. د برتانوي هند لومړۍ موخه دا وه چې په ختیځو سیمو کې د امیر عبدالرحمن پوځي او سیاسي وړاندې تگ مخنیوی وکړي. امیر د دېورنډ د هوکړه لیک د مخه د دغو سیمو په قومونو باندې ډول ډول نفوذ خپروه. د برتانوي هند دوهمه موخه چې اساسي وه دا وه چې د هند په لوري د روسیې د پرمختگ په صورت کې به کابل، غزني او کندهار په بیره نیسي او د روسیې د پرمختگ مخه به ډب کوي.

د دېورنډ هوکړه لیک د برتانوي هند حکومت او د امیر د نفوذ سیمې مالومي کړې. په خپله دېورنډ د یوې مرکې په ترڅ کې ویلي و چې «د هندوستان دې خوا قومونه باید داسې ونه گڼل شي، چې د ننه د برتانیې په سیمه کې پراته دي. هغوی یوازې په تخنیکي لحاظ زموږ تر نفوذ لاندې دي، یانې دا چې تر هغه ځایه چې په امیر پورې اړه لري او تر هغه ځایه، چې دوی زموږ نفوذ ته تسلیمېږي یا موږ په هغو باندې نفوذ کوو.» ۳

سر اولوف کېرو په زیاته روښانه توگه وايي چې «په توافقی لیک کې هېڅ ځای د پولې (boundry) کلیمه نه ده کارول شوې چې د دېورنډ کرښه مشخصه کړي. تر یوې اندازې دا یوه کرښه وه چې دنده یې دا وه چې وښايې چېرته د امیر نفوذ تم کېږي او چېرته د انگرېزانو د نفوذ سیمه بنودل کېږي.» ۴

لکه چې د مخه مې یادونه وکړه د دې هوکړه لیک په اړه لومړی خبره دا ده چې د هند حکومت دغه هوکړه لیک ته رښتنی نه و ځکه چې د هغوی موخه دا وه چې د اړتیا په صورت کې به په افغانستان کې پوځي لاسوهنه کوي. مهمه دا ده چې امیر عبدالرحمن د دغه هوکړه لیک فارسي متن او ورسره مله نقشه لاسلیک کړي نه دي. کاکړ وايي چې ده د کابل، نوي ډهلي او لندن په ارشيفي مرکزونو کې د امیر په لاس لاسلیک شوی متن نه دی لیدلی. دی زیاتوي چې که چا د دغه هوکړه لیک دغسې متن په فارسي یا انگرېزي کې وښود چې امیر او دېورنډ دواړو لاسلیک کړی وي، اعتبار به

یې لږ تر لږه د تپل شوي هوکړه لیک په توگه تثبیت شي. تر هغې پورې موجود متن د اعتبار وړ کېدلی نه شي.

کاکړ وايي چې بل مهم ټکی د دې هوکړه لیک په اړه دا دی چې د همدغه هوکړه لیک د متن ځینې برخې د پلي کېدو په ډگر کې د امیر له پاره د منلو وړ نه وې او انگرېزانو هم د هغه ځینې اعتراضونه ومنل. د بېلگې په توگه د پخواني کافرستان د باشگل دره د هوکړه لیک په متن کې د انگرېزانو د نفوذ په سیمه کې بنودل شوي ده، خو په ۱۸۹۶ کال کې چې د ډیورنډ کرښه هلته په نښه کېدله، امیر په دې ټینګ شو چې باشگل د افغانستان برخه ده. د هندوستان وایسرا لارډ ایلکین د امیر اعتراض ومانه او د باشگل موضوع یې «د خواشینۍ وړ تېروتنه» وبلله. امیر په دې هم ټینګ ودرېد چې ټول مومند د افغانستان برخه ده. د هند حکومت د امیر ادعا رد نه کړه، خو په اړه یې څه ونه کړل او امیر ته یې ځواب هم ورنه کړ. د امیر په فکر د هند د حکومت چوپ پاتې کېدل د هغو له خوا د ده د ادعا منل و. د مومندو سیمه په نښه نه شوه او امیر بیا هلته د سرک جوړولو امر وکړ. د دغه سرک د جوړولو کار هم پیل شو چې د امیر د مړینې وروسته یې کار په تپه ودرېد. د امیر د مړینې وروسته د امیر حبیب الله خان د واکمنۍ پر مهال د مومندو سیمه دوی برخې وگڼل شوه، هغه برخه یې چې کوز مومند په نامه یادېږي او تر پېښور پورې رسېږي، د هند د نفوذ سیمه وگڼل شوه او بر مومند د پخوا په شان د افغانستان شو. داسې هم د تورخم برخه د امیر عبدالرحمن د اعتراض له امله په نښه نه شوه. دغې کرښې لوی قومونه، کلي او ان کورونه سره بېلول. د بېلگې په توگه ترکلاني، وزیر، شینواري، نورزي، اڅکزي، برېڅ، بلوچ او نور. دا هغه قومونه دي چې سره گډه ژبه، گډ دین، گډ تاریخ، گډ کلتور او ورسره ورته نړۍ لید او همداسې یو راز اقتصادي، کرنیز او ټولنیز طرز لري. دوی نه سره بېلېږي او نه هم د پردیو واکمني مني.

د ډیورنډ د هوکړه لیک په اړه بل مهم ټکی دا دی، چې نږدې ټول پښتني قومونه همدا چې پوه شول چې د انگرېزانو د نفوذ په ساحه کې راغلي دي د ملا نجم الدین اخندزاده، ملا فقیر او ملا مانکي او نورو قومي مشرانو په سروالی په ۱۸۹۷ کال کې په یوه لوی پاڅون لاس پورې کړ او ځانونه یې تر شېبدر پورې ورسول. خو انگرېزانو د دوی پر وړاندې د اويا زریز پوځ نه کار واخېست چې په هغو کې ځوان ونستن چرچل هم و، هغوی یې خواره کړل خو د هغوی مخالفت یې د منځه یووړلی نه شو. دوی په تېره وزیرو، مسیدو، اپریدو او مومندو تر هغه چې انگرېزان د هند څخه نه وو وتلي، د هغو پر ضد یې د غزا جنډه رپانده وساتله او ان په هند باندې یې یرغلونه وکړل.

د ډیورنډ د هوکړه لیک په اړه بل اساسي ټکی د هغه د ماهیت په اړه

دی، چې موقتي دی، نه تلپاتې. دا چې د هوکړه لیک د اعتبار موده ټاکل شوی نه ده، په اصل کې د همدغه موقتي توب له امله و. دا د دې دپاره و چې انگرېزان د پښتنو په ستراتيژیکو سیمو کې وسلې، لوژیستیکي وسيلې او مهمات زیرمه کړي او د اړتیا په صورت کې به له دغو ځایونو نه جلال اباد، کابل، غزني او کندهار نیسي او روسان به نه پرېږدي چې له هندوکش نه واورې. انگرېزانو دغې موخې ته د رسېدو په نیت لا د مخه د لویو لارو سرورنه لکه خیبر، کرمه، پښین او سیبي نیولي وو. دغه ځایونه یې د گندمک د تړون له مخې لاسته راوړي وو او د سوویلي وزیرستان گومل یې د ډیورنډ د هوکړه لیک سره ترلاسه کړ. دغه سیمې په اصل کې د هند او افغانستان تر منځ د بیلتون یا حایل په شان وې. برتانویانو تر پایه دغه سیمې د سرحد (Frontier) په نامه یادولې او اداره یې د هغو قومونو ته پرې ایښې وه. د ډیورنډ هوکړه لیک د دې له پاره نه و چې د افغانستان سره پوله (boundry) ولري. د هند وایسرا ایلېگین وایي: «د ډیورنډ هوکړه لیک دغسې یو هوکړه لیک و، چې د برتانوي حکومت او امیر د نفوذ ساحې مالومي کړي» ۵. د ډیورنډ په هوکړه لیک سره دوی له دغو سیمو نه په نظامي او اداري لحاظ د افغانستان لاس لند کړ او په نورو ساحو کې افغانستان د پخوا په شان خپلې دودیزې اړیکې وساتلې او مشرانو ته یې د موأجب په نامه معاشونه ورکول. د دغو قومونو د مشرانو جرگې به په پرله پسې ډول کابل ته تللي او هلته یې امیر ته ویل چې دوی د افغانستان رعیت دي او دوی دی خپل امیر گڼي. خو امیر د دوی غوښتنې په پلمو سره ردولې په دې چې دی د اړیدو په برخه کې د گندمک په تړون سره او د نورو په برخه کې د ډیورنډ په هوکړه لیک سره د هغو له اداره کولو نه منع شوی و.

دا مهمه ده چې یادونه وکړو چې دا هوکړه لیک (agreement) د یوه واکمن او د یوه بهرني هېواد د یوه افسر تر منځ شوی دی او یو تړون (treaty) نه و. یو تړون هغه وي چې د دواړو لورو د دولت نمایندگان د خپلو خلکو په نمایندګۍ تړون وکړي او بیا یې تصویب کړي.

د روستار تره کې د څېړنې له مخې نړیوال تړون باید د دواړو لورو د صلاحیت لرونکو استازو له خوا لاسلیک شي او بیا د خلکو د استازو له خوا تصویب شي. خو مور داسې اسناد په لاس کې نه لرو چې د ډیورنډ هوکړه لیک دې د انگلستان د عوامو د مجلس له خوا تصویب شوی وي. افغانستان هغه وخت پارلمان نه درلود او امیر د خپلو خلکو د ویرې نه زړه ونه کړ چې په دې موضوع دودیزه لویه جرگه جوړه کړي او د ملت د استازو سره مخامخ شي. دا هوکړه لیک په رسمي جریده کې خپور او اعلام شوی نه دی چې ان نافذ شي. دا هوکړه لیک د ملګرو ملتونو په اړشيف کې ثبت شوی نه دی.

د نړیوالو حقوقو له مخې کله چې یو هېواد تحت الحمايه (پروتېکټوراټ)

وي، یوازې ساتونکی دولت د نړیوال تړون د کړلو حق او صلاحیت لري. د امیر عبدالرحمن په وخت کې افغانستان تحت الحمايه هېواد و. د هېواد بهرنی امنیت او باندني سیاست اداره د انگرېزانو په لاس کې وو. افغاني تحت الحمايه دولت د نړیوال تړون د کړلو نه بې برخې و. که د یو دولت په استازي باندې د گواښ او فشار په وسیله وتړل شي هېڅ یو حقوقي اغېز درلودای نه شي او بلکل باطل دی. ۶ د بېلگې په توگه په ۱۹۴۱ کال کې کمبودیا د فرانسې تحت الحمايه و. په فرانسه باندې د جاپان له خوا نظامي فشار نوموړی هېواد دې ته اړ کړ چې د تایلند سره د پولو د تثبیت په اړه یو تړون لاسلیک کړي. تړون د کمبودیا مخکني تمامیت ته ډېر زیان وړاوه. د جاپان د ماتې نه وروسته فرانسې اعلام وکړ چې تړون د پوځي گواښ لاندې تړل شوی و او له تحت الحمايگي نظام سره یوځای ملغا اعلانېږي.

د امیر عبدالرحمن د مړینې وروسته امیر حبیب الله خان واکمن شو. د برتانوي هند حکومت په دې ټینګار کاوه چې د امیر عبدالرحمن سره د ډیورنډ تړون شخصي و او د هغه د ځای ناستي سره د بیا خبرو اترو وړ و. د هند د حکومت موخه دا وه چې د خبرو له لارې د امیر حبیب الله خان نه دا امتیازات تر لاسه کړي چې د پښتونخوا د سیمو په سیاست کې به لاسوهنه نه کوي او د افغانستان او برتانوي هند په منځ کې به د مومندو پوله ټاکي. برتانوي هند امیر حبیب الله خان د کلک فشار لاندې ونيو، مالي مرستې یې پرې بندې کړې او افغانستان ته یې د وسلو د راوړلو مخه ونيوله. خو امیر حبیب الله خان «تسلیم نه شو» هغه د برتانوي هند د بهرنیو چارو وزیر لويس ډین کابل ته راوغوښت. د دريو میاشتو خبرو نه وروسته د ۱۹۰۵ کال د مارچ د میاشتې په ۲۱ نېټه «د افغانستان او د مربوطاتو خپلواک پاچا» او لويس ډین د هند د بهرنیو چارو وزیر یو تړون لاسلیک کړ. د دغه تړون له مخې برتانیې امیر ته په کال کې یو میلیون او اته سوه زره روپۍ ورکولې او دا حق یې هم درلود چې د هند نه وسله وارده کړي. د خپلواکۍ د غوښتنې په اړه د امیر حبیب الله خان هغه هڅې هم د پام وړ دي چې د ۱۹۰۵ کال په تړون کې کړې دي. د لودویک ادامیک په وینا په دغه تړون کې امیر حبیب الله خان په ښکاره د افغانستان د دولت او مربوطاتو خپلواک پاچا په توگه ځان یاد کړ. په دې توگه په دغه تړون کې انگرېزانو هغه ته د اعلیحضرت خطاب او هم یې د افغانستان او په افغانستان پورې د اړوندو سیمو د خپلواک پاچا په توگه وپېژاند.

د لومړي نړیوالې جگړې د پای ته رسېدو وروسته امیر حبیب الله خان د خپل هېواد د ناپېلتوب په بدل کې د هغه مهال برتانوي هند د وایسرا چېلمسفورډ نه د ۱۹۱۹ کال د فبروري په ۲مه په یوه لیک کې د پاریس د سولې د کنفرانس له خوا د افغانستان «د غوڅې خپلواکۍ، د عملي ازادۍ او تلیاتې اسقلال» په رسمیت پېژندنه وغوښته او ورڅخه یې وغوښتل چې د

ورسالی د سولې په خبرو اترو کې باید افغانستان د خپلواک هېواد په توګه برخه واخلي. وایسرا د افغانستان د خپلواکۍ خواخوږی و او د هند په چارو کې د برتانیې وزیر ادوین مونتګو ته یې ولیکل چې دا به ښه نه وي چې برتانيا په زور سره د افغانستان بهرنی چارې محدودې کړي او په دې موضوع کې جګړې ته لار شو. د چېلمسفورډ په وینا امیر حبیب الله خان بشپړه سیاسي خپلواکي، د ځمکې پراختیا، پیسې او په انگلستان کې د استازي درلودل غوښتل. ۷

د هند حکومت وپاتېبله چې هغه وخت رارسېدلی چې باید اجازه ورکړو افغاني استازی په لندن کې حضور ولري او هم د جګړې نه وروسته د سولې کنفرانس ته استازی ولېږي. خو د هند د حکومت په ځواب کې د لندن حکومت په غوڅه سره وویل چې «هغه ته دومره موقع مه ورکوی چې غوښتنې یې زموږ څخه لار او ګوډر ورک کړي.» ۸ په دې توګه لندن دا موضوع مهمه ونه ګڼله او د امیر لیک ته ځواب ورته کرل شو. د دې لیک نه دوی اوونۍ وروسته امیر په لغمان کې ووژل شو. ایا د امیر حبیب الله خان وژنه په داسې مهال کې چې د یوې خوا یې مترقي سمونونه که څه هم محدود و پلي کول او د بلې خوا یې د بشپړې خپلواکۍ، د ځمکې د پراختیا، پیسې او په انگلستان کې د خپل نمایندې د غوښتلو له پاره هڅې کولې یو پر ځای کار و؟ ایا دا به ښه نه وای چې په دغه مهال کې افغان روڼ اندو د امیر د یادو شویو موخو د پلي کولو له پاره د هغه ملا ټینګه تړلې وای؟

خو په هر صورت امیر امان الله خان د واک تر لاسه کولو وروسته د افغانستان د خپلواکۍ د کتلو له پاره ملا وتړله او د افغان-انګلیس دریمې جګړې په پایله کې په ۱۹۱۹ کال کې افغانستان د اسیا په زړه کې د یوه خپلواک هېواد په توګه سر را پورته کړ چې ځوان پاچا یې د هېواد د چټک او ګړندي پرمختګ له پاره ټینګ هوډ درلود. دا یادونه باید وکړو چې خپلواکي په زیاته اندازه د افغان پوځ په زور نه بلکې د ډېورنډ د کرښې هغې خوا پښتني قومونو د جګړو محصول دی. د هند له پاره انگلستان د حکومت وزیر د هند وایسرا ته لیکي: «زه په دې ډاډه یم چې تا به د تاریخ درسونه هېر کړي نه وي او هغه دا چې مور د افغان له منظم پوځ نه دومره وېره نه لرو لکه د قومي ملیشواو او زموږ په خورو کمپونو او مخابراتو پر کرښو باندې د هغو د یرغلونو نه [بې] لرو.» ۹

امان الله خپل د کورنیو چارو وزیر علي احمد په راولپنډي کې د سولې په کنفرانس کې د ګډون له پاره د پلاوي د مشر په توګه ونوموه چې د ۱۹۱۹ کال د جون په ۲۶مه پرانېستل شو. په کنفرانس کې د انګرېزانو نمایندې ګي د هند پخواني د بهرنیو چارو وزیر سر هاملتون ګرانټ کوله. د ۱۹۱۹ کال د اګست په ۸مه پنځه ماده ییز د سولې تړون د خپلواک افغانستان د حکومت او برتانیې د حکومت تر منځ لاس لیک شو. د تړون متن پنځمه ماده په لاندې

ډول وړاندې کيږي:

پنځمه ماده.

د افغان حکومت هغه د هند-افغان سرحد (frontier) مني چې پخواني امير منلی و. همدارنگه دوی (د افغانستان حکومت) برتانيې د کميسيون له خوا د مخه په نښه شوي کرښه مني او د کرښې (line) هغه برخه چې د خيبر په لوېديځ کې په نښه شوي نه ده چېرته چې د افغانستان اوسنی تيري وشو او داسې پوله (boundary) مني چې د برتانيې کميسيون بي تېره کړي. برتانوي ځواکونه به د پولي د ټاکلو تر مهاله په خپله خوا کې پاتي کيږي.

د رحمت ربي زيرکيار په وينا په ۱۹۱۹ کې امان الله خان افغانستان خپلواک اعلان کړ. د افغانستان خپلواکي چې د پښتنو د وینو په تويولو وگڼل شوه د راولپنډۍ د تړون په اساس د سياست له لارې وبايلل شوه. ياني د ډېورنډ د تړون له مخې غوڅ شوی افغانستان د خپلو عمومي ملي گټو او په ځانگړې توگه د خاورې د بشپړتيا په خوندي کولو کې بي وسه پاتي شو. خو امير امان الله خان نوی خپلواک شوی نيم افغانستان د نړيوال گوښه توب نه وايست او د نورو هېوادو سره يې اړيکې ټينگې کړې. ډپلوماتيکې اړيکې ټينگول د دولت اعتبار غښتلی کوي او دغه اعتبار په ملي گټو کې شمېرل کيږي.

د افغانستان د لاسه وتلي خاورې داعيه د هند په نيمه وچه کې د انگليسانو د شته والي له مهال نه موجوده وه او دا موضوع د افغانانو په وړاندې زموږ د هېواد يوه تاريخي داعيه ده چې د انگليسانو له خوا په امير عبدالرحمن باندې د ډېورنډ تش په نامه کرښې د تېلو له امله منځ ته راغلي وه او د هند څخه د وتلو وروسته يې د افغانانو تاريخي خاوره د دې سيمې خلکو ته د خپل سرنوشت د ټاکلو حق د نه ورکولو له مخې په پاکستان پورې وتړله.

روستار تره کې وايي چې يو تړون د يو ثالث له پاره وجيبه او حق نه زيروي. د ډېورنډ هوکړه ليک د تحت الحمايه افغانستان او حامي انگلستان تر منځ او نه د افغانستان او پاکستان تر منځ تړل شوی و. پاکستان د ډېورنډ د هوکړه ليک د کړلو په وخت کې شتون نه درلود. له دې کبله د ډېورنډ هوکړه ليک د پاکستان دولت ته هېڅ حق يا وجيبه نه په برخه کوي ۱۰

په دې توگه د بولان نه تر چتراله او اباسينه پورې د ډېورنډ د کرښې هغه خوا ته د پښتنو ټاټوبی چې د افغانستان څخه د ډېورنډ د تش په نامه کرښې په ذريعه جلا شوی دی د بنو په تاريخي جرگه کې، چې د ۱۹۴۷ د جون د مياشتې په ۲۱ نېټه جوړه شوه، د پښتونستان په نوم ونومول شوه.

باچاخان چې د خدايي خدمتگارو د گوند د جوړولو (۱۹۲۹) نه وروسته په پښتنو کې يو غټ لوی تنظيم را منځ ته کړ اول کوينښ وکړ چې د ازادۍ په لار کې د هندوستان له مسلمان گوندونو سره ائتلاف وکړي. کله

چې دغه کونښن کوم خای ونه نیوه بیا «... د خدایي خدمتگارو د جرگې له پرېکړې سره سم دوی د هند د ملي کانگرس سره د کوم شرط [نه] پرته یو خای شول.» په دغه اتحاد سره د خدایي خدمتگارو گوند په خپل مقصد یاني د پښتنو په خپلواکۍ بریالی نه شو. د دغه نابریالیتوب غټ دلیل دا و چې خدایي خدمتگارو « د راتلونکي له پاره کوم ټاکلی مرام نه درلود.» او دهند له ملي کانگرس سره به له کوم شرط او قید نه یوځای شول. محمدافضل خان لا وایي چې « زما په خیال بنیادي غلطي دا اوشوه چې پښتنو د فرنگي نه خپله ازادي د پښتون د قامي وحدت په بنا ونه غوښتله چې د احمدشاه بابا افغانستان بیا قايم شوی وای. دې ټولو مشرانو د پښتنو ازادي د هندوستان په ازادی پورې وتړله.» کاکړ وایي چې دوی ځکه دغسې وکړل چې دوی د «عدم تشدد» د فلسفې له مخې د کانگرس سره په اتحاد دغومره ټینگ ودرېدل چې د حکومتي چارواکو وعدې ته یې هم اهمیت ورنه کړ. د باچاخان په وینا کله چې دی د خپلو ملگرو سره بندي و، حکومتي چارواکو ورته وعده ورکړه چې هغه «... څه [چې] هندوستان ته ورکوو د هغو نه زیات به تاسو له درکړو. کانگرس پرېږدئ، زموږ سره جوړه وکړئ.» غفارخان وایي چې موږ د ټولو بنديانو ورونو سره مشوره وکړه. «د بعضې خلکو دا خیال و چې موږ له ډپلوماسي په کارده. ما ورته ووي چې ډپلوماسي منافقت دی، او زه خو منافق نه یم.» دغه وعده مهمه ده خو له «جوړې» نه به مقصد پښتنو ته خپلواکي منل وي. هر څه چې و د کانگرس مشران له خدایي خدمتگارو سره د پښتنو د خپلواکۍ په برخه کې رښتیني او ملگري پاتې نه شول.

د هند اخيري وایسرای لارډ مونت بیټن په وخت کې چې د هند لویه وچه په هند او پاکستان وېشل کېدله کانگرس له سرحد صوبې یاني پښتونخوا نه تېر شو او دا یې ومنله چې هلته به دغسې ریفرنډم یا ټولپوښتنه کېږي چې د هغې له مخې به خلک له هند یا پاکستان سره یوځای کېږي. په دې ډول د پښتونخوا له خلکو نه دغه مسلم حق واخېستل شو چې یا خپلواک وي، یا د خپل هېواد افغانستان سره یوځای شي، چې دغه سیمه تر اټکه پورې د افغانستان برخه وه، او په پښتونخوا یادېده چې د هرودوتس پکتیک به په غالب احتمال د پښتونخوا یوناني شوی نوم وي. دلته دغه وینا پوره صدق کوي چې وایي «پښتنو هر وخت په سیاست او ډپلوماسی کې بایللي ده.»

د ۱۹۴۷ کال د جون د میاشتې په ۲۱ نېټه د بنو تاریخي جرگې دهغي وروسته، چې لارډ مونت بیټن او د مسلم لیگ گوند د سرحد په صوبې کې په ټولپوښتنې ټینگار وکړ، پرېکړه وکړه چې د ټولو پښتنو خپلواک دولت دې جوړ شي. دغې جرگې په دې ټینگار وکړ چې که هر وروڼو د سرحد په صوبه کې ټولپوښتنه کېږي نو باید د هند او یا پاکستان سره د یوځای کېدو برسېره دې د ازاد پښتونستان په جوړېدو باندې هم پښتنو ته د رایو حق

ورکړ شي.

غفار خان لیکي: «مور خو ازاد شوي وو، او پېرنگیان زموږ د ملکه تلونکي وو، خو د لارډ مونت بېټن او سردار پټیل په سازش د غلامو غلامان شوو.... خپه په دې يم چې د خدایي خدمتگاری هغه تحریک چې په دېرو خوارو، مصیبتونو، تکلیفونو او قربانو جوړ شوی وو، هغه یې نس نس کړو او جوړ شوی انتظام یې ورله خراب او گډ وډ کړو.

د غفار خان په وینا انگرېزان د خدایي خدمتگارانو په دې کلک خفه وو چې دا سل میلیونه مسلمانان د دوی سره دومره مخالفت نه دی کړی لکه چې خدایي خدمتگارانو کړی دی او د دوی په ضد د کانگرس سره یوځای شول. نو دوی وپتېله چې پښتنو ته داسې جزا ورکړي چې د دوی د زامنو هم په یاد وي. غفار خان لیکي چې د سرحد د صوبې گورنر سر اولف کیرو لارډ مونت بېټن ته وویل چې: «دې پښتنو ته داسې سزا ورکول په کار دي چې د دوی بچي یې په یاد ولري. ولې چې په هندوستان کې لس کروړه مسلمانان وو، هغوی زموږ مخالفت ونه کړو او دوی زموږ مخالفت کې د کانگرس سره ملگري شول، لارډ مونت بېټن دا ټولې خبرې په زړه کې واچولي او ډیلي ته روان شو ....

موږ ته به پېرنگیانو ویل چې د کانگرس ملگرتیا پرېږدئ نو موږ به چې هندوستان له څه ورکوو د هغې نه زیات به تاسو له درکړو. لکن موږ کانگرس پرې نه بنود خو دوی موږ پرې بنود.» ۱۱ په دې ترتیب دا ناخوالې چې نن موږ او زموږ بچیان یې زغمي یو لامل یې د باچا خان د دې تېروتنې پایله ده.

خو کله چې پاکستان جوړ شو بیا نو باچا خان او ملگرو یې پاکستان ومانه. کاکړ وایي چې باچا خان او ملگرو یې لومړنۍ ادعا د پښتونستان خپلواکي وه او وروسته یې په پاکستان کې د ننه خپلواکي غوښته.» ۱۲ د پاکستان د جوړېدو وروسته په ۱۹۴۸ کال کې حاجي میرزا علي خان د خپلواک پښتونستان جنده په گوروبک کې پورته کړه او د افغانستان لوری یې ونيو او د افغانستان د حکومت له خوا ورسره مرسته کېده. په همدې کال بیا اړیدو هم په تیراباغ کې د پښتونستان بیرغ جگ کړ. خو گوروبک د پاکستان په وړاندې د مبارزې په عملي سنګر واوښت.

دېرو افغان دولتي شخصیتونو هیله درلوده چې یو ځل برتانویان لار شي د سرحد موضوع به د نویو خبرو له پاره خلاصه شي. افغان واکمنو نه غوښتل چې دا موضوع بیا پرانيزي په داسې حال کې چې د برتانیې حکومت د هند د مشرانو او سیاسي گوندونو سره د ازادۍ په اړه خبرې کولې، د افغان حکومت په دې کې پاتې راغی چې د پښتنو قومونو چې افغانستان یې د خپل ملت برخه بولي چې د زرو امیرانو نه په زور بېله شوي ده، د راتلونکې په اړه یوه فعاله ډپلوماسي تعقیب کړي.

په افغانستان کې په پراخه اندازه باور پر دې دی چې پاچا ظاهر شاه د نامالومو دلیلونو له مخې په دې کې پاتې راغی چې د شمال لوېدیځ سرحد په اړه د ویش نه د مخه او د ویش په جریان کې په پوره ځواک سره د افغانانو د داعیې ملاتړ وکړي. خو زه فکر کوم چې لامل یې شاید دا وي چې پاچا خان چې خان یې د امان الله خان پلوي باله په هغه مبارزه کې لاس درلود چې د محمد نادر شاه او د هغه د وروڼو د واکمنۍ پر ضد د امان الله خان پلویانو پرمخ بڼه. زما په اند پاچا خان او پلویانو یې د نادرخان د رژیم په وړاندې دښمنانه دريځ نیول یوه تېروتنه وه. د نادر خان کورنۍ د افغانستان سره د پښتنو د لاسه وتلې خاورې د بېرته یوځای کولو نه وېره درلوده چې د دوی کورنۍ واکمنۍ ته به گواښ رامنځ ته کړي. د ولي خان په اند دا کار [د افغانستان نه د دیورنډ د کرښې په ذریعه بېله شوې خاوره په پاکستان پورې تړل] ځکه انگرېزانو وکړ چې: «که چېرې دا علاقي افغانستان ته وسپارلي شي نو دا به په صوبه سرحد کې د پیرنگیانو دښمنان د افغانستان په قومي ورورولۍ کې ځان له داسې مقام پیدا کړي چې هم به د افغانستان حکومت او هم به پیرنگي ته مشکلات پیدا کړي.» ۱۳

افغان حکومت په ځنډ سره یو ډپلوماتیک برید پر مخ واچاوه او غواړي چې پښتنو ته یوه موقع ورکړل شي چې د افغانستان سره په مشوره کې خپل سرنوشت په خپله وټاکي. د ۱۹۴۷ کال په اگست کې د برتانیې حکومت شاه محمود خان صدراعظم ته، چې په لندن کې په رسمي سفر بوخت و، ډاډ ورکړ چې د شمال لوېدیځ سرحد د افغانانو او پښتنو کلتوري تړاو به حتمي شي او ورته پېغام یې په هند کې د برتانیې د وروستې وایسرا لارډ مونت بیټن نه هم لاسته راوړی و چې د هند د وېش په خبرو لگیا و. هغه افغان سفیر نجیب الله ته ډاډ ورکړی و چې په یوه ښه وخت کې به د پښتنو د راتلونکي موضوع په پام کې ونیول شي.

د افغانستان حکومت د ۱۹۴۷ کال د جولای د میاشتې په ۳۱ نېټه خپل دريځ په یوه لیک کې د هند د بهرنیو چارو وزارت ته وړاندې کړ. په همدې کال د پاکستان د جوړېدو وروسته په هغه تړون کې چې د پاکستان د ولسمشر جناح او «د افغانستان د استازي نجیب الله توروایانا ترمنځ په کراچي کې لاسلیک شو، د ازادو قبایلو سیمه له صوبه سرحد او بلوچستان څخه جلا وپېژندل شوه.» ۱۴ خو د جناح د مړینې وروسته د پاکستان واکمنو د پورتنی تړون نه سرغړونه وکړه. د پاکستان گورنر جنرال خواجه نظام الدین په پېښور کې په یوې وینا کې «ازاد سرحد» د پاکستان د خاورې نه بېلېدونکې برخه وبلله چې د دواړو هېوادو اړیکې یې خړې پړې کړې.

د پاکستان د واکمن د دې وینا په وړاندې د افغانستان حکومت کلک غبرگون وښود. ډاکټر محمد حسن کاکړ د لویې دوپړې له قوله لیکي چې «د ۱۹۴۹ کال د جولای په شپږویشتمه نېټه صدراعظم شاه محمودخان په بلنه

په کابل کې لویه جرگه جوړه شوه. جرگې د پښتونستان سره خپل ملاتړ اعلان کړ، د ډېورنډ توافق لیک، د ۱۹۰۵ کال د افغان-انګلیس تړون، د ۱۹۱۹ کال د راولپنډی تړون، او د ۱۹۲۱ کال د افغانستان-انګلیس تړون غیرقانوني او لغو شوي اعلان کړل. دا یې هم څرګنده کړه چې هر هغه تړون چې د پښتنو په اړه شوی وي، باطل دی.» ۱۵ په دې چې «هر دولت د خپلو ګټو د تشخیص او ملاتړ قاضي ګڼل کيږي. یو دولت کولی شي په خپل مسؤلیت په یوه اړخیزه توګه بل لوري ته د یوه یادښت په استولو کې هغه تړون ملغا اعلان کړي، چې ورڅخه تاوانی کيږي» له دې وروسته تر ننه هېڅ افغان حکومت د ډېورنډ د کرښې اعتباري توب په رسمیت نه دی پیژندلی، چې د افغانستان او پاکستان تر منځ (دې فکتو) سرحد جوړوي. د پورتنیو حکومتي کړنو برسېره په ۱۹۴۹ کال کې د هېواد پارلمان د اوومې دورې شورا د ډېورنډ د کرښې پر ضد دریځ ونيو او هغه یې رد کړه.

افغانستان په ۱۹۴۸ کال کې چې پاکستان په ملګرو ملتو کې د هغې ټولني د غړیتوب له پاره ځان نومولی و د پاکستان د غړیتوب په اړه د رای ورکولو نه ډډه وکړه ځکه چې «سره له دې چې وروسته د بهرنیو چارو وزا رت افغاني پلاوي ته لارښوونه وکړه چې د خپلې پرېکړې په اړه د دې سره کتنه وکړي او د پاکستان د نومولو څخه د ملاتړ وکړي خو وخت له وخته تېر و او د افغاني پلاوي پرېکړې بدلون ونه کړ.

دا افغاني دریځ د ملي پلوه مثبت او په ځای و خو د مذهبي او اسلامي پلوه یې د اسلامي هېوادو د ډېرکي ملاتړ تر لاسه نه کړای شو. همدا لامل و چې افغانستان په خپلې پرېکړې نوي کتنه وکړه خو افسوس چې ډېر ناوخته و.» ۱۶

د افغانستان حکومت د پاکستان د یو یونټ په پرېکړې، چې موخه یې د ډېورنډ د کرښې د هغې خوا سیمې په پاکستان کې شاملول و، هم کلک غبرګون وښود. د افغانستان صدراعظم محمد داود د پاکستان د دې کړنې په وړاندې سخته وینا وکړه چې د هغې په پایله کې په کابل کې د پاکستان سفارت، په کندهار او جلال اباد کې د پاکستان قونسلګرۍ د لاریون کوونکو له خوا چور او تالا شوي او همدارنګه په پېښور کې افغان قونسلګري هم د هغه ځای د لاریون کوونکو له خوا چور او لوټ شوه. داود خان د سفریري اعلان وکړ. د افغانستان خلکو په عمل کې د ده د دغه ملي اقدام سره خپل ټینګ ملاتړ وښود او د افغانانو ملي یووالي واقعي ننداره یې بیا تازه کړه. د پاکستان حکومت د افغانستان د ترانزیتی مالونو په وړو او راورو باندې بندیز ولګاوه. خو وروسته د یوه او بل هېواد ته د دواړو هېوادو د مشرانو رسمي سفرونو په پایله کې د دواړو هېوادو ترمنځ اړیکې عادي شوي.

موسی شفیق هوډ کړی و چې د پاکستان سره د پښتونستان د کشالي په سر د افغانستان اساسي ستونزې په سر پوهاوي ته ورسیري او د هغه هېواد

سره د افغانستان اړیکې ښې کړي. ده په همدغه وخت کې د شوروي اتحاد سره د افغانستان دوستی ته دوام ورکاوه او د څلورم اقتصادي پلان د پلي کولو له پاره د هغه سل میلیونه روبله پور ومانه. ده د افغانستان دودیز ناپېیلی سیاست د چلولو په څنگ کې کوبښن وکړ چې د لوېدیځې نړۍ او عربي هېوادو سره د افغانستان د دوستی اړیکې وار په وار ټینګې کړي. خو د بده مرغه د حکومت نه گوښه شوي سردار محمد داود دغه پروسه په پوځي کودتا سره ودروله او په افغانستان کې یې د اوږدې بې ثباتی پیلامه کېښوده چې تر ننه دوام لري.

محمد داود د سرطان له کودتا وروسته کله چې یې د شوروي اتحاد سره اړیکې ترینګلې شوې له پاکستان سره د اړیکې عادي کول او پراختیا ورکول یې د باندني سیاست مهم ټکی شو.

د ۱۹۷۶ کال د جون په میاشت کې بوټو کابل ته د ولسمشر محمد داود په بلنه افغانستان ته رسمي سفر وکړ. د دغو خبرو زری د پاکستان له خوا د بلوڅو او پښتنو د حقونو منل او د ډېورنډ د کرښې په اړه پوهاوي ته رسېدل موضوع گاني جوړولو. د خبرو اترو نه وروسته دواړه خواوې ډاډه شوې چې دواړه لوري غواړي چې دا موضوع گاني د خبرو له لارې هوارې شي. دواړو خواوو روغ نیتي وښوده چې د «د کابل روحیه» ونوموله شوه.

د همدې کال د اگست په میاشت کې محمد داود د بوټو په بلنه پاکستان ته رسمي سفر وکړ. په دې سفر کې په یادو شوو موضوع گانو خبرې وشوې او د هغو د هوارولو له پاره بیا علاقه وښودل شوه او دا ځل د خبرو په پای کې یوه گډه اعلامیه خپره شوه چې په هغې کې د کابل روحیه له مخې پرېکړې ته د رسېدلو ژمنه وشوه. بل کال د جون په میاشت کې بوټو د تهران نه پاکستان ته د تگ په لار کې په کابل کې د لږ وخت له پاره تم شو او د محمد داود سره یې ژمنه وکړه چې په پاکستان کې د وضعې په عادي کېدلو سره به د پښتنو او بلوچو ټول سیاسي بندیان ازاد شي ترڅو د نورو لانجمنو کشالو د هوارولو له پاره لار هواره شي. خو د جولای په ۵ مه نېټه د جنرال ضیاء الحق په کودتا سره نسکور او دی بندي او وروسته زندی شو.

د جنرال صیاء الحق نوي حکومت له افغانسان سره د لانجو د هوارۍ له پاره د بوټو تر حکومت نه لا ډېره روغ نیتي وښوده. جنرال ضیاءالحق د ۱۹۷۷ کال په اکتوبر کې کابل ته راغی او له داود سره یې دوه ځله په ځانگړې توگه وکتل او دواړه خواو د لانجو د هوارولو له پاره ټینګه اراده وښودله او د «کابل روحیه» یې تائید کړه او د لا پیاوړي کولو له پاره یې تیاری وښود.

محمد داود د ۱۹۷۸ کال د مارچ په میاشت کې پاکستان ته سفر وکړ او د ضیاء الحق سره وکتل. د دوی په لیدنه کې محمد داود وویل چې ځینی

هېوادونه هغې تودوخي ته په ښه سترگه نه گوري چې د افغانستان او پاکستان تر منځ په اړيکو کې پيدا شوي وه. ده دا هم څرگنده کړه چې «دغه دوه هېوادونه په يوه موټي کېدو او ورورۍ سره وکولى شي له دغو خطرونو سره مقابله وکړي او خپلې خپلواکۍ خوندي وساتي.» ۱۷

جنرال ضياء الحق هم يادونه وکړه چې اوس د دواړو هېوادونو د پخلاینې له پاره پوهاوی پيدا شوی او د هغه په رڼا کې به يو وخت وروستی پرېکړه وشي. محمد داود د پښتنو، بلوچو او د پاکستان له نورو قومي مشرانو سره هم وکتل. محمد داود بيا د لاهور د شاليمار په پارک کې د پاکستان ملت ته په خطاب کې وويل: «ستاسې قوت زموږ قوت دی، ستاسې هوساينه زموږ هوساينه ده او سياسي ثبات زموږ ثبات دی.» ۱۸

په بله ورځ د پاکستان د بهرنیو چارو سکرتر اغا شاهي افغان پلاوي ته دا متن وسپاره چې په کې راغلي و چې: «افغانستان به د ډېورنډ کرښه د دواړو هېوادونو تر منځ د نړيوالې پولې په توگه وپېژني او د پښتونستان له مسلې نه به تېر شي او دواړه هېوادونه به د يوه بل هېواد په کورنيو چارو کې له لاس وهنې ډډه وکړي او دواړه خواوې ژمنه کوي چې د يوه بل پر ضد به د دښمنۍ پروپاگانډ نه کوي او دواړې خواوې به د اقتصادي او کلتوري پروگرام له پاره سره همکاري کوي او پراخوي به يې.» ۱۹ کاکړ وايي چې: «وحيد عبدالله د متن وروستي ټکي ومنل، خو د دوو لومړيو ټکو په اړه وويل چې افغانستان په دغه ډول د ډېورنډ کرښه منلې نه شي او د پښتونستان له مسلې نه تېرېدای نه شي. هغه دا هم وويل چې دغه مسلې به يوه ورځ د دواړو خواوو له خوا په قناعت لرونکي ډول حل شي او دغه اوسنی خبرې د همدغو موضوع گانو د حل له پاره د لارې هوارول دي.» ۲۰

وحيد عبدالله د بلې خوا پام دې ټکي ته هم واړوه چې د پاکستان حکومت د پښتنو او بلوچو مشرانو سره د دوی د راتلونکې په اړه تر اوسه غږېدلې هم نه دی. افغانستان به وروسته له دې د دغه متن په اړه به گام واخلي چې پوه شي چې د هغو او په ځانگړي ډول د پښتنو سره څه منل شوي دي. محمد داود په يوه مطبوعاتي مرکه کې وويل چې «په هر څه باندې بحث وشو او د وخت په تېرېدلو سره به هر څه په خپل ځای وي او وخت به د هر څه غمه وخورې.» ۲۱ داود خان دا هم وويل چې د خبرو بل دور به په اوږو کې په کابل کې وشي خو بله مياشت د محمد داود حکومت نسکور شو.

صمد غوث په دې نظر دی چې دغو مشرانو به د خپلو هېوادونو تر منځ د يوازيني اختلاف [پښتونستان] له پاره د حل يوه معقوله لار پيدا کړي او په دريو يا څلورو کلونو کې به يې له منځه وړي وای. ۲۲ محمد داود د خپل واک د ساتنې په موخه حاضر و چې د پښتنو او بلوڅو د سياسي برخه ليک ټاکلو په اړه د پاکستان سره هوکړه وکړي خو کاکړ سم وايي چې «چا د دې ضمانت کولی شو چې پښتانه او بلوڅ به له خپل حق نه تېر شوي وای چې

هغه د هغو د خلکو له خوا د خپل سياسي برخليک ټاکل دي.» ۲۳

په دې توگه د محمد داود د ولسمشرۍ په اخر وخت کې د افغانستان او پاکستان د اړيکو د ښه کېدلو په لور اساسي گامونه اخیستل شوي و.

د ثور د انقلاب وروسته دافغانستان ډموکراتيک حکومت د پښتونستان د موضوع په اړه ټينگ ملي دريځ درلود. کاکړ وايي چې د ثور کودتا د پاکستان واکمن جنرال ضياءالحق اندېښمن کړ. ضياءالحق د سپتمبر په ۹مه د تره کي او امين سره په پغمان کې وليدل خو کتنه گتوره نه وه او ضياءالحق د ۱۹۷۹ په می کې افغانستان د شوروي لاس لاندې هېواد وباله او وويل، چې افغانستان نور نو حایل هېواد نه دی. ۲۴ له بلې خوا کابل د پښتونستان داعيه په عمل کې ټينگه ونيوله. د افغانستان پخوانيو حکومتونو ادعا کوله، چې پښتانه او بلوچ د ازادي ولري، چې د خوداراديت د اصل له مخې خپل سياسي برخه لیک په خپله وټاکي. امين د امو او اباسين تر منځ د افغانانو په يووالي ودرېد، تره کي او امين په دې ډول لوی افغانستان غوښته.

په دغه وخت کې د شوروي اتحاد وزن او حيثيت تر هر بل وخت نه لور شوی و. تره کي دغه مسله له بريژنف سره ياده کړې او ورته ويلي و، چې افغانستان بايد د هند تر سمندر پورې ورسيرې. هغه وويل چې «مور بايد د پاکستان پښتانه او بلوڅان د امپريالستانو په لاسونو کې پرې نه ږدو. اوس دغه امکان برابر شوی دی، د دغو قومونو تر منځ د ژغورني جگړه شروع کړو او د پښتنو او بلوڅو سيمې په افغانستان کې ورگډې کړو.» ۲۵ امين لا د ۱۹۷۸ کال په اگست کې پوزانوف او گوريلوف ته څرگنده کړې وه، چې «د افغانستان سيمه بايد د عمان د خليج او د هند سمندر غاړو ته ورسيرې. مور غواړو سمندر په خپلو سترگو ووينو.» ۲۶ امين امريکايي ليکوال هري سن ته هم په همدغه ډول غږېدلی و، چې «تاريخ مور ته دا سپېڅلی رسالت راکوي چې له خيبر نه اخوا خپل خپل شوي پښتانه وروڼه ترک نه کړو.» ۲۷

هغه دا هم ويل چې «هېڅوک انکار کولی نه شي چې د افغان انقلاب او د پښتونستان موضوع سره تړلي دي.» ۲۸ خوضياءالحق بيا له خلقي حکومت سره په دغه اړه جوړې ته نږدې شو» چې د شوروي يرغل له امله پاتې شوه.

په افغانستان باندې د شوروي يرغل وروسته پاکستان نيت وکړ چې په افغانستان کې د شوروي اتحاد د پوځ د وتلو وروسته د اسلامي تنظيمونو په مرسته دوی ته تابع او کمزوری حکومت په پښو ودروي. پاکستان د خپل منځ ته راتگ نه وروسته د افغانستان په اړه زيات وخت ښه نيت ندی څرگند کړی اوئل يې هڅه کړې ده چې د افغانستان او هند سره اړيکې خړې پرې کړي او د پښتنو او بلوڅو حقوق ترپښو لاندې کړي.

پاکستان د «ملي حاکميت په مانا د پښتون نېشنليزم مخالف و نو ځکه د مغولي حکومت په شان کوبښ کوي چې د ملایانو او روحانيانو له لارې يې

وځپي» ۲۹ همدا لامل و چې په افغانستان باندې د شوروي وسله وال تيري وروسته يې د «ستراتيژيکي ژورتيا پلان» جوړ کړ.

«د ستراتيژيکي ژورتيا پلان د پاکستان هغه نظامي پلان دی، چې د هغه له مخې افغانستان بايد تل د پاکستان د نفوذ سيمه وي لکه هسې چې افغانستان د نولسمې پېړۍ په دوهمه نيمايي کې د برتانوي هند د نفوذ سيمه گرځول شوي وه. په داسې حال کې، چې د برتانوي حکومت د افغانستان له لارې د تزاري روسيې د احتمالي يرغل د دفع له پاره افغانستان تر خپل نفوذ لاندې نيولی و، پاکستاني نظاميان غواړي په پاکستان باندې د هند د نظامي يرغل د دفع له پاره افغانستان تردې حده پورې د خپل نفوذ سيمه وگرزوي چې د هند د يرغل په وخت کې خپل پوځونه هلته په شا کړي او بيا له هغه ځايه گوريلايي جنگونه پيل کړي. د دې له پاره يې بايد پښتون نېشنلېزم خپلی او افغانستان يې تر خپل نفوذ لاندې نيولی وي.

پاکستان ته د هند له خوا خطر لکه برتانوي هند ته د روسيې خطر د وېرې زېږنده دی. پاکستاني نظاميانو د دغې وېرې له امله د ستراتيژيکي ژورتيا پلان ايستلی، لکه هسې چې انگرېزانو د روسيې له وېرې د هند د دفاع له پاره ايستلی و او په هغه يې د «علمي سرحد» نوم ايښی و. پاکستاني نظاميانو دغه پلان په افغانستان باندې د شوروي يرغل نه وروسته وايست.» ۳۰

د افغان د ملي مقاومت په مهال د افغانستان ښوونځي، اقتصادي موسسې، تاريخي او فرهنگي شتمنۍ او نورې ابادۍ د منځه وړل او د ائ پس ائ په دستور د خپل نفوذ لاندې اسلاميستي ډلگيو په زريعه د افغاني روښنفکرانو ترور او نور وړاندوونکي فعاليتونه د دې ستراتيژيکي ژورتيا د پلان له مخې و. «نواز شريف د همدغه پلان له مخې د افغان منظم او په مېرمنو وسلو سنبال پوځ ړنگ کړ. د جهاد په لس کلنې دورې کې ډېر افغان وتلي تکنوکراتان او قومي مشران چې د مشرۍ او حکومت کولو صفتونه يې لرل د ائ پس ائ په دستور او همکارۍ د افغان اسلاميستي تنظيمونو له خوا ترور شوي نېردي ټول پښتانه وو.» ۳۱

د پاکستان واکمنو د جهاد په لاس کلنه دوره کې د امريکا متحده ايالاتو، لوېديځو هېوادو، اسلامي هېوادو او نورو نه زياتې پيسې او وسلې په لاس راوړې. د طالبانو د نسکورېدو وروسته پاکستان د يوې خوا له دې کبله چې، د القاعدې او طالبانو په وړاندې د امريکا متحد دی زياتې وسلې او پيسې ترلاسه کړې، او د بلې خوا يې همدغه پيسې او وسلې د القاعدې او طالبانو د روزلو، تمويلولو او تنظيمولو له پاره وکارولې. دوی غواړي چې «د ډېورنډ د دواړو خواو پښتانه بايد بېرته پاتې، ناتوان او د پاکستان تر سيوري لاندې وي. ايران خو لا ډېر د مخه د پښتنو سياسي ناتوان کولو له پاره بډې وهلي» ۳۲ دي.

پاکستان د ژینو په خبرو کې د کوردویز نه وغوښتل چې د ژینو تړون په متن کې دې د ډیورنډ کرښه د نړیوالې پولې په توګه ومنل شي. د کابل رژیم «حاضر و چې د دغې موضوع پر سر سوداګري وکړي، خو چې پاکستان یې په رسمي ډول وپېژني.» ۳۳ کوردویز وايي چې شاه محمد دوست راته وویل چې «... لکه هسې چې د اګست په وړاندیزونو کې ښودل شوي، دغه موضوع په رښتیا د خبرو موضوع کېدلې شي. خو په مستقیم ډول د دواړو حکومتونو تر منځ او یوازې د پرېکړې له ختم نه وروسته.» ۳۴ په دې توګه پرچمیان حاضر وو چې د پاکستان له لوري د دوی د رژیم د رسمي پېژندلو په بدل کې د ډیورنډ کرښه د نړیوالې پولې په توګه ومني. خو پاکستان دغه سوداګري ونه منله. اوس به د پښتونستان په اړه د اسلامي تنظیمونو دریځ ته لنډه کتنه وکړم.

د محمد داود د واکمنۍ پر ضد د اسلامي بنسټ پالو پاڅون د پاکستان د حکومت په لمسون او مرسته وشو چې ناکام شو چې یو شمېر یې بنديان شول او نور یې بېرته پاکستان ته پر شا شول. د ذوالفقار علي بوټو په صدراعظمۍ کې د پاکستان حکومت د افغان اسلام پالو نه د سیاسي ګټې اخیستلو په فکر شو او د دغه مقصد له پاره یې د افغانستان د جمهوري نظام پر ضد د هغو په روزلو او وسله وال کولو فکر وکړ. بوټو دغه کار د دې له پاره کاوه چې د افغانستان په حکومت باندې فشار راوړي چې د پښتونستان له دعوي نه تېر شي. څنګه چې د افغانستان حکومت د پاکستان سره په یوې بنسټیزې مسلې یانې پښتونستان په سر اختلاف درلود، اسلام پالو ته اړینه نه وه چې په داسې شرایطو کې د خپل هېواد د ملي ګټو پر ضد د بوټو د پلانونو د پلي کولو وسیله شي. کاکړ وايي چې «دا یو تریخ حقیقت دی، چې افغان اسلام پالو له خپل حکومت سره د مخالفت په موضوع کې خپل ځانونه د پاکستان د حکومت ارادې ته وسپارل او د هغه په لمسوني سره یې د ننه په هېواد کې د امنیت ګډوډولو ته ملا وتړله په داسې حال کې چې افغانستان له پاکستان سره په یوې ملي بنسټیزې کشالي کې گیر و.» ۳۵ د افغان اسلام پالو د دغه ملي ضد دریځ لامل شاید د دوی په ایډیالوژیکي دریځ کې وموندل شي هغه دا چې دوی په ملي ګټو ایډیالوژیکي ګټې لوري بولي لکه پرچمیانو د ملي ګټو نه د شوروي ګټې لوري بللې. کاکړ وايي چې «د ضیاءالحق بل خوب د شوروي پوځ ایستل کېدو نه وروسته د افغان اسلامي تنظیمونو له لارې د جهاد او اسلام په نامه افغانستان د تحت الحمایه دولت په شان د پاکستان تر اثر لاندې راوستل و.» ۳۶ هغه د دغې موخې د پلي کولو له پاره د ای اس ای له لارې د افغانستان له ډېرو سیاسي ډلو، ګوندونو او شخصیتونو نه هغه تنظیمونه غوره او مخکښان کړل چې د ده له فکر سره موافق وو.

د نجیب الله د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته اسلامي تنظیمونو مشرانو بیا

دا ځل د پېښور د والي په ماني کې غونډه وکړه چې په يوه ماښام کې پيل او تمامه شوه. په دې غونډه کې چې اجنډا يې د افغانستان له پاره د حکومت تنظيم و، په گډونکوونکو کې يې د افغانانو په پرتله پردي زيات وو. په غونډه کې د پاکستان صدراعظم نواز شريف، د پاکستان د پوځ لوی درستيز، د ای اس ای مشر، د عربستان د استخباراتو رييس، په اسلام اباد کې د عربستان سفير، په اسلام اباد کې د ايران سفير، د ملگرو ملتو استازی بينان سيوان او دوه تنه نور د پاکستان او عربستان نه او شپږو تنو افغان تنظيمونو مشرانو د حکمتيار پرته گډون کړی و. کاکړ وايي چې «د دغې پرېکړې په متن کې د افغان او ملت نوم هېڅ ياد شوی نه دی.» ۳۷ دغه حکومت د نهو تنو باندینيانو او شپږو تنو افغانانو له خوا تنظيم شو او دوی لوړ حکومتي مقامونه يوازې تنظيمي لويانو ته ځانگړي کړل لکه چې د دوی شخصي ملکيت وي.

کاکړ وايي څنگه چې د دغې پرېکړې اصلي نوښتگر د پاکستان صدراعظم نواز شريف و او هغه د يوه باتجربه سياستمدار په توگه په دغه طرح کې د افغانستان له پاره يوه بده راتلونکي په نظر کې نيولي وه. هغه وروسته په وياړ سره ويل چې ده د افغانستان پوځ منحل کړ. په افغانستان کې د اسلامي تنظيم واکي دوره چې طالبانو د «شر او فساد» دوره بلله د طالبانو له لوري د واک نه ولوېده.

د طالبانو په واکمنۍ کې د هغوی افراطي کړۍ د هغو بهرنيو تروريستانو تر اغېز لاندې راغلي چې د رباني-مسعود د واکمنۍ په وخت کې يې په هېواد کې خاله کړې وه او د افغانستان د تابعيت تذکرې ورکړې شوې وې هېواد نور هم ناتوانه کړ. دغو ترهگرو د اسامه بن لادن په مشرۍ د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په يوولسمه نېټه د نيويارک د ښار د نړيوالې سوداگرۍ جگې ماني رانسکورې کړې. دوی امريکا يا کوم دريم هېواد ته اسامه بن لادن د سپارلو څخه د مېلمه توب تر پلمې ډډه وکړه. د امريکا متحده ايالاتو د ملگرو ملتو او نړيوالو په ملاتړ د طالبانو واکمني رانسکوره کړه او د افغانستان د تاريخ نوي پاڼه پرانېستل شوه او د بن پروسه پيل شوه.

د بن په غونډه کې که څه هم د هغې گډونکوونکي د خلکو واقعي استازي نه وو د زياتو نيمگړتياوو سره سره يې د يوه مشروع دولت د جوړېدو له پاره لار پرانېسته. د بن د پرېکړو پر بنسټ د برهان الدين رباني څخه د لنډ مهالي اداري مشر حامد کرزي ته واک ولېږدول شو، بيا لويه جرگه جوړه شوه او د لويې جرگې د پرېکړې له مخې حامد کرزی د انتقالې دورې د رييس په توگه وټاکل شو، ورپسې د اساسي قانون جرگه جوړه او اساسي قانون تصويب شو، د اساسي قانون پر اساس د ولسمشرۍ ټاکنې وشوې او حامد کرزی د خلکو د پټو او نېغو رايو په بنسټ د جمهور رييس په توگه وټاکل شو، د ولسي جرگې او د مشرانو جرگې ټاکنې ترسره شوې او بيا د

ولسمشری د ټاکنې په پایله کې حامد کرزی له یوې بلې پنځه کلنې دورې له پاره د جمهوررییس په توګه وټاکل شو.

په دغو کلونو کې د پوهنې، د بیان د ازادۍ، مخابراتو، د لارو د جوړولو، روغتیا، د دولتي ادارې د جوړولو، د ښځو د حقوقو د تامین او ځینو نورو برخو کې د پام وړ کارونه سر ته رسېدلي دي. مهمه دا ده چې د امریکا د متحده ایالاتو، انگلستان، اروپایي اتحاد او ناټو سره ستراتیژیک تړونونه لاسلیک شوي دي. دا لاسته راوړنې به څو ځله نورې هم زیاتې وای که د لومړي سره ځینې تېروتنې نوای شوي.

په دغه موده کې زموږ بدنیتو ګاونډیانو هم د هېواد په کورنیو چارو کې د لاس وهنې په موخه طالبان او القاعده تنظیم، وسله وال، تمویل او وروزل او د وړانې په موخه یې زموږ هېواد ته راولېږل. د دغو کورنیو او بهرنیو لاملونو په پایله کې بې امنې لا زیاته شوه، په دولت کې فساد لوړې کچې ته ورسېد او د نشه یي توکو د کښت، قاچاق، سوداګرۍ او انتقال مافیا رامنځ ته شوه چې هېواد یې د سترو ننگونو سره مخامخ کړ. همدارنګه بهرنۍ مرستې چې تر اتیا په سلو کې د مرسته کوونکو هېوادو له خوا په خپله لګول کېږي هم زیاته درغلي شوي ده. حامد کرزي د ولسمشرۍ په دوهمه دوره کې د امریکا متحده ایالاتو سره اړیکې ترینګلې کړې چې په پایله کې هېواد زیانمن کړ. خو د نېکه مرغه په ۱۹۱۴ کال کې ټاکنې اشرف غني وګټلې او د امریکې سره اړیکې ورغول شوي او د نړیوالې ټولنې مرستې دوام وموند. د ولسمشر اشرف غني په پنځه کلنه دوره کې د ملي وحدت د حکومت په تېلو سره سره د ننه په هېواد کې د ټولني په بیلو بیلو برخو کې یو څه پرمختګ رامنځ ته شو. اوس د ولسمشرۍ ټاکنې ترسره شوي او خلک یې پایلو ته سترګې په لاره دي. د سولې په اړه د امریکې د متحده ایالاتو او طالبانو تر منځ بیا پیل کېږي چې د امریکې ولسمشر یې په بګرام کې اعلام وکړ.

په اوس وخت کې افغانان د خپل نوي ولسمشر تر لارښوونې لاندې د اوږد مهالي سولې ته لومړیتوب ورکوي چې د تېرو اتلسو کلونو لاسته راوړنې وساتل شي او هېواد د پرمختګ په لور ګرځي ګامونه پورته کړي.

اخځونه

- ۱- سیستانی، ظهور افغانستان معاصر و احمدشاه ابدالي، ۳۶۶ پېښور ۲۰۰۷
- ۲- ګاکر، ډیورنډ، د واحد ملت د بیلتون کرښه، ۱۷ کابل ۲۰۰۷
- ۳- ګاکر، د افغانستان سیاسي او ډپلوماتیک تاریخ، ۱۷۹، لایډن ۲۰۰۶
- ۴- ګاکر، (۲۰۰۶، ۱۸۰-۱۷۹)
- ۵- ګاکر، (۲۰۰۶، ۱۸۶)

- ۶- تره کي، ديورنډ، د واحد ملت د بيلتون کرښه، ۱۲۱ کابل ۲۰۰۷
- ۷- ادامک، د شلمې پېړۍ تر نيمايي د افغانستان د بهرنيو اړيکو تاريخ، ۸۳-۸۴ پېښور ۱۹۹۹
- ۸- ادامک (۱۹۹۹، ۸۴)
- ۹- کاکړ، د پاچا امان الله واکمنۍ ته يوه نوي کتنه، ۲۴۰ پېښور ۲۰۰۵
- ۱۰- تره کي، (۲۰۰۷، ۱۲۴)
- ۱۱- غفارخان، زما ژوند او جدوجهد، ۷۸۴-۷۸۲ پېښور ۲۰۰۸
- ۱۲- کاکړ، (۲۰۰۷، ۳۳)
- ۱۳- ولي خان، پاچا خان او خدايي خدمتگاري، دوهم ټوک، ۲۷۶ پېښور ۱۹۹۴
- ۱۴- تره کي، (۲۰۰۷، ۱۱۳)
- ۱۵- کاکړ، (۲۰۰۷، ۲۳)
- ۱۶- عبدالحکيم طيبي، خاطرات چهار دهه زندگي ديپلوماتيک من در خدمت افغانستان و جهان، ۵۶
- ۱۷- کاکړ، د سرطان کودتا د افغانستان د اوږدې بي ثباتۍ پيلامه، ۱۲۴ کابل ۲۰۰۹
- ۱۸- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۵)
- ۱۹- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۵)
- ۲۰- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۶)
- ۲۱- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۷)
- ۲۲- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۷)
- ۲۳- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۷)
- ۲۴- کاکړ، زما غوره ليکنې، ۴۲۰ کابل ۲۰۱۰
- ۲۵- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۱)
- ۲۶- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۱)
- ۲۷- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۲)
- ۲۸- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۲)
- ۲۹- کاکړ، (۲۰۰۷، ۳۴)
- ۳۰- کاکړ، (۲۰۰۷، ۳۵)
- ۳۱- کاکړ، (۲۰۰۷، ۳۷)
- ۳۲- کاکړ، (۲۰۰۷، ۴۹)
- ۳۳- کاکړ، افغان-شوروي جگړه، ۴۵۷ کابل ۲۰۱۵
- ۳۴- کاکړ، (۲۰۱۵، ۴۵۷)
- ۳۵- کاکړ، (۲۰۰۹، ۸۷)
- ۳۶- کاکړ، (۲۰۱۵، ۲۰۵)
- ۳۷- کاکړ، (۲۰۱۵، ۵۶۶)

لیکواله: نازانین سالارزی
هالنډ، دوردرېخت، ۲۰۲۱

د جمهوري نظام نه د ملاتړ اړتیا

د افغانستان سیاسي تاریخ ډېر ډینامیک، ډېر وړاندوونکی او لږ ودانوونکی دی. دا به ځکه دغسې وي چې د افغانانو کلتور په تشدد او فزیکي زور ولاړ دی. دغه کلتور چې د پېړیو په بهیر کې جوړ شوی دی، ریښې یې له جگړو او وژنو نه خړوبي شوي دي.

له ویدي دورې راهیسې دغه هېواد د خونړیو جنګونو ډګر شوی دی، دلته یوازې زردشتي دین او بودیزم په تبلیغ سره خپاره شوي دي، په نورو ټولو دورو کې جنګونه شوي، چې په بهیر کې یې وړانې ډېرې او ودانۍ لږ شوي دي. هغه لږې ودانۍ هم چې د سمندري لارو د موندلو نه د مخه د هېواد په ځینو سیمو کې شوي وې د بهرنیو یرغلګرو په تیره د چنګیز خان له خوا ونړول شوي.

د دغه وطن خلکو د ویدي دورې نه تر دوو پېړیو د مخه پورې په ځانګړې توګه په شمالي هند باندې یرغلونه کړي دي، له هغې خوا نه هم زموږ په خلکو یو وخت بل وخت یرغلونه شوي دي. د نړۍ نامتو قوماندانان لکه سکندر، چنګیز خان، امیر تیمور او بابر دلته زموږ د خلکو سره جنګېدلي دي. په معاصر مهال کې زموږ په هېواد باندې د نړۍ درې زبرځواکونو یو وخت بل وخت دنگلي دي.

برسېره پردې افغانان د واک په سر د خپل منځي جگړو، تېرورۍ او ګوندیمارۍ اوږده مخینه لري. په افغانانو کې د واک ګټلو میلان به له دې امله هم پیاوړی وي چې په دوی کې د دولت د سروال د ځای ناستي موضوع حل شوي نه ده. په معاصر افغانستان کې هر وخت چې د دولت مشر د میروېس نیکه او احمدشاه بابا نه نیولې چې د منځه تللي، د هغه د ځای ناستي په سر جګړې شوي او ټولنه او خلک ورسره نارام شوي دي.

په افغانستان کې د شلمې پېړۍ په بهیر کې له یوه اساسي قانون (۱۹۳۳) نه پرته چې پر ځای یې یو بل قانون (۱۹۶۴) غوره شو نور شپږ یې ټول په زور او تشدد له منځه وړل شوي دي. خو اساسي قانون د یوې ټولني د نظام تمثیل کوي د هغه د منځه وړل بښي، چې افغانان د قانون او قانوني ژوند پروا نه کوي. دولتي چارواکي چې یوه دنده یې د قانون پلي کول دي په خپله یې ماتوي.

په دې توګه د دغې خاورې خلک له یوې خوا په خپل ډېر اوږده تاریخ

کې له بهرنیو برغلگرو سره مخامخ شوي دي تر څو د هغو په وړاندې له خپل وطن، خپلواکۍ، ناموس او نورو ارزښتونو نه ساتنه وکړي او د بلي خوا د خپل منځي جگړو، تریبوري او گونديمارۍ له امله دغه جنگي کلتور خپل کړی دی. دا لاملونه دي چې زموږ هېواد وروسته پاتې شوی او زموږ د وطن او خلکو دښمنان زموږ د وطنوالو د بي سوادۍ او بي وزلي نه ناوړه گټه پورته کوي او زموږ د هېواد د تباهي په موخه يي کاروي.

زموږ گاونډيو په تېره شوروي اتحاد او پاکستان د افغانستان لاندې کولو ته سترگي نيولي وي او په دې اړه يي دسيسي کولي. دواړو د خپلو نيواکگرو موخو د پلي کولو له پاره د خپلي خوښي افراطي ډلي پياوړې کولي.

شوروي اتحاد دخپلو شوروي شوو ملگرو له لاري غوښتل افغانستان د بخارا غوندي د خپلي امپراتورۍ يوه برخه وگرځوي او بيا به د لاس لاندې رژيم له لاري له هغه له طبيعي زېرمو او شتمنيو نه گټه پورته کړي او په هغو سره به خپل ځای په ځای درېدلی اقتصاد په حرکت راولي.

پاکستان د خپل جوړېدو راهيسي د افغانستان په اړه روغ نيتي نه درلوده. د پاکستان واکمنو د محمد داود د جمهوريت پر مهال د افغانستان اسلامي تنظيمونو نه د افغانستان د بي ثباته کولو په موخه کار اخيستل پيل کړل. څنگه چې د افغانستان حکومت د پاکستان سره په يوې بنسټيزې مسلې ياني پښتونستان په سر اختلاف درلود، اسلام پالو ته اړينه نه وه چې په داسې شرايطو کې د خپل هېواد د ملي گټو پر ضد د بوټو د پلانونو د پلي کولو وسيله شي. دوی په ۱۹۷۵ کال کې د بوټو د حکومت په هڅونې او مرستې د خپل وطن په ځينو ولايتونو کې وسله وال پاڅونونه وکړل. خو افغان حکومت هغه ټول وځپل او دوی بېرته پېښور ته پر شا شول. دوی هلته د شوروي تر يرغل پورې د ای اس ای او ځينو اسلامي تنظيمونو په مرسته د بي نومی په حالت کې ژوند کاوه.

شوروي يرغل د دې لامل شو، چې په عمومي ډول د افغانستان اسلامي حرکت او په ځانگړې توگه اسلامي تنظيمونه د ولسواکو او وطنپالو گوندونو په تاوان د پاکستان د ای اس ای له لاري په ځانگړې توگه د امریکې او عربستان په پيسو او وسلو پياوړي او د جگړې او سياست په ډگر کې مخکښان وگرزول شي. د پاکستان پلان دا و چې د همدغو اسلامي تنظيمونو له لاري افغانستان تر خپل نفوذ لاندې راولي، تر څو خپل د ستراتيژيکي ژور تيا پلان خوب په کړو بدل کړي.

د افغان د ملي مقاومت په مهال د افغانستان ښوونځي، اقتصادي موسسې، تاريخي او فرهنگي شتمنۍ او نورې ابادۍ د منځه وړل او د ای اېس ای په دستور د خپل نفوذ لاندې اسلاميستي ډلگيو په ذريعه د افغاني روښنفرانو ترور او نور وړاندوونکي فعاليتونه د دې ستراتيژيکي ژور تيا د پلان له مخې و. «نواز شريف د همدغه پلان له مخې د افغان منظم او په

مېرمنو وسلو سنبال پوځ رنگ کړ. د جهاد په لس کلني دورې کې ډېر افغان وتلي تکنوکراتان او قومي مشران چې د مشرۍ او حکومت کولو صفتونه یې لرل د ای اېس ای په دستور او همکارۍ د افغان اسلاميستي تنظیمونو له خوا ترور شول. ایران خو لا پخوا د افغانانو ناتوان کولو له پاره بډې وهلي دي. په دې توګه ټول هغه مصیبتونه چې افغانستان ته اول د شوروي په یرغل سره او وروسته د همدغو ګاونډیو هېوادونو له خوا پېښ شوي دي د شوروي پوځ په وتلو او د کابل رژیم په نسکورېدو سره جګړه باید پای ته رسېدلې وای، خو داسې ونه شول. اسلامي تنظیمونو د دې پرځای چې د وران شوي ملک د بیا ودانولو او د ملي سیاست په کولو بوخت شي، د واک پر سر پخپلمنځي جګړو بوخت شول. د کابل ښار چې د ښواک په دوران کې لوی شوی او په امن کې و، په کنډواله بدل شو. په ټول ملک کې د سر، مال او ناموس خونديتوب له منځه لاړ. په دغې دورې کې ابادي هېڅ ونه شوه. پاکستان، ایران او تر څه اندازې نور په دغه نارام حالت کې خپلې ځانګړې ډلې پیاوړې کولې او په دې ډول یې په افغانستان کې یو ډول نیابتي جګړه کوله.

په دې لړ کې د جوماتونو ملایان او طالبان د تنظیم واکې پر ضد جګ شول او له یو لړ نښتو او جګړو وروسته یې په ۱۹۹۶ کې دغه دوره، چې دوی «د شر او فساد دوره» بلله، پای ته ورسوله. دوی هم واک ځان ته منحصر کړ. د دوی غړي له قدرې، خلاصې، کنز او قران مجید نه اخوا په نور څه نه پوهېدل او په اداري او حکومتي چارو کې یې هېڅ تجربه نه لرله. د طالبانو د سیاست له امله و چې د افغانستان نوم له تروریزم سره یو ځای اخیستل کېږي. دوی یو پردي عرب اسامه بن لادن، چې د نړیوالو ترهګرو مشر و، تر خپل وزر لاندې ونيو چې د افغانستان د خاورې نه د ترهګرۍ له پاره ګټه پورته کړي. دغو ترهګرو د اسامه بن لادن په مشرۍ د ۲۰۰۱ کال د سېتمبر په یوولسمه نېټه د نیویارک د ښار د نړیوالې سوداګرۍ جګې مانۍ رانسکورې کړې. دوی امریکا یا کوم دریم هېواد ته اسامه بن لادن د سپارلو څخه د مېلمه توب تر پلمې ډډه وکړه. د امریکا متحده ایالاتو د ملګرو ملتو او نړیوالو په ملاتړ د طالبانو واکمني رانسکوره کړه او د افغانستان د تاریخ نوې پاڼه پرانېستل شوه او د بن پروسه پیل شوه.

د بن په غونډه کې که څه هم د هغې ګډونکوونکي د خلکو واقعي استازي نه وو د زیاتو نیمګړتیاوو سره سره یې د یوه مشروع دولت د جوړېدو له پاره لار پرانېسته. په دغه دوره کې له یوې خوا د پوهني، د بیان د ازادۍ، مخابراتو، د لارو د جوړولو، روغتیا، د دولتي ادارې د جوړولو، د ښځو د حقوقو د تامین او ځینو نورو برخو کې د پام وړ کارونه سر ته رسېدلي دي او د بلې خوا د یو زیات شمېر فاسدو او ټګمارو واکمنو او ځینو بهرنیو د ناسم مدیریت، او د سیمې د هېوادو په تېره د پاکستان د لاس وهنو له امله په

هېواد کې بي امني لا زياته شوه، په دولت کې فساد لوري کچې ته ورسېد او د نشه يي توکو د کښت، قاچاق، سوداګرۍ او انتقال مافيا رامنځ ته شوه چې هېواد يې د سترو ننگونو سره مخامخ کړ. د شلو کلونو په موده کې د طالبانو د چريکي او د باندنيو پوځونو په مقابل کې له دواړو خواوو نه په زرګونو افغانان او باندنيان هم ووژل شول.

اوس له يوې خوا د طالبانو او امريکي تر منځ تړون لاسليک شوی او د افغانستان د حکومت او طالبانو تر منځ د سولې خبرې پيل شوې دي چې پايله يې مالومه نه ده او د بلې خوا نړيوال ځواکونه د هېواد نه وځي. په دغه پېچلي وضعه کې چې جګړې زور اخېستی او د شلو کلونو لاس ته راوړني د گواښ لاندې دي مور ته اړينه ده چې د خپلو امنيتي ځواکونو ملا وتړو او د جمهوري نظام نه ملاتړ وکړو. د جمهوري نظام نه ملاتړ يو پرنسپي موضوع ده هغه دا چې مور د تاريخ په اوږدو کې يوازې اوس د داسې اساسي قانون څښتنان يو چې په هغه کې د لومړي ځل له پاره د دولت د سروال د ځای ناستي موضوع حل شوې او ولسمشر به يوازې د خلکو له خوا نوي ټاکل شوي ولسمشر ته واک سپاري او په دې توګه د هېواد پرمختګ تداوم مومي او د واک پر سر د جګړو مخنيوی کوي.

مور ته مالومه ده چې د نړۍ له ټولنو نه هغه بريالۍ او پرمخ لارې چې دولتي واک يې د اساسي قانون له مخې په اجرايه، مقننه او قضايه څانګو وېشلی، دولتي لورو څوکيو ته رسېدل د ټاکنو له لارې ترسره کيږي، چارواکي غوره کوونکو ته مسؤل ګرزول کيږي او افرادو ته داسې حقونه او قانوني ازادۍ منلې شوې چې په هغو سره د خپلو ځانونو او په پای کې د ټولني د ښېګڼو له پاره کار وکړي. په افغانستان کې هم د امارت د نسکورېدلو وروسته د اساسي قانون له مخې يو لبرال ډموکرات ولسمشري نظام په پښو ودرول شو او د پنځه ويشنو کلونو وروسته د ډموکراسۍ نوي دوره پيل شوه.

د دغه اساسي قانون په پلي کولو او د دولتي چارواکو په غوره کولو کې د وړتيا د اصل له مخې دغه شونتياوې وار په وار ډېرېدلې شي چې قانون او موسسي بېخ ونيسي، د کودتا ګانو او جنګونو مخه ونیوله شي او امنيت او ملي پېوستون ټينګ شي. يوازې په دغسې حال کې خلک په ډاډه زړه کولی شي د مدني، صنعتي او کرنيز او داسې هم د پوهې، سيانس او تکنالوژي او د هنر او کلتور په لور په پراخ ډول مخه وکړي او وطن ودان او ژوند شتمن او ارزښتناک کړي.

دریمه برخه

لېف تولستوی؛ انا کارپینا

ژباړونکی: محمد اقبال وزیري

لیکوال: لېف ټولستوی
ژباړونکی: محمد اقبال وزیري

انا کارینینا

(۱)

ټولي بختوري کورنی یوي او بلې ته ورته وي، هره بي بخته کورنی په خپل ډول بدمرغه وي.

د اوبلونسکي په کورنی کې هر څه گډ وډ وو. بنځه يې پوهېده چې مېړه يې د دوی د کورنی د پخوانی فرانسوي ښوونکي سره اړیکه درلوده او مېړه ته يې وویل چې نوره د ده سره په یوه کور کې اوسېدلی نه شي. د درې ورځې را هیسي په کور کې دې حالت دوام لاره او هغه په خپله بنځې او مېړه، د کورنی نورو غړو او نوکرانو احساساوه او ورنه ځورېدل. د کورنی ټولو غړو او نوکرانو احساسوله چې د دوی گډ ژوند بي مانا وو او په هر مېلمستون کې چې په ناڅاپي توگه خلک ورته راغلي وي، د دوی یاني د ابلونسکي د کورنی د غړو او نوکرانو په پرتله د هغوی اړیکي یو د بل سره نږدې وي. بنځه د خپلي کوټي څخه نه راوتله او د مېړه يې دریمه ورځ وه چې په خپل کور کې نه و. ماشومانو يې ټوله ورځ لکه چې ورک وي، په کور کې منډې رامنډې وهلي. انگرېزي ښوونکي د اقتصادي چارو د مسؤلي سره جنجال وکړ او خپلي ملگري ته يې د کاغذ ټوټه واستوله چې کار ورته پيدا کړي؛ اشپز لا پرون د غرمې د ډوډۍ په وخت کې د مانی نه لار؛ توري اشپزي او گادی چلوونکي خپل حسابونه غوښتل.

د شخړې نه درې ورځې وروسته سټیپان ارکاډیچ ابلونسکي چې خلکو سټیوا بللو په عادي وخت یاني د سهار په اتو بجو د بنځې د خوب په کوټه کې نه، بلکې د خپل کارخوني په مراکشې سیټ کې له خوبه راویښ شو. هغه د خپلي پېړي او ښي ساتلي تنې سره په فنري سیټ کې په اړخ داسې راووبښت چې گویا غوښتل يې چې تر ډېره بیا بیده شي، د بل پلو نه يې بالښت ټینگ په غېږ کې ونیو او خپل بارڅو يې ورباندې زور کړ؛ خو ناڅاپه يې له ځایه ټوپ کړل، په سیټ کې کیناست او سترگې يې پړانېستي.

«هو، هو، دا څنگه و؟-فکر يې کاوه، کله چې يې خوب په زړه کاوه. هو، دا څنگه و؟ هو، البین په دارمشتاد کې د غرمې ډوډۍ ورکوله؛ نه، په دارمشتاد کې نه، بلکې په امریکا کې. هو، خو هلته دارمشتاد په امریکا کې و. هو، البین په شیشه اي مېزونو ډوډۍ ورکوله، هو مېزونو- Il mio tesoro (زما خزانه) سندرې يې ویله؛ نو د Il mio tesoro سندرې، بلکې

تر دي بنه کومه يوه وه، او هلته کومې وړې کوزې وې، خو هغوی بنځي وي»، - هغه خوب وریاده وه.

د سټیپان ارکادیچ سترگې خوشاله ځلېدې، هغه بیا فکر وکړ، موسکی شو. «هو، بنه و، ډېر بنه و. هلته نور ډېر بنه شیان وو، هو په کلیمو او فکرونو بیانېدای نه شي، ان په وینه انځورېدای نه شي.» کله چې یې د رڼا لیکه ولیده چې د ماغوتو د درنو پردو له څنګه تېرېده، هغه په خوشالی سره د سیت نه پښې کوزې کړې چې د هغو په کښولو سره هغه طلايي رنگه د مراکشې څرمنې نه جوړ شوي سلپیر ومومي چې بنځي یې د تېر کال د زیږېدنې د کالیزې د سوغات له پاره ورته اوبدلې و، د زاړه نهه کلن عادت له مخې پرته له دې چې ودریري لاس یې هغه ځای ته وغزاه چېرې چې د خوب په کوټه کې یې خپله چپنه ځورنده وه. او هلته یې ناڅاپه ور په زړه کړل چې څنګه او ولې د خپلې بنځې د خوب په کوټه کې نه بلکې د خپل کار په خونه کې بیدیري. د هغه د مخ نه موسکا ورکه شوه او تندي یې گونځې کړ.

«اخ، اخ، اخ! آ!..» - هغه فریاد کاوه او ټول هغه څه چې شوي وو ور په زړه شول. او د هغه په خیال کې د بنځې سره د شخړې ټول جزئیات، د هغه ټول د ناهیلې حالت بیا مخې ته ودرېدل او تر ټولو زیاته دردونکې دا وه چې دا ټوله د ده خپله گناه وه.

«هو! هغه ما نه بخښي او نه مې بخښلی شي. او تر ټولو وحشتناکه دا ده چې د دې هر څه گناهکار په خپله زه یم، گناه زما ده، او گناهکار زه یم. ټوله ډرامه په دې کې ده - ده فکر کاوه. - اخ، اخ، اخ!» - هغه دا په مایوسی سره ویل او د دغې شخړې نه یې د ځان له پاره تر ټولو ترخې یادونې ور په زړه کړې.

تر ټولو بده هغه لومړی شېبه وه کله چې دی د تیاتر نه خوشاله او راضي راستون شو، د خپلې مېرمنې له پاره یې غټ ناک په لاس کې راوړی و، هغه یې د ناستې په کوټه کې ونه مونده، د حیرانتیا خبره دا وه چې د کار په خونه کې یې هم پیدا نه کړه او په پای کې یې هغه د خوب په کوټه کې ولیده، چې بدمرغي یې له ورايه مالومېده او په لاس کې یې د کاغذ ټوټه نیولې او په هر څه پوهېدلې وه.

ده داسې گڼله چې هغه تل اندېښمنه. بوخته او ساده وه، دولي (Doli) چې د کاغذ ټوټه یې په لاس کې وه او هغې ته یې په وحشیت، مایوسی او غم سره کتل، بې حرکت ناسته وه.

- دا څه دي؟! دا - هغې پوښتنه کوله او د کاغذ ټوټې ته یې اشاره کوله. او په دې یادونو کې لکه چې زیات وخت داسې پېښیري، سټیپان ارکادیچ په خپله دې پېښې دومره نه ځوراوه څومره دې چې ده څنګه د خپلې مېرمنې دغو کلیمو ته ځواب ورکړ.

څه چې د ده سره په دي شېبه کې پېښ شول هغه څه وو چې د خلکو سره پېښيري کله چې دوی ناڅاپه په يوه ډېر شرمونکي شي ونيول شي. هغه نه شول کولی چې خپل مخ داسې وضعيت ته تيار کړي چې د ده د گناه د ښکاره کېدو وروسته د خپلې ښځې په مخ کې ودريري. د دي پر ځای چې سپک شي، انکار وکړي، عذر وغواړي، بخښنه وغواړي، ان بي توپيره پاتې شي - دا هر يو به تر دي کار ډېر ښه و چې ده تر سره کړو! د هغه په څېره په پوره بي اختياري («د مغزو غبرگون» - ستپيان ارکاډيچ فکر کاوه چې فيزيولوژي يې خوبښده) سمدلاسه موسکا را ښکاره شوه چې دا موسکا د ده د عادت، ښه زړي توب له مخې وه او ځکه د بي عقلي موسکا وه. د دي بي عقلي موسکا له امله هغه خپل ځان نه شو بخښلی. کله چې دولي د ده موسکا وليده لکه د فزيکي درد نه ټکان يې وخوړ او د خپل خوی له مخې د ډېره قهره وايشېده او د سېلاب په شان يې سختي کليمي قطار کړي او د کوټې نه په منډه ووتله د هغې راهيسې دي نه غوښتل چې مېړه وويني. «دا بي عقلانه موسکا د دي خطا لامل شوه» - ستپيان ارکاډيچ فکر کاوه. د خپل ځان سره يې په نا اميدۍ ويل: «نو څه وکړم؟ څه وکړم؟» او ځواب يې نه مونده.

۲

ستپيان ارکاډيچ د خپل ځان په اړه رښتيني سړی و. هغه نه شو کولی چې خپل ځان تېر باسي او ځان ډاډه کړي چې د دغه خپل عمل نه پښېمانه دی. هغه نه شي کولی اوس په دي پښېمانه شي چې شپږ کاله د مخه په هغه څه پښېمانه و چې د خپلې ښځې سره يې لومړی بي وفايي کړی وه. هغه نه شو کولی په دي پښېمانه شي چې هغه ډېرش کلن، ښايسته، مينه ناک سړی دی، په مېرمنې مين نه و چې د پنځو ژوندو او دوو مړو ماشومانو مور وه او د ده نه يو کال ځوانه وه. هغه يوازې په دي پښېمانه و چې نه يې وکړای شول د مېرمنې نه دا راز په ښه توگه پټ کړي. خو هغه د خپل وضعيت ټول دروندوالی احساساوه او په مېرمنې، ماشومانو او په ځان يې زړه سوی کاوه. شونې وه چې هغه خپل گناهونه له ښځې نه په ښه توگه پټ کړي وای. ښکاره وه چې ده پر دي پوښتنې هېڅکله فکر نه و کړی، خو ده ته په ناڅرگند ډول ښکارېده چې ښځې يې د پخوا نه گومان کاوه چې دی ورته وفادار نه دی او هغې دا د هغه د حالت نه ليدل. هغه ته ان مالومېده چې هغه د کاره لوېدلې، زړه، او نوره ښايسته ښځه نه ده، او نه په زړه پورې څه په کې شته، ساده، يوازې د کورنۍ مهربانه مور ده، د انصاف د احساس له مخې بايد ښکلي وي. بيخي کرکجنه ښکاري.

«اخ، ډارونکي ده! ای، ای، ای! ډېره بده ده!» - ستپيان ارکاډيچ

تکرارول او هېڅ پلمه یې نه شوه جوړولی. څنگه هر څه تر اوسه ښه و، مور څنگه ښه ژوند کاوه! هغه په خپلو ماشومانو خوشاله او نېکمرغه وه، ما په هېڅ شي کې هغې ته تکلیف نه جوړاوه، هغې ته مې د ماشومانو، اقتصادي چارې سپارلې وې چې په خپله خوښه یې پر مخ بوزي. رښتیا، ښه نه وه، چې هغه زموږ په کور کې ښوونکې وه. ښه نه وه! د خپلې ښوونکې په مینه کولو کې یو څه بې ارزښته، پست شته. نو څنگه ښوونکې! (هغه په ژوندی توګه د اغلې رولاند (Roland) توري مستې سترګې او د هغې موسکا په یاد راوړل). خو اخر تر څو پورې چې هغه زموږ په کور کې وه، ما د هېڅ شي اجازه ځان ته نه ورکوله. خو تر ټولو بده دا ده چې هغه اوس ... اړتیا وه چې دا هر څه قصدي و. ای، ای، ای! ایایای! خو څه، څه وګرم؟»

ځواب نه و، پرته د هغه عمومي ځوابه چې تر ټولو پېچلو او ناحل شوو پوښتنو ته یې په خپله ژوند ورکاوه. دا ځواب دی: باید د ورځې د اړتیاوو سره ژوند وکړو یانې نور هیر شي. اوس او په زیاته اندازه تر شپې پورې د خوب د هیرتیا اجازه نه شته، اوس اجازه نه شته چې هغه موزیک ته راوګرزو چې ...- ښځو به سندري ویلي؛ په هر صورت باید د ژوند خوب هیر شي.

«هلته به ولیدل شي»، -ستپیان ارکاډیچ د ځان سره وویل او ودرېد، خره چینه یې چې اسماني زري رنگه استری درلود، واغوسته، د رسامی بورسو غوټه یې لیرې واچوله، په پوره اندازه هوا یې د خپلې سینې په پراخ صندوق کې را ټوله کړه، په عادي زړور قدم په خلاصو پښو چې په اسانۍ سره یې د هغه پېره تنه وره، کړکۍ ته ورغی پرده یې جګه کړه او په زوره یې زنگ وواژه. د زنگ نه وروسته سمدلاسه زور ملګری نوکر ماتوي (Matve) راننوت، جامې، بوتان او تلګرام یې راوړل. د ماتوي تر شا سلمانې راننوت چې د ږیرې د خریلو سامان ورسره و.

- په دفتر کې کاغذ شته؟ ستپیان ارکاډیچ وپوښتل تلګرام یې واخېست او اینې ته مخامخ کېناست.

- په مېز باندې دی. - ماتوي ځواب ورکړ، د پوښتنې په توګه او په خوشبینۍ سره یې خپل بادر ته وکتل، د لږ ځنډ نه وروسته یې د خپلې چالاګې موسکا سره زیاته کړه: د مالک نه ګاډیوان راغلی دی.

ستپیان ارکاډیچ هېڅ ځواب ور نه کړو او یوازې یې په اینه کې ماتوي ته وکتل؛ ښکاره وه چې دوی په اینه کې د لیدلو نه سړی پوهېده چې دوی یو د بل په نظر پوهیږي. د ستپیان ارکاډیچ نظر داسې و لکه چې پوښتنه یې کوله: «ته دا ولی وایې؟ ایا ته نه پوهېږي؟»

ماتوي د خپل کوچني جاکټک په جیبو کې څه ننه ایستل، پښه یې شا ته کړه او غلی شو، په خوشالی سره، لږ لږ موسېدو، او خپل بادر ته یې کتل.

- ما ور ته ويلي و چې په بله اونی کې راشي، او دوی ته مې ويلي و چې تا او ځان هسي نا ارامه نه کړي،- ده وويل، ښکاره وه چې جمله يې تياره کړي وه.

ستپيان ارکاډيچ پوه شو چې ماتوي غواړي توکه وکړي چې ځان ته د دوی پام راوړوي. تلگرام يې خلاص کړو او هغه يې ولوست، د کلیمو په سمو مانو يې فکر کاوه چې نیمگړي وي او مخ يې سور شو.
- سبا ته مې خور انا کارينينا راځي، - هغه وويل، يوه شېبه يې د سلمانې ځلېدونکې او پرسېدلې وړوکی لاس ونيو چې د ده د اوردو گورگوتو برېتو تر منځ يې گلابي لاره پاکوله.

- د خدای شکر دی، - ماتوي وويل، په دې ځواب ده دا ښودله چې دی د دغه راتگ په اهميت هغه شان پوهيږي، چې د ده بادار پرې پوهيږي يانې انا ارکاډيونا (Ana Arkadevna) د ستپيان ارکاډيچ گرانه خور به د مېړه او ښځې په پخلاينه کې مرسته وکړي.

- يوازي يا د مېړه سره راځي؟- ماتوي وپوښتل.
ستپيان ارکاډيچ خبرې نه شوای کړای، ځکه چې سلمانې په پاسنی شونده باندې بوخت و او يوه گوته يې پورته کړه. ماتوي په اینه کې سر وښور او ه.
- يوازي. پاس ځای تيار کړو؟

- داريې الکساندرېوني ته خبر ورکړه، چېرې چې درته ووايي.
- داريې الکساندرېوني ته؟ - په شک سره دا خبره ماتوي تکرار کړه.
- هو، خبره يې کړه. او دا تلگرام واخله، ور يې کړه، چې هغه څه وايي.
«چې غواړي وبه يې ازمايم»، - ماتوي پوه شو، خو هغه يوازي وويل:
- اورم.

ستپيان ارکاډيچ ځان مينځلی، سر يې رمنځ کړی او تيارېده چې دريشي واغوندي چې ماتوي ورو ورو د چغېدونکو بوټو سره په پاسنه قالينه را روان و، چې تلگرام يې په لاس کې و، کوټي ته راوگرځېد.

داريا الکساندرې راته وويل چې تاسو ته ووايم چې هغه ځي. پرېرېده چې څه يې خوښه وي هغه دې وکړي، - هغه وويل او يوازي يې په خپلو سترگو سره خنډل، او لاسونه يې په جیبونو کې ونيول او سر يې يوې خوا ته تپت کړ او بادار ته ودرېد.

ستپيان ارکاډيچ غلی شو. وروسته د هغه په ښکلي مخ خوشالي او يو څه غمجنه موسکا ښکاره شوه.

- ا! ماتوي؟ - هغه وويل او سر يې ښور او ه.
توپر نه کوي، ښاغلیه، جورېږي، ماتوي وويل.
- جورېږي؟
- هو هر څه به ښه شي.

- ته داسې فکر کړي؟ دا هلته څوک دی؟- ستپيان ارکاډيچ وپوښتل، د

دروازې شا ته یې د ښځینه جامو زور واورېد.
- دا زه یم، ښځینه ټینگ او خور اواز وویل، او د دروازې نه د ده د نیا
ماتریني فیلیپوني، جدي مخ رابنکاره شو.

- مورجانې دا څه دي؟- ستپیان ارکادیچ ور نه پوښتنه وکړه، چې هغه د
دروازې نه ورننوتله.

سره له دې چې ستپیان ارکادیچ په خلکو کې د خپلې ښځې په وړاندې
ملامت و او ملامتیا یې احساسوله، په کور کې نږدې ټول د نیا جانې په
گډون، چې د داریې الکساندرې اساسي ملگرې وه، د ده په خوا وو.

- خو څه دي؟- هغه په خواشینۍ سره وویل.

- ته باید هغې ته ورشي، ښاغلیه، بیا بخښنه وغواړه. خدای به مرسته

وکړي.

هغه ډېره خوریري، زړه سوی باید وويني، په کور کې هر څه گډوډ
دي. ښاغلیه، په ماشومانو باید زړه سوی وشي. ښاغلیه بخښنه وغواړه. څه
وکړو! چې مزې کوي بیه به یې پرېکوي....

- خو هغه ما نه مني...

- تاسو خپله دنده تر سره کړئ، خدای مهربان دی، خدای ته دعا وکړه،

ښاغلیه، خدای ته دعا وکړه.

- نو ښه ده درځه،- ستپیان ارکادیچ وویل، ناڅاپه یې رنگ سور شو. -

نو، درېشي راکړه، هغه ماتوي ته وویل او په جدیت سره یې چپنه
وغورخوله.

ماتوي خت په لاس کې د اس د غړوندي به شان نیولی و وغورخاوه،

کوم څه چې د لیدو وړ نه و، او د بادار ښه ساتلي وجود ته یې په ښکاره
خوشالی سره کړتي ورواغوستله.

۳

وروسته له دې چې درېشي یې واغوسته ستپیان ارکادیچ عطر په ځان
ووهل، د خت لستوني خولي یې سمې کړي، په عادي حرکت سره یې
سگرېټ، ټوټه، اورلگیت، د دوو زنجیرونو ساعت او ټاپې په جیبو کې
کېښودل، د جیب دسمال یې ځنډ وهلو، ځان یې پاک، خوشبویه، روغ او په
فزیکي توگه خوشاله احساساوه، سره له دې چې بد مرغه و، په داسې حال
کې چې هرې پښې ته یې نرم ټکان ورکاوه، د ډوډۍ خونې ته ور روان شو،
چې هلته ده ته قهوه، او د قهوي په څنگ کې د دفتر نه لیکونه او دوسیې
سترگې په لاره وو.

ستپیان ارکادیچ کېناست او لیکونه یې ولوستل. یو یې ډېر خپه کونکی

و، چې یوه سوداگر ورته رالپړلی و، چې د ده د مېرمنې په مخکه کې یې

لرګي رانيولي و. دغه لرګي باید پلورل شوی وای؛ خو اوس د بنځي سره تر پخلاینې د مخه په دې اړه سوال نه پیدا کېده. تر ټولو بده دا وه چې د بنځي سره د پخلاینې په موضوع کې مادي ګټې ګډېدلې. او دغه فکر دی، ډېر خوراوه. چې ګویا دی د دغو ګټو په خاطر یانې د دغو لرګیو د خرڅلاو له پاره به د بنځي سره د پخلاینې په لټه کې وي.

کله چې یې لیکونه خلاص کړل د دفتر دوسیې یې ور نږدې کړې د دوو دوسیو پانې یې واورولې راورولې، په غټ پنسل یې یو څو نښې پرې وکړې او دوسیې یې هغې خوا ته کړې، په قهوه څښلو لګیا شو؛ په قهوه یې پسي یې هغه سهارنۍ نمجنه ورڅپانه خلاصه کړه او په لوستلو یې پیل وکړ.

سټیپان ارکاډیچ په افراطي اخبار کې نه بلکې په لیبرال اخبار کې ګډون کړی و او هغه یې لوستلو، چې زیاترو خلکو ورته میلان درلود. سره له دې چې هغه په خپله نه د علم، نه د هنر او نه د سیاست سره دلچسپي لرله هغه په ټینګه د دغو موضوعاتو په اړه د هغو نظریاتو پلوي کوله چې زیاتو خلکو او د هغه ورځپانې یې پلوي کوله، هغه مهال یې نظریاتو ته بدلون ورکاوه کله چې ډېرو کسانو بدلون ورکاوه یا بهتره ده چې ووايو هغه یې نه بدلولي او هغه په خپله په ده کې نانبکاره بدلېدې.

سټیپان ارکاډیچ نه خپل تمایلونه (لوري) او نه نظريې ټاکلې. دا لوري او نظريې ده ته په خپله راتلې، ټيک داسې لکه چې هغه د خپلې خولې یا د کرتی بڼه نه ټاکله او هغه یې رانيولي چې مود وي. د هغه له پاره چې په یوه ټاکلې کړۍ کې اوسېده او د اړتیا له مخې یې ځینې فکري فعالیتونه پرمخ بیول چې د ده د عمر د پوخوالي سره سم یې وده کوله، د نظریو درلودل ورته داسې اړین و لکه چې خولې ولري. که چېرې دلته یو لامل هم و چې ولې هغه د محافظه کار لوري په نسبت لبرال ته برترې ورکوله (هغه چې د ده د چاپېر ټولني درلود) خو دا له دې امله نه و چې هغه لبرال لوری تر ټول معقول ګڼلو، بلکې ځکه چې هغه د ده د ژوند د لارې سره سمون درلود. لبرال ګوند ویل چې په روسیې کې هر څه خراب دي او په واقعیت کې سټیپان ارکاډیچ ډېر پوروری و او پیسې لږې لاس ته ورتلې. لبرال ګوند ویل چې واده یوه زاړه موسسه ده او باید سمون په کې راشي، او په رښتیا سره سټیپان ارکاډیچ ته کورني ژوند لږ خوشالي ورکوله او هغه یې اړ کاوه چې دروغ ووايي او پلمه وکړي چې دا د ده د طبیعت سره مخالفه وه. لبرال ګوند ویل یا بهتره ده چې ووايو په نظر کې درلوده چې مذهب یوازې د خلکو د بریرې برخې دپاره قبزه ده، او په واقعیت کې سټیپان ارکاډیچ نه شي کولی د لنډ وخت دپاره په پښو کې د درد پرته د لنډ عبادت له پاره ودریري او نه شي کولی د هغې نړۍ په اړه په دغو ټولو ډاروونکو او باشکوه کلیمو پوه شي، کله چې په دې نړۍ کې ژوند کول به داسې خوشالونکی وي. سره له دې چې د سټیپان ارکاډیچ خوشالونکي ټوکي خوښیږي، ورته په زړه پورې

وه چې کله کله ساده سړی په دې وډاروي چې که تاسو غواړی چې د خپل پښت په ویاړونو باندې وویاری نو ولې په ریوریک (Rurik) ۱ ودرېږو او د لومړي نیکه-بیزو نه انکار وکړو؟ په دې ترتیب لبرال لوری د ستپیان ارکاډیچ په عادت بدل شوی و، او هغه د خپلې ورځپاڼې سره مینه درلوده، لکه د ډوډۍ نه وروسته یې چې د سگرت سره درلوده چې لږه ستومانیا یې د هغه په سر کې تولیدوله. هغه د ورځپاڼې اساسي مقاله ولوسته، چې په هغې کې وېل کېده چې زموږ په وخت کې بېخي اړتیا نه شته چې دا نارې پورته شي چې گویا رادیکالیزم یو گواښ دی چې د محافظه کارۍ ټول توکي د ستوني تیروي او گویا حکومت اړ دی د انقلابي هایدرا د ځپلو د پاره تدبیرونه ونیسي، خو پرعکس «زموږ په نظر خطر د خیالي انقلابي هایدرا کې نه، بلکې په سرسخته رادیکالیزم کې پروت دی چې د پرمختګ مخه نیسي» او نور. هغه یوه بله مقاله د مالي وضعې په اړه هم ولوسته چې په هغې کې د بتنهام او میل په اړه ویل شوي و او په وزارت باندې یې ښه غشي ویشتلې وو. دی د فکر په چټکتیا سره د هر غشي په مانا پوهېده: د چا له خوا په چا او په کومه موقع ښه نیولې ده، او دې د تل په څېر هغه ته خوشالي ورکوله. خو نن دا خوشالي د ماتریني فیلمونوني د پند د یاد او په دې اړه چې په کور کې بدمرغي ده، زهرجنه شوې وه. هغه په دې اړه هم ولوستل چې گراف بېسټ، لکه چې اورېدل کېږي، و بېسبادېن ته راغلی، او د سپینو وېښتو د پای، د سپک لېږدونکي خرڅلاو او د یوه ځانگړي ځواني وړاندیز په اړه یې هم مالومات ولوستل؛ نو دغو مالوماتو ده ته د پخوا غوندې غلې خندونکي خوشالي نه ورکوله.

کله یې چې ورځپاڼه ولوسته، د قهوي دوهمه پیاله او کوچو سره کالاج یې خلاص کړ، هغه ودرېد، د خپل واسکت نه یې څڅوکی پاک کړل، خپله پراخه سینه یې سمه کړه، په خوشالی سره و موسل، نه له دې کبله چې د هغه په زړه کې کومه ځانگړې خوشالي وه، خو خوشاله موسکا ښه هاضمه راوپاروي.

خو دغې خوشالي موسکا اوس هغه ته هر څه ورپه زړه کړل او په فکر کې لاړو.

د ماشومانو دوه غبرونه (ستپیان ارکاډیچ د کوچني هلک گربینا او د مشري جینی تانبي غبرونه وپېژندل) د دروازي تر شا اورېدل کېدل. هغوی یو څه وړل او چپه یې کړل.

- ما ویل چې په چت باندې مسافر مه کېږی، جینی په انگریزي نارې وهلي،- دا دې ټول یې کړه.

«هر څه گډوډ شول، - ستپیان ارکاډیچ فکر وکړ،- دغه دې ماشومان ځانته منډي وهي». او چې دروازي ته ور نژدې شو، هغوی ته یې ږغ وکړ. هغوی صندوق وغورځولو چې د اورگادي مخې ته پروت و او پلار ته

ورغلل.

جینی، د پلار گراني، په زړورتيا سره ورمونده کړل، غېر يې ور بدله کړه، خندل يې، د هغه په اوږه پوري خورنده شوه، د تل په څېر، د عطرو د آشنا بوی نه يې خوند اخېسته چې د هغه د بریتو نه خپرېدل. په پای کې يې هغه بنکل کړ، د کړېدلي حالت او د خلبدونکې نرم مخ نه يې رنگ سور شو، جینی لاسونه خلاص کړل او غوښتل يې چې په ځټ وټنښتي، خو پلار بېرته ونيوه.

- مور څنگه ده؟ - پلار وویل، کله چې يې د لور په بنوی او نرم بارخو لاس تېراوه. - سلام، هغه وویل، کله چې يې د زوی سره روغېر کاوه. هغه پوهېده چې د هلک سره يې مینه لږه وه، او تل يې هڅه کوله چې برابر وي؛ خو هلک دا احساساوله او د پلار سړي موسکا ته يې په موسکا سره ځواب ور نه کړ.

- مور؟ جگه شوه، - جینی ځواب ورکړ.

ستپيان ارکاډیچ ساه وايسته. «مانا دا چې بيا يې ټوله شپه خوب نه دی کړی.» - ده فکر وکړ.

- څنگه، هغه خوشاله ده؟

جینی پوهېده، چې د پلار او مور تر منځ شخړه شوې ده، او مور نه شو کولی خوشاله واوسي، او پلار په دې باید پوه شي، او هغه داسې بڼې، او په دې اړه داسې په اسانۍ سره پوښتنه کوي. او د پلار له پاره يې رنگ سور شو. هغه سمدلاسه په دې پوه شو او همدارنگه يې رنگ سور شو.

- نه پوهېرم، هغې وویل. - هغې مور ته وویل چې نن درس ته مه ځئ او وویل چې د اغلي هول سره نيا ته لار شئ.

- نو، لاره شه، زما تانچور وچکا. اه، هو، ودرېزه، هغه وویل، خو هغه يې ونيوله او د هغې په نرم لاس يې خپل لاس تېراوه.

هغه د بخاری د تاخچې نه د خورو قطی راواخېست چې پرون يې هلته ايښی و او هغې ته يې دوه د خپلې خوښې خوزه، چې يو د شاکالادو او بل يې د کريم و، ورکړل.

- گريشا ته؟ - جینی وویل، او د شاکالادو خواره ته يې گوته ونيوه.

- هو، هو. - بيا يې د هغې په اوږه لاس تېر کړ، ده د هغې وپښته او اوږه بنکل کړل او پرېښوده.

- گادۍ تياره ده، - ماتوي وویل. - هو هلته يوه بنځه ده چې غوښتنلیک(عريضه) ورسره دی او غواړي د تا سره وگوري، - هغه زياته کړه.

- ډېر وخت کيږي چې دلته ده؟ - ستپيان ارکاډیچ پوښتنه وکړه.

- د نيم ساعت راهيسی.

- څو ځله مي تا ته ويلي چې سمدلاسه مي خبراوه!

- زه اړ يم چې تا ته د قهوي د چينلو وخت درکړم، - ماتوي په دوستانه زير غږ، چې سړی ورباندې خپه کېدای نه شي. وويل.
- نو زر د هغې نه پوښتنه وکړه، - ابولونسکي، چې د قهره يې تندې گونځې کاوه، وويل.

دا ښځه اغلي کالينينا د درستيزوال تورن مېرمن ده چې يوه ناشوني او بي مانا غوښتنه لري؛ خو ستپيان ارکاديچ د خپل عادت له مخې هغه کېنوله او په غور يې پرته له دې چې خبرې يې پرې کړي، غور ورته نيولی و او هغې ته اورده مشوره ورکړه، چې چا ته او څنگه ورسره وغږيږي. او ان هغې ته يې په چټک روان ډول په خپل غټ، کشونکي، ښکلي او څرگند خط هغه چا ته چې د هغې سره يې مرسته کولی شوه، د کاغذ ټوټه وليکله. کله چې ستپيان ارکاديچ د تورن مېرمن رخصت کړه خپله خولی يې واخېسته او يو شېبه ودرېد چې فکر وکړي چې څه به يې هېر کړي نه وي. مالومه شوه چې هغه هېڅ نه و هېر کړي، پرته له دې چې هغه غوښتل خپله مېرمن هېره کړي.

«اه، هو!» هغه سر تپت کړو، او د هغه ښکلي مخ غمگين حالت ونيو. «لار شي يا لار نه شي؟» - هغه د ځان سره ويل. او نني غږ ده ته ويل چې تگ مناسب نه دی، چې د درواغو پرته، هلته هېڅ بل شی نه شته، چې سم يې کړو، د هغوی اړيکې بيا جوړول ناشوني دي، ځکه چې ناشوني ده چې هغه بيا زړه وړونکې او مينه راوينسونکې کړو، او د هغه نه زور جوړ کړو، چې د مينې کولو وړتيا نه لري. پرته د غولونې او درواغو هېڅ شی له دې نه اوس نه جوړيږي؛ او غولونه او درواغ د د طبيعيت سره مخالف دي.
«خو کله نا کله اړينه وي؛ اخر نه شي کېدای دا داسې پاتې شي»، - هغه وويل، هڅه يې کوله چې زړور واوسي. هغه سينه سمه کړه، سگرت يې راوخېست، ويې څکوه، دوه ځله يې پوف کړ، هغه يې په صدفې سگرت دانې کې واچاوه، په چټکو گامونو په سالون کې تېر شو او بله دروازه يې خلاصه کړه او د ښځې د خوب کوتې ته ننوت.

۴

داريا الکساندروني جاکټ اغوستی و، هغې خپلې نرۍ کوڅې د سر د پاسه په سيخ بندې کړې وې، که څه هم يو وخت يې کميايه، گڼ او ښکلي وپښته درلودل، د هغې مخ ډنگر او ننوتی و، د هغې سترگې غټې، د مخ د ډنگروالي له کبله وټلي او ويرېدونکې وې، د کوتې په منځ کې هر راز شيان تپت او پرک پراته و، هغه د يوې خلاصې کوچنۍ روک لرونکې الماری مخ ته ولاړه وه او يو څه يې را اېښتل. کله يې چې د مېړه د گامونو اواز واورېد، ودرېده. دروازه يې کتل او بېخايه هڅه يې کوله چې خپلې

څېرې ته جدي او توهين کونکی رنگ ورکړي. هغې احساس وکړ چې له هغه او د هغې ليدني نه چې دا اوس کېدونکي ده، وپرېږي. هغه اوس يوازې هڅه کوي هغه څه وکړي چې لس ځله يې په دې درو ورځو کې کړي و؛ د ماشومانو او خپل هغه شیان را ټول کړي چې د خپلې مور کره يې وري، - او بيا يې نه شو کولی چې داسې وکړي؛ نو اوس لکه د مخکې په څېر هغې ځان ته ويل چې دا موضوع بايد داسې پاتې نه شي، هغه بايد يو څه وکړي، هغه جزايي او وشرموي، د هغه نه د هغه درد د يوې کمې برخې چې دې ته يې ورکړی دی غچ واخلي. هغې لا اوس ويل چې له ده نه څي، خو احساس يې کاوه چې دا شونې نه ده؛ دا ځکه ناشونې وه چې هغې د ده سره عادت نيولی و او ورسره يې مينه لرله او نه شو ويلی چې مېړه يې نه دی. برسېره پردې هغې احساس کاوه چې که چېرې دې دلته، په خپل کور کې، په څه خواری کولی شول د خپلو پنځو ماشومانو چارو ته ورسېږي، نو هلته به د دوی دپاره وضع تر دې بده شي، او د هغوی ټولو سره به چېرې لاره شي. په دې درې ورځو کې کوچني ماشوم لږ له دې نه هم ناروغه شو چې خرابه شورو يې ورکوله او نور پاتې ماشومان پرون نږدې يې ډوډۍ پاتې شول. هغې احساس کاوه چې تگ يې ناشونې دی؛ خو هغې خان غولوه، خو هغې بيا هم شیان ټولول او داسې ښکاره کوله چې څي.

کله يې چې مېړه وليد، هغې لاس د الماری روک ته کوز کړ، گويا يو څه لټوي، ، يوازې هغه وخت چې دی هغې ته بېخي نږدې ورغی، هغه ته يې وکتل. خو د هغې مخ، چې غوښتل يې هغه جدي او غوڅه بڼه ونيسي. ځان ورکونه او درد بنوده.

- دولې! - هغه په ورو او ډارن اواز وويل. هغه د اوږو په لور سر کښته کړ او غوښتل يې چې ځان عاجز او تابع وښيي، خو هغه بيا هم تازه او روغ ځلېده.

هغې د سر نه تر پښو پورې د ده تازه او روغ شکل ته په بېره وکتل. «هو، هغه بختور او خوشاله دی! - هغې فکر وکړ، او زه؟! او دغه خوشالي کرکجنه ده، چې د هغې له امله دی په ټولو داسې گران دی او ستاينه يې کوي؛ زه د ده د دې خوشالی نه کرکه لرم»، - هغې فکر کاوه. هغې دواړه شونډې راټولې کړې، د هغې د زير او عصبي مخ د بارځوگانو عضلي بني لوري ته لږزېدې.

- ته څه غواړي؟ - هغې په بېره، په غير طبيعي او په ژور اواز وويل.

- دولې! - هغه په نري اواز سره تکرار کړو. - نن انا راځي.

- خو زما پرې څه؟ زه د هغې هرکلی نه شم کولی! - هغې چيغه کړه.

- خو اړينه ده، دولې ...

- ووزه، ووزه، ووزه! - ده ته يې نه کتل، هغې چيغه کړه، لکه چې دا

چيغه د فزيکي درده وي.

ستپيان ارکاډیچ باید ارامه وي کله يې چې د مېرمنې په اړه فکر کاوه، کولی يې شول چې هيله وکړي چې هر څه سميري، د ماتوي په وينا کولی شي په ارامۍ ورځپاڼه ولولي او قهوه وچيني؛ خو کله چې هغه د دې ستړی شوی او ربرېدلی مخ وليد، د هغې غږ چې مطیع او مایوسوونکی و، واورېد، د هغه ساه بندېده، په ستوني کې يې کوم شی راپورته شو او په سترگو کې يې اوبسکې ځلېدې.

- زما خدايه، ما څه وکړل! دولي! د خدای دپاره!... خو... - هغه نه شو کولی دوام ورکړي، د ده ستونی سلگی نیولی و. هغې الماری پورې کره او هغه ته يې وکتل.

- دولي، زه څه ویلی شم؟.. یوه خبره، ومې بخښه، ومې بخښه... په یاد يې کړه، ایا نهه کاله ژوند نه شي کولی یوه شېبه جبران کړي... هغه ولاړه وه، سترگی يې ټیټې کړې، او غوږ يې ونيو، هغه دې ته په لاره وه، چې اوس به دی ووايي، هغې ته به زاری وکړي، چې هغه په یو ډول باوري کړي.

د یوې شېبې سرگرمي... - هغه وویل او غوښتل يې چې ادامه ورکړي، خو په دې کلیمې سره يې، لکه د فزیکي درد نه، بیا يې شونډې کښېکښلې او بیا يې د بارخوگانو عضلي د مخ ښي لوري ته ولرزېدې. - لار شه، د دې ځایه لار شه! - هغې لا تېزې چيغې وهلې، - ما ته ستا د سرگرمۍ او ناوړتوب په اړه مه وایه!

هغې غوښتل ووځي، خو وتمبېده او د چوکۍ شا يې ونيوه، چې پرې تکیه شي. د ده مخ پراخ شو، شونډې يې وپرسېدې او سترگی يې د اوبسکې نه پکې شوي.

- دولي! - هغه وویل، پرنگ پرنگ يې کاوه. - د خدای د پاره، د ماشومانو په اړه فکر وکړه، دوی ملامت نه دي. زه گرم يم، ما ته جزا راکړه، ما ته ووايه چې دا گناه جبران کړم. زه چې څه کولی شم، ټولو ته چمتو يم! زه گرم يم، په کلیمو بیانېدی نه شي، څومره چې زه گرم يم! خو، دولي ما وبخښه!

هغه کښاسته. ده د هغې درانه او غټه سالیستنه اورېدله، او په دې يې ډېر زړه وسوځېد. هغې څو ځله وغوښتل چې خبرې وکړي، خو نه شوې کولی. هغه انتظار کاوه.

- ته ماشومان هغه وخت یادوي، چې ورسره لوبې وکړي، او زما په یاد دي او پوهېرم چې هغوی اوس مړه شول، - هغې وویل، ښکاري، چې یوه جمله يې د هغو نه وويله، چې دا درې ورځې يې څو ځله د ځانه سره ويلي وې.

هغې ده ته د «ته» کلیمه وکاروله او هغه په مننې سره هغې ته وکتل او ور رهي شو، چې د هغې لاس ونیسي، خو هغه په کرکې د ده نه لرې شوه.

- زما ماشومان په یاد دي، او ځکه به مې په نړۍ کې هر څه کړي وای چې دوی وژغورم؛ خو زه په خپله نه پوهېږم، چې څنگه یې وژغورم؛ په دې توگه چې د پلار نه یې بوزم، یا چې د دغه فاسد پلار سره یې پرېږدم، - هو، د فاسد پلار سره ... خو راته ووايه وروسته له هغې ... څه چې وشول، ایا شونې ده چې یو ځای ژوند وکړو؟ ایا دا شونې ده؟ ووايه چې شونې ده؟ - دې تکراروله او اواز یې لوراوه، - وروسته له هغې چې زما مېړه او زما د ماشومانو پلار، د خپلو ماشومانو د بنوونکي سره د مینې اړیکې جوړوي... - نو څه ... نو څه وکړو؟ - هغه په افسوسناک اواز ویل، په خپله نه پوهېده، چې څه وايي او سر یې وار په وار کښته کاوه.

- تاسې زما دپاره پلټ او د کرکې ور یاست! - هغې چیغې وهلې او ورو ورو تاوېده. - د ستا اوبنکي اوبه دي! تاسو هېڅکله زما سره مینه نه درلوده؛ په تاسو کې نه زړه شته او نه بښگنه! تاسې زما د پاره پست، پلټ او پردی یاست، هو، پردی! - هغې د خپل ځان له پاره دا رېرونکي کلیمه «پردی» د درد او غم نه وبله.

ده هغې ته وکتل او هغه قهر چې د هغې په مخ کې لیدل کېده، دی یې وډار او حیران کړ. دی په دې نه پوهېده، چې هغې ته د ده زړه سوی هغه په قهر کړي ده. هغې په ده کې ځان ته زړه سوی ولید او مینه نه. «نه، هغه زما نه کرکه لري. هغه مې نه بښي، - هغه فکر وکړ. - دا رېرونکي ده! رېرونکي ده! - هغه ویل.

په دغه وخت کې په بله کوټه کې ماشوم چیغې وهلې، شاید لوېدی وې؛ داریا الکساندرونا ژاړه واورېده، او مخ یې ناڅاپه نرم شو. بڼکارېده چې هغه څو ثانيې وروسته په سد راغله، لکه چې نه پوهېده، چې چېرته ده او څه وکړي، او زر پورته شوه او د دروازي په لور رهي شوه.

«آخر په هغې زما ماشوم گران دی، - ده فکر وکړ، کله چې یې د ماشوم د چیغې په مهال د هغې په مخ کې بدلون ولید، - زما ماشوم؛ هغه څنگه کولی شي زما نه کرکه ولري؟»

- دولي، یوه بله خبره، - هغه ویل، کله چې په دې پسي روان و. - کچېرې تاسې په ما پسي راځي، زه خلکو او ماشومانو ته غږ کوم. پرېږده چې ټول پوه شي چې تاسو یو پست یاست! زه نن ځم او تاسې دلته د خپلې معشوقې سره ژوند وکړی! او هغه ووتله او دروازه یې په زور بنده کړه.

ستپیان ارکاډیچ اسولې وکړ، مخ یې پاک کړ او په ورو ورو د کوټې نه ووت. «ماتوي وايي: سمیري؛ خو څنگه؟ زه یې شونتیا نه وینم. اه، اه، څنگه رېرونکي ده! او هغې څنگه بې ارزښته چیغې وهلې، - هغه د ځان سره ویل، کله یې چې د هغې چیغه او کلیمې: پلټ او معشوقه په زړه کولې. - او

کېدای شي چې جونو اورېدلي وي! بې ارزښته رېرونکي ده، رېرونکي ده». سټيپان ارکاډيچ يو څو ثاني يوازې ولاړ و، سترگې پاکې کړې، اسوبلی يې وکړ، سينه يې سمه کړه او د کوتي نه ووت.

د پنجشنبې ورځ وه او په خورنځي (د ډوډۍ خورلو خونه) کې الماني ساعت جوړونکي ساعت جوړاوه. سټيپان ارکاډيچ د دغه کره، کونډي ساعت جوړونکي په اړه خپله ټوکه ور په زړه کړه، چې الماني «په خپله ټول ژوند کوک شوی دی، چې ساعتونه کوک کړي»، - او موسکي شو. د سټيپان ارکاډيچ بڼه ټوکه خوښېده. «او کېدای شي چې سمه شي! بڼه کلیمه ده: سميري، - هغه فکر وکړ. - دا باید زیات تکرار کړم».

- ماتوي! - هغه ورته غږ وکړ، - هلته د ماري سره د ناستې په خونه کې هر څه د اني ارکاډيچي دپاره چمتو کړی. - هغه وویل او ماتوي راننوت.

- بڼه ده.

سټيپان ارکاډيچ بالاپوش واغوست او برنډې ته ووت.
- ډوډۍ په کور کې مه خورئ؟ - هغه وویل کله چې يې ماتوي بدرگه کاوه.

- څنگه چې کيزي. دغه د لگښت دپاره درواخله، - هغه وویل او د بتوي نه يې لس روبله ورکړل. - دا به بس شي؟
- بس دي يا نه، ښکاري، باید چاره وکړو، - ماتوي وویل، دروازه يې پورې کړه او برنډه ته ووت.

داريا الکساندروني چې ماشوم يې اراموه د گاډۍ د غږ نه پوهه شوه چې هغه لاړ، بيا د خوب کوتي ته راستانه شوه. دا د دي د کور د غمخواری نه يوازینی د تبښتې ځای و، چې د باندي وتلو سره يې هغه چاپېروله. اوس لا په دغه لږ وخت کې کله چې د کوچنيانو کوتي ته لاړه، انگرېزي ښوونکي او ماترينا فيليمونوني وکولی شول د هغې نه څو پوښتني وکړي، چې باید څنډه شي او دا يې يوازې ځواب کړي: ماشومان د چکر وهلو له پاره څه واغوندي؟ شيدې ورکړو؟ په بل اشپز پسي څوک ولېرو؟

- اه، ما پرېږدی، ما پرېږدی! - هغې وویل او د خوب کوتي ته راستانه شوه، بيا په همغه ځای کېناسته، چېرې يې چې د مېړه سره خبرې کولې، خپل ډنکر لاسونه يې چې د گوتيو نه ډک وو کېنېکېنل، او د هډوکو غونډې گوتو نه يې ايستلې؟ او د تېرو خبرو په زړه کولو ته يې ځان چمتو کړ. «لاړو! خو هغه څنگه دا د دي سره پای ته ورساوه؟ - هغې فکر وکړ. ايا دی اوس د هغې سره گوري؟ ولي مې د ده نه پوښتنه ونه کړه؟ نه، نه، مور بيا يو ځای کېدای نه شو. که مور په يوه کور کې هم پاتې شو - مور پردي يو. د تل دپاره پردي يو!» - دي بيا دا د ځان دپاره ډارونکې کلیمه په ځانگړي مانا تکراروله. «او څنگه په ما گران و؟ زما خدايه، څنگه په ما گران و!.. څنگه

راباندي گران و! او اوس ايا زه د هغه سره مينه نه لرم؟ تر پخوا نه لا زياته مينه ورسره لرم؟ رپړونکي ده، اساسي دا ده، چې...» - هغي پيل کړه، خو خپل فکر يې پای ته ونه رساوه، ځکه چې مارټينا فيليمونونا د دروازي نه راننوته.

- اوس ووايه چې يو څوک په ورور پسې واستوم. - هغي وويل، - هغه به د غرمې ډوډۍ تياره کړي؛ او پرون ماشومانو تر شپږو بجو څه خوړلي نه و.

- نو، ښه ده، زه اوس درځم او تنظيموم يې. په تازه شيدو پسې مو څوک ليرلي دي؟

او داريا الکساندرونا د ورځي په غمونو کې ډوبه شوه او د لږ وخت له پاره يې خپل غمونه هېر کړل.

۵

ستيان ارکاډيچ د خپلو ښو وړتياوو له کبله په ښوونځي کې ښه زده کړه کوله، خو ټنبل او شوخ و او ځکه په پاي کې د وروستيو کسانو په ډله کې فارغ شو. خو سره له دې چې تل يې خپل د عياشي ژوند تېراوه، لوړ مقام ته ونه رسېد او د عمر په لحاظ ځوان و، هغه د مسکو په يوه حکومتي دفتر کې د رييس په حيث ټاکل شوی و. دا مقام د درناوي وړ و او تنخواه يې ښه وه. ده دا پوست د خپلي خور اني د مېړه الکسي الکساندروويچ کارينين نه تر لاسه کړی و، چې په وزارت کې يې په يوه تر ټولو مهم مقام کار کاوه چې دا اداره ورپورې تړلې وه؛ خو که چېرې کارينين خپل اخشي په دې پوست نه وای ټاکلی، بيا به هم ستياو ابلونسکي دغه يا هغه ته ورته مقام د سلگونو نورو کسانو، ورونو، خونديو، خپلوانو: ماماگانو، ترونو. خاله گانو له خوا لاسته راوړی وی چې شپږ زره روبله تنخواه به يې اخېسته، چې د ده دپاره ډېره اړينه وه، په دې چې د ده کارونه، سره له دې چې مېرمن يې پوره شتمني درلوده، وېجاړ وو.

نيم مسکو او پتربورگ د ستيان ارکاډيچ خپلوان يا ملگري وو. هغه د داسې خلکو په چاپېريال کې زيږېدلی و، چې په دې نړۍ کې زيات ځواکمن وو يا شوي وو. د دولتي شخصيتونو دريمه برخه زاره کسان وو چې د ده د پلار ملگري وو او دی يې د وروکتوب نه پېژانده؛ بله دريمه برخه يې هغه کسان وو چې د ده ډېر نږدې ملگري وو. او وروستی دريمه يې ښه اشنايان وو؛ په پای کې د پوستونو، اجارې، امتيازونو او دې ته ورته د ښونو، د مخکې د نعمتونو وپسونکي ټول د ده ملگري وو چې د ده نه تېرېدای نه شول؛ او ابلونسکي اړ نه و ځانگړې هڅه وکړي، چې گټور مقام تر لاسه

کړي؛ یوازې اړینه وه، چې انکار ونه کړي، سیالي ونه کړي، نه جگړه وکړي، نه خپه شي، چې د خپلې خوشاله خانگړتیا له مخې یې هېڅکله داسې نه دي کړي. هغه ته به دا خبره د خدا وړ ښکاره شوي وه که چېرې یې هغه ته ویلي وای چې دی داسې څوکی چې د هغې تنخواه دومره وي چې ورته اړه لري لاس ته نه شي راوړی، سره له دې چې ده کوم لور مقام نه غوښته؛ هغه یوازې دومره څه غوښتل چې د هغه همزولو غوښتل، او دا ډول دنده ده د نورو څخه بده نه اجرا کوله.

په ټولوکسانو کې، چې ستیپان ارکاډیچ یې پېژانده، دی نه یوازې د ده د خوشاله، ښو اخلاقو او د شکه وتلي رښتین والی له کبله ورباندې گران وو، بلکې د هغه په ښایسته، روڼې څېرې، ځلانده سترگو، په تورو وربځو، وپښتانو، په سپین او سور مخ کې داسې څه وو، چې په فزیکي توگه یې په هغو خلکو دوستانه او خوشاله کونکی اغېز شینده، چې د ده سره یې کتل. «اها! ستیوا! اوبلونسکي! هغه دلته دی!» - نږدې تل هر چا په خوشاله موسکا سره ویل، چې د ده سره یې لیدل. که چېرې کله داسې پېښېده، چې د ده سره د خبرو وروسته مالومېده چې کوم ځانگړي خوشالونکي څه نه دي شوي، - په بله ورځ او دریمه بیا هم هغسې د ده سره د بیا لیدنې نه خوشالېدل.

د درو کالو راهیسې چې په مسکو کې د یوې موسسې رییس دی، ستیپان ارکاډیچ د مینې برسېره، د همکارانو درناوي هم تر لاسه کړ چې د ده تر لاس لاندې خدمت کوي، یا یې مشران دي او ټول هغوی چې د ده سره سرو کار لري. د ستیپان ارکاډیچ اساسي ځانگړتیاوې چې د دندې په وخت کې ده ته د عمومي درناوي سبب کيږي دا دي: لومړی د ده تر ټولو لویه ځانگړتیا د خلکو سره د ده نرم سلوک و، چې بنسټ یې د ده د خپلو نیمگړتیاوو په پوهېدو کې پروت و. دوهمه ځانگړتیا د ده بشپړ لېبرالیزم و، خو نه هغه لېبرالیزم چې ده په ورځپاڼو کې لوست، بلکې هغه چې د ده په وینه کې و، چې د هغه له مخې هغه د هر چا سره په برابره توگه او یو ډول سلوک کاوه، پرته له دې چې د هغوی اقتصادي حالت او مقام په نظر کې ونیسي. دریمه او اساسي ځانگړتیا دا وه چې هغه په بشپړه توگه هغه کار ته بی توپیره و، چې ده پر مخ بیوه چې ورته زړه وړونکې نه و او تېروتنې یې نه وې کړې.

ستیپان ارکاډیچ د خپلې دندې ځای ته راغی، چې محترم دروازه ساتونکي بدرگه کاوه او د هغه لاسي بکس ورسره و. خپلې کوچنۍ خونې ته راغی، رسمي یونیفورم یې واغوست او دفتر ته ننوت. کاتیان او مامورین ټول ودرېدل په خوشالی او درناوي سره ټیټ شول. ستیپان ارکاډیچ په بیره د تل په څېر خپل ځای ته تېر شو د کمیسون د غړو سره یې روغېر وکړ او کېناست. هغه توکي او خبرې چې څومره مناسبې وې وکړې او په کار یې پیل وکړ. که سم ووايو، هېچا نه شو کولی چې د ستیپان ارکاډیچ په کچه د

ازادی، ساده گی او رسمیاتو هغه پوله ومومي، چې د چارو د په زړه پورې اجرا کولو دپاره اړینه ده. منشي د ستپیان ارکادیچ په شتون کې د نور ټولو غوندې په خوشالی او درناوي سره هغه ته د کاغذونو سره ورغی او په آشنا لبرال غږ یې خبرې کولې چې ستپیان ارکادیچ دود کړی و:

- مور دا ټول مالومات د پېنزا ایالتي دفتر نه لاس ته راوړي دي. دلته، که تاسو مهرباني وکړی...

آخر مو لاس ته راوړل؟ ستپیان ارکادیچ وویل او په کاغذ یې گوته کېښوده. - ښه ښاغلو... - او کار پیل شو.

«که چېرې دوی پوهېدای، - فکر یې وکړ، هغه خپل دروند سر زیات ټیټ کړ، کله یې چې رپوټ اورېدو، - نیم ساعت د مخه زموږ رییس څومره یو گناه کار سړی و!» - د راپور د لوستلو په مهال د ده په سترگو کې خندا ښکارېده. د دوی کار باید تر دوو بجو پورې پرله پسې روان وي او بیا د غرمې دودې له پاره تفریح وي.

تر اوسه دوی بجې لا نوې شوې کله چې د دفتر د سالون دوی لویې شیشه اي دروازي خلاصې شوې او یو څوک راننوت. د تزار د عکس لاندې او د زېږځال (zertsalo) تر شا د کمیسیون ټول غړي د ساعت تیري نه خوشاله او دروازي ته یې وکتل؛ خو دروازه ساتونکي چې د دروازي سره ولاړ و سمدلاسه یې هغه سړی وایستلو او شیشه اي دروازه یې ورپسې بنده کړه.

کله چې دوسیه ولوستل شوه ستپیان ارکادیچ ودرېد، نېغ شو او د وخت لبرالیزم سره مناسب یې په دفتر کې سگرت راواخېست او خپل شخصي دفتر ته لاړ. د ده دوه ملگري زور مامور نیکیټین او د دفتر سنبالونکی گرینبویچ د ده سره ووتل.

- د غرمې دودې نه وروسته یې خلاصوو، - ستپیان ارکادیچ وویل.

- مور یې خلاصولی شو! - نکیتین وویل.

- دا فومین باید منظم یو چلباز سړی وي، - گرینبویچ د یوه چا په اړه

ووېل، چې هغه دوسیه، چې دوی سپرلی ده، هغه په کې شریک و.

ستپیان ارکادیچ د گرینبویچ په خبره ځنډه گونجې کړه، چې احساس کړي چې مناسبه نه ده د مخه د وخته حکم وکړو او هغه ته یې هېڅ ځواب ور نه کړ.

- دا څوک راننوت؟ - هغه د دروازه ساتونکي نه وپوښتل.

- تاسې عالیجناب، یوازي مې چې مخ واراوه، یو څوک بې پوښتنې

راننوت. د تاسو پوښتنه یې کوله. ما ورته وویل کله چې د کمیسیون غړي

ووزي هغه وخت...

- هغه چېرته دی؟

- لکه چې مخکیني سالون ته ووت، که نه اوس به دلته گرځېده. دا په

خپله دی. - دروازه ساتونکي وویل کله یې چې یوه غښتلي او پراخي اورې لرونکي سړي ته اشاره کوله چې گورگوتي بربره یې درلوده چې د پسه خولی یې په سر کړي وه زر او په اسانه د تیرو د زیني په زرو پاتکو پورته په منډه راختلو. یو ډنگر مامور چې لاسي بکس ورسره و ودرېد او منډې وهونکي سړي پښو ته یې په منفي توگه وکتل او بیا یې د پوښتنې په توگه ابلونسکي ته نظر واچاوه.

ستیان ارکاډیچ پاس په زینه ولاړ و. د هغه ښه زری او ځلېدونکی مخ د یونیفورم گڼدلي یخن نه لا ځلېده کله چې یې منډه وهونکی وپېژاند. - داسې دا هغه دی! بلاخره لېوین! هغه د ملگرتیا او خنډېدونکي موسکا سره وویل، کله چې ده نږدې ورتلونکي لېوین ته کتل. دا څنگه دي پام نه شو چې ما په دغه غار کې پیدا کړې؟ - ستیان ارکاډیچ وویل دی د لاسو روغبر راضي نه کړ او خپل ملگری یې ښکل کړ. دلته دي ډېر وخت کيږي؟ - زه اوس راغلم او ډېر مې غوښتل چې تا ووينم، - لېوین ځواب ورکړ، چې په شرمېدونکي او د دې سره سره په غمجنۍ او نا ارامۍ سره یې چاپېر ته نظر اچاوه.

- نو، دفتر ته ځو، - ستیان ارکاډیچ وویل، چې د خپل آشنا، ځان خوښونکي، او قهرېدونکي شرمناکۍ باندې پوهېده؛ او هغه یې له لاس نه ونيو او هغه یې لاس نیولی د ځان سره روان کړو لکه چې د خطر نه یې ژغوري.

ستیان ارکاډیچ د خپلو نږدې ټولو اشنایانو: د شپېته کلنو زرو، د شل کلنو ځوانانو، د هنرمندانو، وزیرانو، د سوداگرو او عمومي یاورانو له پاره د «ته» کلیمه کاروله، داسې چې د ده د پخوانیو اشنایانو نه ډېر زیات یې چې ده ورته د «ته» کلیمه کاروله د ټولنیزې زینې په دوو مقابلو ځنډو کې واقع وو او دوی به ډېر حیران شوي وای چې پوهېدلي وای چې د دوی تر منځ د ابلونسکي له نظره یو څه گډ شته. هغه د ټولو سره د «ته» کلیمه کاروله، د هغه چا سره چې ده شمپاین ورسره څښل، او هغه د ټولو سره شمپاین څښل، او ځکه ده د خپلو لاس لاندې مامورینو په شتون کې د کتنې په وخت کې په توکو ډېر خپل اشنیان شرمېدونکي «ته» بلل، هغه په خپل ځانگړي نزاکت سره کولی شوای د خپلو لاس لاندې مامورینو له پاره د دې خیال ناخوښي لږه کړي. لېوین شرمېدونکي «ته» نه و خو ابلونسکي د خپل نزاکت له مخې احساس کړ چې لېوین فکر کوي چې هغه د خپلو مامورینو په شتون کې غواړي خپل نږدېوالی د هغه سره څرگند کړي، او ځکه یې بیرته وکړه چې هغه دفتر ته بوزي.

لېوین نږدې د ابلونسکي همزولی و او د هغه سره یې د «ته» کلیمه یوازي د شمپاین له پاره نه کاروله. لېوین د هغه د ځوانۍ ملگری او آشنا و. سره له دې چې د دوی خوښوونو او ځکو توپیر درلود، دوی یو پر بل گران

وو، لکه هغه ملگري چې په لومړۍ ځوانۍ کې یو او بل ته نږدې وي. خو د دې سره سره لکه چې زیات وخت د خلکو تر منځ پېښیږي چې بیل ډول چارې پر مخ بیايي، هر یو د دوی نه کله چې خبرې اترې کوي که څه هم د نورو کارونه تاییدوي خو په زړه کې هغو ته سپک گوري. هر یوه ته داسې ښکارېده چې هغه ژوند چې دی یې تېروي هغه واقعي ژوند دی، او هغه چې د ده اشنا یې تېروي هغه خیالي دی. ابلونسکي د لېوین په لیدو نه شو کولی چې نرمه خندونکي موسکا ودروي. هغه دی ډېر واری چې مسکو ته د کلي نه راغلی و، لیدلی و، چې هلته یې کوم کار کاوه، په هغه کار کې مت سټیپان ارکادیچ هېڅکله نه شو کولی ښه پری پوه شي، هو دلچسپي یې ورسره نه درلوده. لېوین تل چې مسکو ته راتلو مشوش، بیره کوونکی، او لږ نا ارامه او عصبي و. او دغې نا کراري مشوش کاوه او زیاتره وخت یې شیانو ته په بشپړه توگه د نویو او غیر منتظره نظریو سره کتل. سټیپان ارکادیچ په دغو نظریو پورې خندل او مینه یې ورسره نه لرله. لېوین په کره توگه همداسې د خپل ملگري د ښاري ژوند شپوي، ته په خپل زړه کې په سپکه سترگه کتل، د هغه دنده یې بې ارزښته گڼله او په هغه باندې یې خندل. خو توپیر په دې کې و چې ابلونسکي هغه څه کول چې ټول یې کوي، په باوري او خوشالی سره یې خندل بلکې لېوین په بې باوري او کله کله په خفه کونکي توگه.

- مور تا ته د پخوا نه سترگې په لاره وو، - سټیپان ارکادیچ وویل، کله چې دفتر ته ننوت او د لېوین لاس یې ايله کړ، گویا په دې سره یې دا ښودله چې خطر خلاص شو. - ډېر. ډېر خوشاله یم چې تا وینم، هغه اوږده کره. - ښه ته څه کوي؟ څنگه یې؟ کله راغلي؟

لېوین غلی و او د ابلونسکي دوو ملگرو ته چې د دوی څېرې ورته اشنا نه وې کتل او په ځانگړې توگه د فېشنې گربنیویچ لاسونو ته چې داسې سپینې نرۍ گوتې درلودې، داسې اوږدې زېږې چې د نوکانو اخري څوکي یې کړې وې او داسې لویې ځلېدونکې تنی یې په خت لکې وې، ښکاره ده چې دې لاسونو د هغه ټول پام جلبولو او هغه ته یې د فکر ازادې نه ورکوله. ابلونسکي سمدلاسه ورته پام شو او وېي موسل.

- اه هو، اجازه راکړی چې تاسو وروپېژنم، هغه وویل. - زما ملگري: فېلیپ ایوانیچ نیکیتین، میخایل ستانيسلاويچ گربنیویچ، - او لېوین ته مخ راواړاوه: - د زېمستوا د فعالینو نه دی، د زېمستوا نوی غړی، جناسټیک کوي چې په یو لاس یې پنځه پودونه جگ کړي، شپون او ښکارې او زما ملگری کانستانتین دمتریچ لېوین، د سرگې ایوانیچ کوزنیشېف ورور دی.

- ډېر خوشاله شوم، زاړه وویل.

- ویاړم چې د ستا د ورور سرگې ایوانیچ سره مې وپېژندل، - گربنیویچ وویل. خپل نرم لاس چې نوکان یې اوږده وو ورکړ.

لېوین تندۍ تریو کر، او سور روغیر یې ور سره وکړ او سمدلاسه یې مخ ابلونسکي ته واړاوه. که څه هم هغه خپل ناسکه مورني ورور ته زیات درناوی درلود چې یو لیکوال و او ټولې روسیې پېژانده، خو اوس هغه نه شو کولی دا وزغمي چې ورته د کانسټانتین لېوین په نوم نه بلکي د نامتو کوزنیشېف ورور په نوم یاد شي.

- نه، زه نور د زېمستوا د فعالینو څخه نه یم. ما د دوی سره شخړه کړې ده او نور غونډو ته نه ورځم، - هغه وویل او ابلونسکي ته یې مخ واړاوه.
- بېره دې کړې ده! - ابلونسکي په یوه موسکا سره وویل. نو څنگه؟ ولي؟

- اوږد تاریخ لري. کله به یې درته ووايم، - لېوین وویل، خو دا اوس یې کیسه پیل کړه. - خو که لنډه یې ووايم، زه باوري شوم چې د زېمستوا فعالیت هېڅ نه شته او نه به وي، - هغه وویل، لکه چې دی اوس کوم چا خفه کړی وي، - د یوې خوا نانځکه په پارلمان کې لوبې کوي، او زه په پوره اندازه نه ځوان یم او نه پوره زور یم چې په نانځکو ساعت تېر کړم؛ او د بلې (هغه ژبه بنده شوه) خوا، دا د ولسوالۍ باندې چې د پیسو د ټولولو له پاره وسیله ده. د مخه قیمومیتونه، محکمې، او اوس زېمستوا... نه د رشوت په بڼه بلکي د ناقحه تنخواه په بڼه، - هغه داسې گرمې خبرې کولې چې گویا یو څوک د حاضرینو نه د ده په نظر نیوکه کوي. (اعتراض کوي).

- اهی-هی! هو، زه وینم، چې ته بیا د ساتنپالنې په نوي مرحله کې یې، ستیپان ارکادیچ وویل. خو نور به په دې اړه وروسته وغږېږو.

- هو، وروسته. خو ما ته اړینه وه چې تا وینم، لېوین وویل او د گرینبویچ لاس ته یې په کرکي سره وکتل.
ستیپان ارکادیچ یو څه ښکاره موسکا وکړه.

- تا څنگه ویل چې هېڅکله به اروپایي درېشي وانه غوندې؟ - هغه وویل، کله چې یې د هغه نوي فرانسوي درېشي ته کتل چې مالومېده فرانسوي گندونکي گندلې وه. - داسې! زه یوه نوي مرحله وینم.

لېوین ناڅاپه سور شو، خو نه دومره، څومره چې د پاخه عمر کسان سره کیري چې په خپله ورباندې نه پوهیږي. خو کله چې کوچني ماشومان سره کیري او احساساوي چې دوی د خپلې شرمیندګۍ له کبله د خدا وړ دي او د هغې په پایله کې شرمیري او لا زیات سره کیري ان د ژاره تر پولې. او عحیبه وه چې دا هوبشپاره او نرینه څېره د داسې ماشومتوب په حالت کې وگوري چې ابلونسکي د هغه نه سترګې واړوي.

- هو، چېرې سره وگورو؟ اخر ما ته ډېره ډېره اړینه ده چې د تا سره خبرې وکړم، - لېوین وویل.

ابلونسکي لږ څه فکر وکړ.

- داسې به وکړو چې گورین ته به لاړشو سبناږی به وکړو او هلته به

خبرې وکړو. تر درو بجو زه وخت لرم.
- نه، لېوین فکر وکړ او وویل، -زه باید لار هم شم.
- نو ښه ده یو ځای به سببنازی وکړو.
- د غرمې ډوډی؟ هو زه خو ځانگړی څه نه لرم چې ووايم یا پوښتنه وکړم، یوازې دوی خبرې کوو، او وروسته به یې توضیح کړو.
- چې داسې ده نو دوی خبرې دي وکړه، او د غرمې د ډوډی په مهال به خبرې اترې وکړو.

-دوی خبرې دادې، لېوین وویل، ام ځانگړي څه نه شته.
د هغه مخ ناڅاپه داسې خپه کونکی حالت ونيو چې د دې هڅو نه راوتلی وه چې خپله شرمنده گي پټه کړي.
-شېربانڅکیان څه کوي؟ ټول د پخوا په شان؟ -هغه وویل.
ستپیان ارکاډیچ لا د پخوا نه پوهېده، چې لېوین د هغه په ښینه کيټي مین و، یو څه ښکاره موسکي شو، او د هغه سترگې د خوشالی نه وځلېدې.
-تا دوی خبرې وکړې خو زه په دوو کلیمو کې ځواب نه شم درکولی، ځکه چې ... بڅښنه غواړم یوه شېبه ...

منشي د آشنا د درناوي سره سره، چې د ټولو منشیانو گډه ځانگړتیا ده چې د کار په پوهاوي کې یو څه د رییس نه دوی زیات پوهیږي، راننوت او ابلونسکي ته د کاغذونو سره ورغی او د پوښتنې په ښه ودرېد او کومه ستونزه یې تشریح کوله. ستپیان ارکاډیچ تر پایه خبرې نه واورېدې، د منشي په لستوني یې په نزاکت سره لاس کېښود.

- نه، تاسې اوس داسې وکړی څه مې چې درته ویلي و. هغه وویل، خپله یادونه یې په موسکا سره نرمه کړه او په لنډ توگه یې هغه ته تشریح کړه چې هغه څنگه په کار پوهیږي او کاغذونه یې ور هغې خوا ته کړل او وویل، - مهرباني وکړی داسې یې اجرا کړی. مهرباني وکړی داسې، زاخار نیکیتيچ. خجالت شوی سکرتر لار. لېوین د منشي سره د مشورې په وخت کې په بشپړه توگه خپله پریشاني وموندله دواړو څنگلي یې د چوکۍ په شا تکیه کړې وې او د هغه په مخ یوه خندونکي پاملرنه وه.

- نه پوهېږم، نه پوهېږم، -هغه وویل.
- په څه شي ته نه پوهېږي؟ -داسې په خوشالی سره موسکي شو او کله یې چې سکرټ راوڅپست، ابلونسکي وویل. هغه د لېوین نه د یوې عجبې ناوړې رویې انتظار کاوه.

- نه پوهېږم چې تاسو څه کوی، -لېوین وویل، اورې یې کښېکښلي. -ته څنگه کولی شي دا په جدي توگه تر سره کړي؟
- ولي نه؟

- هو دا ځکه چې دلته څه نه شته چې ویې کړم.
- ته داسې فکر کوي، خو مور په کارونو کې ډوب یو.

- د کاغذونو کار. نو هو، ته د دي ورتيا لري، لېوین زیاته کړه.
- یانې ته فکر کوي چې زه کومه څه نیمگرتیا لرم؟
- کېدای شي، او هو، لېوین وویل. - خو بیا هم د تا په لېوي (Levi) مین
یم او وپارم چې داسې ستر انسان زما ملگری دی. خو تا زما پوښتنې ته
ځواب رانه کړ، - هغه زیاته کړه او د مایوسی د هڅې سره یې نېغ د
ابلونسکي سترگی ته کتل.
- نو، ښه ده، ښه ده. لږ صبر وکړه او ته دې شي ته راځي. ښه ده، په
کارازینسکي ولسوالۍ کې د تا درې زره دیسیاتین مځکه څنگه ده، هو داسې
عضلي، هو تازه گي، لکه د دولس کلني جینی، - او ته مور ته هم راځي. هو،
داسې تا چې د څه شي په هکله پوښتنه وکړه: بدلونونه نه شته، خو افسوس
دی، چې ته د پخوا نه دلته نه وي.
- او څه شوي دي؟ - لېوین په ډار پوښتنه وکړه.
- نه هیڅ، ابلونسکي ځواب ورکړ. - مور به خبرې وکړو. خو ته ولې په
ځانگړې توگه راغلي؟
- اه، د دي په هکله هم وروسته خبرې کوو. بیا یې مخ تر غوړو سور
شو، لېوین وویل.
- نو ښه ده. پوه شوم، ستیپان ارکادیچ وویل. - ته ویني: ما به کور ته بللی
وي، خو ښځه مې پوره جوړه نه ده. او داسې ده چې که ته غواړي دوی
وویني، شونې ده چې دوی نن په ژوبن کې د څلورو نه تر پنځو پورې هلته
وي. کيتي سکیت کوي. په سکیت ځغلي؟ ته هلته لار شه، زه درځم او کوم
چېرته به د غرمې ډوډۍ وخورو.
- ډېره ښه ده. نو، تر لیدو پورې.
- وگوره، زه خو تا پېژنم، هېر به دې شي یا به کلي ته لار شي! ستیپان
ارکادیچ په خدا سره وویل.
- نه، سمه ده.
او د ابلونسکي ملگرو ته یې د درناوي کول هېر شول، هغه وخت په دې
اره وریاد شول کله چې په دروازي کې و، لېوین د کوتې نه ووت.
هغه باید یو با انرژي ښاغلی وي، - گرینبویچ وویل، کله چې لېوین
ووتلو.
- هو، زاره سریه! ستیپان ارکادیچ وویل، خپل سر یې وخواوه، -
څومره بختور دی! د کارازینسکي په ولسوالۍ کې درې زره دیسیاتین مځکه
لري، هر څه یې په وړاندي دي، او څومره تازه دی! زموږ غوندي نه دی.
- تاسو ستیپان ارکادیچ څنگه شکایت لری؟
- هو، د افسوس وړ ده، بده ده، ستیپان ارکادیچ وویل او ژور اسوبلی یې
وکر.

کله چې ابلونسکي د لېوین نه پوښتنه وکړه چې هغه څنگه راغلی دی، هغه سور شو او په خپل ځان له دې کبله په قهر شو چې ولې سور شو، ځکه ده نه شو کولی هغه ته ځواب ورکړي: «زه راغلی يم چې د تا بښنې ته د واده وړاندیز وکړم»، که څه هم هغه یوازې د دې دپاره راغلی و. د لېوینو او شیربیڅکو کورنۍ د مسکو زړې درباري کورنۍ وې چې یو د بل سره یې نږدې او د ملګرتیا اړیکې درلودې. دا اړیکه لا د لېوین د محصلې په وخت کې په زیاته اندازه ټینګه شوه. هغه د ځوان کنیز شیرباتڅکي سره چې د دولي او کيټي ورور دی یوځای پوهنتون ته تیاری نیولی او یوځای ورداخل شول. په دغه وخت کې لېوین زیات وخت د شیرباتڅکیانو په کور کې و او د شیرباتڅکیانو کور یې خوښ و. شاید دا څه عجیبه درته ښکاره شي، خو کانستانین لېوین کټ مټ په دې کور، کورنۍ او په ځانګړې توګه د شیرباتڅکیانو د فامیل د ښځو نیمايي برخې باندې مین و. په خپله لېوین ته خپله مور په یاد نه وه او یوازینی خور یې تر ده مشره وه. په دې صورت کې هغه د شیرباتڅکیانو په کورنۍ کې د لومړي ځل له پاره په خپله زور درباري، پوهنیز او رښتیني کورنۍ چاپېریال ولید چې دی د مور او پلار د مړینې وروسته ور نه بی برخي و. د دغې کورنۍ ټول غړي او په ځانګړې توګه د ښځې اړخ ده ته په کومې پټې، شاعرانه پردې کې پټ مالومېده، او هغه نه یوازې په دوی کې هېڅ نیمګړتیا نه لیدله، بلکې د دغې شاعرانه پردې تر شا، چې دوی یې پوښلي دي تر ټولو لوړو احساساتو او ټولو شونو لوړتیاوو اټکل کاوه. د څه دپاره دا درې اغلي ته اړینه وه چې یوه ورځ وروسته په فرانسوي او انګلیسي خبرې وکړي؛ د څه دپاره دوی په ټاکلي وخت کې په وار سره فارټیپیانو غږوله، چې اواز یې تل پاس د ورور په کوټه کې اورېدل کېده، چې هلته زده کړیالو زده کړې کولې؛ د څه دپاره دا د فرانسوي ادبیاتو، موزیکي، رسم او نڅا ښوونکي رادرومي؛ د څه دپاره په ټاکلي وخت کې دا درې اغلي د مادمازېل لینون سره په خپلو ایټالوي اطلسي کوټو [بالاپوشونو] کې: دولي په اوږده، ناتالي په نیمه اوږده او کيټي په پوره لنډ کې داسې چې د هغې ښکلې پښېکۍ په هغو کلکو برابرو سرو جرابو کې پوره ښکارېدې، د توپرسکي واټ ته په ګاډۍ کې ځي؛ د څه دپاره دوی د نوکر په بدرګې چې په خوالۍ یې سره پټې لګېدلي ده، باید د توپرسکي په واټ کې وګرځي. دا ټول او ډېر نور څه چې د دوی د راز نه ډکه دنیا کې کېدل، هغه پرې نه پوهېده، خو په دې پوهېده هرڅه چې هلته کيږي ډېر ښایسته دي او کټ مټ په دغه د راز نه ډکې نړۍ کې کېدل، پرې مین و. د خپلې محصلې په وخت کې نږدې و چې په دولي مین شي خو هغې زر د ابلونسکي سره واده وکړ. بیا یې د دوهمې سره مینه پیل کړه. هغه لکه چې دا

احساس کاوه چې ده ته اړینه ده چې د خونديو نه په بوي مين شي خو په دې بي سر نه خلاصېده چې کټ مټ په کومي بوي مين شي. خو ناتالي چې ځنگه ځوانه شوه د لوو ډيپلومات سره يې واده وکړ. کيټي لا ماشومه وه چې لېوين د پوهنتون نه خلاص شو. ځوان شيرباتڅکي سمندري پوځ کې شامل شو او د بالتيک په سمندرگي کې ډوب شو خو د لېوين تر او د شيرباتڅکيانو سره، سره له دې چې د ابلونسکي سره يې ملگرتيا درلوده لږ شو. خو کله چې سږ کال د ژمي په پيل کې لېوين يو کال وروسته د کلي نه مسکو ته راغی او شيرباتڅکيان يې وليدل، هغه پوه شو چې د دوی درو نه په کومه يوه په واقعيت کې د ده په نصيب وه چې پرې مين شي.

ده ته هېڅ شې نسبت تر دې اسانه نه شو مالومېدې چې يو سړي چې ښه زېرمه ولري، تر يوې اندازې بډای او دوه ډېرش کلن وي، کنيازې شيرباتڅکي ته وړانديز وکړي؛ د ټولو شونتياوو له مخې به يې هغه ښه جوړه منلې وای. خو لېوين مين و او ځکه ده ته داسې مالومېده چې کيټي د هر اړخه يوه داسې بشپړه هستي ده چې د ځمکې د ټولو هستيو نه لوړه ده، او دې داسې ځمکنۍ نه بدلېدونکې هستي ده چې په دې اړه يې بايد په فکر کې تېر نه شي چې نور او په خپله دا به دې د دې وړ وگڼي.

وروسته له دې چې په مسکو کې يې دوې مياشتې په حيرانتيا کې تېرې کړې، نږدې هره ورځ يې د کيټي سره د هغې چاپېر نړۍ کې ليدل چې دې هلته ورتلو، چې د دې سره وويني، لېوين ناڅاپه پرېکړه وکړه چې دا نه شي کېدای او کلي ته لاړ شو.

د لېوين دا باور چې دا نه شي کېدای پر دې بنسټ ولاړ و، چې د دې د خپلوانو په نظر دې د ښکلې کيټي له پاره وړ نه دی او بې گټې جوړه ده او په خپله کيټي نه شي کولی د ده سره مينه ولري. د دې د خپلوانو په سترگو کې ده هېڅ عادي، ټاکلی کار او په ټولنه کې مقام نه درلود، کله چې د هغه په ملگرو کې، اوس کله چې دې دوه ډېرش کلن دی، يو ډگروال او د امپراتور ياور، يو پوهاند، يو د بانک رييس او د اورگادي د لارو مشر او يا د ابلونسکي غونډې د موسسې رييس دی؛ هغه (هغه ډېر ښه پوهېده چې هغه نورو ته څنگه مالومېږي) د مځکې څښتن و چې د غواو روزنه کوي، د اوږد مېنوکو مرغانو ښکار کوي او شیان جوړوي، يانې يو بې استعداده سړی چې هېڅ وړ نه جوړ نه شول، او د ټولني د پوهاوي له مخې هغه څه کوي چې د خلکو په کار نه ورځي.

اساسي خبره دا ده چې په خپله دا اسرار لرونکې ښکلې کيټي نه شي کولی د داسې بدرانگ سړي سره، لکه چې خپل ځان يې داسې گڼلو او د داسې ساده او هېڅ ډول لوړ سړی سره مينه وکړي. برسېره پر دې د کيټي سره د هغه پخوانۍ اړيکې داسې وي لکه د لوی اړيکې د ماشومې سره چې د هغې د ورور سره د ملگرتيا له امله جوړې شوې وي او دغه اړيکې ده ته

د مینې دپاره لا یو نوی خنډ مالوم شو. د ده غونډې بدرنگ، خو مهربان سړی چې ځان یې داسې باله او هغه داسې گڼله چې د ده سره د ملگري په څېر مینه وشي خو چې د ده سره داسې مینه وشي چې دی یې د کيتي سره لري نو باید بڼکلی او ځانگړی سړی وي.

ده اورېدلي و چې بڼځي زیات وخت بدرنگ، اوساده سړي خوبوي، خو باور یې ورباندې نه کاوه، ځکه چې د خپل ځان په شان یې قضاوت کاوه، داسې چې ده یوازې بڼکلي اسرار لرونکي او ځانگړو بڼځو سره مینه درلوده. خو کله یې چې دوی میاشتي په کلي کې تېرې کړې هغه باوري شو چې دا د هغو مینو نه یوه نه ده چې ده د ځوانۍ په لومړیو وختو کې احساسوله؛ دا داسې احساس و چې دی یوه شېبه هم ورنه ارام نه و؛ چې هغه پرته له دې چې دا مسئله یې نه وي حل کړې ژوند نه شي کولی: چې هغه به د ده بڼځه شي یا نه؛ او د ده مایوسي یوازې د خپل خیاله سرچینه نیوله او هېڅ داسې ثبوت یې نه درلود چې د ده وړاندیز نه به ډډه وکړي. او اوس مسکو ته د ټینگ هوډ سره راغلی چې هغې ته د واده وړاندیز وکړي که چېرې یې ومنې. یا ... هغه نه شو کولی په دې اړه فکر وکړي چې په ده به څه وشي که چېرې دوی انکار وکړي.

۷

لېوین مسکو ته په سهارني اورگادي کې راغی او د مور له خوا خپل ناسکه ورور کوزنیشېف کره لارو او دریشي یې بدله کړه. د هغه دفتر ته ورغی، نیت یې درلود چې ورور ته کیسه وکړي چې د څه دپاره راغلی او مشوره ورسره وکړي، خو ورور یې یوازې نه و. د هغه سره د فلسفي نامتو پوهاند ناست و، چې د خارکوف نه راغلی و، په ځانگړې توگه د دې دپاره چې هغه سوء تفاهم لري کړي چې د دوی تر منځ په ډېرې مهمې فلسفي مسلې باندې منځ ته راغلی و. پوهاند د ماتریالستانو پر ضد توده مباحثه پر مخ بیوله، او سپرگی کوزنیشېف دا مباحثه په دلچسپي سره تعقیبوله او کله چې یې د پوهاند وروستی مقاله لوستي وه، هغه ته یې په لیک کې خپل مخالفت څرگند کړی و؛ هغه پوهاند په دې ملامت کاوه چې ماتریالستانو ته یې ډېر گذشت کړی و. او پوهاند د دې دپاره راغلی و چې توضیحات ورکړي. خبره د اصولي پوښتنې په اړه وه: چې ایا د انسان د اروايي او فیزیولوژیکي فعالیت د پدیدو تر منځ پوله شته او هغه چېرته پراته ده؟

سرگی ایوانویچ ورور د ټولو غونډې په خپلې عادي او مهربانه او سړي موسکا سره ملاقات کړ او هغه یې پوهاند ته ور وپېژاند او خبرو ته یې دوام وکړ.

کوچنی زېر رنگه سړي چې شیشي یې په سترگو دي او تنگ تندی لري

یوه شېبه یې خبرې پرېښودي چې روغېر وکړي او بیان ته یې ادامه ورکړه او لېوین ته یې پام ونه کړ. لېوین انتظار وکړ چې کله پوهاند لار شي خو زر یې د بحث د موضوع سره دلچسپي پیدا شوه.

لېوین په مجالو کې د دغو مقالو سره چې د هغو په اړه خبرې کېدې مخامخ کېده او هغوی یې لوستلې، د هغوی سره یې د طبیعي پوهنو د پوه په څېر دلچسپي لرله، چې د طبیعي علومو د ودې بنسټ جوړوي چې دی په پوهنتون کې د مطالعې په وخت کې ورسره آشنا و، خو هغه هېڅکله د دغو پوهنو علمي پایلې په دې اړه چې د انسان پیدایښت د ژوو نه دی، غبرگونونه، بیولوجي او ټولنپوهنې او د هغو پوښتنو لکه د ژوند او مړینې مانا چې زیات وخت د ده فکر ته راتلل، سره نه یوځای کولې.

کله چې یې د پوهاند سره د ورور خبرې اورېدې، هغه ته مالومېده چې هغوی علمي مسلو ته د روحي مسلو سره تړاو ورکاوه، نږدې څو ځله دغو مسلو ته ورنږدې شول، خو هر ځل کله چې تر ټولو اساسي ټکي ته نږدې ورتلل، لکه چې ده ته ښکارېده، دوی سمدلاسه د هغه نه گام په گام لیرې کېدل او بیا د نازکو وېشونو، تېروتنو، اخبستو، کنایې، په نومیالیو حواله گانو ته ژور ورتلل، او هغه په مټې پوهیده چې د څه په اړه غږیږي.

زه نه شم کولی اجازه ورکړم، -سپرگی ایوانویچ د خپل عادت له مخې په څرگند او ښکاره بیان او په ظریفانه تلفظ سره وویل، -زه نه شم کولی په هېڅ ډول کې د کیس سره سر و خوځوم چې زما ټول خیالونه د بهرنۍ نړۍ په اړه د تصوراتو نه راوځي. تر ټولو اساسي مقوله هستي ما د احساساتو نه لاسته نه ده راوړي، ځکه چې د دې مفهوم د انتقال له پاره کوم ځانگړی ارگان نه شته.

- هو، خو دوی، ورست، او کناوست او پریاسوف تاسو ته ځواب درکوي چې د ستاسې د هستۍ شعور د ټولو احساساتو د مجموعې نه راوځي، دا د هستۍ شعور د احساساتو پایله ده. ورست په نېغه توگه وايي چې چېرته احساس نه وي، نو هلته د هستۍ مفهوم نه شته.
- زه پرعکس وایم، -سرگی ایوانویچ پیل کړه...

خو دلته بیا لېوین ته ښکاره شوه چې دوی کله اساسي مسلې ته ورنږدې شي بیا یو د بل نه لیرې کیږي او پرېکړه یې وکړه چې د پوهاند نه پوښتنه وکړي.

که زما احساسات له منځه لاړ شي، که زما وجود مړ شي دلته به نور شتون وجود ونه لري؟ -هغه پوښتنه وکړه. پوهاند پرېشانه شو او د خبرې د پرېکېدو نه لکه چې دماغې درد ورته پیدا شوی وي او دغه حیرانونکي سوال کونکي ته یې وکتل چې په زیاته اندازه د فیلسوف په پرتله پښې ته ورته و، او سترگې یې سرگی ایوانویچ ته واړولې لکه چې ورنه پوښتنه کوي چې دا څه وایي؟ خو سرگی ایوانویچ چې د پوهاند غونډې یې جدي او

یوازې خبره خبرې نه کولې، او په سر کې یې د فکر دومره پراخوالی درلود چې پوهاند ته ځوابونه ووايي او د دې سره سره په هغه ساده او طبیعي نظریه پوهېده چې د هغې له مخې پوښتنه ورڅخه شوې وه، ویې خنډل او وویل:

- د دې پوښتنې د حل حق مور نه لرو...
- ارقام نه لرو، پوهاند ته یې کړه او خپلو دلیلونو ته یې ادامه ورکړه، -
نه، هغه وویل، زه دې ته اشاره کوم چې که چېرې په نېغه پریپاسوف وایي چې احساسات خپل اساسي خیالات لري نو مور باید دغه دوه مفهومونه په جدي توګه یو د بل نه بیل کړو.
لېوین نور غوږ ونه نیو او دې ته سترګې په لاره و چې پوهاند کله ځي.

۸

کله چې پوهاند لارو سرګی ایوانویچ ورور ته مخ وړاوه او وویل:
- ډېر خوشاله یم چې ته راغلی. د ډېر وخت دپاره؟ پیداوار څنګه دی؟
لېوین پوهېده چې مشر ورور یې د پیداوار سره دومره دلچسپي نه لري او هغه یوازې ده ته د امتیاز په توګه په دې اړه پوښتنه وکړه او ځکه ده یوازې د غنمو د خرڅلاو او پېسو په اړه ورته وویل.
لېوین غوښتل چې ورور ته د خپل نیت په اړه ووايي چې واده کوي او د هغه نه مشوره وغواړي او دې ته یې ټینګه پرېکړه هم کړې وه؛ خو کله چې هغه ورور ولید، د پوهاند سره یې د هغه خبرې واورېدې، کله چې یې وروسته دا غیر ارادي ملاتړ کونکی لحن واورېد چې ورور یې د پیداوار په هکله وپوښتل، (مورنۍ کور یې نه و وپشلی او دواړه برخې لېوین سمبالولې) لېوین احساس کړه چې نه شي کولی چې د ورور سره د واده د پرېکړې په اړه خبرې پیل کړي. ده احساس وکړ چې ورور یې دې ته به هسې ونه ګوري لکه چې د ده ارزو ده.
- نو د تاسو زیمستوا څنګه ده؟ - سرګی ایوانویچ پوښتنه ورنه وکړه چې زیمستوا ورته په زړه پورې وه او ډېر اهمیت یې ورته درلود.
- او رښتیا، نه پوهېرم...
- څنګه؟ ته خو د بورډ غړی نه یې؟
- نه، اوس یې غړی نه یم؛ زه ورنه ووتلم، - کانستین لېوین ځواب ورکړ، - نور غونډو ته نه ورځم.
- متأسف یم! - سرګی ایوانویچ په تریو تندي وویل.
لېوین د ځان د سپینوي دپاره کیسه وکړه چې زموږ د ولسوالۍ په غونډو کې څه کېدل.
- دا خو تل همداسې ده! - سرګی ایوانویچ د هغه خبره پرې کړه، - مور

روسان تل داسې یو. شاید دا زموږ ښه ځانگړتیا وي یانې وړتیا چې خپلې نیمگړتیاوې وویښو، خو موږ بیا مالگه وراچوو، په مسخره کېږو ارامېرو، چې تل زموږ په ژبه ده. زه تا ته یوازې دا وایم چې که چېرې دوی نورو اروپایي خلکو ته همدا حق ورکړي لکه چې زموږ کلیوالو موسسو ته ورکړ شوي - المانیانو او برتانویانو به د دوی نه ازادې لاس ته راوړي وای او موږ دا دی یوازې ورباندې خاندو.

- خو څه وکړو؟ ملامت یم لېوین وویل. - دا زما وروستی تجربه وه. ما پوره د زړه نه هڅه کوله. نه شم کولی. وړتیا نه لرم.
- وړتیا نه لري، سرگی ایوانویچ وویل، -ته داسې کار ته سم نه گوري. شاید، په خواشینۍ لېوین ځواب ورکړ.
- او ته پوهېږي ورور نیکولای بیا دلته دی.

ورور نیکولای د لېوین سکه او مشر ورور او د سرگی ایوانویچ ناسکه ورور و چې یو غورځېدلی سړی و چې د خپلې شتمنۍ زیاته برخه یې له ستوني تېره کړې، د ډېرو عجیبو او بدو خلکو سره گړځي او د ورونیو سره یې شخړه کړې ده. ته څه وایي؟ - په قهر لېوین چیغه وکړه. -ته څنگه پوهېږي؟ پراکوفي په کوڅه کې لېدلی دی.

- دلته، په مسکو کې؟ - هغه چېرته دی؟ - ته پوهېږي؟ - لېوین د چوکۍ نه پورته شو چې ته به وایي چې سمدلاسه ورپسې ځي.

- زه متاسف یم چې دا مې تا ته وویل، - سرگی ایوانویچ وویل، د کشر ورور د ناکراری سره یې سر وېنور او. - ما څوک ورپسې ولېږه چې چېرې ژوند کوي، هغه ته مې د حوالې یو لیک ولېږه چې د تروبین پیسې مې تادیه کړي. ما ته هغه دا ځواب راکړو.

او سرگی ایوانویچ د خپلې دوسې نه کاغذ راواخېست او ورور ته یې ورکړ.

لېوین دا ولوست چې په عجیب او آشنا خط یې لیکلی و: «زه د تا نه په ادب سره غواړم چې ما په ارام پرېږده. دا یواځینې شی دی چې زه یې د خپلو مهربانو ورونیو نه غواړم. نیکولای لېوین».

لېوین دا ولوست او سر یې ټیټ نیولی و د کاغذ توتې یې په لاسو کې کې نیولې او د سرگی ایوانویچ په وړاندې ولاړ و.

د ده په اروا کې دا هیلي په مبارزه کې وې چې اوس دا بدمرغه ورور هېر کړي یا دا پوهاوی چې که داسې وکړم دا ناسم کار دی.
- هغه غواړي چې ما ته سپکوی وکړي، - سرگی ایوانویچ اورده کړه، - خو ما ته سپکوی نه شي کړای، خو زه غواړم د زړه له کومې مرسته ورسره وکړم، خو پوهېږم چې دا کار ناسم دی.

- هو، هو، لېوین تکرار کړه. -زه پوهېږم او ده ته د تا اړیکه ارزوم؛ خو زه ده ته ورځم.

- که چېرې ته غواړي ورشه، خو زه مشوره نه درکوم، - سرگی ایوانویچ وویل. - یانې زه له دی اندېښنه نه لرم، زه له دی نه وېرېږم، هغه زما سره تا په جنگ نه شي اچولی، خو د تا دپاره زما مشوره دا ده چې ښه دا ده چې ورته شي. مرسته باید ورسره ونه شي. بیا هم هغسي وکړه چې د تا خوبنه وي.

- شاید، چې زه مرسته ورسره ونه کړم، خو په ځانگړې توگه په دی شېبه کې زه احساسوم، - خو دا بله خبره ده، - زه احساس کوم چې زه نه شم کولی چې ارام واوسم.

- خو په دی نه پوهېږم، - سرگی ایوانویچ وویل. - په یوه شي پوهېږم، - ده زیاته کړه، دا د پخلاینې سبق دی. که نه زه دی ته په نرمې سره گورم چې ورته پستي وايي، وروسته له دی چې ورور نیکولای څنگه و هم هغسي پاتې شو... ته پوهېږي چې هغه څه کړي دي...
- اه، دا ډارونکي ده، ډارونکي ده! - لېوین تکرار کړه.

لېوین کله چې د سرگی ایوانویچ نه ادرس واخېست، پرېکړه وکړه چې ده ته ورشي، خو بیا یې فکر وکړ او پرېکړه وکړه چې دا تگ تر مازدیگره وځنډوي. تر ټولو د مخه د دی دپاره چې په روحي توگه ارام وي، اړینه ده لومړی هغه کار وکړي چې د هغه د پاره مسکو ته راغلی دی. د ورور نه لار شو او لوین د ابلونسکي په ملگرتیا کله چې د شیرباتخو په اړه خبر شو هلته لار چېرې چې ده ته ویل شوي و چې هلته به کيتي ومومي.

۹

لېوین، چې د زره درزا یې احساسوله، په څلورو بجو د ژوبن سره د ټانگي نه کوز شو او هغو غرونو ته روان شو چې هلته سکیت کېږي. شونې ده کيتي هلته ومومي ځکه چې د شیرباتخو گادی یې ولیده چې د دروازي خواته ولاړه وه.

روښانه یخه ورځ وه. په دروازه کې گادی، ټانگي، د اوورو ښوېدنې بگي، چوکي او ژاندارم په قطارونو ولاړ وو. سوتره او پاکیزه خلک چې په لمر کې ځلېدل او خولی یې په سر وي، په دروازه او پاکو شوو لارو کې یې گڼه گوڼه وه، د روسي کورکوټو تر منځ، د بامونو راز راز منتبري شوي متوسری (ژي)، د زړو تاوشوو ناجو ښونه، چې ځانگي یې د اوورو نه ځانگېدې، چې ته به وایي په نویو شاندارو جامو سینگار شوي دي.

دی د کنگل د لوبې ډگر ته په لاره روان شو او د ځان سره یې وویل: «باید نارامه نه شم، باید ارامه اوسم. ته د څه په اړه؟ ته د څه دپاره؟ غلی شه، بې عقله»، - خپل زړه ته یې وویل. څومره یې چې هڅه کوله ځان ارامه کړي دومره یې ساه لنډېده. یوه آشنا ولیدو او غږ یې پرې وکړ خو لېوین ان

هغه ونه پېژندلو چې څوک و. هغه غره ته ورغی چې په هغو کې د کښته کېدونکو او پورته کېدونکو وسیلو د زخیرونو زور و، د سکیت کولو بگې درابه وه چې کښته ښوېږي او خوشاله اوازونه اورېدل کېدل. هغه یو څو گامه لار او د ده په وړاندې د سکیت ډاگر راښکاره شو او سمدلاسه یې د سکیت کونکو په منځ کې هغه وپېژنده.

دی پوه شو چې دا هغه وه چې خوشالی او وېرې یې د ده زړه کې ځای نیولی و. هغه د سکیت د ډگر پورې خوا ته ولاړه وه او د ښځې سره یې خبرې کولې. توپیر نه کوي، ښکارېده چې د دې په جامو او بڼې نیولو کې کومه ځانگړتیا نه شته؛ خو لېوین هغه په دغه گڼه گڼه کې دومره په اسانۍ وپېژانده لکه د نېټل په بوتو کې د گلاب گل. دې هر څه رڼا کول. دا هغه موسکا وه چې چاپېر ټولو شیانو باندې وېره وه. «ایا هغې خوا ته په کنگل لار شم او دې ته ورشم؟» - هغه فکر وکړ. په هغه ځای کې چې دا هلته وه ده ته سپېڅلې ښکاره شو چې د پوهېدو وړ نه و او داسې شېبه وه چې نږدې و چې لار شي. دا ده ته ډارونکې وه. ده ته اړینه وه چې په ځان زور راولي او فکر وکړي چې د دې څنگ ته راز راز خلک تېرېږي چې دی کولی شي په خپله هغه ځای ته په سکیت ورشي. هغه کوز لار چې د لمر غونډې دې ته زیات ونه گوري، خو ده هغه د لمر په شان لیدله او ورته یې نه کتل.

د اونی په دې ورځ او د ورځې په دې مهال د یوې کرۍ خلک چې ټول یو د بل سره اشنا دي په کنگل باندې راټولېږي. په دوی کې د سکیت کولو ماهرین وو چې خپل مهارت نندارې ته وړاندې کړي، داسې کسان چې د چوکيو تر شا ولاړ سکیت زده کوي او بېرېدونکي او ناماهرانه حرکتونه کوي، هلکان او زاړه خلک هم د روغتيايي موخو د پاره سکیت کوي؛ لېوین ته دوی ټول انتخاب شوي بختور دي ځکه چې دوی ټول هلته دې ته نږدې وو. لېوین ته داسې مالومېده چې ټول سکیت کونکي په پوره بې توپیرۍ د دې نه وړاندې کېدل او ورپسې رسېدل، ان د دې سره یې خبرې کولې او خپل ځانونه یې خوشالول چې په هغې پورې یې هېڅ اړه نه لرله او د ډېر ښه کنگل او بڼې هوا نه یې گټه اخیسته.

نیکولای شېربیتخکي د کيتي ناساکه ورور چې لنډ جاکت او تنگ پتلون یې اغوستی او د سکیت بوتونه یې په پښو او په چوکۍ باندې ناست و، لېوین ولید او هغه ته په زوره غږ کړ:

- او، لومړی لمبر روسي سکیت ځغلبدونکی! پخوا راغلی یې؟ ډېر ښه کنگل دی، د سکیت بوتان دې په پښو کړه.

زه د سکیت بوتونه نه لرم، لېوین ځواب ورکړ، د هغې په شتون کې دې زړور تیا او ازادۍ ته حیران شو او یوه شېبه یې هم د هغې نه نظر نه اړولو که څه هم هغې ته یې نه کتل. هغه احساس کاوه چې لمر و نږدې کیږي. هغه هم په کونج کې راوچورلېده، جگ بوتونه یې په خپلو وړوکو پښو کې په

پښو کړي و، ښکارېده چې بېرېده، ده ته ورغله. یو هلک، چې روسي درېښي يې اغوستي وه، په مایوسۍ سره يې لاسونه ښورول او مخکې لور ته ټیټ شوی او د دې نه وړاندې شو. هغې په پوره توګه ډاډمن سکیت نه شو کړی؛ د څرمنو کوچنیو لاس ماغو نه يې لاسونه راوایستل، چې په سیمي نازک مزي ځورند وو، په لاس کې تیار نیولي وو او لېوین ته يې کتل، چې دې وپېژاند، هغه او خپل ډار ته يې خندل. کله چې راوگرځېده هغې د ځغاستي په حال کې پښې ته حرکت ورکړ او نیغه شیرباتڅکي ته ورغله؛ او هغه يې د لاس نه ونيو، وېي خندل او لېوین ته يې د سر په اشاره سلام ورکړ. هغه تر دې ډېره ښکلې وه چې هغه يې تصور کاوه.

ده هغه مهال چې د دې په اړه يې فکر کاوه کولی شول چې هغه ټوله د خپل ځان په وړاندې په ځانګړې توګه د هغې ښکلا، چې د دې په سپین کوچنی ښکلې سر، چې په کې د ماشوم توب ځلا او خوشالي ښکارېده چې په داسې اسانۍ سره د دې په اوږو پروت و. انځور کړي. د دې په مخ کې هغه مینه پراته وه، چې د هغې د مخ د ماشومتوب ځلا چې د دې د نازک وجود د ښکلا سره ګډېده، د دې ځانګړې ښکلا جوړوله، چې د هغه ښه په یاد وه؛ خو هغه څه چې تل ناڅاپه سرې حیرانوي په هغې کې د دې د سترګو ځلا ده چې مهرباني، ارامې او رښتیني دي، او په ځانګړې توګه د هغې موسکا چې تل يې لېوین سحره امېزه نړۍ ته بيوه، چې په هغې کې هغه تل ځان نرم او ارام احساساوه او د لومړني وروکتوب په کمیابو شپو کې يې ځان ورپه زړه کاوه.

- ته دلته پخوا راغلی يې؟ هغې وویل، او ده ته يې لاس ورکړ. دې ورڅخه مننه وکړه کله چې ده هغه دسما پورته کړ چې د دې د لاس ماغو نه ولوېد.

- زه؟ زه ډېر وخت نه کيږي، زه بېګاه... یانې نن... راغلم، لېوین ځواب ورکولو، ناڅاپه د نارامۍ نه د هغې په پوښتنه پوه نه شو. - ما غوښتل چې تاسو ته راشم، - هغه وویل او سمدلاسه ورپه یاد شول چې په کوم نیت يې هغه لټوله، وشرمېد او سور شو. - زه نه پوهېدم چې تاسو سکیت کوی او ډېر ښه سکیت کوی. هغې په پام سره ده ته وکتل لکه چې غوښتل يې د ده د شرمېدو په لامل پوهه شي.

- د تاسو له خوا زما ستاینې ته باید ارزښت ورکړل شي. دلته وايي چې ته ډېر ښه سکیت کوونکی يې، - هغې وویل، کله چې يې په تور لاس ماغو کې وروکی لاس چې د کنگل دانې پرې لوږلې وې، څنډ وهلو.

- هو، ما یو وخت په شوق سره سکیت کاوه؛ زما زړه وه چې پوره مهارت په کې پیدا کړم.

- ښکاري چې تاسې هر شی په شوق سره کوی، - هغې وویل او موسکې شوه. زه غواړم چې وینم چې تاسو څنګه سکیت کوی. سکیت په پښو کړی

او راځی چې یو ځای سکیت وکړو.
«یو ځای سکیت وکړو! ایا دا شونی ده؟»، - لېوین فکر کاوه او دې ته یې کتل.

- اوس یې په پښو کوم، - هغه وویل.

او هغه لار چې سکیت په پښو کړي.

-بناغلیه، تاسو د ډېر وخت راهیسي دلته نه وی، - یوه سکیت کوونکي وویل چې د لېوین پښه یې تکیه کړې چې د سکیت د پوندې مېخونه ټینګ کړي. دلته د تاسو د تګ نه وروسته د دغو بناغلو په منځ کې هېڅوک د سکیت ماهر پاتې نه شو. داسې به ښه وي؟ هغه ویل او کمربند یې کشولو.

- ښه، ښه، مهرباني وکړه، بیرته وکړه، - لویڼ ځواب ورکاوه، او په مشکل یې د نېکمرغی موسکا ټینګوله، چې د هغه په مخ په غیر ارادي ډول راتله. «هو، - هغه فکر کاوه، - دا ژوند دی، دا نېکمرغی ده! «یو ځای»، دې وویل، «راځی چې یو ځای سکیت وکړو». دې ته اوس ووايم؟ خو زه ولې د ویلو نه ډارېږم، چې زه اوس نېکمرغه یم، خو سره له دې د نېکمرغی هیله مند یم... او بیا؟ ... خو زه باید! باید! باید! کمزوری لیرې شه!»

لېوین په پښو ودرېد، بالاپوش یې وایستو او هغې او دې خوا یې کورګي ته نږدې په زیر کنګل منډې کړې، بیا یې په ښوی کنګل وځغاستل او بې ستونزې یې سکیت کولو، ته به وایې چې یوازې په خپلې ارادې سره د ځغاستې چټکتیا، لنډوالی او سمونه کوي. دی هغې ته د وېرې سره ور نږدې شو خو بیا د هغې موسکا ارامه کړو.

هغې ده ته لاس ورکړ، او دوی څنګ په څنګ روان شول، او چټکتیا یې زیاتوله، او څومره چې گړندي کېدل په همغې اندازې یې د ده لاس ټینګ نیولو.

-د تاسو سره به سکیت زر زده کړم، زه په تاسو باور لرم، - هغې ده ته وویل.

-زه په ځان باور لرم، کله چې تاسې په ما تکیه کوې، هغه وویل، خو سمدلاسه د هغه څه نه چې وېي ویل وډار شو او رنگ یې سور شو. او په واقعیت کې څنګه چې ده دا کلیمې وویلې، ناڅاپه لکه چې لمر په ورېځ کې پټ شي، د هغې مخ خپل ټول لطافت د لاسه ورکړ، او لېوین د دې د مخ اشنا لوبه باندې پوه شو، د فکرونو د کوښښ کولو مانا یې درلوده: د دې په ښوی تندی گونجه ښکاره شوه.

-په تاسو خو کومه خبره بده ونه لکېده؟ که څه هم حق نه لرم چې پوښتنه وکړم، هغه په بیرته وویل.

-ولې؟ نه، هر څه ښه دي، - هغې سور ځواب ورکړ او زیاته یې کړه: - تاسو اغلې لېون ونه لیده؟
-تر اوسه نه.

هغې ته ورشي، تاسو په هغې ډېر گران یاست.

«دا څه وشول؟ ما هغه خپه کړه. خدایه مرسته راسره وکړی!» - لېوین فکر وکړ او زړې فرانسوی ته چې سپین گورگوتي وپښتان یې درلودل او په چوکۍ کې ناسته وه، په منډه ورغی. هغې خندل او خپل مصنوعی غاښونه یې وربنکاره کول او دی یې د خپل زور اشنا په شان ومانه.

- هو، دا ده غټېرو، - هغې وویل او په سترگو یې د کیتي په لور اشاره وکړه، - او زړېرو. کوچنی لېوه اوس اوس غټ شو! - فرانسوی اوږده کړه، او خندل یې او ده ته یې د ده خپله کیسه د درو پېغلو په هکله ورپه زړه کړه چې ده درې لېوانی د انگلیسی کیسی نه بللی. - په یاد د دي چې تا به داسې ویل.

د هغه په کلکه دا په یاد نه وه، خو هغه د لسو کالو راهیسي په دې کیسي خاندی او خوښه یې ده.

- نو، لار شی، لارشی سکیت وکړی. زموږ کیتي هم ښه سکیت کوي، ایا رښتیا نه وایم؟

کله چې لېوین بیا کیتي ته په منډه ورغی، د هغې مخ نور جدې نه و، سترگې یې همداسې رښتینې او نازنینې وې خو لېوین ته داسې ښکارېده چې د دې په ناز کې ځانگړی او شعوري ارام اهنګ شتون لري. او دی غمگین شو. هغه د خپلې پخوانۍ ښوونکي او د هغې د حیرانتیاوو په هکله خبرې کولې، دې د هغه د ژوند په هکله پوښتنې کولې.

- ایا تاسو په ژمي کې په کلي کې خپه نه یاست؟ - هغې وویل.

- نه، خپه نه یم، زه ډېر بوخت یم، - هغه وویل، او احساس یې وکړ چې هغې څنگه یوې آرامې فضا ته یوور، چې هغه نه شو کولی په خپل زور ځان ورڅخه ازاد کړي، لکه د ژمي په وخت کې همداسې وشول.

- تاسې د ډېر وخت دپاره راغلي یاست؟ - د هغه نه کیتي پوښتنه وکړه.

- زه نه پوهېږم، - هغه ځواب ورکړ او په دې هکله یې فکر نه کاوه چې څه وایي. ده دا فکر وکړ چې کله د دې د دغه دوستانه فضا تر اغېز راشي دی به بیا پرته له دې چې کومه پرېکړه وکړي، بېرته لار شي، هغه پرېکړه وکړه چې په قهر شي.

- څنگه نه پوهېږي؟

- نه پوهېږم. دا په تاسو پورې اړه لري او سمدلاسه د خپلې خبرې نه وډارېده.

هغې یا د ده خبرې نه واورېدې یا یې نه غوښتل چې یې واورې، خو د هغې لکه چې پښه ولگېده، دوه ځله یې پښې ته ټک ورکړ او په بیره له ده نه څنگ ته شوه. هغه د اغلي لښون خوا ته ورغله، یو څه یې ورته وویل او کوچني کور ته روانه شوه، چې هلته مېرمنو د سکیت بوتونه ایستل.

«زما خدایه، ما څه وکړل! زما لویه خدایه! زما سره مرسته، ما ته

رازده کړه»، لېوین ویل، دعا یې کوله او د دې سره سره یې د غښتلي حرکت اړتیا احساسوله، هرې خوا ته یې ځغاستل او ننني او بهرني دایري یې انځورولي.

په دې وخت کې یو تن د ځوانانو نه چې نوی په کنگل ځغاسته زده کړې، چې سگرت یې په خوله کې و، د سکیت بوتونه یې په پښو وو، د کافي نه راووت او هرې خوا ته یې ځغاستل او د سکیت په بوتو کې په زینو را کوز شو او توپونه یې وهل. هغه لاندې والوت، او د لاسونو ازاد وضعیت ته یې ان بدلون ور نه کړ او په یخ ځغلبده.

-اڅ، دا نوی شی دی!- لېوین وویل او سمدلاسه یې پورته منډه کړل، چې دی دا نوی شی هم وکړي.

-ځان ما خورواوه، دا تمرین غواړي!- نیکولای شیرباڅکي پرې غږ وکړ.

لېوین په زینو وځوت او یوه داسې منډه چې څومره یې کولی شوی لاندې راوځغاست او په غیر عادي ډول یې لاسونه نیولي وو چې انډول وساتي. په وروستی زینه کې هغه څه شی ونيو او نږدې و چې لاس یې په یخ ولگيږي، غښتلی حرکت وکړ، نیغ شو، ویې خندل او ځغاستي ته یې دوام ورکړ.

«ویارمن، او په زړه پورې سړی»،-کیتي فکر وکړ کله چې د کوچني کور نه د اغلي لینون سره راوتله او هغه ته یې په موسکا سره چې غلي مهرباني په کې وه، د گران ورور په څېر کتل. «او ایا زه ملامته یم، ایا ما کوم بې عقله کار کړی دی؟ هغوی وايي: ناز. زه پوهېږم، چې زه د هغه سره مینه نه لرم، خو بیا هم زه د هغه سره خوشاله یم، او هغه ځنگه ویارمن دی. یوازې هغه دا ولي وویل!...»،-هغې فکر کاوه.

کله چې یې تلونکې کیتي او مور چې هغه یې په زینو کې ملاقات کړه، لېوین د چټک حرکت نه یې وروسته رنگ سور شو ودرېد او فکر یې وکړ. د سکیت بوتان یې وایستل او د بڼ نه د وتلو دروازي سره په مور او لور پسې ورسېد.

-دېره خوشاله شوم چې تاسو مې ولیدلی،-شهزادگی وویل،-مور تل د پنجشنبې په ورځ مېلمانه منو.
-نن شونې ده؟

-دېر به خوشاله شو چې تاسو ووينو،-شهزادگی په سوږوالي سره وویل. دغه سوږوالي کیتي خپه کړه، او هغې نه شو کولی چې د مور دا سوږوالي وزغمي. دې مخ راواراوه او په موسکا سره یې وویل:
-په مخه دی ښه.

په دې مهال سټیپان ارکاډیچ چې خولی یې په ځنگ کې نیولي وه، مخ او سترگې یې ځلېدې، بڼ ته چې خوشاله او بریالی ښکارېده راننوت. خو کله چې خوبني ته ورغی، هغه چې په مخ کې یې غم او ملامتیا څرگندېده، د

هغې پوښتنو ته د دولي په هکله ځواب وایه. کله چې یې د خوابې سره په زړه تنگی او ارامه سره خبرې وکړې، سینه یې سیخه کړه او لېوین یې د لاس نه ونيو.

-نو څنگه، څو؟ -هغه پوښتنه وکړه. -ما ټول د تاسو په هکله فکر کاوه او زه ډېر، ډېر خوشاله یم چې ته راغلي، -هغه وویل او د هغه سترگو ته یې په ارزښتمنه توګه کتل.

-راځه چې څو، راځه چې څو، -نېکمرغه لېوین ځواب ورکاوه، او تر اوسه یې د هغې د غږ اواز اورېدو او د هغې موسکا یې لیده، چې ویلي و «په مخه دي ښه».

-«انګلستان» ته یا «ارمیتاژ» هوټل ته؟

-ما ته بې توپیره ده.

نو «انګلستان» ته، -سټیپان ارکاډیچ وویل، «انګلستان» یې ځکه غوره کړ چې دی هلته د «ارمیتاژ» پر تله زیات مهم مالومېده. ځکه د هغه دغه هوټل نه خوښېده. د تاسو ګاډی شته؟ نو زه به خپله ګاډی رخصت کړم.

په ټوله لار کې انډیوالان غلي وو. لېوین فکر کاوه چې د کيټي په څېره کې بدلون څه مانه لرله، او کله به یې ځان باوري کاوه چې هیله شته، او کله مایوسه کېده او په ښکاره یې لیدل چې دا هیله بې عقلي ده، او د دې سره سره یې ځان بل ډول سړی احساساوه، چې هغه ته ورته نه و چې د مخه تر موسکا او د «په مخه دي ښه» د خبرې نه و.

سټیپان ارکاډیچ په لاره کې د دودۍ لېست جوړاوه.

-د تاسو خو تېوربو خوښیږي؟ -هغه لېوین ته وویل، چې د ګاډۍ نه کوز شول.

-څه شی؟ لېوین بیا پوښتنه وکړه، -تېوربو؟ هو، زما تېوربو ډېره خوښه ده.

۱۰

کله چې لېوین د اوبلونسکي سره هوټل ته ننوت، هغه نه شو کولی د ځينو ځانګړتیاوو څرګندونه ونه ويني، چې د سټیپان ارکاډیچ په مخ او ټول وجود کې د محدودې ځلا غوندې مالومېده. ابلونسکي بالاپوش وایست، خولی یې په سر کړه ایښی او رستورانټ ته ورغی او ده په لمن کې ولاړ تاتار ګرسون ته چې د لاس دسمال یې په اوږه ایښی و، فرمایش ورکړ. دی کينې او ښی خوا ته خپلو اشنایانو ته چې هلته وو، سلام کاوه او هر چا د ده سلام په خوشالی سره ځوابوه او بوفېټ ته ورغی، د وودکا یو ګیلاس یې واخېست او د ماهی یوه ټوټه یې وڅکله او رنګېدلې، په پټې، جال اوکړی کې فرانسوی ته چې په دفترګي کې ناسته وه، یو څه وویل چې دې فرانسوی د

زړه له کومې وخنډل. لېوین یوازې د دې له پاره وودکا نه وچپنله چې دا فرانسوی د ده له پاره سپکاونکي وه، داسې بسکارېده چې ټوله د پرديو وپښتانو، د وریجو اوړو او د سینگار سرکي نه جوړه ده. دی په بیره لکه د چپل ځای نه، د دې نه لار. ده ټوله اروا د کپټي د یادونو نه ډکه وه او د ده په سترگو کې د خوشالی او نېکمرغی موسکا خپلېده. تاسو علیجناب دلته کېنې مهرباني وکړی، دلته مو څوک نه ناراموي، تاسې علیجناب، په یوه ځانگړي ډول ټیټېدونکي زاړه زېر تاتار چې غټ کوناتي او په هغو باندي د کوټ لکۍ څرېده. -مهرباني وکړی د تاسو خولی علیجنابه، -هغه لېوین ته ویل، مېلما یې بدرگه کاوه چې د ستیپان ارکادیچ ته درناوی وشي.

سمدلاسه یې په گرد مېز چې په دسترخوان پوښل شوی و، تازه دسترخوان هوار کړ چې د پاسه په مسي چوکات کې یو دېوالي څراغ رڼا کاوه، هغه بڅملي چوکۍ ور وړاندي کړې او د ستیپان ارکادیچ په وړاندي ودرید، چې په اوږه یې دسمال او په لاسو کې کارتونه وو، فرمایش ته سترگي په لاره و.

-که چېرې امر وکړې علیجنابه بېله کوټه اوس خالي کيږي؛ شهزاده گولیکین د اغلي سره. سمندري صدف تازه رارسېدلي دي.
-اه! سمندري صدف.

ستیپان ارکادیچ بیا فکر یوور.

-ایا پلان بدل نه کړو لېوینه؟-هغه وویل او په کارت یې گوته کېښوده. د هغه مخ د جدي حیرانتیا څرگندوله. -ایا سمندري صدف ښه دي؟ ته وگوره!
-تاسو علیجنابه فلېنسبورگي دي او اوسټیندیسکي نه شته.

-فلېنسبورگي دي فلېنسبورگي، هو ایا تازه دي؟

-بېگه راورې دي.

-چې داسې ده، نو ایا د سمندري صدف نه یې پیل نه کړو، او بیا ټول پلان بدل کړو؟!

-زما دپاره بې توپیره ده. زما له پاره د شي سوپ او د شیدو اوگره (شیر برنج)؛ خو دا دلته نه شته.

-kasha a la russe، امر وکړه- تاتار وویل، په لېوین باندي داسې

ورټیت شو لکه چې دایه مور پر کوچني ور کړه شي.

-نه، ټوکي نه کوم؛ ته چې څه غواړې، هغه هم سم دي. ما په کنگل ځغاستي دي او غواړم خواره وخورم. او فکر مه کوه،-ده زیاته کړه، کله یې چې د اوبلونسکي په څېره کې ناراضي توب ولید، چې ما د تا انتخاب ته ارزښت نه دی ورکړی. زه به په خوشالی سره بودی ښه وخورم.

یادونه

ما د انا کارینینا د رومان ژباړه تر دې ځایه کړې وه چې یوه ملگري

تلیفون راته وکړو چې محترم بهاند دا رومان ژباړلی لکه چې د مخه یې د جگرې او سولې رومان هم ژباړلی و. بیا ما د دغه ادبي شاهکار ژباړه ودروله. دا لړ ژباړه د لوستونکو په واک کې ورکوم هیله من یم چې لوستل به یې بی گټې نه وي.

پای

د لیکوال ژوند لیک

محمد اقبال وزیري په ۱۳۲۶ کال کې په سووېلي وزیرستان کې زیږېدلی دی. په ۱۳۳۵ کال کې د خوشحال خان په لیسه کې په دریم ټولګي کې شامل او په ۱۳۴۴ کال کې د خوشال خان د لیسي نه په لومړۍ درجه فارغ شو. په ۱۳۴۵ کال کې د کابل پوهنتون د طب پوهنځي کې شامل شو. په همدې کال کې د لوړو زده کړو له پاره شوروي اتحاد ته ولېږل شو. ده په ۱۳۵۲ کال کې خپلې زده کړې د مسکو په دولتي پوهنتون کې د فیلولوژی په څانګه کې پای ته ورسولې او د ماسټرۍ ډیپلوم یې لاسته راوړ او هېواد ته راستون شو. نوموړي په همدې کال کې د کابل په پولیتخنیک انستیتوت کې د روسي ژبې د استاد په توګه دنده پیل کړه.

په ۱۳۵۵ کال کې د محمد داود د واکمنۍ په مهال د سیاسي فعالیت له کبله بندي شو. د ثور انقلاب د بریالیتوب وروسته په ۱۳۵۷ کال کې د دهمزنگ د بندیتون نه خوشی شو او د افغانستان د وسله وال پوځ د سیاسي چارو د عمومي رییس په توګه وټاکل شو. په همدې کال کې د افغانستان د خلک ډموکراتیک ګوند د مرکزي کومیتې او د افغانستان د ډموکراتیک جمهوریت د انقلابي شورا غړی شو. برسېره پر دې د وطن د دفاع د عالي شورا غړی، د افغانستان د خلک ډموکراتیک ګوند د مرکزي کومیتې د تیوري د کمیسیون غړي او د افغانستان د خلک ډموکراتیک ګوند د مرکزي کومیتې د عدل د څانګې مسؤل هم شو.

د ۱۳۵۸ کال د جدي په شپږمه نېټه په افغانستان باندې د شوروي یرغل سره جوخت بیا بندي شو او د لسو کالو او درې میاشتې بند تېرولو وروسته د څرخي پله د بندیتون نه ایله شو. اوس د هالنډ په بنکلي هېواد کې د خپلې کورنۍ سره د دوردږخت په ښار کې اوسېږي. د ده لاندې شپږ اثار د مخه خپاره شوي دي.

۱- د ثور پاڅون، د کې جې بی دسیسي او شوروي یرغل

- ۲- د باچا خان اندونو او مبارزې ته لنډه کتنه
- ۳- د چخوف داستانونه: «د سراچي کور»، «د واره سپي مېرمن» او «نومولي» سپړنه (تحليل) او ژباړه
- ۴- د ادبياتو تيوري
- ۵- پښتو د تاريخ په بهير کي
- ۶- د نوميالي تاريخپوه پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ تاريخي-علمي نيکات (ميراث) ته کتنه

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**